

ಪತ್ರ ಸಂಪುಟ

ಭಾಗ-3

ಎ.ಸೀ. ಸಮಕಾಲೀನರಿಗೆ ಬರೆದ ಆಯ್ದ ಪತ್ರ ಸಂಕಲನ

ಆಯ್ದ ಮತ್ತು ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

ಡಾ. ಸಿ. ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರನ್

ಎ. ಸೀ. ಸಂಪದ

ರಾಜೀವನಗರ, ಬನಶಂಕರಿ 3ನೇ ಸ್ಟೇಜ್, ಬೆಂಗಳೂರು-560 085

PATRA SAMPUTA PART-3 : A Collection of Letters written by V. Sitaramiah to his contemporaries, selected by Dr. C. N. Ramachandran, published by V. Si. Sampada, No. 25, 'Vasundhara', 7th 'C' Cross, Rajivnagar, Banashankari 3rd Stage, 4th Phase, Bangalore-560085

Pages : LI+328

Paper used 70GSM Maplitho

ಪ್ರಥಮ ಮುದ್ರಣ : 2021

© Reserved

ಬೆಲೆ : ರೂ. 250/-

ವಿ. ಸೀ. ಸಂಪದ (ವಿ. ಸೀ. ಸಂಸ್ಕರಣ ವೇದಿಕೆ)
ನಂ. 25, 'ವಸುಂಧರಾ', 7ನೇ 'ಸಿ' ಕ್ರಾಸ್, ರಾಜೀವನಗರ
ಬನಶಂಕರಿ 3ನೇ ಸ್ಟೇಜ್, 4ನೇ ಫೇಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು-560 085

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು : ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು : ಪ್ರೊ. ಕೆ. ಎಸ್. ಕಲ್ಲಾಪುರ (ಧಾರವಾಡ)

ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ : ಪ್ರೊ. ಎಂ. ವಿ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ

ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿ : ಕೆ. ಬಿ. ಷಣ್ಮುಖಪ್ಪ

ಸದಸ್ಯರು : ಎಚ್. ವಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ
ಡಾ. ನರಹಳ್ಳಿ ಬಾಲಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ
ಶ್ರೀಮತಿ ಅಂದನೂರು ಶೋಭ
ಶ್ರೀ ವಿ. ರಂಗನಾಥ ರಾವ್
ಎಂ. ವಿ. ವಿ. ಮೂರ್ತಿ
ವೈ. ಎಂ. ರಾಜು

ಮುಖಪುಟ ವಿನ್ಯಾಸ : ಎಸ್. ನಾಗೇಂದ್ರ ಕುಮಾರ್

ಮುದ್ರಣ : ನೇತ್ರಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು-560 018

ಪರಿವಿಡಿ

ವಿ.ಸೀ. : ಪತ್ರ ಮುಖೇನ : ಡಾ. ಸಿ.ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರನ್
ಅರಿಕೆ : ಎಂ. ವಿ. ವೆಂಕಟೇಶಮೂರ್ತಿ

vii

xxiii

ಪತ್ರಗಳು	ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಪುಟ
I 1) ಕೆ. ವೆಂಕಟಪ್ಪ ಅವರಿಗೆ	1-2	1
2) ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ ಅವರಿಗೆ	3-6	3
3) ಡಾ. ಎಸ್. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನ್ ಅವರಿಗೆ	7	9
4) ಡಾ. ಎ. ಎನ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ ಅವರಿಗೆ	8	11
5) ಪ್ರೊ. ಪಡುಕೋಣೆ ರಮಾನಂದರಾವ್ ಅವರಿಗೆ	9-11	12
6) ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರಿಗೆ	12	20
7) ಶಂ.ಬಾ. ಜೋಶಿ ಅವರಿಗೆ	13	21
8) ಪ್ರೊ. ಎಂ. ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ ಅವರಿಗೆ	14	26
9) ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ ಅವರಿಗೆ	15-20	29
10) ವಿದ್ವಾನ್ ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ ಅವರಿಗೆ	21	42
11) ಆದ್ಯ ರಂಗಾಚಾರ್ಯ ಅವರಿಗೆ	22-32	45
12) ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ ಅವರಿಗೆ	33-35	64
13) ಡಾ. ವಿನಾಯಕ ಕೃಷ್ಣ ಗೋಕಾಕ್ ಅವರಿಗೆ	36	66
14) ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ಎಸ್. ಮಾಳವಾಡ ಅವರಿಗೆ	37	68
15) ಪ್ರೊ. ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್ ಅವರಿಗೆ	38-57	69
16) ಕೆ. ಎಸ್. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ಅವರಿಗೆ	58-60	110
17) ಪಿ. ವಿ. ಜೋಶಿ ಅವರಿಗೆ	61-66	115
18) ಎಚ್. ವೈ. ಶಾರದಾಪ್ರಸಾದ್ ಅವರಿಗೆ	67-69	125
19) ಮತ್ತೂರು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಅವರಿಗೆ	70-76	128
20) ಕು. ಆರ್. ವೇದವಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ	77-78	148
21) ಚನ್ನವೀರ ಕಣವಿ ಅವರಿಗೆ	79	151
22) ಡಾ. ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಅವರಿಗೆ	80	152

23) ಪ್ರೊ. ಜಿ. ಎನ್. ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಅವರಿಗೆ	81	159
24) ಡಾ. ಎಸ್. ಬಿ. ರಾಯ್ ಅವರಿಗೆ	82	163
25) ಶ್ರೀಮತಿ ಶಾಂತಿ ಅವರಿಗೆ	83	165
26) ಡಾ. ನಾರಾಯಣ ಮೆನನ್ ಅವರಿಗೆ	84	168
II 27) ನಾರಾಯಣ ಸಂಗಮ ಅವರಿಗೆ	85	171
28) ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ಅನಂತನಾರಾಯಣ ಅವರಿಗೆ	86	172
29) ಡಾ. ಡಿ. ಸಿ. ಪಾವಟಿ ಅವರಿಗೆ	87	173
30) ಪಡುಕೋಣೆ ಪ್ರಭಾಶಂಕರರಾವ್ ಅವರಿಗೆ	88	174
31) ಡಾ. ಎ. ಪಿ. ಕರಮರಕರ್ ಅವರಿಗೆ	89	176
32) ಮೇಡಂ ಸೋಫಿಯಾ ವಾಡಿಯ ಅವರಿಗೆ	90-91	177
33) ಡಾ. ನಾರಾಯಣ ಮೆನನ್ ಅವರಿಗೆ	92	179
34) ಶ್ರೀಮತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮೆನನ್ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮತಿ ಶಾಂತಾ ರಂಗಾಚಾರಿ ಅವರಿಗೆ	93	180
35) ಡಾ. ಸುಕುಮಾರ ಸೇನ್ ಅವರಿಗೆ	94	182
36) ಬಿ. ಎಸ್. ಕೇಶವನ್ ಅವರಿಗೆ	95	183
37) ಕ್ಲೀವ್‌ಲ್ಯಾಂಡ್ ಅವರಿಗೆ	96	185
38) ಆರ್. ಆರ್. ದಿವಾಕರ್ ಅವರಿಗೆ	97	185
39) ಇಬ್ರಾಹಿಂ ಅಲ್ತಾಜಿ ಅವರಿಗೆ	98	187
40) ಎಸ್. ಆರ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅವರಿಗೆ	99	188
41) ಡಾ. ಕೌಲಗಿ ಶೇಷಾಚಾರ್ಯ ಅವರಿಗೆ	100	190
42) ಜಿ. ಎಸ್. ಅವಧಾನಿ ಅವರಿಗೆ	101-102	191
43) ರುಮಾಲೆ ಚನ್ನಬಸವಯ್ಯ ಅವರಿಗೆ	103	192
44) ಡಾ. ಇರಾವತಿ ಕರ್ವೆ ಅವರಿಗೆ	104	193
45) ವಿ. ಕೆ. ವೀಣಾಕರ್ ಅವರಿಗೆ	105	194
46) ಪ್ರೊ. ನಿಸೀಮ್ ಎಜೆಕೀಲ್ ಅವರಿಗೆ	106	196
47) ಕೆ. ವಿ. ಶಂಕರೇಗೌಡ ಅವರಿಗೆ	107	196
48) ಡಾ. ಟಿ.ಎಂ.ಎ. ಪೈ ಅವರಿಗೆ	108	197
49) ಡಾ. ಡಿ. ಡಿ. ಕರ್ವೆ ಅವರಿಗೆ	109	198

50) ಕೆ. ನಾಗರಾಜು ಅವರಿಗೆ	110	199
51) ಅರುಣ್ ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯ ಅವರಿಗೆ	111-113	200
52) ಕುಮಾರ್ ಅವರಿಗೆ	114-115	206
53) ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕಿ, ಮಹಿಳಾ ಸಮ್ಮೇಳನ ಅವರಿಗೆ	116	208
54) ಪಿ. ಎನ್. ಕಾಮತ್ ಅವರಿಗೆ	117	209
55) ಅರ್ನೆಸ್ಟ್ ಕೆ. ಲಂಡನ್ ಅವರಿಗೆ	118	213
56) ದೇವಲಪಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ ಅವರಿಗೆ	119	213
57) ಡಾ. ಆರ್. ಎನ್. ದಾಂಡೇಕರ್ ಅವರಿಗೆ	120	215
58) ರಜಿಸ್ಟ್ರಾರ್, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಧಾರವಾಡ ಅವರಿಗೆ	121	217
59) ಪ್ರಾಂಶುಪಾಲರು, ರಾಜಾರಾಂ ಕಾಲೇಜ್, ಕೊಲ್ಲಾಪುರ ಅವರಿಗೆ	122	220
60) ಕೂಡಲಿ ಚಿದಂಬರಂ ಅವರಿಗೆ	123	221
61) ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ವಾತ್ಸಾಯನ 'ಆಜ್ಞೆಯ' ಅವರಿಗೆ	124	223
62) ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣರಾವ್ ಅವರಿಗೆ	125	224
63) ಡಾ. ಕಪಿಲ ವಾತ್ಸಾಯನ ಅವರಿಗೆ	126	228
64) ಡಾ. ಜಿ. ಆಂಕ, ನವದೆಹಲಿ ಅವರಿಗೆ	127	231
65) ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಕ.ಸಾ.ಪ., ಬೆಂಗಳೂರು ಅವರಿಗೆ	128	233
66) ಎಂ. ಎ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಅವರಿಗೆ	129	234
III 67) ಡಾ. ಕೆ. ಎಂ. ಜಾರ್ಜ್ ಅವರಿಗೆ	130-131	235
68) ಡಾ. ಕೆ. ಆರ್. ಕೃಪಲಾನಿ ಅವರಿಗೆ	132	237
69) ಡಾ. ಪ್ರಭಾಕರ ಮಾಚ್ಚಿ ಅವರಿಗೆ	133	239
70) ಡಾ. ಬಿ. ವಿ. ಕೇಸ್ರ್ ಅವರಿಗೆ	134	241
71) ನ್ಯಾಷನಲ್ ಬುಕ್ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಇಂಡಿಯಾ, ನವದೆಹಲಿ ಅವರಿಗೆ	135	242
72) ಡಾ. ಕೆ. ಎಸ್. ದುಗ್ಗಲ್ ಅವರಿಗೆ	136	244
73) ಎಲ್. ಸಿ. ಜೈನ್ ಅವರಿಗೆ	137-140	246
74) ಎಲ್. ಜಗದೀಶ್ ಅವರಿಗೆ	141-142	252
IV 75) ಜವಹರಲಾಲ್ ನೆಹರು ಅವರಿಗೆ	143	255

'76) ಡಾ. ಜೆ. ಎಂ. ಕೇನ್ಸ್ ಅವರಿಗೆ	144	256
77) ಜೇಮ್ಸ್ ಗ್ರಿಗ್ ಅವರಿಗೆ	145	257
78) ಮೊರಾರ್ಜಿ ಆರ್. ದೇಸಾಯಿ ಅವರಿಗೆ	146-148	259
79) ಟಿ. ಟಿ. ಕೃಷ್ಣಮಾಚಾರಿ ಅವರಿಗೆ	149	269
80) ಎಚ್. ವೈ. ಶಾರದಾಪ್ರಸಾದ್ ಅವರಿಗೆ	150	271
81) ಡಾ. ಎಸ್. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನ್ ಅವರಿಗೆ	151	273
82) ವೈ. ಬಿ. ಚವ್ವಣ್ ಅವರಿಗೆ	152	275
83) ಶ್ರೀಮತಿ ಇಂದಿರಾ ಗಾಂಧಿ ಅವರಿಗೆ	153-154	279
84) ಎಸ್. ಆರ್. ಕಂಠಿ ಅವರಿಗೆ	155	286
85) ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಹೆಗ್ಡೆ ಅವರಿಗೆ	156	288
86) ಡಾ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ ಅವರಿಗೆ	157	290
87) ವೀರೇಂದ್ರ ಪಾಟೀಲ ಅವರಿಗೆ	158-159	290
88) ಎ. ಆರ್. ಬದರೀನಾರಾಯಣ ಅವರಿಗೆ	160	295
89) ಎಂ. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಸ್ವಾಮಿ ಅವರಿಗೆ	161-162	296
90) ಡಿ. ದೇವರಾಜ ಅರಸ್ ಅವರಿಗೆ	163-164	299
91) ಕೆ. ಪಿ. ರಂಗಾಚಾರಿ ಅವರಿಗೆ	165	301
92) ಶ್ರೀಮತಿ ಮೀರಾ ಮಜುಂದಾರ್ ಅವರಿಗೆ	166-167	302
93) ಎಂ. ಎಸ್. ನಟರಾಜ್ ಅವರಿಗೆ	168	304
V 94) The Editor, 'Social Welfare', Bombay ಅವರಿಗೆ	169	306
95) The Editor, The Hindu, Madras ಅವರಿಗೆ	170-171	307
96) The Editor, 'Economist', London ಅವರಿಗೆ	172	310
97) The Editor, 'Times of India', Bombay ಅವರಿಗೆ	173	315
98) ಸಂಪಾದಕರು, 'ಪ್ರಜಾವಾಣಿ' ದೈನಿಕ, ಬೆಂಗಳೂರು ಅವರಿಗೆ	174	315
99) ಸಂಪಾದಕರು, 'ಕನ್ನಡ ನುಡಿ', ಬೆಂಗಳೂರು ಅವರಿಗೆ	175	317
ಅನುಬಂಧ : ಪತ್ರ ಪಡೆದ ಕೆಲವರ ಕಿರು ಪರಿಚಯ		319

ವಿ. ಸೀ. : ಪತ್ರ ಮುಖೇನ

ಕುವೆಂಪು, ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ, ಅನಕೃ, ಮಾಸ್ತಿ, ಬೇಂದ್ರೆ, ಮುಂತಾದ ನವೋದಯ ಲೇಖಕರ ಬಹುಮುಖೀ ಪ್ರತಿಭೆ, ಬೃಹತ್ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿ ಹಾಗೂ ಬದ್ಧತೆ ಟೈಪ್‌ರೈಟರ್-ಕಂಪ್ಯೂಟರ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಧನಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಕೃಷಿ ಮಾಡಲು ಆ ಮಹನೀಯರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು ಎಂಬಂತಹ ಅಗಾಧ ವಿಸ್ಮಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಮಹನೀಯರ ಸಾಲಿಗೆ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ-ಕವಿ-ವಿಮರ್ಶಕ-ಅನುವಾದಕ ಪ್ರೊ. ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ (ವಿಸೀ) ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಕಳೆದ ಮೂರು ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ, ವಿಸೀ ಅವರ ಒಟ್ಟು ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅಪಾರ ಶ್ರಮದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ವಿಂಗಡಿಸಿ, ಇದುವರೆಗೆ 22 ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ಶ್ರೀ ಎಂ. ವಿ. ವೆಂಕಟೇಶ ಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತು ಅವರ ಗೆಳೆಯರ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಪ್ರೇಮ ಹಾಗೂ ಬದ್ಧತೆಗಳೂ ವಿಸ್ಮಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ವಿಸೀ ಅವರಿಗೆ ಅವರ ಸ್ನೇಹಿತರು, ಆಪ್ತರು ಮತ್ತು ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಬರೆದಿರುವ ನೂರಾರು ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಆಯ್ದು 267 ಪತ್ರಗಳನ್ನು 23ನೆಯ ಸಂಪುಟವಾಗಿ 'ವಿಸೀ ಸಂಪದ' ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ. ಅದರ ಮುಂದುವರೆದ ಭಾಗವಾಗಿ, ವಿಸೀ ಅವರಿಗೆ ಇತರರು ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳ ಎರಡನೆಯ ಭಾಗ ಮತ್ತು ವಿಸೀ ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಹಾಗೂ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳು ಮೂರನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಮೂರು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪತ್ರ-ಸಂಕಲನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಈ ಕಿರು ಲೇಖನದ ಉದ್ದೇಶ. ಮೊದಲಿಗೆ 'ಪತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ' ಎಂಬ ವರ್ಗದ ಬಗ್ಗೆಯೇ ಕಿರು ಚರ್ಚೆಯಿದ್ದರೆ, ಅನಂತರ ವಿಸೀ ಅವರಿಗೆ ಬಂದ ಪತ್ರಗಳ ಹಾಗೂ ವಿಸೀ ಅವರು ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯಕ-ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮಹತ್ವದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.

* * *

ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನು / ಒಬ್ಬಳು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ / ಮತ್ತೊಬ್ಬಳಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಎರಡು ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು: ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪತ್ರಗಳು

ಮತ್ತು ನಿಜ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳು. ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪತ್ರಗಳು ಒಂದು ಸಾಹಿತ್ಯಕ ತಂತ್ರವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ: ಪತ್ರಗಳು ಉತ್ತಮ ಪುರುಷ ನಿರೂಪಣೆಗಳಾದ್ದರಿಂದ, ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಒಂದು ಪಾತ್ರದ ಮನಸ್ಸಿನನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಹಾಗೂ 'ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ' ಓದುಗನಿಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಪತ್ರಗಳು ನೇರವಾಗುತ್ತವೆ; ಮತ್ತು ಈ ತಂತ್ರವನ್ನು ನಾವು ಎಲ್ಲಾ ಭಾಷೆಗಳ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಬಹುದು

ಪತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಇತಿಹಾಸವಿದೆ. ಕ್ರಿ. ಪೂ. ಒಂದನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ, ಲ್ಯಾಟಿನ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪೊರಸ್ ರಚಿಸಿದ (ಇಂದು 'ಕಾವ್ಯ ಕಲೆ' ಅಥವಾ *Ars Poetica* ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ) ವಿಮರ್ಶನ ಕೃತಿಯ ಹೆಸರು *Epistola ad Pisones* ('ಪಿಸೊ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರ'); ಎಂದರೆ, ಇಡೀ ಕೃತಿ ಪತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕೃತಿ. ಆಧುನಿಕ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಈ 'ಪತ್ರ-ನಿರೂಪಣೆ' ಎಂಬ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ತಂತ್ರ (*Epistolary Mode*) 17-18ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್‌ನಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು. ಅಂದಿನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಾದಂಬರಿಗಳಾದ ರಿಚರ್ಡ್‌ಸನ್‌ನ *ಪಾಮೆಲಾ* ಮತ್ತು ಕ್ಲರಿಸ್ಸಾ ಹಾರ್ಲೋ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪತ್ರಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇವೆ (ಕ್ಲರಿಸ್ಸಾ ಸುಮಾರು 600-700 ಪುಟಗಳಿರುವ ಬೃಹತ್ ಕಾದಂಬರಿ). ಹಾಗೆಯೇ ನೆಹರು ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಗಳು ಇಂದಿರಾ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ದೀರ್ಘ ಪತ್ರಗಳೇ ಅನಂತರ *Glimpses of World History* ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿಹಾಸ ಕೃತಿಯಾಯಿತು.

ಈ 'ಪತ್ರ-ನಿರೂಪಣೆ'ಯ ತಂತ್ರವನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಲೇಖಕರು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೂ ಆಗಿದ್ದ ಬಿ. ಪುಟ್ಟಯ್ಯನವರು ಲಂಡನ್‌ನಿಂದ ತಮ್ಮ ಕುಟುಂಬಸ್ಥರಿಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ-ರಾಜಕೀಯ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು; ಅನಂತರ ಆ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಮಾಜಿಕ-ರಾಜಕೀಯ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೇ ಸ್ವತಂತ್ರ ಲೇಖನಗಳನ್ನಾಗಿ ರಚಿಸಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವಾರವೂ 'ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂದೇಶ' ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಅಂಕಣದಲ್ಲಿ 1912ರಷ್ಟು ಹಿಂದೆಯೇ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಪುಟ್ಟಯ್ಯನವರ ಮಗ, ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಭೂಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ ಬಿ. ಪಿ. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ 1949ರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ ನನ್ನ ತಂದೆ ಎಂಬ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಯ್ಯನವರ ಖಾಸಗಿ ಪತ್ರಗಳನ್ನು

ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅನಂತರ ಈ ತಂತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡವರು ಎ. ಕ್ಯು. ಗೋಕಾಕ್ (ಜೀವನಪಾಠಗಳು, 1949). ನವರತ್ನ ರಾಮ್ ಅವರ ಪ್ಯಾರಿಸ್‌ನಿಂದ ಪ್ರೇಯಸಿಗೆ, "ಚಿತ್ರಗುಪ್ತ" ವಾರಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವಾರವೂ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ನಿರಂಜನರು ಅನುಪಮಾ ಅವರಿಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಪತ್ರಗಳು, ಇತ್ಯಾದಿ ಈ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತವೆ.

ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ, ಕನ್ನಡವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ, ಅನೇಕ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ 'ನಿಜ ಪತ್ರ'ಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು ಸರ್ವೇ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ವಾಚ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಬಹು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳ, ಸಾಹಿತಿಗಳ, ಕಲಾವಿದರ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಮುನ್ನುಡಿ-ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳೊಡನೆ ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಪರಂಪರೆಯೇ ಇದೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ತ್ರೀವಾದಿ ಸಿಮೋನ್ ದ ಬೊವಾ ಅಸ್ತಿತ್ವವಾದಿ ದಾರ್ಶನಿಕ-ಸಾಹಿತಿ-ಹೋರಾಟಗಾರ ಡಿ. ಪ. ಸಾರ್ತ್ರನಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳು: *Letters To Sartre* (1990). ಇದನ್ನೊಂದು ಉತ್ತಮ ಪುರುಷ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ತ್ರೀವಾದಿ ಕಾದಂಬರಿಯಂತೆಯೇ ಓದಬಹುದು. ನೆಹ್ಲ್ಸ್ ಎಂಬ ಅಮೆರಿಕನ್ ವಿದ್ವಾಂಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಾದಂಬರಿಕಾರ ಡಿ. ಎಚ್. ಲಾರೆನ್ಸ್‌ನ ತನ್ನ ಆಪ್ತರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಅವರುಗಳು ಲಾರೆನ್ಸ್‌ಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳು ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಲಾರೆನ್ಸ್‌ನ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಮೂರು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ರೋಚಕವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ (*Nehls, D.H. Lawrence: A Composite Biography; 3 Vols., 1957-59*).

ಖಾಸಗಿ ಪತ್ರಗಳ ಸಂಕಲನ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾದದ್ದು ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ ಅವರಿಂದ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ; ಅವರು 1948ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ತಮ್ಮ ಕೈಲಾಸಂ ನೆನಪು ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕೈಲಾಸಂ ರಾಜರತ್ನಂ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದಿದ್ದ ಹದಿನೈದು ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಗೋವಿಂದ ಪೈ ಅವರ 50 ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಕು. ಶಿ. ಹರಿದಾಸ ಭಟ್ಟರು 1964ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ದೀವಿಗೆ ಎಂಬ ಸಂಕಲನದಲ್ಲಿ 'ಓಲೆಗಳು ಹೇಳುವ ಕಥೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಕಲಿಸಿ, ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ ಅವರೇ 1971ರಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದ ಪೈ ಅವರ 47 ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಮಂಜೇಶ್ವರದ ಶ್ರೀ ಎಂ. ಗೋವಿಂದಪೈ ಅವರ ಕೆಲವು ಪತ್ರಗಳು ಎಂಬ

ಸಂಕಲನವನ್ನು ಹೊರತಂದರು. ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕೈದು ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕನ್ನಡ ಲೇಖಕರ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳ, ವಕೀಲರ ಮತ್ತು ಇತರ ಗಣ್ಯರ ಸಾಕಷ್ಟು ಖಾಸಗಿ ಪತ್ರಗಳ ಸಂಕಲನಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗಮನೀಯ ಸಂಕಲನಗಳೆಂದರೆ ಹರಿಹರಪ್ರಿಯ ಅವರ 1974ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಕುವೆಂಪು ಪತ್ರಗಳು; ಡಾ. ಪ್ರಣತಾರ್ತಿಹರನ್ ಅವರ ಸಂಕೇತಿ: ಶತಮಾನದ ಪತ್ರಗಳು, 1891-2003; 2004), ಇತ್ಯಾದಿ.

ನಿಜ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಪ್ರಕಟಣೆಯ ಯಾವ ಉದ್ದೇಶವೂ ಇಲ್ಲದೆ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಆಪ್ತರಿಗೆ ತಿಳಿಸಲು, ಬರೆದ ಖಾಸಗಿ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಆ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು / ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವುದು ನೈತಿಕವಾಗಿ ಸರಿಯೆ? ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿ, ಕೆಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಮರ್ಥನೀಯ? ಇನ್ನೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಪತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಯಾರ ಅಧಿಕಾರವಿರುತ್ತದೆ? ಬರೆದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅಥವಾ ಅದು ತಲಪಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ? ಈ ಬಗೆಯ ಯಾವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಕಾನೂನುಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಗಳಿಲ್ಲ. (ಜರ್ಮನಿಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಂಗೀತಜ್ಞ ವಿಜ್ಞರ್ ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ವಿಜ್ಞರ್‌ನ ಸೋದರಸೊಸೆ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಬಹು ಕಾಲ ಕೊಡಲೇ ಇಲ್ಲ. ಇದರರ್ಥ ಪತ್ರದ ಹಕ್ಕು ಲೇಖಕನದು ಎಂದಾಗುತ್ತದೆಯೆ?) ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಾವು ಶಕುಂತಲೆ ಮತ್ತು ದಮಯಂತಿ ಇವರ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಲೇ ಬೇಕು: ಶಕುಂತಲೆಯು ತನ್ನ ಪತ್ರವನ್ನು ಕಮಲ ಪತ್ರದ ಮೇಲೆ ಬರೆದಳು ಮತ್ತು ದಮಯಂತಿಯು ಹಂಸದ ಮೂಲಕ ನಳನಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂದೇಶವನ್ನು ತಲಪಿಸಿದಳು. ಉದ್ದೇಶಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂದೇಶವು ತಲಪಿದ ನಂತರ ಕಮಲಪತ್ರವೂ ಇಲ್ಲ, ಹಂಸ ಸಂದೇಶವೂ ಇಲ್ಲ; ಪರಿಣಾಮತಃ, ಯಾವ ಸಮಸ್ಯೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ಮಗ್ಗುಲೆಂದರೆ, ಎಲ್ಲಾ ಬರವಣಿಗೆಯೂ ಒಂದು ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕವೆ ಮತ್ತು ಇದು ಖಾಸಗಿ-ಇದು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಎಂದು ಗೆರೆ ಕೊರೆಯುವುದು ಕಷ್ಟ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ ಅವರ ಪತ್ರಸಂಕಲನಕ್ಕೆ ಬರೆದ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ (1964) ಕು. ಶಿ. ಹರಿದಾಸ ಭಟ್ಟರು “ಪತ್ರ ಲೇಖನವು ಒಂದು ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಕಾರವೆಂಬುದಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಬಳಕೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ತಾವು ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳನ್ನೇ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರೂ

ಒಂದು ಸಾಹಿತ್ಯಗ್ರಂಥವು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಬಲ್ಲುದೆಂದು ತಿಳಿದ ಸಾಹಿತಿಗಳು ವಿರಳ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅತ್ಯಂತ ಖಾಸಗಿ ಪತ್ರಗಳೂ ಒಂದು ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳನ್ನು, ಅಪೇಕ್ಷೆ-ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ಅಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯಾದರೂ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುತ್ತವೆ; ಆದುದರಿಂದ ಆ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬರೆಯಲು ಅವು ನೆರವು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಬಿ. ಪಿ. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ಪುಟ್ಟಯ್ಯನವರ ಖಾಸಗಿ ಪತ್ರಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ; ಮತ್ತು ಆ ಪತ್ರಗಳು ಕಳೆದ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲ ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ವಲಂತವಾಗಿದ್ದ ಜಾತಿಪದ್ಧತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಪರೂಪದ ಒಳನೋಟಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಆ ಕೃತಿಗೆ ಮುನ್ನುಡಿ ಬರೆದಿರುವ ಡಿವಿಜಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕುವೆಂಪು ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಕಥನದಲ್ಲಿ (ನೆನಪಿನ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ) ನಿಜ ಜೀವನದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಯಃ, ಇಂದು ನಾವು ಪತ್ರಗಳು ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಖಾಸಗಿ ಹಾಗೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ಇರಬಹುದು; ಮತ್ತು ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮಾಹಿತಿ-ಶೈಲಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಇತರರಿಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ-ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ನಿಲುವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

* * *

ಮೊದಲಿಗೆ, ಪತ್ರಸಂಪುಟ ಭಾಗ - 1-3 ರ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ಮೇಲ್ನೋಟದ ವಿವರಗಳು. ಮೊದಲ ಎರಡು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸೀ ಅವರಿಗೆ ಅವರ ಸ್ನೇಹಿತರು ಹಾಗೂ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳಿವೆ; ವಿಸೀ ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳು ಮೂರನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿವೆ. ಮೊದಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿ 66 ಗಣ್ಯರು ಬರೆದ ಒಟ್ಟು 267 ಆಯ್ದ ಪತ್ರಗಳಿವೆ. ಸಂಕಲನದ ಮೊದಲ ಪತ್ರ 1922ರಲ್ಲಿ ವಿಸೀ ಅವರಿಗೆ ಭಾಷ್ಯಂ ಬರೆದ ಪತ್ರವಾದರೆ, ಕೊನೆಯ ಪತ್ರ (ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ) ಉಮಾಶಂಕರ ಜೋಷಿ 1979ರಲ್ಲಿ ಬರೆದದ್ದು; ಎಂದರೆ ಸುಮಾರು ಆರು ದಶಕಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ವಿಸೀ ಅವರಿಗೆ ಇತರರು ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳು. ಈ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪತ್ರಗಳನ್ನು (18 ಪತ್ರಗಳು, ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ) ಪಡುಕೋಣೆ ರಮಾನಂದ ರಾಯರು ಬರೆದಿದ್ದರೆ, ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತರು 16 ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ತುಂಬಾ ಕುತೂಹಲದ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪೂರ್ವ ಕಾಲದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕನ್ನಡ ಲೇಖಕರು (ಗೋವಿಂದ ಪೈ, ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ, ಡಿವಿಜಿ, ಕುವೆಂಪು, ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ, ಕೆ. ವಿ. ಅಯ್ಯರ್,

ಎ. ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್, ಇತ್ಯಾದಿ) ತಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿ, ಕೈಬರಹದಲ್ಲಿ. (ಪಡುಕೋಣೆ ರಮಾನಂದ ರಾವ್ ಮಾತ್ರ ತಮ್ಮ ಕೆಲವು ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಟೈಪ್‌ರೈಟರ್‌ನಲ್ಲಿ ಬರೆದರು; ಆದರೆ ಅವರ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪತ್ರಗಳು ಕೈಬರಹದಲ್ಲಿಯೇ ಇವೆ.) ಗೋವಿಂದ ಪೈ ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲಾ ಪತ್ರಗಳನ್ನೂ ಮೋಸ್ಕಾಡ್‌ಗಳಲ್ಲಿ, ಕಾರ್ಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚೂರು ಜಾಗವನ್ನೂ ಬಿಡದಂತೆ ಕೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. (ಸಂಪಾದಕರು ಹೇಳುವಂತೆ ಪೈ ಅವರ ಕೆಲವು ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ 40 ಸಾಲು ಒಕ್ಕಣೆಯಿದೆ.) ವಿಸೀ ಅವರ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರದ ವಲಯ ಎಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ ಸರಿಸುಮಾರು ಅಂದಿನ ಎಲ್ಲಾ ಕನ್ನಡ ಲೇಖಕ-ಲೇಖಿನಿಯರು, ಕರ್ನಾಟಕದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಆಗ ಫ್ರಾನ್ಸ್‌ನಲ್ಲಿದ್ದ ಹಾಸನದ ರಾಜಾರಾವ್, ಎಚ್. ಡಿ. ವೆಲಂಕರ್ (ಬಾಂಬೆ), ವಿ. ರಾಘವನ್ (ಮದ್ರಾಸ್), ಶಂಕರ ಕುರೂಪ್ (ಎರ್ನಾಕುಲಮ್), ಸುಕುಮಾರ್ ಸೇನ್ (ಕೋಲ್ಕತಾ), ಎ. ಎಲ್. ಖಾತಿಬ್ (ಥಾಕಾ), ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಆ ವಲಯ ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ಕಾವ್ಯ, ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ, ವಿಮರ್ಶೆ, ಮೂರ್ನಾಲ್ಕು ಭಾಷೆಗಳ ಪ್ರಭುತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಸೀ ಅವರ ಬಹುಮುಖೀ ಪ್ರತಿಭೆ ಈ ವಲಯದ ವೈಶಾಲ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಮೊದಲ ಭಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಮೂರು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು: ಈ ಪತ್ರಗಳು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ವಿಸೀ ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಕಳೆದ ಶತಮಾನದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ವಾತಾವರಣ, ಹಾಗೂ ಅಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳು.

1) ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ: ಈ ಸಂಕಲನದ ಎಲ್ಲಾ ಪತ್ರಗಳೂ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು 'ನಿಮ್ಮ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞ' ಎಂಬಂತಹ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ; ಎಂದರೆ ವಿಸೀ ಅವರೂ ಈ ಸಂಕಲನದಲ್ಲಿ ಇರುವಷ್ಟು ಅಥವಾ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಜೀವಿತಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದರು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾರೂ 'ನಿಮ್ಮಿಂದ ಉತ್ತರ ಬರಲಿಲ್ಲ' ಎಂದು ತಮ್ಮ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸದೇ ಇರುವುದು ವಿಸೀ ಅವರು ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಶಿಸ್ತಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅವರ ಕೈಬರಹ ಅಷ್ಟೇನೂ ಸುಂದರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ: "ನಿಮ್ಮ ಡೊಂಕುಡೊಂಕಾದ ಕೈಬರಹವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಶ್ರಮದಾಯಕವಾಗಿತ್ತು; ಕೆಲವು ಪದಗಳು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದ್ದುವು ಅಥವಾ ಅರ್ಥವೇ ಆಗದಂತಿದ್ದುವು" ("it was an extremely tedious task for me to

wriggle through your serpentine script. Several of the words were either illegible or incomprehensible") ಎಂದು ಗೋವಿಂದ ಪೈ ತಮ್ಮ ಪತ್ರವೊಂದರಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪತ್ರ 20). "ನೀವು ಒಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಉದ್ಗಾರಸೂಚಕ ಆಣೆ-ಶಾಪಗಳಿಲ್ಲದೆ ಬರೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ?" (*Can't you ever write a letter without breaking off into a thousand d—ns and curses?*) ಎಂದು ಎಚ್. ವಿ. ಆರ್. ಐಯ್ಯಂಗಾರ್ ತಮ್ಮ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಸೀ ಅವರನ್ನು ಭೇಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ, ವಿಸೀ ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕುರಿತು, ಅವರ ವಿದ್ವತ್ತು, ಪರೋಪಕಾರಿ ಪ್ರಾಂಜಲ ಮನಸ್ಸು, ಆಪ್ತತೆ, ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹಪರತೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಪತ್ರಕಾರರೂ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ವಿಸೀ ಅವರಿಗೆ ಕೋಪಬಂದರೆ ಅವರು ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (*volcanic nature*) ಎಂಬುದನ್ನು ಎಚ್. ವಿ. ಆರ್. ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಅವರ ಮತ್ತೊಂದು ಪತ್ರವು (4) ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ಪತ್ರಗಳು ವಿಸೀ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯಕೃತಿಗಳನ್ನು - ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವರ ದ್ರಾಕ್ಷಿ-ದಾಳಿಂಬೆ ಕವನ ಸಂಕಲನ ಹಾಗೂ ಪ್ರವಾಸಕಥನ ಪಂಪಾಯಾತ್ರೆ ಮತ್ತು ವಿಮರ್ಶಾತ್ಮಕ ಮಹಾಕವಿ ಪಂಪ ಈ ಕೃತಿಗಳನ್ನು - ಅನೇಕ ಸಮಕಾಲೀನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಂಡಾಡಿದುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಸೀ ಅವರ ಗೀತಗಳು ಎಂಬ ಕವನಸಂಕಲನದಲ್ಲಿರುವ "ಕಸ್ತೂರಿ ದೇವಾಯ" ಕವನವನ್ನು ಸರಿ ಸುಮಾರು ಎಲ್ಲರೂ ಮೆಚ್ಚಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ ಆ ಕವನ ಸಂಕಲನದ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ: "... poems like ಮೂರೆ - ನಿನ್ನ ಕೃಪೆ - ಕ್ಷೀಮಕಾರಿ - ನಿಲ್ಲಿಸಮ್ಮ - ಪ್ರಿಯರು - ಏಳಿ - ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ದುಂದುಭಿ - ಕಾರಂಜಿ ಕೆರೆ - ನೈವೇದ್ಯ - ಕಸ್ತೂರಿ ದೇವಾಯ - ಏಕೆ ಬಂದಿರಿ - ಎರಡು ದನಿಗಳು - ಕಾಣಿಕೆ - ಕೋಗಿಲೆ & C. . . . They are not born for death" (ಪತ್ರ 11). ವಿಸೀ ಅವರ ಪಂಪಾಯಾತ್ರೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಡಿವಿಜಿ ಹೀಗೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ: "I have just finished reading your Pampa Yatre. The feeling uppermost is one of wonder . . . I have distributed copies among friends here" (ಪತ್ರ 26). ವಿಸೀ ಭಾರತೀಯ-ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ವಿಮರ್ಶನ ಮಾರ್ಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅವರಿಗೆ ಎರಡೂ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿತ್ತು ಮತ್ತು ಅವರು "ಹಿಂದು," "ಆರ್ಯನ್ ಪಾತ್," "ಡೆಕನ್ ಹೆರಲ್ಡ್"

ಇತ್ಯಾದಿ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯತವಾಗಿ ಕೃತಿವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಾಹಿತಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ವಿಸೀ ಅವರ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮುಂದೆ, 70ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ, ಕೃಷ್ಣಚೈತನ್ಯ, ಸಿ. ಡಿ. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ, ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಮಂಜೇರಿ ಎಸ್. ಈಶ್ವರನ್, ತರುಣ್ ರಾಯ್, ಮುಂತಾದ ವಿಮರ್ಶಕರು ವಿಸೀ ಅವರಿಂದ ತಾತ್ವಿಕ ನೆಲೆಯ ವಿಮರ್ಶನ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಆ ಬಗೆಯ ವಿಚಾರ ಸಂಕಿರಣಗಳಿಗೆ ಅವರನ್ನು ಗೌರವಪೂರ್ವಕ ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಸಂಕಲನದ ಪತ್ರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ವಿಸೀ ವಿಮರ್ಶಕರಾಗಿ ಅನೇಕರ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದರೂ ಅವರ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ವಿಮರ್ಶೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡಿದುದೂ ಈ ಸಂಕಲನದ ಪತ್ರಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಪಡುಕೋಣೆ ರಮಾನಂದ ರಾಯರ ನಾಟಕವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಸೀ ತುಂಬಾ ಕಟುವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಖಾಸಗಿ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಿದ್ದರು ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಪಡುಕೋಣೆ (ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿ) ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸುತ್ತಾರೆ: 'ಆ ನಾಟಕವನ್ನು ಕುರಿತು ನೀವು ಮಾಡಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಟೀಕೆ-ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದೇನೆಂದರೆ ಅದೊಂದು ನನ್ನಿಂದಾದ ಘೋರ ಪ್ರಮಾದ. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಆ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳು ಮಬ್ಬಾಗಿಯಾದರೂ ನಿಮಗೆ ಕಂಡಿರಬಹುದೇನೋ ಎಂದು ನಿಮ್ಮ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರ ಪತ್ರವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಓದಿದೆ; ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಯಃ, ನಿಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅದೊಂದು ಪ್ರಮಾದ, ಅಷ್ಟೇ.' (ಕೂಡಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ, ವಿಸೀ ತಮ್ಮ ಖಾಸಗಿ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ಅದೂ ತಮ್ಮ ಆಪ್ತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನೇರವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಆದರೆ, ಅವರ ಪ್ರಕಟಿತ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.)

ವಿಸೀ ಅವರ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಬದುಕೂ ಅಷ್ಟೇನೂ ಸುಖಕರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. "ನಿಮ್ಮ ಕಾಗದದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಮಾತು ('ನನಗೆ ಯೌವನ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ! ನಡುವಯಸ್ಸಿಗೆ ಮೀರಿದ ವಾರ್ಧಕ್ಯಸಮಾನವಾದ ರೀತಿಯೇ ನನಗೂ ಹಿರಿಯರಿಗೂ ಇದ್ದುದು') ನನ್ನ ಗಮನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೆಳೆಯಿತು" ಎಂದು ಎ. ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್ ತಮ್ಮ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ (ಪತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ 87) ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರರ್ಥ, ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ವಿಸೀ ಅವರಿಗೆ ಅವರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಯಸ್ಸಿನ ಹಿರಿಯರೊಡನೆ ಇದ್ದ ಒಡನಾಟ ಅವರ ಸಮವಯಸ್ಕರೊಡನೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆರ್ಥಿಕ

ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಂತೂ ಅಂದಿನ ಇತರ ಸಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಕಾಡಿದಂತೆ ವಿಸೇ ಅವರನ್ನೂ ಕಾಡಿತ್ತು. ಎಂತಹ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಅವರಿಗೆ ದೊರಕಿದರೂ ಅವರ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಉತ್ತಮವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು, ಹಾಗೆಯೇ ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ ಅವರ ಔದಾರ್ಯವನ್ನೂ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ ವಿಸೇ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಒಂದು ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿ ಪತ್ರವು ಪ್ರತಿಫಲಿಸುತ್ತದೆ: ಬಸವನಗುಡಿ (ಸೊಸೈಟಿಯ) ಸಾಲ ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟು ಉಳಿದಿದೆ ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾ, 'ಆ ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸಲು ಅವಶ್ಯಕವಾದಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ನಾನು ಕಳಿಸುತ್ತೇನೆ. ನಿಮಗೆ ಎಸ್‌ಎಸ್‌ಎಲ್‌ಸಿ (ಮೌಲ್ಯಮಾಪನದ) ಪ್ರತಿಫಲವು ಬಂದ ನಂತರ ನನ್ನ ಹಣವನ್ನು ನೀವು ಹಿಂತಿರುಗಿಸಬಹುದು' ಎಂದು ಆಶ್ವಾಸನೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. (ಪತ್ರ 23)

2) ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಆಗುಹೋಗುಗಳು: ಕಳೆದ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಗಾಧ ಚಲನೆಯನ್ನು ಈ ಸಂಕಲನದ ಅನೇಕ ಪತ್ರಗಳು ದಾಖಲಿಸುತ್ತವೆ. ಕಳೆದ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವವಾದವು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನೂ ರೂಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು; ಹೊಸ ಬಗೆಯ ಹಾಗೂ ಹೊಸ ಕಾಳಜಿಗಳ ಕಾದಂಬರಿಗಳು, ನಾಟಕಗಳು, ಭಾವಗೀತೆಗಳು, ಸಣ್ಣ ಕಥೆಗಳು ಹೊರಬರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆದರೆ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಪಂಡಿತರ ಮನ್ನಣೆ ಹಾಗೂ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಒಲವು ದೊರಕುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಮಯ ಬೇಕಾಯಿತು.

ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಾಟಕ ಕರ್ಕಿ ವೆಂಕಟರಮಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಇಗ್ಗಪ್ಪ ಹೆಗಡೆ ವಿವಾಹ ಪ್ರಹಸನ / ಕನ್ಯಾವಿಕ್ರಯದ ಪರಿಣಾಮವು ಮತ್ತು ಶಿವರಾಮ ಧಾರೇಶ್ವರ ಅವರ ಕನ್ಯಾವಿಕ್ರಯ ಎಂಬ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಾಟಕಗಳು ಎರಡು ವಾರಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ 1887ರಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಕಟವಾದುವು. ಆದರೆ, ಅವು ರಂಗದ ಮೇಲೆ ಬರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ರಂಗದ ಮೇಲೆ ಬಂದು, ವಾಸ್ತವವಾದಿ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ನಾಟಕವೆಂದರೆ ಟಿ. ಪಿ. ಕೈಲಾಸಂ ಅವರ ಟೊಳ್ಳುಗಟ್ಟಿ. ಕೈಲಾಸಂ ಅವರ ನಾಟಕಗಳನ್ನೂ ಅಂದಿನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತಿ-ವಿಮರ್ಶಕರು ಅಷ್ಟೇನೂ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಡಿವಿಜಿ ಅವರ ಒಂದು ಪತ್ರವು (ಸಂಖ್ಯೆ 29) ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ, ಕೈಲಾಸಂ ಬಗ್ಗೆ ತಾವು ಹೇಳಿದುದೆಂದು ಅನೇಕರು ಭಾವಿಸಿದ್ದ ಮಾತು ತಮ್ಮದಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ (ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿ) ಹೀಗೆ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತಾರೆ: 'ಕಳೆದ ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು

ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಕೈಲಾಸಂ ಅವರನ್ನು ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಬಾರಿ ಭೇಟಿ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಅಷ್ಟೇ. . . ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಲಾಸಂ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನಾನು ಯಾರೊಂದಿಗೂ ಹಂಚಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ದಾಖಲಿಸಿಲ್ಲ.'

ಕಳೆದ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಗಾಧ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದ ನಾಟಕಗಳೆಂದರೆ ವರದಾಚಾರ್ ಅವರ ರತ್ನಾವಳಿ ಕಂಪನಿಯ ನಾಟಕಗಳು ಮತ್ತು ವೀರಣ್ಣನವರ ಗುಬ್ಬಿ ಕಂಪನಿ ನಾಟಕಗಳು. ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು 1925ರಲ್ಲಿ ಎಚ್. ವಿ. ಆರ್. ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ವಿಸೀ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರವೊಂದರಲ್ಲಿ (ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದು: 'ಸುಭದ್ರಾ ಪರಿಣಯ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಲೀಲೆಯಂತಹ ವಸ್ತುವುಳ್ಳ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದು, ನೂತನ ಕಥೆ-ಸಂವಿಧಾನವುಳ್ಳ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಭಾವನೆಗಳೊಡನೆ ಅಭಿನಯಿಸಲ್ಪಡುವ ನಾಟಕಗಳಿಗಾಗಿ, ಈ ಬಗೆಯ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ತರಬಲ್ಲ ಮಹನೀಯನಿಗಾಗಿ ನಾವು ಕಾಯುತ್ತಲೇ ಇದ್ದೇವೆ' (ಸಂಖ್ಯೆ 7).

ಅದೇ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ, ರಾಮಾಯಣ-ಮಹಾಭಾರತಗಳ ಕಥೆಗಳನ್ನಾಧರಿಸಿದ ಸುಧಾರಣಾವಾದಿ ನಾಟಕಗಳನ್ನೂ ಅಂದಿನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕುವೆಂಪು ಅವರ ಬೆರಳ್ಳಿ ಕೊರಳ್ ನಾಟಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಸ್ತಿಯವರು ಟೀಕಿಸಿರುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತು. ಆದರೆ, ಈ ನಿಲುವಿಗೆ ಅಪವಾದವೆಂದರೆ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತರು. ತಮ್ಮ ಒಂದು ಪತ್ರದಲ್ಲಿ (ಸಂಖ್ಯೆ 104) ಅವರು ಆ ನಾಟಕದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ:

'ನನ್ನ ವಿದ್ವಾಂಸ-ಮಿತ್ರರೊಬ್ಬರು ಆ ನಾಟಕದ ತಲೆಬುಡವೇ ನನಗರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ನಾನು ಆ ನಾಟಕವನ್ನು ಓದಬೇಕಾಯಿತು. ಕುವೆಂಪು ಅವರ ಸಂಸ್ಕೃತ-ಕನ್ನಡ ಮಿಶ್ರಣದ ವಾಗಾಡಂಬರದ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ, ಆ ನಾಟಕದ ವಿರುದ್ಧ ಮತ್ತೇನೂ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿರುವ ನಾಟಕದ ಗತಿ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಅದು ಪ್ರಚೋದಿಸುವ ಭಾವನೆಗಳು ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿಯಾಗಿವೆ; ನಾಟಕದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಸುಗಮವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಓದಿನಿಂದ ನಾನು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ.'

ನಾಟಕಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಒಂದು ಸಾಧ್ಯತೆ ಅಂದಿನ ಭಾವಗೀತೆಗಳಿಗಿತ್ತು. ಕುವೆಂಪು-ಬೇಂದ್ರೆ-ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ಮುಂತಾದವರ ಭಾವಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡಿ, ಅವುಗಳನ್ನು

ಜನರತ್ತ ಒಯ್ಯುವ ಅನೇಕ ಗಾಯಕ-ಗಾಯಕಿಯರು ಅಂದಿದ್ದರು - ಓ. ಕಾಳಂಗರಾವ್, ಮೈಸೂರು ಅನಂತಸ್ವಾಮಿ, ಜಯವಂತಿ ಹಿರೆಬೆಟ್, ಎಚ್. ಆರ್. ಲೀಲಾವತಿ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಜಯವಂತಿಯವರ ತಂದೆ ಪಡುಕೋಣೆ ರಮಾನಂದರಾಯರು. ತಮ್ಮ ಒಂದು ಪತ್ರದಲ್ಲಿ (ಸಂಖ್ಯೆ 69), ಹೀಗೆ ದಾಖಲಿಸುತ್ತಾರೆ: 'ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ರುದ್ರವೀಣೆ ಮತ್ತು ವಾರಿನೋಟ ಕವನಗಳನ್ನು ಜಯವಂತಿ ಹಾಡಿರುವ ಗ್ರಾಮಫೋನ್ ರೆಕಾರ್ಡ್ ಹೊರಬಂದಿದೆ. (ಜಯವಂತಿ ಮತ್ತು ಇತರರ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಎಚ್. ಎಮ್. ವಿ. ಸಂಸ್ಥೆ ಮುದ್ರಿಸುತ್ತಿತ್ತು.) ಎರಡು ತಿಂಗಳ ಹಿಂದೆ ಹೊರಬಂದ (ಜಯವಂತಿ ಹಾಡಿರುವ) ನೀವಲ್ಲವೆ? ಗೀತೆಯನ್ನು ನೀವು ಕೇಳಿರಬಹುದು.' ಹಾಗೆಯೇ ಇಂತಹ ಹಾಡುಗಳನ್ನು (ಸುಗಮ ಸಂಗೀತ) ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವ ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶಂಸೆಯಿರುವ ಅನೇಕ ಪತ್ರಗಳು ಈ ಸಂಕಲನದಲ್ಲಿವೆ.

ಆದರೆ, ವಾಸ್ತವವಾದಿ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಅಂದಿನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಸಾಹಿತಿ-ವಿಮರ್ಶಕರು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಗುಲ್ವಾಡಿಯವರ ಇಂದಿರಾಬಾಯಿ, ಬಾಬುರಾವ್ ಬೋಳಾರ ಅವರ ವಾಗ್ವಿವಿ, ಮುಂತಾದ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ವಿರೋಧವನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಗಳು ದಾಖಲಿಸುತ್ತವೆ. ಮಡಿಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ಗುಲ್ವಾಡಿಯವರು ಜಾತಿಪದ್ಧತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಭಾಷಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಸಭಿಕರಿಂದ ಅವರತ್ತ ಕಲ್ಲೇಟುಗಳು ಬೀಳಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ, ಗುಲ್ವಾಡಿಯವರು ತಮ್ಮ ಉಪನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮೊಟಕುಗೊಳಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಒಂದು ಬಗೆಯ 'ಮಡಿವಂತಿಕೆ'ಯ ಕಾರಣದಿಂದ, ಅನಕೃ ಅವರ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಅನಕೃ ಅವರ ನಟಸಾರ್ವಭೌಮ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಸೀ ಬರೆದ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸುತ್ತಾ, 'ನಿಮ್ಮ ವಿಚಾರಗಳು ಹಾಗೂ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಷ್ಟು ಅವರು (ಲೇಖಕರು) ದಪ್ಪ ಚರ್ಮದವರಲ್ಲ ಎಂದು ನಾನು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ. ಆ ಪುಸ್ತಕವು ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಅಶ್ಲೀಲ; ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷರಾಗಲಿ, ತರುಣರು ಅಥವಾ ವೃದ್ಧರಾಗಿರಲಿ ಯಾರೂ ಓದಲಾಗದಷ್ಟು ಕೆಟ್ಟದಾಗಿದೆ. . . . ಪುಸ್ತಕಗಳಿಗೂ ಒಂದು ಸೆನ್ಸಾರ್ ಬೋರ್ಡ್ ಇದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು' ಎಂದು ತುಂಬಾ ಅತ್ಯಪ್ತಿಯಿಂದ ಕೆ. ವಿ. ಅಯ್ಯರ್ ತಮ್ಮ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಸಂಖ್ಯೆ 80). (ಬೇಂದ್ರೆಯವರಂತೂ ಆ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು 'ವಿಟಸಾರ್ವಭೌಮ' ಎಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಅವರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ-ಮಿತ್ರರಾಗಿದ್ದ ದಿವಾಣಜಿಯವರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.)

ಅನೇಕಾನೇಕ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಿದ್ವಾಂಸರು ವಿಸೇ ಅವರಿಗೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಇಂದು ತುಂಬಾ ಅಪರೂಪವಾಗಿರುವ ಕನ್ನಡ ಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಒಂದೆರಡು ನಿದರ್ಶನಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಾದರೆ: ರಂಶ್ರೀ ಮುಗಳ ತಮ್ಮ ಒಂದು ಪತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನೆಂಕೆ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಪದವನ್ನೂ ಅವರು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ನಮಗಿಂದು ಆ ಪದದ ಅರ್ಥ 'ಥ್ಯಾಂಕ್ಸ್' ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ (ಸಂಖ್ಯೆ 151). ಗೋವಿಂದ ಪೈ ಅವರು ತಮ್ಮ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಪೊಡಣಿಗೆ' ಎಂಬ ಪದವು 'ಒಗ್ಗರಣೆ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಅದು ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿಯವರ ಪರಮಾರ್ಥ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ದೊರಕುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಮೂದಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಸಂಕಲನದಲ್ಲಿರುವ 267 ಪತ್ರಗಳೂ ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದರಿಂದ, ಇಡೀ ಸಂಕಲನವನ್ನು ಓದಿದಾಗ, ಕಳೆದ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ಘಟನೆಗಳ ಮತ್ತು ವಾದ-ವಿವಾದಗಳ ಒಂದು ಪಕ್ಷಿನೋಟ ನಮಗೆ ದೊರಕುತ್ತದೆ. ಆ ಬಗೆಯ ಕೆಲವು ನಿದರ್ಶನಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

ಅ) ಬಿಎಂಶ್ರೀ ಅವರು ಎದುರಿಸಿದ ಟೀಕೆಗಳು: ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು 11/2/1930 ರಂದು ವಿಸೇ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ, ವಿಶ್ವಕರ್ನಾಟಕ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕ - 3ನೆಯ ಸಂಚಿಕೆಯ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ: 'ಅವರ ಸ್ವಭಾವದಂತಹವರು ಈ ಬಗೆಯ ಕುಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರರು ಎಂದು ನನಗನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಈಗ ಏನೂ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆಚಾರ್ಯ ಪದದೊಡನೆ ಇರುವ ಒಂದೆರಡು ಸಾಲುಗಳು ಬಿಎಂಶ್ರೀ ಅವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವ ನನಗೆ ತುಂಬಾ ನೋವುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲವೂ ಅದೃಷ್ಟದ ಆಟ.... ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಈಗ ನಾವು ಅವರು ಎಲ್ಲಾ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಮೀರಿದವರಂತೆ ಇರುವ ಹಾಗೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.' (ಈ ಕುಖ್ಯಾತಿ ಯಾವುದು ಎಂಬುದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಯಃ, ರನ್ನ ಕವಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಎಂಬ ಸಂಕಲನವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುತ್ತಾ, ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು ಬಿಎಂಶ್ರೀ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಶಂಸಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದರು; ಆ ಬಿಎಂಶ್ರೀ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಕೃತಿಯನ್ನು ತಿರುಮಲೆ ತಾತಾಚಾರ್ಯ ಶರ್ಮರು ಕಟುವಾಗಿ ಟೀಕಿಸಿದ್ದರು; ಆ ಟೀಕೆ ಬಿಎಂಶ್ರೀ ಅವರಿಗೆ ನೋವುಂಟು ಮಾಡಿರಬಹುದು ಎಂದು ಸಂಪಾದಕರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ.)

ಆ) ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತರು ಮತ್ತು ಕ. ಸಾ. ಪರಿಷತ್ತು: ಕಾರಂತರಿಗೆ ರಾಜಾಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಮಹಾರಾಜರು/ಯುವರಾಜರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬಗ್ಗೆ ಅಷ್ಟೇನೂ ಗೌರವವಿರಲಿಲ್ಲ. ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಅದರದೇ ಆದ 'ಸಂವಿಧಾನ'ವು ಇರಬೇಕು ಮತ್ತು ಅದರ ಅಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನು ಸದಸ್ಯರು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವರ (ಮತ್ತು ಇತರ ಅನೇಕ ಸಾಹಿತಿಗಳ) ನಿಲುವಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯರಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ವಿಸೇ ಅವರ ಮೇಲಿದ್ದ ಗೌರವ ಎಂದು ಕಾರಂತರೇ (ಕೆಳಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ) ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕಾರಂತರು, ತಮ್ಮ 21/9/1940ರ ವಿಸೇ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿ): 'ಈ ನಿಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಿತರು ಇತರರ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.... ಏನಾದರೂ ವೈಯಕ್ತಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೊರೆಯಿಡಬೇಕಾದರೆ ಅದು ನಿಮ್ಮಗಳಿಂದ ಆಗಬೇಕು, ಮೈಸೂರಿನಿಂದ ಹೊರಗಿರುವವರಿಂದಲ್ಲ.... ಜೂಬಿಲಿಯ ವಿಷಯವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅವಮಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ.... ಹೊಸ ಬೈಲಾಗಳಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷೀಯ ಚುನಾವಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಅವರು (ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಬಿಎಂಶ್ರೀ) ತೆಗೆದು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಪರಿಷತ್ತೇನೂ ಅರಮನೆಗೆ ಮಾರಾಟವಾಗಿಲ್ಲ' -

ಹೀಗೆಯೇ ಇಡೀ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾರಂತರು ಅಂದಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸ್ವರೂಪ ಹಾಗೂ ಅದರ ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಅಧಿಕಾರ ಇವುಗಳನ್ನು ಖಾರವಾಗಿ ಖಂಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಯಃ, ಈ ವಾಗ್ವಾದವು 1940ರಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಿದ್ದ ಪರಿಷತ್ತಿನ 'ಬೆಳ್ಳಿ ಹಬ್ಬ'ದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬಹುದು ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಇ) ಕುವೆಂಪು ಕಥೆ: ರಾಮಮೋಹನ ಎಂಬ ಕಂಪನಿಗೆ ಕುವೆಂಪು ತಮ್ಮ ಕಥನಕವನಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ಸಣ್ಣ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಣೆಗಾಗಿ 1935ರ ಆಸುಪಾಸು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಏನೇನೋ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಸಣ್ಣಕಥೆಗಳ ಆ ಸಂಕಲನ ಅಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆಗ, ತಾವೇ ಆ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ, ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ 'ದವ್ವದ ಕಾಟ' ಎಂಬ ಕಥೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕುವೆಂಪು ಅವರಿಗೆ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಸೇ ಅವರಿಗೆ ಕುವೆಂಪು 25/6/1936ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ: "ನಿಮ್ಮಿಂದ ನನಗೀಗ ಒಂದು ಅತ್ಯನಿವಾರ್ಯವಾದ

ಮಹದುಪಕಾರವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ. . . . ಮಾಸ್ತಿಯವರು ತಾವು ಬರೆದ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ('ದೇವದ ಕಾಟ') ಉತ್ಕೃಷ್ಟವೆಂದು ಆಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ನನಗೀಗ ಅದೇ ಕಳೆದು ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ ಎಂದು ದಿಗಿಲಾಗಿದೆ. ಬಿ. ಎಸ್. ರಾಮರಾಯರನ್ನು ಕೇಳಿ ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ, ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿದ ಆ ಕಥಾಪುಸ್ತಕವನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ 'ದೇವದ ಕಾಟ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಕಥೆಯ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ನನಗೆ ದೊರಕಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದರೆ ನಿಮಗೆ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಋಣಿಯಾಗಿರುತ್ತೇನೆ." (ಪತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ 134).

ಪ್ರಾಯಃ, ವಿಸೀ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಿ ಆ ಕಥೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನು ಕುವೆಂಪು ಅವರಿಗೆ ದೊರಕಿಸಿಕೊಟ್ಟರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಂಪ್ಯೂಟರ್ ಯುಗದಲ್ಲಿರುವ ಸಾಹಿತಿಗಳಿಗೆ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳ ಕಾಲದ ಸಾಹಿತಿಗಳ ಆತಂಕ-ತಲ್ಲಣಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆಯೇ, ಆ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಬೇಂದ್ರೆ-ಶಂಭಾ ಜೋಷಿ ಅವರ ನಡುವಿನ ತೀವ್ರ ವೈಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳು, ಗೋವಿಂದ ಪೈ ಅವರ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಬದುಕಿನ ದುರಂತಗಳು, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪೂರ್ವ ಕಾಲದ ಐ.ಸಿ.ಎಸ್. ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳು, ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಕುತೂಹಲಕರ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಈ ಪತ್ರಸಂಕಲನವು ದಾಖಲಿಸುತ್ತದೆ.

3) ಸಂಕ್ರಮಣ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ತಲ್ಲಣ: ಕಳೆದ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ದಶಕಗಳು ವಸಾಹತುಶಾಹಿಯ ಅತ್ಯುಚ್ಚ ವೈಭವದ ದಶಕಗಳಾಗಿದ್ದುವು; ಹಾಗೆಯೇ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದ ಬಗ್ಗೆ ತೀವ್ರ ಕಳಕಳಿಯ ಮತ್ತು ಸುಧಾರಣಾವಾದದ ದಶಕಗಳೂ ಆಗಿದ್ದುವು. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಶಿಕ್ಷಣದ ಕಾರಣದಿಂದ ಅನೇಕರು ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗಿ, ವರ್ಷಾನುಗಟ್ಟಲೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಸಮಾಜದೊಡನೆ ಬೆರೆತು, ಆ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾದವರು. ಎಚ್. ವಿ. ಆರ್. ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಅಂತಹವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು; ಇವರು ಐಸಿಎಸ್ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗಿ, ಆಕ್ಸ್‌ಫರ್ಡ್‌ಗೆ ಹೋಗಿ, ಅನಂತರ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅನೇಕ ಹುದ್ದೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿ, ಕೊನೆಗೆ ರಿಸರ್ವ್ ಬ್ಯಾಂಕ್ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ನಿವೃತ್ತರಾದರು. ಅವರು ವಿಸೀ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಎಂಟು ದೀರ್ಘ ಪತ್ರಗಳು ಈ ಸಂಕಲನದಲ್ಲಿವೆ. ಭಾರತೀಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಾಯಕರ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದ ಬಗ್ಗೆ ಅವರಿಗಿದ್ದ ಅತ್ಯಪ್ಪಿ ಹಾಗೂ ಅಸಮಾಧಾನ ಇವುಗಳನ್ನು

ಪ್ರತಿಫಲಿಸುವ (ಅವರು ಆಕ್ಸ್‌ಫರ್ಡ್‌ನಿಂದ ಬರೆದ) ಒಂದು ಪತ್ರದ ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಮುಗಿಸಬಹುದು:

ನಮ್ಮ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆಯನ್ನು ಕುರಿತ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ನನಗೆ ತಲೆ ಚಿಟ್ಟು ಹಿಡಿದಿದೆ. ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅದೊಂದು ಅರ್ಥಹೀನ ಪದ. ಇಂತಹ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಕಡಿವಾಣ ಹಾಕಲೇ ಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಆತ್ಮತ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವ ಕಾಲ ಈಗ ಬಂದಿದೆ. ನಮ್ಮ ಘೋರ ಬಡತನ, ನಮ್ಮ ಅಗಾಧ ಅಜ್ಞಾನ, ನಮ್ಮ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ತಪ್ಪುಗಳು ಹಾಗೂ ಹೇಡಿತನ, ನಾವು ಮಾಡಬಹುದಾದ ಮಹಾನ್ ಕಾರ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ನಾವು ತೃಪ್ತಿಪಡುವ ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ಸಂಗತಿಗಳು --ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯಗಳು ಇವು.

ನಾನು ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಭಾರತದ ಸಮಸ್ಯೆ ರಾಜಕೀಯವಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ. ನಾವು ಹಲ್ಲೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವುದು ನಮ್ಮ ನೈತಿಕ ಹಾಗೂ ಬೌದ್ಧಿಕ ಹೇಡಿತನದ ಮೇಲೆ. ಎಲ್ಲಾ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಆಳದಲ್ಲಿರುವುದು ಅದೇ. ನಮ್ಮದು ದೋಷಪೂರಿತ ಧರ್ಮ, ತುಕ್ಕು ಹಿಡಿದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಆದರೂ ನಾವು ಹಳೆಯದಕ್ಕೆ, ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದುದಕ್ಕೆ ಜೋತು ಬೀಳುತ್ತೇವೆ. . . . ಏಕೆ ಜನರು ಗತಕಾಲದ ಪ್ರಪಂಚದ ಬಗ್ಗೆಯೇ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ? ನನಗೆ ಗತದ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಮಾನವಿದೆ; ಆದರೆ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಕಾಲ ಬಂದಿದೆ. . . . ಗತಕಾಲವನ್ನು ಕುರಿತ ಪೂಜ್ಯಭಾವನೆಯ ಅಫೀಮಿನಿಂದ ನಾವು ಜನರಿಗೆ ಅಮಲು ಹಿಡಿಸಬಾರದು. ವರ್ತಮಾನವು ಎಷ್ಟು ಗೋಜುಗೋಜಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮತ್ತು ಭವಿಷ್ಯವು ಇನ್ನೆಷ್ಟು ಭೀಕರವಾಗಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಬೇಕು. (ಪತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ 7).

* * *

ವಿಸೀ ಅವರಿಗೆ ಅವರ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಹಾಗೂ ಮಿತ್ರರು ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳು “ಪತ್ರ ಸಂಪುಟ: ಭಾಗ 1 ಮತ್ತು 2”ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ; ಈ ಮೂರನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಸೀ ಅವರು ಇತರರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಆಯ್ದು 175 ಪತ್ರಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿವೆ. ಹಿಂದಿನ ಎರಡು ಸಂಕಲನಗಳ ಪತ್ರಗಳು ಇದ್ದಂತೆ ಈ ಸಂಕಲನದ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಿನವು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿವೆ. (ವಿಸೀ ಅವರು ಇತರರಿಗೆ ಬರೆದಿರಬಹುದಾದ ಒಟ್ಟು ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶೇಕಡಾ ಹತ್ತರಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಈ ಸಂಕಲನದಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದು; ಉಳಿದವುಗಳು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಸಂಪಾದಕರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ.) ವಿಸೀ ಅವರು

ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ-ರಾಜ್ಯ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳಿದ್ದಾರೆ, ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಿದ್ದಾರೆ, ಕನ್ನಡವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಭಿನ್ನ ಭಾಷೆಗಳ ಸಾಹಿತಿ-ವಿಮರ್ಶಕರಿದ್ದಾರೆ, ಚಿತ್ರಕಾರರು-ಸಂಗೀತಜ್ಞರು-ನರ್ತಕರು ಇತ್ಯಾದಿ ಕಲಾವಿದರಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದರೆ, ಈ ವಿವರಗಳು ವಿಸೀ ಅವರ ದಂಗು ಪಡಿಸುವ ವೈವಿಧ್ಯಪೂರ್ಣ ಆಸಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಭಿನ್ನ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಿದ್ದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುತ್ತವೆ: ಅವರು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ, ಕವಿ, ವಿಮರ್ಶಕ, ಅನುವಾದಕ - ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಅವರ ಮೂರ್ನಾಲ್ಕು ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಾನು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

1) ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಾಗಿ ವಿಸೀ : ವಿಸೀ ಅವರು ತಮ್ಮ ಎಂ. ಎ. ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದುದು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ, ಮೈಸೂರಿನ ಮಹಾರಾಜಾ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ. ಆಗ ಅವರ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದವರು ಪ್ರೊ. ಎನ್. ಎಸ್. ಸುಬ್ಬರಾವ್. ಸುಬ್ಬರಾವ್ ಅವರು ಕೇಂಬ್ರಿಜ್ ವಿವಿಯಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ ಜಾನ್ ಮೇನಾರ್ಡ್ ಕೀನ್ಸ್ ಅವರ ಸಹಪಾಠಿಯಾಗಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ ಮಾರ್ಷಲ್ ಅವರ ಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದರು. 20ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಪ್ರಭಾವಿಯಾಗಿದ್ದ ಕೀನ್ಸ್‌ನ ಮೌಲಿಕ ತತ್ವವೆಂದರೆ 'ಸರ್ಕಾರದ ಮಧ್ಯಪ್ರವೇಶ' (State Intervention): 'ಕಾಲ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ದೇಶದ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವ ಏಳು-ಬೀಳುಗಳನ್ನು ಸಮನಾಗಿಸಲು ಆ ದೇಶದ ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರವು ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಅವಶ್ಯಕ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು' ಎಂಬುದು ಅವನ ಆರ್ಥಿಕ ಚಿಂತನೆಯ ಅಡಿಗಲ್ಲು. ಎನ್. ಎಸ್. ಸುಬ್ಬರಾವ್ ಮೂಲಕ ಈ ವೈಚಾರಿಕತೆಯನ್ನು ವಿಸೀ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ವಿಸೀ ಕೇವಲ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ; ಅವರಿಗೆ ಅಸಾಧಾರಣ ಸಮಕಾಲೀನ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಳಕಳಿಯಿದ್ದುವು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರುವಂತೆ, ಕಳೆದ ಶತಮಾನದ ಐದು-ಆರನೆಯ ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ದೇಶದ ಅರ್ಥವ್ಯವಸ್ಥೆ ತೀರಾ ಹದಗೆಟ್ಟಿತ್ತು. ಆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಸುಧಾರಿಸಬಹುದು, ಯಾವ ಯಾವ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಸದಾ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಿಸೀ ಸುಧಾರಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಆ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಪ್ರಭಾವಿ ನಾಯಕರೆಲ್ಲರಿಗೂ ದೀರ್ಘ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದರು: ನೆಹರು (1938), 50ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಕಾಲ ಫ್ಲಿನಾನ್ಸ್ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಜೇಮ್ಸ್ ಗ್ರಿಗ್ (1959), 50ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಕಾಲ ಕೇಂದ್ರದ

ವಿತ್ತ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಮೊರಾರ್ಜಿ ದೇಸಾಯಿ (1959, 1962) ಮತ್ತು ಟಿ. ಟಿ. ಕೃಷ್ಣಮಾಚಾರಿ (1965), ಶಾರದಾ ಪ್ರಸಾದ್ (1966), ಪ್ರೆಸಿಡೆಂಟ್ ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನ್ (1966), ಪ್ರಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಇಂದಿರಾ ಗಾಂಧಿ (1971, 1974), ಇತ್ಯಾದಿ.

ವಿಸೀ ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸುಧಾರಣಾ ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು 'ರಿಸರ್ವ್ ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಚಿನ್ನದ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು' (Revaluing Gold). ಎರಡನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಮೆರಿಕಾ, ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್, ಮುಂತಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ಇದೇ ಕ್ರಮವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದು; ಫ್ರಾನ್ಸ್ ಮೂರು ಬಾರಿ ತನ್ನ ಚಿನ್ನವನ್ನು ರಿವ್ಯಾಲೂ ಮಾಡಿತ್ತು, ಎಂಬ ನಿದರ್ಶನಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ, ಭಾರತವೂ ಅದೇ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ನೆಹರು ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ: 'ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಚಿನ್ನವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೀಚ ಭಾವನೆಗಳ ಪ್ರೇರೇಪಣೆ ಹಾಗೂ ಕದನ ಮತ್ತು ಶೋಷಣೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಒಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮಾನವ ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡೋಣ' (ಪು. 256). 'ಈಗ ರಿಸರ್ವ್ ಬ್ಯಾಂಕ್‌ಗೆ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಚಿನ್ನದ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯಾವ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲ.... ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ, ಚಿನ್ನಕ್ಕೆ ಉಚ್ಚ ದರವಿರುವ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾವು ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಚಿನ್ನವನ್ನು ರಿವ್ಯಾಲೂ ಮಾಡಬೇಕು.... ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರವು ಅಂತಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನವನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಲೆಗೆ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾರಬೇಕು' (ಪು. 259-260) ಎಂದು ಮೊರಾರ್ಜಿ ದೇಸಾಯಿಯವರಿಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಚಿನ್ನವನ್ನು ರಿವ್ಯಾಲೂ ಮಾಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಚಿನ್ನದ ಬಾಂಡ್‌ಗಳನ್ನು (Gold Bond) ಚಾಲನೆಗೆ ತಂದು, ಆ ಮೂಲಕ ಅನುತ್ಪಾದಕವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಹೆಂಗಸರ ಮೈಮೇಲೆ ಇರುವ ಚಿನ್ನವನ್ನು ದೇಶದ ಪ್ರಗತಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು ಮತ್ತು ಚಿನ್ನದ ಬಾಂಡ್ ಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ಬಡ್ಡಿಯೂ ಸಿಗುವಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ಮೊರಾರ್ಜಿ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಮತ್ತೊಂದು ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

'ನಾವು ಸೋವಿಯೆಟ್ ಯೂನಿಯನ್‌ನಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಚಿನ್ನವನ್ನು ಸಾಲ ಪಡೆದು, ಅದನ್ನು ನಮ್ಮ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಾರಿ ಲಾಭವನ್ನು ಗಳಿಸಬಹುದು. ಈ ಚಿನ್ನದ ಸಾಲವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿರುಗಿಸಬಹುದು' ಎಂದು ಟಿ. ಟಿ. ಕೆ. ಅವರಿಗೆ 1965ರಲ್ಲಿ ವಿಸೀ ಪತ್ರ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. 1971ರಲ್ಲಿ, ಆಗಿನ ಪ್ರಧಾನಿ ಇಂದಿರಾ ಗಾಂಧಿ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ, ಆಗ ಪೂರ್ವ

ಪಾಕೀಸ್ತಾನದಿಂದ ಓಡಿ ಬಂದಿದ್ದ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಬಾಂಗ್ಲಾದೇಶಿಯರಿಗೆ ಮತ-ಧರ್ಮ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಆಶ್ರಯವಿತ್ತುದನ್ನು ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಶ್ಲಾಘಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅನಂತರ, 1974ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಿಗೆ ಬರೆದ ದೀರ್ಘ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ, ದೇಶದ ಆರ್ಥಿಕ ಚೇತರಿಕೆಗಾಗಿ (ಕಾಳಸಂತೆಕೋರರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದೂ ಸೇರಿದಂತೆ) ಅನೇಕ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ, ಚಿನ್ನ-ಬೆಳ್ಳಿ ಸಂಗ್ರಹದ ಮೇಲೆ ಟ್ಯಾಕ್ಸ್ ಹಾಕುವ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಒಂದು ಕುತೂಹಲಕರ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ, ಸದ್ಯ ದೇಶದ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹದಗೆಡಿಸಿರುವ ಕೋವಿಡ್-19 ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಹಿಂದೆ ಕರಣ್ ಥಾಪರ್ ಅವರು ನಡೆಸಿದ ಸಂದರ್ಶನದಲ್ಲಿ), ಈಗಿನ ಪ್ರಧಾನಿಯವರ ಆರ್ಥಿಕ ಸಲಹೆಗಾರರಾಗಿರುವ ಡಾ. ನೀಲೇಶ್ ಶಾ ಅವರೂ ಆರ್ಥಿಕ ಚೇತರಿಕೆಗಾಗಿ ಸೂಚಿಸುವ ಅನೇಕ ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಚಿನ್ನದ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವನ್ನು ಮಾರುವುದು ಅಥವಾ ಅಡವಿಟ್ಟು ಸಾಲಪಡೆಯುವುದು. (“ದ ವೈರ್”, ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ 8, 2020. ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ನನ್ನ ಗಮನಕ್ಕೆ ತಂದವರು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ - ಕತೆಗಾರರಾಗಿರುವ ಡಾ. ಎಂ. ಎಸ್. ಶ್ರೀರಾಮ್.)

2) ವಿಮರ್ಶಕರಾಗಿ ವಿಸೀ: ವಿಸೀ ಅವರ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಹರಹು ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಅಗಾಧ. ಅವರ ವಿಮರ್ಶನ ಕಾರ್ಯ ಕಾವ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆ, ಕೃತಿ ವಿಮರ್ಶೆ, ಛಂದಃಶಾಸ್ತ್ರ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಚಿಂತನೆ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ಇಂತಹ ವ್ಯಾಪಕ ವಿಮರ್ಶನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಿಸೀ ಅವರು ಇತರ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಪತ್ರಗಳೂ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುತ್ತವೆ.

ಈ ಸಂಕಲನದಲ್ಲಿರುವ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚು ಪತ್ರಗಳನ್ನು (20) ವಿಸೀ ಬರೆದುದು ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್ ಅವರಿಗೆ; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪತ್ರವೂ ಮೂರ್ನಾಲ್ಕು ಪುಟಗಳಿದ್ದು, ಒಂದೊಂದೂ ಒಂದು ಸಾಹಿತ್ಯಕೃತಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ಕಿರು ಲೇಖನವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪಡೆದ ಮರಾಠಿ ಲೇಖಕ ಖಾಂಡೇಕರ್ ಅವರ “ಯಯಾತಿ”ಯನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆದಿರುವ ಪತ್ರ ಐದು ಪುಟಗಳಷ್ಟಿದೆ (ಪು. 98-102; ಈ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಇನಾಂದಾರ್ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದರು). “ಯಯಾತಿ” ಕಾದಂಬರಿಯ ಪೌರಾಣಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆ, ಯಯಾತಿಯ ಪಾತ್ರಚಿತ್ರಣ (“ರೂಪತೃಷೆ, ಲಂಪಟತೆ ನಹುಷನಿಂದ ಯಯಾತಿಗೆ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ದೇವಯಾನಿಯ ಲೋಕೋತ್ತರ ಸೌಂದರ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಧರ್ಮ-ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮರೆಮಾಡುತ್ತದೆ”),

ನಿಧಾನವಾಗಿ ಶರ್ಮಿಷ್ಠೆ-ಪುರು ಇವರ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಯಯಾತಿ ಬದಲಾಗುವುದು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಆಪ್ತವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ “ಒಂದು ನೂರು ಪುಟ ಕಡಮೆಯಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಕಾದಂಬರಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದಿತು” ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆಯೇ, ದೀರ್ಘವಾಗಿ, ಇನಾಂದಾರ್ ಅವರ ವಿಮರ್ಶಾ ಗ್ರಂಥ “ಕುವೆಂಪುರವರ ಕಾದಂಬರಿಗಳು” ಮತ್ತು ಕಾದಂಬರಿ “ಚಿತ್ರಲೇಖಾ,” ಇವೇ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪು.103-110).

ಟಾಗೋರ್ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅವರ ಚಿತ್ರಕಲೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಸೇ ಅನೇಕ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. (ಈ ಬಿಡಿ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ತಂದು ವಿಶ್ವಕವಿ ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಟಾಗೋರ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ವಿಸೇ ಸಂಪದ 2011ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ.) ಆದರೆ, ಲೇಖನಗಳಿಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವಿಸೇ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಡಾ. ಅರುಣ್ ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ 1974ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ ದೀರ್ಘ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಡಾ. ಸುಕುಮಾರ್ ಸೇನ್ ಅವರು ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರ ಚಟರ್ಜಿಯವರ ಕಥೆ-ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ವಿನಾ ಕಾರಣ ಬದಿಗೆ ಸರಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಹೀಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ: ‘ಇತರ ಭಾಷಾಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಆಗಿರುವ ಬಂಕಿಂ ಅವರ ಪ್ರಭಾವ ಚಾರಿತ್ರಿಕ.... ಬಂಕಿಂ ಅವರ ಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಅನಾವರಣ (ಟಾಗೋರ್ ಅವರ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು) ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿವೆ, ಆಳವಾಗಿವೆ. ಕೆಳ ಮಧ್ಯಮವರ್ಗಗಳ ಹಾಗೂ ಬಡ ವರ್ಗಗಳ ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷರ ಅರಿವು ಟಾಗೋರ್ ಅವರಿಗೆ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ’ (ಪು. 203). ವ್ಯಕ್ತಿಪೂಜೆಯಿಂದ ವಿಸೇ ಯಾವಾಗಲೂ ದೂರವೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದು ಟಾಗೋರ್-ಶರಚ್ಚಂದ್ರ ಅವರಿಬ್ಬರ ತೌಲನಿಕ ವಿಮರ್ಶೆಯಿಂದ ಖಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ‘ಟಾಗೋರ್ ಬಳಸುವ ಭಾಷೆ ಪೆಡಸಾದ, ಶೈಲೀಕೃತ, ಸಂಸ್ಕೃತಭೂಯಿಷ್ಯ ಬೆಂಗಾಲಿ. ಅವರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಶೇಕಡಾ 80-90 ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದಗಳು’ (“Tagore writes stiff and stilted, highly Sanskritised Bengali.... 80-90% Sanskrit...”), ಎಂದು ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಾಗಿದ್ದ ಡಾ. ಕೆ. ಆರ್. ಕೃಪಲಾನಿ ಅವರಿಗೆ 1961ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ ತಮ್ಮ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಸೇ ನಮೂದಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪಿ. ವಿ. ಜೋಷಿ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿಹಾಸಕಾರ ಟಾಯನ್‌ಬಿ ಅವರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾ, ವಿಸೇ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಒಂದು

ಚರಿತ್ರೆಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು, ಟಾಯನ್‌ಬಿ ಅವರು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವಂತಹ 'ಇತಿಹಾಸ ಶಾಸ್ತ್ರ' (Historiography) ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಬೆಳೆದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಖೇದವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪು. 118). ವೆಂಕಟಾಚಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಭಂದಃಸ್ವರೂಪ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕುರಿತು ಆ ಉದ್ದಾಮ ಗ್ರಂಥಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸುತ್ತಾ, ಅನಂತರ 'ಲಯ' ಎಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ದೀರ್ಘ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾನ ಪದವೆಂದು ನಾವು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಯ 'rhythm' ಪದವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತೇವೆ, ಆದರೆ ಅದು ಅಷ್ಟು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ, ವಿಸೀ ಹೀಗೆ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತಾರೆ: "ಲಯ ಎಂಬ ಪದ ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟವಾದ್ದು, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ್ದು... ಈ rhythm ಕುರಿತು ತಾವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಪದದ ಅರ್ಥವಂತಿಕೆ ಕುರಿತು Encyclopaedia Britannica ಹೇಗೆ ಬರೆದಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಬಾರಿ ನೋಡಿದರೆ, ಅದು ಪ್ರಪಂಚದ ಮೂಲಧಾತುವಾಗಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಹೇಗಿದೆ" ಎಂಬುದು ಅರಿವಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಪು. 154). ಮುಂದುವರೆದು, "ನನಗಂತೂ ಭಂದೋಲಯ, ಸಂಗೀತದ ಕೀರ್ತನೆಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿನ ಗಾನಲಯ, ನೃತ್ಯದ ತಾಳಲಯಗಳ ತಾಂಡವಗಳನ್ನು, ರಂಜನೆಗಳನ್ನು ಕಲಸಿಬಿಡುವುದು ಅಪರಾಧ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ" (ಪು. 157) ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಿಸೀ ಅವರಿಗೆ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಗಾಧ ಒಲವು ಇತ್ತು; ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ತಮ ನಾಟಕಗಳು ಕನ್ನಡ ರಂಗಭೂಮಿಗೆ ಬರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವರ ಹಂಬಲವಾಗಿತ್ತು. ಕೋಲ್ಕತ್ತಾದ ನ್ಯಾಶನಲ್ ಲೈಬ್ರರಿಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾಗಿದ್ದ ಬಿ. ಎಸ್. ಕೇಶವನ್ ಅವರಿಗೆ 1962ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ, 'ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅತಿ ದುರ್ಬಲವಾಗಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಭೇದವೆಂದರೆ ನಾಟಕ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಯಾವ ಯಾವ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ನಾಟಕಕಾರರ ರಚನೆಗಳನ್ನು ನಾವು ಅನುವಾದಿಸಿ ಕನ್ನಡ ರಂಗಭೂಮಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತಗೊಳಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ 27 ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ನಾಟಕಕಾರರ ಒಂದು ದೀರ್ಘ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. 1966ರಲ್ಲಿ ಆಗಿನ ಎನ್ ಎಸ್ ಡಿ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿದ್ದ ಇಬ್ರಾಹೀಮ್ ಅಲ್‌ಕಾಫಿ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ, 'ನೀವು *Waiting For Godot* ಅಥವಾ ಆನ್ವಿಯ ಯಾವುದಾದರೂ ಇತರ ಅತಿ ವಾಸ್ತವವಾದಿ/ವಾಸ್ತವವಾದಿ ನಾಟಕವನ್ನು ರಂಗದ ಮೇಲೆ ತರುವುದನ್ನು ನೋಡಲು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಆಸೆಯಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಓನೀಲ್‌ನ *Days Without End* ಅಥವಾ ಪ್ರೀಸ್ಟ್ಲಿಯ *Music at Night* ನಾಟಕವನ್ನು ರಂಗದ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ನಿಭಾಯಿಸುತ್ತೀರಿ ಎಂದು ನೋಡುವ ಕುತೂಹಲವಿದೆ' ಎಂದು

ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದುವರೆದು, 'ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನಾಟಕಗಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹೇಗಿದೆ ಎಂದು ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಒಂದೆರಡು ಘಂಟೆಗಳ ಕಾಲ ಚರ್ಚಿಸಲು ತುಂಬಾ ಉತ್ಸುಕನಾಗಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ದಾಖಲಿಸುತ್ತಾರೆ. 1962ರಲ್ಲಿ, ಆಗ ಎಸ್.ಬಿ.ಟಿ.ಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಡಾ. ಬಿ. ಎ. ಕೇಸ್ರ್ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾ. ಪ್ರೀತ್ಯಾ, ಸಿಂಜ್, ಕಮು, ಜಿರಾದೋ, ಮುಂತಾದವರ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ಮೂಲಕ ಪ್ರಸ್ತುತ ಪಡಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಾರೆ.

3) ಗತದ ಗ್ರಹಿಕೆ: ಪುರಾಣ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಇಂದು ನಾವು ಹೇಗೆ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ವಿಸೀ ಅವರನ್ನು ಸದಾ ಕಾಡುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಅಭಿದಾ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ; ಅವುಗಳನ್ನು ಧ್ವನಿಯ/ ಸಾಂಕೇತಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಲು ತೊಡಗಿದರೆ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವಿದ್ವಾಂಸನಿಗೂ ಭಿನ್ನ ಸಂಕೇತಾರ್ಥಗಳು ಕಂಡು, ಎಲ್ಲವೂ ಗೋಜುಗೋಜಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ವಿಸೀ ಶಂಬಾ ಜೋಷಿಯವರಿಗೆ 1979ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ ದೀರ್ಘ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ: "ಆದರೆ ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ನಾವು ನಮ್ಮ Mythology ಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಸುತ್ತಾ ಹೋಗಿ, symbolic – significance code ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಂಕೇತಿಕವಾದ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಗಳೆಂಬಂತೆ, ಅರ್ಥದ್ಯೋತಕಗಳೆಂಬಂತೆ ಬೆಳೆಸುತ್ತಾ ಹೋಗುವುದು ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟಕೃಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ತಲೆಬೇನೆ ತರುತ್ತದೆ ಕೂಡಾ. ಇವಕ್ಕೆ ಇತಿ-ಮಿತಿ ಎಲ್ಲಿ?" ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಪು22).

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ವಿಸೀ ಅವರನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಕಾಡಿರುವುದು ಅವರ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಮಹಾಭಾರತದ ಕೃಷ್ಣಚಾರಿತ್ರ (1978) ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇಂದು ಹೇಗೆ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು ಎಂಬ ಗೊಂದಲ. "‘ಕೃಷ್ಣ’ ಎಂದಿಗೋ: ಆಗುತ್ತದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ! ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಅಷ್ಟು ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಒಮ್ಮೆ, ಮತ್ತೂರು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಬರೆದ ದೀರ್ಘ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಖೇದದಿಂದ ದಾಖಲಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪು. 130); ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಕೃಷ್ಣನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿದ್ವಾಂಸರೊಡನೆ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಖೇದ-ಗೊಂದಲಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ ವಿಸೀ ಅವರೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅವರು 'ಸಂದೇಹವಾದಿ'ಗಳಾಗಿದ್ದುದು ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮಾನವನಂತೆ ಕಾಣಬೇಕು ಎಂಬ ಅವರ ನಿಲುವು. ಡಾ. ಎಸ್. ಬಿ. ರಾಯ್ ಅವರಿಗೆ

1978ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ : “I am trying to understand authenticity of Krishna in the *Mahabharata* as a human being raised later on to myth and divinity. The fellow fights from all points and from all sides. There is so much of the Puranic and theological that it hurts one's sense of the real” (ಪು. 164). ಇದೇ ನಿಲುವನ್ನು ಅವರು ಶಾಂತಿ ಎಂಬುವವರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ದಾಂಡೇಕರ್ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪು. 165-166; 216).

ಮತ್ತೂರು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ವಿಸೀ ಬರೆದಿರುವ ಅನೇಕ ದೀರ್ಘ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಓದಿದರೆ, ವಿಸೀ ಅವರು ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ‘ಸಂದೇಹವಾದಿ’ (ಪ್ರಾಯಃ ‘sceptic’ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ, ರಸೆಲ್ ಹೇಳುವಂತೆ) ಎಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡರೂ ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ‘ಅಸ್ತಿತ್ವವಾದಿ’ ಎಂದು ಗುರುತಿಸುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ತ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೂರ್ ಅವರಿಗೆ 1977ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಸೀ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ: “ಈ ಲೋಕ ನನಗೆ ಸಾಕು. ಇಲ್ಲಿ ಸಂದರೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಸಲ್ಲಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಅಯೋಗ್ಯರೂ ವ್ಯರ್ಥರೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿ ಸಲ್ಲುತ್ತಾರೆಂಬುದು ನನ್ನ ನಂಬಿಕೆಯಲ್ಲ. ಆತ್ಮ-ಆಧ್ಯಾತ್ಮಗಳ ಚರಿತ್ರೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಗೋ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ. ನನಗಂತೂ ಮೀರಿದ್ದು. ನನ್ನ permanent address ಇಲ್ಲೇ” (ಪು. 133).

4) ಸಮಕಾಲೀನ ಲೇಖಕ-ಕಲಾವಿದರ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಳಜಿ: ತಮಗಾಗಿ ಯಾವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ - ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳಿಗೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸದ ವಿಸೀ ತಮಗೆ ಪರಿಚಿತ ಇತರ ಸಾಹಿತಿ - ಕಲಾವಿದರಿಗೆ ಸರಕಾರದ/ಸಂಘ-ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಶಸ್ತಿ-ಸಹಾಯಗಳಿಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಸದಾ ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು ಎಂಬುದು ಅವರು ಕೇಂದ್ರ-ರಾಜ್ಯ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಸಂಘ-ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಬರೆದ ಅನೇಕ ಪತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮೊದಲಿಗೆ ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯ ಹಂಚಿಕೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತಿಗಳಿಗೆ ದೊರಕಿದ ಮೊದಲ ಎರಡು ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳು (ಕುವೆಂಪು ಮತ್ತು ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರಿಗೆ) ಇಬ್ಬರು ಭಾರತೀಯ ಲೇಖಕರಲ್ಲಿ ಹಂಚಿಕೆಯಾಗಿದ್ದುವು. ಈ ಕ್ರಮವು ಪ್ರಶಸ್ತಿ ವಿಜೇತರಿಗೆ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಮುಜುಗರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ; ಆದರೆ, ಅಂತಹ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ವಿಸೀ ತಮ್ಮ ಅತ್ಯಪ್ಪಿಯನ್ನು ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದರು. ಶಾಂತಿಪ್ರಸಾದ್ ಮತ್ತು ರಮಾ ಜೈನ್ ದಂಪತಿಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದ

ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಎಲ್. ಸಿ. ಜೈನ್ ಅವರಿಗೆ 1968ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಅತ್ಯಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ದಾಖಲಿಸುತ್ತಾರೆ: 'ಈ ಬಗೆಯ ಒನ್-ಬೈ-ಒ ದೋಸೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿಪ್ರದಾನವನ್ನು ನಾನು/ನಾವು ವಿಷಾದಿಸುತ್ತೇವೆ.... ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಈ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಒಳಗೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ವಾದವಾದರೆ, ಆ ಪ್ರಶಸ್ತಿ-ಸಂಭಾವನೆಯನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿಭಜಿಸಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಲೇಖಕರಿಗೆ ಕೊಡಬಹುದು, ಅಲ್ಲವೆ?' (ಪು. 247) ಅಂದು ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಎಲ್. ಜಗದೀಶ್ ಅವರಿಗೆ 1976ರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ: 'ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದಲೂ ನಾನು ಪ್ರಶಸ್ತಿ-ಸಂಭಾವನೆಯನ್ನು ಎರಡು-ಮೂರು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಭಜಿಸುವುದು ಅದರ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಹಾನಿಕರ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ. ಕನ್ನಡದ ಎರಡು ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ವಿಜೇತರೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಧ ಸಂಭಾವನೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದೆ, ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತಿಗೆ ಆ ಗೌರವ ಲಭಿಸಿದರೆ, ಅವನಿಗೆ/ಅವಳಿಗೆ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಸಂಭಾವನೆ ದೊರಕಲಿ; ಆಗ ನಾನು ಎಲ್ಲೇ ಇರಲಿ, ನನಗೆ ಸಂತಸವಾಗುತ್ತದೆ' (ಪು. 252; ತಮ್ಮ ಮಾತಿಗೆ ಒತ್ತು ಕೊಡಲು ವಿಸೀ '...let it be awarded WHOLE' ಎಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ.)

ಡಾ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿಯವರು (ಬೆಂಗಳೂರು ವಿ. ವಿ.ಯ) ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘದ ವತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಾಹಿತಿಯೊಬ್ಬರನ್ನು ಕರೆದು ಸನ್ಮಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. 1969ರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ, ವಿಸೀ ಪ್ರಸಕ್ತ ವರ್ಷ (1969) ಯಾರಿಗೆ ಸನ್ಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ : "...ಈ ವರ್ಷ ತಾವು ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘದ ವತಿಯಿಂದ (ಇವರುಗಳನ್ನು ಕರೆದು) ಒಂದೆರಡು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತಾಡಿ ತಾಂಬೂಲ ಕೊಡಬಹುದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ: 1. ಉಗ್ರಾಣ ಮಂಗೇಶರಾವ್, 2. ಹುರಳಿ ಭೀಮರಾವ್, 3. ಕಪಟರಾಳ ಕೃಷ್ಣರಾವ್, 4. ಡಾ. ಎಸ್. ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು". (ಇವರುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಮೂವರು ಮಹನೀಯರು ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯರಂಗದ ಅವಜ್ಜೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರು. ಡಾ. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಇತಿಹಾಸಜ್ಞರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದುದರಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯರಂಗವು ಅವರನ್ನು ಸಾಹಿತಿಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿರಲಿಲ್ಲ.)

ಬೆಂಗಳೂರು-ಮೈಸೂರಿನಿಂದ ದೂರದ ಷಹಾಬಾದ್‌ನಲ್ಲಿದ್ದ ಕಪಟರಾಳ ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ-ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅಗಾಧ

ಸಂಶೋಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೂ 'ಅಧಿಕಾರ ಕೇಂದ್ರ'ದಿಂದ ದೂರ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ (ಹಳೆಯ ಮೈಸೂರು ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅವಜ್ಞೆಯಿತ್ತು. ಅವರ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಸೀ ಅಂದು (1970) ಕರ್ನಾಟಕದ ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ವೀರೇಂದ್ರ ಪಾಟೀಲರಿಗೆ ಹೀಗೆ ಪತ್ರವೊಂದನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ:

ಅವರು (ಕೆ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್) ವಯೋವೃದ್ಧರಾಗಿದ್ದು ಸಂಶೋಧನೆ ಹಾಗೂ ವಿದ್ವತ್ತು ಇವೆರಡು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ ಅವರಿಗೆ ಯಾವ ಆಸರೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ಅವರು ದುರ್ಬಲರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಅವರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅವರು ತಾವಾಗಿಯೇ ಪಿಂಚಣಿಗಾಗಿ ಅಥವಾ ಇತರ ಬಗೆಯ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬರೆಯುವಂತಹವರಲ್ಲ... ಅವರ ವಿದ್ವತ್ತನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಪಿಂಚಣಿ ಅಥವಾ ಇನ್ನಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನನಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ನೀವು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದರೆ ಈ ಕಾರ್ಯವು ಆಗುತ್ತದೆ. (ಪು. 291)

ತೆಲುಗು, ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಆರ್. ಅನಂತಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮ (ರಾಳ್ವಪಲ್ಲಿ) ಮತ್ತು ಉಗ್ರಾಣ ಮಂಗೇಶರಾವ್ ಅವರಿಬ್ಬರ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಅವರುಗಳಿಗೆ ಸರ್ಕಾರವು ಪಿಂಚಣಿ ಅಥವಾ ಇನ್ನಾವುದಾದರೂ ಬಗೆಯ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅಂದಿನ (1973) ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಶಿಕ್ಷಣ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಎ. ಆರ್. ಬದರೀನಾರಾಯಣ ಅವರಿಗೆ ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ; ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ, 1975ರಲ್ಲಿ ಆಗ ಶಿಕ್ಷಣ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಸ್ವಾಮಿ ಅವರಿಗೆ, ವಿದ್ವಾನ್ ರಾಳ್ವಪಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಪಿಂಚಣಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಆಶ್ವಾಸನೆ ದೊರಕಿದೆಯಾದರೂ ಅದರ ಅನುಷ್ಠಾನವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು, ಕೂಡಲೇ ಆ ಪಿಂಚಣಿ ರಾಳ್ವಪಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಪತ್ರ ಮುಖೇನ ಕೋರುತ್ತಾರೆ; ಡಾ. ಎ. ಎನ್. ಉಪಾಧ್ಯೆ ಅವರು ಮೈಸೂರು ವಿವಿಯಲ್ಲಿ ಜೈನಾಲಜಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತಗಳ ಪ್ರಾಚಾರ್ಯರಾಗಿದ್ದು ನಿವೃತ್ತರಾಗುವಾಗ, ಅವರ ವಿದ್ವತ್ತನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಯಾವುದಾದರೂ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ವಿದ್ಯಾಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನು 1975ರಲ್ಲಿ ಪತ್ರಮುಖೇನ ಕೋರುತ್ತಾರೆ. ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ಸುಮ್ಮನಾಗದೆ, ಆಗ ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ದೇವರಾಜ ಅರಸು ಅವರಿಗೂ ಇದೇ ಬಗೆಯ ಪತ್ರವನ್ನು

ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ: ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಟ ಆರ್. ನಾಗೇಂದ್ರ ರಾವ್ ಅವರಿಗೂ ಅವರ ಇಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದಿಂದ ಏನಾದರೂ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅರಸು ಅವರಿಗೇ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ, ವಿಸೀ ಅವರ ಅಂತಃಕರಣ ಸದಾ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಮಿಡಿಯುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಈ ಪ್ರವೇಶಿಕೆಯನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟು ಬೇಕಾದರೂ ಬೆಳೆಸಬಹುದು; ಕಾರಣ ವಿಸೀ ಅವರ ಪತ್ರಗಳು ದರ್ಶಿಸುವ ವಿಶಾಲ ವೈಚಾರಿಕ ಪ್ರಪಂಚ. ಅವರ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಗ್ರಹಿಕೆ ಇದೆ ("Ranna is a second-rater and overpraised. He is first class as writer of verse and caters to pompous sentimental people" -p.9: 'ಅತಿ ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿರುವ ರನ್ನ ಕೇವಲ ಎರಡನೆಯ ದರ್ಜೆಯ ಕವಿ. ಪದ್ಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಮೊದಲ ದರ್ಜೆಗೆ ಏರುತ್ತಾನೆ, ಆದರೆ ಅವನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವ ಓದುಗರು ಆಡಂಬರದ ಭಾವುಕ ಜೀವಿಗಳು'); ಬಸವಣ್ಣನವರ ಆರ್ತ ವಚನಗಳ ಬಗ್ಗೆ "the dark night of the soul ಗಳ ಲಕ್ಷಣ ಹಲವು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ" ಎಂಬ ಅಸಾಧಾರಣ ರೂಪಕವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ ('ಆತ್ಮದ ಕತ್ತಲೆಯ ರಾತ್ರಿ'), ಪು. 81; 'ನಾನಿರುವುದೇ ಹಾಗೆ; ಒಂಟಿಯನ್ನು ಅದರ ಗುಬುಟದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಅಲ್ಲವೇ?' ಎಂದು ತಮ್ಮ ವಿನಯವನ್ನು ದಾಖಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ, 'ಪ್ರವೇಶಿಕೆ' ಪ್ರವೇಶಿಕೆಯಾಗಿರಬೇಕೆ ಹೊರತು ತಾನೇ ಪಠ್ಯವಾಗಬಾರದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಿರು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ದಾಖಲಿಸಿ, ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಬಹುದು.

5) ಲೇಖಕರ ಆರ್ಥಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ನವೋದಯ ಲೇಖಕರು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದವರು. ಕಳೆದ ಎರಡು-ಮೂರು ದಶಕಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ, ಬರವಣಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಲೇಖಕರಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಆದಾಯವನ್ನೇನೂ ತಂದು ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಓದುಗರ ಕೊರತೆ, ಪ್ರಕಾಶಕರ ಕೊರತೆ, ಲೇಖಕರ ಬಗ್ಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿದ್ದ ಅಸಡ್ಡೆ, ನವೀನ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿರದ ಮುದ್ರಣಾಲಯಗಳು, ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಲೇಖಕರಿಗೆ ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದ ಸಂಭಾವನೆ ಅತ್ಯಲ್ಪ. ಇಂತಹ ದುರ್ಭರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿಸೀ ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ, ತಮ್ಮ ಅನೇಕ ಮಿತ್ರರೊಡನೆ ಪತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎನ್.ಬಿ.ಟಿ. (ನ್ಯಾಶನಲ್ ಬುಕ್ ಟ್ರಸ್ಟ್) ವಿಸೀ ಅವರು ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿ ಬರೆದ Mahakavi Pampa ಎಂಬ ಉದ್ಯಮ ವಿಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿತು. ಆದರೆ, ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಾದರೂ ಆ ಗ್ರಂಥದ ರಾಯಧನವನ್ನು ವಿಸೀ ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಗ್ರಂಥ ಜನಪ್ರಿಯವಾದ ನಂತರ, ಅದೇ ಸಂಸ್ಥೆ ವಿಸೀ ಅವರನ್ನು ಆ ಕೃತಿಯ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದವನ್ನು ಮಾಡಲು ಆಹ್ವಾನಿಸಿತು; ಆದರೆ, ಕನ್ನಡದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಆ ಸಂಸ್ಥೆಗೆ ತಲಪಿದ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ತನಗೆ ಆ ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಯಾವ ಆಸಕ್ತಿಯೂ ಉಳಿದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪತ್ರವನ್ನು ವಿಸೀ ಅವರಿಗೆ ಬರೆಯಿತು. ಈ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳಿಂದ ರೋಸಿ ಹೋಗಿದ್ದ ವಿಸೀ 1969ರಲ್ಲಿ ಆಗ ಎನ್ ಬಿ ಟಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಡಾ. ಕೆ. ಎಸ್. ದುಗ್ಗಲ್ ಅವರಿಗೆ ಒಂದು ಖಾರವಾದ ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದರು. ಆ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಲೇಖಕನ ದುರವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿಸೀ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ:

ನನ್ನ ಮುಂದಿರುವ ಲೇಖಕರನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು ನಾನೊಂದು ಜೀವಮಾನಕಾಲವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಅನಂತರ ಬರೆಯಲು ಆರು ತಿಂಗಳುಗಳು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡ ಸಹಾಯಕರಿಗೆ ಹಣ ಕೊಡಬೇಕು. ಅನಂತರ ಆ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು ಕಳಿಸಿ ಪ್ರಕಾಶಕರ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾಯಬೇಕು. ಪ್ರಕಾಶಕರು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೂ ಆ ಕೃತಿಯು ಹೊರಬರಲು 6-7 ವರ್ಷಗಳಾಗುತ್ತವೆ... ಈ ಬಗೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ನಾನು ತುಂಬಾ ನೊಂದಿದ್ದೇನೆ. ಅಷ್ಟೋ ಇಷ್ಟೋ ಒಟ್ಟಿಗೆ ರಾಯಧನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಅನುಕೂಲ... ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ನಾನು (ನಿಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆಗೆ) ಕೃತಿರಚನೆಯ ಪ್ರಸ್ತಾವಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

(ಪು. 244-245; ಒತ್ತು ನನ್ನದು).

ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯು ವಿಸೀ ಅವರು ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿ ಬರೆದ *Valmiki Ramayana* ಎಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನು 1972ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿತು; ಇದು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣದ ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಕಾಡೆಮಿಯೂ (ಇತರ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಂತೆ) ಮಾರಾಟವಾದ ಕೃತಿಗಳ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಲೇಖಕರಿಗೆ ರಾಯಧನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂದಿನ ಅಕಾಡೆಮಿ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಡಾ. ಪ್ರಭಾಕರ ಮಾಚ್ಚಿ ಎಂಬುವವರಿಗೆ ಇದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಇನ್ನೂ ವಿವರವಾಗಿ ಮತ್ತು ಖಾರವಾಗಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ:

ಲೇಖಕನ ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ. ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ, ಹನಿಗಳಂತೆ, ಮಾರಾಟವಾದಂತೆ ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವ ಅವನ

ಸಂಭಾವನೆಯ ಕಿರು ಮೊತ್ತವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ವರ್ಷಾನುಗಟ್ಟಲೆ ಲೇಖಕನು ಕಾಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ನಾನೇ ಅನುಭವಿಸಿರುವುದರಿಂದ, ಈಗ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನನ್ನ ಕಾರ್ಪೊರೇಟ್ ಅನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದೇನೆ.

(1975; ಪು. 239)

ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಕನ್ನಡ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ನಿಲುವೂ ಅಷ್ಟೇನೂ ಲೇಖಕ-ಪರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. 1979 ರಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಹಂಪನಾ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿಸೀ ಖೇದದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:

ಇಂದು ಪರಿಷತ್ತು ಲಕ್ಷ ಲಕ್ಷ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಬರೆದವರಿಗೂ ಏನಾದರೂ ರಾಯಮಾನ ಕೊಟ್ಟರಾದೀತು. ನೋಡಿ, ಇದು ಸೂಚನೆ ಮಾತ್ರ, ತಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭ... ಎಷ್ಟೋ ಖರ್ಚು ಮಾಡಿ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿಸಿ, ಮಾರಾಟಗಾರರಿಗೆ, ಕಾಲೇಜು ಪುಸ್ತಕಭಂಡಾರಗಳವರಿಗೆ - ಕಾಗದ, ಅಚ್ಚುಕೂಟಗಳವರನ್ನು ಬಿಡಿ - ಕಮೀಷನ್ ಸಲ್ಲುವಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಬರೆದವರಿಗೆ ಬರೆದದ್ದೇ ಸಂಭಾವನೆ, ಒಂದು ಪ್ರತಿ ಪುಸ್ತಕ.... ಈಚೆಗೆ ಒಬ್ಬಾತ ಬರೆದಿರುವಂತೆ - 'I have my individualism, they (the publishers) have my royalty!' -ಎಂಬ ಮಾತು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೂ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಪು. 233).

ಇಂತಹ ದುರ್ಭರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಸೀ ಸುಮಾರು 60 ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಕೃತಿಗಳೂ ಸೇರಿವೆ; 'ಮಾಬಿ ಡಿಕ್' ಅಂತಹ ದೀರ್ಘ ಕಾದಂಬರಿಗಳ ಅನುವಾದಗಳೂ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಕೃತಿರಚನೆ ಮಾಡುವಾಗ ವಿಸೀ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಕನ್ನಡ ಉಪ-ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದರು ಮತ್ತು (ಉಪನ್ಯಾಸಗಳಿಗಾಗಿ) ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರವಾಸಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪತ್ರಕ್ಕೂ (ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿರುವಂತೆ) ದೀರ್ಘ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. (ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ - ಸುಮಾರು 20 ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ - ಇವರ ಲಿಪಿಗಾರರಾಗಿದ್ದವರು 'ವಿಸೀ ಸಂಪದ'ದ ವೆಂಕಟೇಶ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಅವರ ಸಹೋದರ ಪ್ರೊ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ.) ಈ ವಿವರಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ವಿಸೀ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವರ ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಅಚ್ಚರಿ-ಅಭಿಮಾನಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೇ ಮೂಡುತ್ತವೆ.

ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ, ಮೂರೂ ಸಂಪುಟಗಳ ಪತ್ರಗಳು ವಿಸೀ ಅವರೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಗತಿಸಿದ ಮಹನೀಯರ ಆಪ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತವೆ; ಗತ

ಕಾಲದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು, ವಾದ-ವಿವಾದಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಚಿಂತನಾಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ದಾಖಲಿಸುತ್ತವೆ; ಆ ಕಾಲದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ-ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಇತಿಹಾಸದ ಸ್ಥೂಲ ನಕಾಶೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಅಗಾಧ ಶ್ರಮ, ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಕಾಲವನ್ನು ಬೇಡುವ ಈ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಜೋಡಿಸಿ ಈ ಸಂಕಲನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರುವ 'ಎಸೀ ಸಂಪದ'ದ ವೆಂಕಟೇಶಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಸದಸ್ಯರಿಗೆ ಧನ್ಯವಾದಗಳು - ಹಾಗೂ ಹಾರ್ಡಿಕ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

- ಸಿ. ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರನ್

(ಈ ಲೇಖನದ ಮೊದಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಾನು ಹರಿಹರಪ್ರಿಯ ಅವರ "ಬನ್ನಂಜೆ ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯರ ಪತ್ರಗಳು" ಸಂಕಲನಕ್ಕೆ ಬರೆದ ಮುನ್ನುಡಿಯ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಿರುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾಗಗಳು ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿವೆ. ಒಂದೆರಡಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಮೂಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ; ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಆಸಕ್ತ ಓದುಗರಿಗಾಗಿ ಪತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು / ಪುಟಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ.)

■

ಅರಿಕೆ : ಪತ್ರಸಂಪುಟಗಳ 'ಕಥೆ'

ವಿ.ಸೀ. ಅವರು ವಾಸವಿದ್ದದ್ದು ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ ಎರಡನೆ ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆಯ ಒಂದನೇ ನಂಬರಿನ ಮೂಲೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ. ಮದರಾಸ್ ತಾರಸಿಯ ಆ ಮನೆ ನೂರು ವರ್ಷ ಹಳೆಯದೆಂದು ಅವರಿಂದಲೇ ಕೇಳಿದೆ. ಆ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ದುರಸ್ತಿ, ವಿಸ್ತರಣೆ, ಸುಣ್ಣ ಬಣ್ಣ ಕಂಡು ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅದು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಒಟ್ಟಾರೆ ಕಟ್ಟಡವೇ ಸದೃಢವಾದದ್ದಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆಯತ್ತ ಮುಖ ಮಾಡಿದ್ದ ಕಿಟಕಿ ಇದ್ದ ಮುಂದಿನ ಅವರ ಕೋಣೆಯೇ ಆ ಮನೆಯ ಅತಿದೊಡ್ಡ ಮತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪ ಆಧುನಿಕ ಎನ್ನಬಹುದಾಗಿದ್ದ ಕೋಣೆ. ಮನೆಯ ಬಲಪಕ್ಕದ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಡದ ಅಂಚಿನ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ನಗರಸಭೆ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದ ಒಳಚರಂಡಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸರಾಗವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ನೀರು ಹರಿದುಹೋಗದೆ ಮನೆಯ ತಳಪಾಯದ ಆಳಕ್ಕಿಳಿದು ವರ್ಷೇ ವರ್ಷೇ ಅದನ್ನು ಅಭದ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಜೊತೆಗೆ ದಿನವಿಡೀ ಆ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ದಟ್ಟ ವಾಹನಸಂಚಾರ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ, ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಲಾರಿಗಳ ಓಡಾಟ ಮತ್ತು ನಿಲುಗಡೆ. ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಶಬ್ದಮಾಲಿನ್ಯ, ವಾಯುಮಾಲಿನ್ಯಗಳ ಆಧಿಕ್ಯದ ಮಾತು ಹಾಗಿರಲಿ, ವಾಹನ ಸಂಚಾರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಕಂಪನಕಾರಣವಾಗಿ ವಿ.ಸೀ. ಅವರ ಕೋಣೆಯ ಎರಡೂ ಬದಿಯ ಗೋಡೆಗಳು ಮೇಲಿಂದ ನೆಲಮಟ್ಟದವರೆಗೆ, ಕೋಣೆಯನ್ನು ಎರಡಾಗಿ ವಿಭಜಿಸುವಂತೆ ಕಿರುಬೆರಳಗಲದ ಬಿರುಕು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು, ದಿಗಿಲು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಿದ್ದವು. ಗಾರೆಗಚ್ಚಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅವು ಬಾಯಿ ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು. ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದ ಆ ಗೋಡೆಗಳ ಭಾಗ ಕುಸಿದು ಬೀಳದೆ ಇದ್ದದ್ದೇ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪವಾಡ! ಅದಕ್ಕಿದ್ದ ಏಕೈಕ ಪರಿಹಾರ : ಇಡೀ ಮನೆಯನ್ನು ಕೆಡವಿ ಹೊಸ ಕಟ್ಟಡ ಎಬ್ಬಿಸುವುದು. ಅಗತ್ಯ ಆರ್ಥಿಕ ಚೈತನ್ಯದ ಅಡಚಣೆಯಿಂದಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾಲವಿನ್ನೂ ಕೂಡಿ ಬರದೆ ಸಮಸ್ಯೆ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿತ್ತು.

ವಿ.ಸೀ. ಕಾಲಾಧೀನರಾದ ಬಳಿಕ (ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ 4, 1983), ಅವರ ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ, ಹಳೆಯ ಕಟ್ಟಡ ಕೆಡವಿ ಹೊಸತನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ, ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖರಾದರು. ಐದಾರು

ದಶಕದುದ್ದಕ್ಕೂ ವಿ.ಸೀ. ಅವರಿದ್ದ ಕೋಣೆಯನ್ನು ತುಂಬಿ ಶ್ರೀಮಂತಗೊಳಿಸಿದ್ದ ಅವರ ಅಮೂಲ್ಯ ಗ್ರಂಥಸಂಪತ್ತು ಅವರ ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಾದ ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ. ಅವರ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ಸೇರಿತು. ಉಳಿದಂತೆ ಹಲವಾರು ಪೇಪರ್ ಕವರ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ವಿ.ಸೀ. ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ ಅಸಂಖ್ಯ ಕಾಗದಪತ್ರ, ತಮ್ಮ ಮತ್ತು ಇತರರ ಕೈಬರಹದ - ಮುದ್ರಿತ - ಬೆರಳಚ್ಚಿನ ಲೇಖನಪ್ರತಿ, ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಸಂಗದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಗುರುತು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ವಿಸ್ತೃತ ಟಿಪ್ಪಣಿ, ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದ ಅಪಾರ ಆರ್ಥಿಕ ಅಂಕಿ-ಅಂಶಗಳ ಹಾಳೆಗಳು, ಬ್ಯಾಂಕ್ ಖಾತೆಯ ಸ್ಟೇಟ್‌ಮೆಂಟ್, ಮನೆಯ ವಿದ್ಯುತ್ ಮತ್ತು ನೀರಿನ ಬಳಕೆಯ ಬಿಲ್ಲುಗಳು, ಅದನ್ನು ಪಾವತಿಸಿದ್ದ ರಸೀತಿ, ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಮಗ್ರಿ ಇದ್ದುವು. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ಗೋಣಿಚೀಲಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ತುಂಬಿಸಿ ಕಟ್ಟಡ ಕಾಮಗಾರಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದರು. ಅನುಪಯುಕ್ತವೆನಿಸಿದ್ದ ಅದನ್ನು ವಿಲೇವಾರಿ ಮಾಡುವ ಮುನ್ನ, ಪುಣ್ಯವಶಾತ್ ವಿ.ಸೀ. ಅವರ ಹಿರಿಯ ಮಗ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು ನನಗೆ ಸುದ್ದಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿ, ಒಮ್ಮೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಾಡಿಸಲು ಸೂಚಿಸಿದರು.

10-12 ವರ್ಷ ಮುಂಚೆ, ವಿ.ಸೀ. 75ರ ವಯೋಮಾನಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಡಲಿದ್ದಾಗ, ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಐ.ಬಿ.ಎಚ್. ಪ್ರಕಾಶನಸಂಸ್ಥೆ ಅವರಿಗೆ ಒಂದು ಗೌರವ ಗ್ರಂಥ ಅರ್ಪಿಸಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಪ್ರೊ. ವಿ.ಎಂ. ಇನಾಂದಾರರ ಸಂಪಾದಕತ್ವದಲ್ಲಿ 'ವಿ.ಸೀ. 75' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥ ಹೊರತಂದಿತ್ತು. ಇನಾಂದಾರರೊಡನೆ ಒಡನಾಟವಿದ್ದ ನಾನು ಅದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲು ವಿ.ಸೀ. ಅವರಿಗೆ ಅವರ ಹಿರಿಯರು-ಗೆಲೆಯರು ಬರೆದಿದ್ದ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಆಯ್ದು ಒಂದು ಗುಚ್ಛವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದೆ. (ಆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅದು ಅಚ್ಚಾಗಿದೆ.) ನನ್ನ ಮತ್ತು ಇನಾಂದಾರರ ಮನವಿಗೆ ಮಣಿದು ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲು ವಿ.ಸೀ. ಆಗ ಒಪ್ಪಿದ್ದರು. ಅವನ್ನು ಆಯ್ದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ವಿ.ಸೀ. ಅವರ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಪುಸ್ತಕ ಕಪಾಟುಗಳ ನಡುವೆ ಇದ್ದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಮೇಜಿನ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ್ದ ಪೇಪರ್ ಕವರ್‌ಗಳಲ್ಲಿ, ಕನ್ನಡವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಬೆಳಸಿದ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಹಿರಿಯರ, ಖ್ಯಾತನಾಮರ ನೂರಾರು ಪತ್ರ ಇದ್ದುದನ್ನು ನಾನು ಗಮನಿಸಿದ್ದೆ; ಅವರ ಕೈಬರಹವನ್ನು ಕಂಡು ಪುಳಕಿತನೂ ಆಗಿದ್ದೆ. ಆಗ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವ ನಿಧಿಯನ್ನು ಕಂಡಂಥ ಅನುಭವ ನನಗೆ ಆಗಿತ್ತು. ಇದೀಗ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು ತುಂಬಿಸಿಡಿಸಿದ್ದ ಗೋಣಿಚೀಲಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಪತ್ರಗಳೂ ಸೇರಿವೆಯೆ, ಅವು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿವೆಯೆ, ಇಲ್ಲವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆತಂಕ ಮತ್ತು ತವಕ ತಲೆದೋರಿ, ಕೂಡಲೇ ಅವರಲ್ಲಿಗೆ ಧಾವಿಸಿ ಆ ಬಗ್ಗೆ

ಎಚಾರಿಸಿದೆ. 'ಇದ್ದುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಗೋಣಿಚೀಲಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸಿ ಇಡಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಏನಿದೆ. ಏನಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಲಾಗಿಲ್ಲ' ಎಂದರು. ಇದ್ದ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿ ಅವರ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಪಡೆದು ಆ ಚೀಲಗಳನ್ನು ನನ್ನ ಮನೆಗೆ ಸಾಗಿಸಿದೆ. ಸೂಕ್ತ ಕಂಡಂತೆ ಅದನ್ನು ವಿಲೇವಾರಿ ಮಾಡುವ ಹೊಣೆಯನ್ನೂ ಅವರು ನನಗೇ ವಹಿಸಿದರು. ಮನೆ ತಲುಪಿ ಮಾಡಿದ ಮೊದಲ ಕೆಲಸವೆಂದರೆ ಇಡೀ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹರಡಿದ್ದು; ನಡುನಡುವೆ ಇದ್ದ ಪೇಪರ್ ಕವರ್ ಹುಡುಕಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ, ಹತ್ತು ವರ್ಷ ಹಿಂದೆ ನಾನು ಕಂಡಿದ್ದ ಅಮೂಲ್ಯ ಪತ್ರಗಳು ಕವರ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಇದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ ನೆಮ್ಮದಿಗೊಂಡದ್ದು. ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಜೋಪಾನವಾಗಿ ಕಾರ್ಟನ್ ಬಾಕ್ಸ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಟ್ಟೆ.

* * *

1989-90ರಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿರದ ನಾವು ಕೆಲವರು ವಿ.ಸೀ.ಯವರ ನೆನಪನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, 'ವಿ.ಸೀ. ಸಂಪದ' ಎಂಬ ವೇದಿಕೆಯೊಂದನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿದೆವು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವರ ಕವನ ಸಂಕಲನ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಒಂದು ಸಮಗ್ರ ಸಂಪುಟವಾಗಿ ಹೊರತರಬೇಕು ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ಆಗ ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರೇಯಾಗಿತ್ತು. (ಅಂಥದೊಂದು ಸಂಪುಟ ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಐಬಿಎಚ್ ಸಂಸ್ಥೆ ಉದ್ದೇಶಿಸಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅನಿವಾರ್ಯ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಆ ಸಂಸ್ಥೆ ತನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರಕಟಣ ಯೋಜನೆಯನ್ನೂ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಸ್ಥಗಿತಗೊಳಿಸಿತಾಗಿ, ಆ ಉದ್ದೇಶ ನೆರವೇರದೆ ಹೋಯಿತು). ಅದರಂತೆ, ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ವಿ.ಸೀ. ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಮೌಲ್ಯಗಳಾದ 'ಸ್ನೇಹ-ವಿಶ್ವಾಸ' ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಲ್ಲಿ (ಅವರ ಅಪ್ರಕಟಿತ 60 ಕವಿತೆಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ) ಹೊರತಂದೆವು. ಅವರ ನಿಡುಗಾಲದ ಗೆಳೆಯರಾದ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತರು ಬಿಡುಗಡೆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಅದನ್ನು ಲೋಕಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿ, ಒಂದು ಗಂಟೆಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ವಿ.ಸೀ. ಕುರಿತು ಅತ್ಯಂತ ಆತ್ಮೀಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿ 'ಸಂಪದ'ವನ್ನು ಹರಸಿದರು. ಕಾರಂತರ ಭಾಷಣವನ್ನು ಧ್ವನಿಮುದ್ರಿಸಿಕೊಂಡ ಆಕಾಶವಾಣಿ, ಬೆಂಗಳೂರು ಕೇಂದ್ರ ಆ ರಾತ್ರಿ ಅರ್ಧಗಂಟೆ ಕಾಲ ಅದನ್ನು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿತು. ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಯಶಸ್ಸು, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾರಂತರು ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದು, ಅವರ ಭಾಷಣದ ಆದರ್ಶತೆ, ಆತ್ಮೀಯತೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸಿ ನಮ್ಮ ಕ್ರಿಯಾಚಟುವಟಿಕೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರೇರಣೆ, ಪ್ರಚೋದನೆಯನ್ನಿತ್ತಿತು. ಮರುವರ್ಷ ವಿ.ಸೀ. ಅವರ ಲಲಿತ ಪ್ರಬಂಧ ಸಂಪುಟ

ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದವು. ಕನ್ನಡ ಲಲಿತ ಪ್ರಬಂಧ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅತಿದೊಡ್ಡ ಹೆಸರಾದ ಪ್ರೊ. ಎ.ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾಯರು ಅದನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ ಮಾತನಾಡಿದರು. ಅದು ನಮ್ಮನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿತು. ಅದೇ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆದು, ಕಳೆದ ಮೂರು ದಶಕದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿತ-ಅಪ್ರಕಟಿತ ವಿ.ಸೀ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ವಿಂಗಡಿಸಿ, ವರ್ಗೀಕರಿಸಿ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಒಂದರಂತೆ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಸಮಗ್ರ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ - ಉತ್ತಮ ಮುದ್ರಣ ವಿನ್ಯಾಸದೊಂದಿಗೆ ಅತಿ ಕಡಮೆ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ-ಸಾಹಿತ್ಯಾಸಕ್ತರಿಗೆ 'ಸಂಪದ' ದೊರಕಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಇದೀಗ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಆ ಮಾಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವುದು ವಿ.ಸೀ. ಅವರ ಕೆಲವು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮತ್ತು ಅನುವಾದಿತ ಕೃತಿ ಮಾತ್ರ. ಇಂಥದೊಂದು ಸಾಹಸದಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಹಾಯ, ಸಹಕಾರ ನೀಡಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಮುನ್ನಡೆಸಿದವರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯರು : ವಿ.ಸೀ. ಕುಟುಂಬವರ್ಗ, 'ಸಂಪದ'ದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಮತ್ತು ಇತರ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಹಾಗೂ ಸಹೃದಯ ಸಾಹಿತ್ಯಾಸಕ್ತರು. ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ವಿನಮ್ರ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

* * *

ವಿ.ಸೀ. ಕುಮಟಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ (1953), ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು 'ರೂಪಾರಾಧಕ' (ಸಂ.ಡಾ. ಹಾ.ಮಾ. ನಾಯಕ) ಮತ್ತು 'ವಿ.ಸೀ.' (ಸಂ. ಪ.ವಿ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ, ಎಸ್. ಅನಂತನಾರಾಯಣ) ಎಂಬ ಎರಡು ಕಿರು ಹೊತ್ತಿಗೆಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗಿದ್ದುವು. ಒಂದರಲ್ಲಿ 'ಕ್ರತುಶಕ್ತಿ ವಿ.ಸೀ.' ಎಂಬ ಕೆ.ಎಸ್. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿಯವರ ಲೇಖನವಿತ್ತು. ಫೇಬರ್ ಅಂಡ್ ಫೇಬರ್ ಸಂಸ್ಥೆ 1950ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದರೂ ತಮಗೆ ಆಗಷ್ಟೇ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದ 'The Selected Letters of Ezra Pound' (1907-41)' (ಸಂ.ಟಿ.ಡಿ. ಪೆರ್ಯ್, ಮರುಮುದ್ರಣ : New Directions Pub. Corpn. 1971) ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಓದಿದ್ದ ವಿ.ಸೀ. ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ತಮ್ಮ ಮೆಚ್ಚುಗೆ, ಪ್ರಶಂಸೆಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ ಕೆಎಸ್‌ನರಿಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆದು, ಕೂಡಲೇ ಅದನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಅವರೂ ಓದಲೇಬೇಕೆಂದು ಆಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರು. ಕೆಎಸ್‌ನ ಅದನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ತಾವೂ ಓದಿ ವಿ.ಸೀ. ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸಹಮತ ಸೂಚಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಮೇಲೂ ಅದು ಬೀರಿದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ, ವಿ.ಸೀ. ಅವರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದಿದ್ದರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಪತ್ರಗಳ ಸುದೀರ್ಘ ಉದ್ಧೃತಿಗಳನ್ನು ಆ ಲೇಖನ ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ಅದರಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ಮದರಾಸಿಗೂ, ಬೊಂಬಾಯಿಗೂ ನಾನು ಹೋಗಿದ್ದಾಗ, ಅಲ್ಲಿನ ಪುಸ್ತಕ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿ ಆ ಕೃತಿಯನ್ನು ಕೊಂಡು ತಂದು ಓದಿ ಸಂತೋಷಿಸಿದ್ದೆನಲ್ಲದೆ ಪೌಂಡ್‌ನ ಇನ್ನಿತರ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ -

ಅರ್ಥವಾಗಲಿ, ಬಿಡಲಿ - ಓದಿ, ಅವನಿಂದ ನಾನೂ ತುಂಬ ಪ್ರಭಾವಿತನಾಗಿದ್ದೆ. (ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಆ ವ್ಯಾಸಂಗದ ಫಲಸ್ವರೂಪವಾಗಿ 1967ರಲ್ಲಿ ಪೌಂಡ್ ಮೇಲೆ ನಾನು ಬರೆದಿದ್ದ ಎರಡು ದೀರ್ಘ ಲೇಖನಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ 'ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕ' ಹಾಗೂ 'ಸಮನ್ವಯ' ನಿಯತಕಾಲಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದ್ದವು). ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಾಫಿ ಮುಂತಾದವರ ಪತ್ರ ಸಂಕಲನಗಳನ್ನು ಓದಿದಾಗ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತಿಗಳ ನಡುವಣ ಅಂಥ ಪತ್ರ ವ್ಯವಹಾರವಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಅವು ಕೃತಿರೂಪದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವಂತಾದರೆ ಆಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಅವು ತೆರೆದು ಕಾಣಿಸುವುದಲ್ಲದೆ, ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನೂ, ಅವರು ನಂಬಿದ್ದ ಬದುಕಿನ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಓಲು, ಒಲವು, ಪಕ್ಷಪಾತಗಳನ್ನೂ ಅನಾವರಣಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ; ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಒಂದು ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ - ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನೂ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟು ಪ್ರಸ್ತುತವೂ, ಮೌಲಿಕವೂ ಆಗಿರುತ್ತವೆಂಬ ಭಾವನೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿತ್ತು.

ವಿ.ಸೀ. ಅವರಲ್ಲಿ ಸಮಕಾಲೀನ ಹಿರಿಯರು-ಗೆಳೆಯರು ಅವರಿಗೆ ಬರೆದಿದ್ದ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪತ್ರಗಳಿದ್ದುದನ್ನು ನಾನು ಕಂಡಾಗ, ಆ ಭಾವನೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಆಳವಾಗಿ ಬೇರೂರಿತು. ಆದರೆ ಆಗ ಅವನ್ನು ಓದುವ ಅವಕಾಶ ನನಗೆ ಒದಗಿರಲಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ನನ್ನ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಅವರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಧೈರ್ಯವೂ ನನ್ನಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ತರುಣರಾಗಿದ್ದ ನಾವು (ನಾನು ಮತ್ತು ನನ್ನ ಸಹೋದರ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ) ಅವರ ಬಗೆಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯ 'ಭಯಭರಿತ ಭಕ್ತಿಭಾವ'ವನ್ನು ಬೆಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೆವು. ಹೇಗೂ ಧೈರ್ಯವಹಿಸಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಾಗ, ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಅವರು ನಿರಾಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ? ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿತನವೆಂದುಕೊಂಡು ತಪ್ಪು ತಿಳಿದರೆ? ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಅವರು ಇಟ್ಟಿರುವ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಅದರಿಂದ ಕುಂದು ಉಂಟಾದರೆ? - ಇತ್ಯಾದಿ ಹಲವು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪಕ ಉತ್ತರ ದೊರೆಯದೆ ಹೋಗಿತ್ತು.

* * *

ವಿ.ಸೀ. ಕಾಲವಶರಾದ ಮೇಲೆ ಹೇಗೂ ಏನೂ ಆ ಪತ್ರಗಳೇ ಸುದೈವದಿಂದ ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು, ಎಂದೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಕ್ಕಿದ್ದ ಅಂಥದೊಂದು ಮೂಕ ಆಶಯಕ್ಕೆ ಆಕೃತಿ ಕೊಡುವ ಅವಕಾಶ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿತ್ತು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಓದಿದಾಗ, ಅವನ್ನು ಸಂಕಲಿಸಿ ಸಾಹಿತ್ಯಾಸಕ್ತರ ಆಸ್ವಾದನೆಗೆ ದೊರಕಿಸಲೇಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರ ಮೂಡಿತ್ತು. ಪತ್ರ ಪಡೆದವರಾಗಲಿ, ಪತ್ರ ಬರೆದ

ಮಹನೀಯರಲ್ಲಿ ಬಹುಮಂದಿಯಾಗಲಿ ಜೀವಂತರಲ್ಲದಿರುವ ಇದೀಗ ಯಾವುದೇ ಹಿಂಜರಿಕೆ, ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕವಿಲ್ಲದೆ ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯಬಹುದೆನ್ನಿಸಿತು. 'ಸಂಪದ' ವೇದಿಕೆ ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಇಂಥದೊಂದು ಪ್ರಕಟನೆಯನ್ನು ಹೇಗೂ ನಿರ್ವಹಿಸಬಲ್ಲೆನೆಂಬ ಧೈರ್ಯವೂ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲದೆ, ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿದ ಕೂಡಲೇ ಎ.ಸೀ. ಅವರ ಹಿರಿಯರಿಗೆ, ಗೆಳೆಯರಿಗೆ, ಅವರನ್ನು ಬಲ್ಲವರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು, ಅವರಲ್ಲಿ ಎ.ಸೀ. ಅವರು ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳೇನಾದರೂ ಇದ್ದಲ್ಲಿ, ಅವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವ ನಮಗೆ ದಯಮಾಡಿ ಅದರ ಜೆರಾಕ್ಸ್ ಪ್ರತಿಯನ್ನಾದರೂ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟು ನೆರವಾಗಬೇಕೆಂದು ಮನವಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೆವು. ನಮ್ಮ ಮನವಿಯನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸಿ ಆದ್ಯರು, ಇನಾಂದಾರರು, ಪಿ.ವಿ.ಜೋಶಿ, ಕೆ.ಎಸ್.ನ, ಶಾರದಾಪ್ರಸಾದ್, ಚನ್ನಪೀರ ಕಣಪಿ ಮುಂತಾದ ಗಣ್ಯರು ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ನಮಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿತ್ತು. (ಅವನ್ನು ತಾವು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾರಂತರೂ ಕೂಡಲೇ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದರು.) ಹೀಗೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಪತ್ರ ಸಂಗ್ರಹಗೊಂಡಿದ್ದವು. ಆದರೆ 'ಸಂಪದ'ದ ಪ್ರಕಟಣೆಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಎ.ಸೀ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪುಟಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆಗೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದೆವಾಗಿ, ಪತ್ರಸಂಗ್ರಹಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆಯನ್ನು ಅನುಷಂಗಿಕವಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಒದಗಿತು. ಹೀಗಾಗಿ ಒಂದೆ ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ, ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಕೃತಕಾರ್ಯರಾಗಿರುವ ಈಗ, ಕಳೆದ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಪತ್ರ ಸಂಪುಟಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆಯ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡೆವು. ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಮಾದರಿಯನ್ನು 'Letters of Ezra Pound' 1966ರಷ್ಟು ಒಂದೆಯೇ ನನಗೆ ಒದಗಿಸಿತ್ತು.

ಆದರೆ ಈ ಕಾರ್ಯ ನಾವು ಎಣಿಸಿದ್ದಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. 1920ರಿಂದ 1980ರವರೆಗೆ ಸುಮಾರು ಆರು ದಶಕಗಳ ಸುದೀರ್ಘ ಕಾಲಮಾನದಲ್ಲಿ ಎ.ಸೀ. ಅವರ ಸಮಕಾಲೀನರು ಅವರಿಗೆ ಬರೆದಿದ್ದ ಸುಮಾರು ಸಾವಿರದ ಐನೂರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಪತ್ರಗಳು ಅವರ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿದ್ದವು. ಒಂದೆರಡರಿಂದ ತೊಡಗಿ ಕೆಲವರವು 40-50 ಪತ್ರವಿದ್ದವು. (ಉದಾ. ಸೋಫಿಯಾ ವಾಡಿಯಾ, ಗೋವಿಂದ ಪೈ, ಡಿವಿಜಿ, ಶಂಬಾ, ಕಾರಂತ, ಇನಾಂದಾರ್, ಜೋಶಿ, ಮತ್ತೂರು, ಶಾ. ಬಾಲೂರಾವ್).

* ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಮಾತುಕತೆಯ ನಡುವೆ ಒಮ್ಮೆ ತಾವು ಮೈಸೂರಲ್ಲಿದ್ದಾಗ (1942-48), ಸುಮಾರು ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪತ್ರಗಳು ಗೆದ್ದಲು ಹಿಡಿದು ಹಾಳಾದುವೆಂದು ಅವರು ತಿಳಿಸಿದ್ದರು. ಹಾಗಾಗದೆ ಅವೂ ದೊರಕುವಂತಿದ್ದರೆ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವ ಸಂಗ್ರಹವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಬಹುತೇಕ ಪತ್ರಗಳು ಅವರವರ ಕೈಬರಹದಲ್ಲಿಯೂ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನಲ್ಲಿ ಬರೆದವು. ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಓದ್ಬಟ್ಟರವು (ಉದಾ. ಮೇಡಂ ಗೋಫಿಯಾ ವಾಡಿಯಾ, ಪಡುಕೋಣೆ ರಮಾನಂದರಾವ್) ಮಾತ್ರ ಟೈಪಾಗಿದ್ದವು. (ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಎನ್.ಬಿ.ಟಿ., ಭಾರತೀಯ ಜ್ಞಾನಪೀಠ, ಕೆಲವು ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳವು ಬೆರಳಚ್ಚಿನವೇ ಆಗಿವೆ). ಹಲವು 8-9 ದಶಕ ಹಳೆಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅವು ಮುಟ್ಟಿದರೇ ಸುಡಿಮಡಿಯಾಗುತ್ತವೆ; ಮಡಿಕೆ ತೆಗೆದರೆ ಹಾಗೇ ಹಾಳೆ ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಶಿಥಿಲವೂ, ತ್ರುಟಿತವೂ ಆಗಿವೆ. ಹಲವರ ಕೈಬರಹದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಓದುವುದೇ ತುಂಬ ಕ್ಲಿಷ್ಟ ಕೆಲಸ. (ಉದಾ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ, ಶಂಬಾ, ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯರು, ಕಾಯ್ಕಿಣಿ. ಗೋವಿಂದ ಪೈಯವರಂತೂ ಪೋಸ್ಟ್ ಕಾರ್ಡಿನ - ಅವರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪತ್ರವೂ ಕಾರ್ಡಿನಲ್ಲೇ ಇದ್ದು, ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಂತರ್ದೇಶಿಯ ಪತ್ರವಿದೆ - ಎರಡೂ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ನೇರಳೆ ಬಣ್ಣದ ಶಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದಿಂಚು ಜಾಗವನ್ನೂ ಬಿಡದಂತೆ 35-40 ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಸುದೀರ್ಘ ವಾಕ್ಯಗಳು, ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿರಾಮ ಚಿಹ್ನೆಗಳು; ವಾಕ್ಯ ಎಲ್ಲಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ತುಂಬಾ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಹತ್ತುಹಲವು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಅಪರೂಪದ ಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾರಾಗಿ ಅದನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಉತ್ತಮ ನಿಘಂಟನ್ನು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಯಾವೊಂದು ಕಾರ್ಡಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪತ್ರ ಬರೆದ ತಾರೀಖು ಬರೆವಾಗ, ಅವರು ದಿನ ಮತ್ತು ಮಾಸ ಸಂಖ್ಯೆ ಮಾತ್ರ ಬರೆಯುವರೇ ಹೊರತು, ಇಸವಿಯನ್ನು ನಮೂದಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಪೋಸ್ಟ್ ಕಾರ್ಡಿನ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಂಚೆಕಚೇರಿಯ ಮೊಹರಿನಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ನಾವು ಇಸವಿಯನ್ನು ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಬೇಕು! ಅದು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಇಸವಿಯನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲೇ ಆಗದು.) ಇಂಥ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ, ನೇರ ಗಣಕಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಸಂಯೋಜನೆಗಾಗಿ ಅವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗದೆ, ಬಹುಪಾಲು ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಮಾಡಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಮೂಲದೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿ, ಅದರ ಸಮರ್ಪಕತೆಯನ್ನು ಖಾತರಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಕ್ಷರ ಸಂಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಸಿ, ಆ ಬಳಿಕವಷ್ಟೆ ಕರಡು ತಿದ್ದಬೇಕಿತ್ತು. ಇದು ವಿ.ಸೀ. ಅವರಿಗೆ ಅವರ ಸಮಕಾಲೀನರು ಬರೆದಿರುವ ಪತ್ರಗಳ ಕತೆಯಾದರೆ, ವಿ.ಸೀ. ಅವರು ಇತರರಿಗೆ ಬರೆದಿರುವ ಪತ್ರಗಳ ಕತೆಯೂ ಇದಕ್ಕಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವೇನಲ್ಲ! ಅವರ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲವು ಪತ್ರಗಳ ಪ್ರತಿ ದೊರೆತರೆ, ಇನ್ನು ಕೆಲವನ್ನು (ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ) ಮನವಿ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೆವು. ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಅರವತ್ತರ

ದಶಕದಿಂದ ಏಕೀ ಅವರೊಡನೆ ಓಡನಾಟವಿದ್ದ ನಾವು (ನಾನು ಮತ್ತು ನನ್ನ ಕೋದರ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ), ಹೊನ್ನಾವರದ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳ ವಾಸ್ತವ್ಯ ಮುಗಿಸಿ ಅವರು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ನಂತರ (1968), ನಮ್ಮ ಮೂಲಕ ಅವರು ಇತರರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಬರೆಸಿದ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೆನಿಸಿದ ಹಲವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಇಡಿಯಾಗಿಯೂ, ಭಾಗಶಃವಾಗಿಯೂ ಪ್ರತಿಮಾಡಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬೆರಳಚ್ಚು ಮಾಡಿದಾಗ ಅದರ ಕಾರ್ಬನ್ ಪ್ರತಿ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರಿಪಾಠವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೆವು. (ಆಗ ಜೆರಾಕ್ಸ್, ಫೋಟೋಸ್ಕಾಟ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಸೌಲಭ್ಯ ಇರಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.) ಕೆಲವರಿಗೆ ಬರೆಸಿದ ಪತ್ರಗಳು ಆರೆಂಟು ಮುದ್ರಿತ ಪುಟಗಳಷ್ಟು ಸುದೀರ್ಘವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಪ್ರತಿಮಾಡಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಮಯ, ಶ್ರಮ ಹಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುದುಂಟು. ಆದರೆ ಕೂಡಲೇ ಅಂಚೆಗೆ ಹಾಕದಿದ್ದರೆ, ಬರೆದ ಪತ್ರ ಸೇರಬೇಕಾದವರಿಗೆ ತಲುಪಲು ತಡವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಆತಂಕವೂ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಇಡೀ ಪತ್ರವನ್ನು ಪ್ರತಿಮಾಡಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟವಾದಾಗ, ಮುಖ್ಯವೆನಿಸಿದ ಭಾಗಗಳನ್ನಷ್ಟೆ ಬರೆದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆವು. (ಅಂಥ ಹಲವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿವೆ.) ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಸುಮಾರು 250 ಪತ್ರಗಳು ಸಂಗ್ರಹಗೊಂಡಿದ್ದವು. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಕ್ಲಿಷ್ಟತಮ ಕೆಲಸ, ವಿ.ಸೀ. ಅವರ ಕೈಬರಹದಲ್ಲಿದ್ದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಮಾಡುವುದು. ತಮ್ಮ ಕೈಬರಹ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಓದುವುದು ಅದೆಷ್ಟು ರೇಜಿಗೆಯ ಕೆಲಸವೆಂದು ಅವರೇ ನಾಲ್ಕಾರು ಕಡೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರಾಗಿ, ಅದನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಬೇಕಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಮಾಡಲು, ಗಂಟೆಗಳಲ್ಲ-ಒಂದೆರಡು ದಿನಗಳೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿದ್ದವು! ಇಷ್ಟಾಗಿಯೂ ಕೆಲವು ಪದಗಳ ಬಗೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಸಂದಿಗ್ಧತೆಯೇ, ಸಂದೇಹವೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದೆ ಎಂಬುದು ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮೀಪದ ಸಂಗತಿ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಕಷ್ಟಗಳು ಮುಗಿದು ಅಕ್ಷರಸಂಯೋಜನೆ ಆದ ಮೇಲೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಸಮಸ್ಯೆ ಎದುರಾಯಿತು. ಅಕ್ಷರಸಂಯೋಜನೆ ಆಗಿದ್ದ ಸುಮಾರು ಸಾವಿರದ ಇನ್ನೂರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪತ್ರ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದೋ ಅಥವಾ ಪ್ರಕಟಣೆಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದಾದ ಆಯ್ದು ಪತ್ರಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದೋ ಎಂಬುದೇ ಆ ಸಮಸ್ಯೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕೆಲವರೊಂದಿಗೆ ಚರ್ಚಿಸಿದಾಗ, ಆಯ್ದು ಪತ್ರ ಪ್ರಕಟಣೆಯೇ ಸೂಕ್ತವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರ ಅಭಿಮತವಾಗಿತ್ತು. ಅದರಿಂದ ತೀರಾ ಸಾಧಾರಣ ಅಥವಾ ಖಾಸಗಿ ಅಥವಾ ನೀರಸವೆನ್ನಿಸಬಹುದಾದವು ಹೊರಗೇ ಉಳಿದು, ಸಾರವತ್ತಾದ್ದು ಸತ್ವಯುತವಾದ್ದು ಮಾತ್ರವೇ ಸ್ಥಾನಪಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಪಕ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯೇ ಆಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಓದಿ

ಆಳೆದು ಸುರಿದು ತೂಗಿ, ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಡುವವರಾದರೂ ಯಾರು? - ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕಾಯಿತು. 'ಸಂಪದ'ದ ಕ್ರಿಯಾಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಹಲವಾರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಬಲ್ಲವರೂ, ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೇವಾತತ್ಪರತೆಯನ್ನು ಸ್ವಯಂ ಅರಿತವರೂ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಖ್ಯಾತವಿಮರ್ಶಕರೂ ಆದ, ಮಾನ್ಯ ಡಾ. ಸಿ.ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರನ್ ಅವರನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಡಲು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆವು. ನಮ್ಮ ಮನವಿಯನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸಿ ತಮ್ಮ ಅತ್ಯಮೂಲ್ಯ ಸಮಯವನ್ನು ವಿನಿಯೋಗಿಸಿ ಆಯ್ಕೆಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರಲ್ಲದೆ, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಈ ಪತ್ರ ಸಂಪುಟಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಪ್ರವೇಶಿಕೆಯನ್ನೂ ಅವರು ದಯಪಾಲಿಸಿ ಉಪಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಈ ಸಂಪುಟಗಳ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದೆ. ಅವರ ಈ ನಿರ್ವ್ಯಾಜ ನೆರವಿನ ಹಸ್ತಕ್ಕೆ ನಾವು ಅತ್ಯಂತ ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದೇವೆಂದು ಅವರಲ್ಲಿ ವಿನಮ್ರತೆಯಿಂದ ನಿವೇದಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅವರ ಈ ಸಾರಸ್ವತ ಬಂಧುಕೃತ್ಯ ಸ್ತುತ್ಯವಾದ್ದು.

ಹೀಗೆ ಆಯ್ಕೆಗೊಂಡ ಮುದ್ರಿತ ಪತ್ರಗಳು ಮೂರು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಗೊಂಡು ಇದೀಗ ನಿಮ್ಮ ಮುಂದಿವೆ. ಮೊದಲ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿ.ಸೀ. ಅವರಿಗೆ ಅವರ ಸಮಕಾಲೀನ ಹಿರಿಯರು-ಗೆಳೆಯರು-ಸಾರಸ್ವತ ಲೋಕದ ಗಣ್ಯರು, ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಬರೆದ (ಭಾಗ 1ರಲ್ಲಿ 267, 2ರಲ್ಲಿ 280) ಪತ್ರಗಳಿದ್ದರೆ, ಭಾಗ-3ರಲ್ಲಿ ವಿ.ಸೀ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಸಮಕಾಲೀನರಿಗೆ ಬರೆದ (175) ಪತ್ರಗಳಿವೆ. ಮೂರೂ ಭಾಗಗಳು ಸೇರಿ ಒಟ್ಟು 720ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದ್ದು, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈವರೆಗೆ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿರುವ ಪತ್ರಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಇದೇ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪತ್ರ ಸಂಪುಟವಾಗಿವೆಯೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಪತ್ರಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಅದರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಡಾ. ರಾಮಚಂದ್ರನ್ ಅವರು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ತಮ್ಮ 'ಪ್ರವೇಶ'ದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿರುವುದರಿಂದ, ಆ ಕುರಿತು ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಕೆಂದೇ ಒಂದೆರಡು ಅಂಶಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

* * *

ಮೂರನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಮೊದಲ ಪತ್ರ-ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ-ಇಸವಿ 1930ರದು; ಕೊನೆಯದು 1980ರದು. ಉಳಿದವು ನಡುವಣ ಸುಮಾರು ಐವತ್ತು ವರ್ಷ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದವು. ಮೊದಲ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿನಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಿವಿಧ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳಿರುವಂತೆಯೇ ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ನ್ಯಾಷನಲ್

ಬುಕ್‌ಟ್ರಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಭಾರತೀಯ ಜ್ಞಾನಪೀಠ, ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಪತ್ರಿಕಾ ಸಂಪಾದಕರಿಗೆ ಬರೆದವೂ ಸೇರಿವೆ. ಪ್ರೊ.ವಿ.ಎಂ. ಇನಾಂದಾರರಿಗೆ ಬರೆದ 20 ಪತ್ರಗಳೇ ಏಕವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಬರೆದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯವು. ಬೇಂದ್ರೆಯವರಿಗೆ ಬರೆದ ಏಕೈಕ ಪತ್ರ ಪದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿರುವುದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಸಂಗತಿ. ಅಲ್ಲಿನ ಸನ್ನಿವೇಶದ ಹಿನ್ನೆಲೆ ತಿಳಿಯುವಂತಿದ್ದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವೆನಿಸುತ್ತಿತ್ತು; ಆದರೆ ಆ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವುದೇ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆಯದಾಗಿದೆ. ಕುವೆಂಪು ಅವರಿಗೆ 1930 ಮತ್ತು 1931ರಷ್ಟು ಹಿಂದೆಯೇ ಬರೆದಿರುವ ಎರಡು ಪತ್ರಗಳು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಕುವೆಂಪು ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಪದವೀಧರರಾಗಿ (1929) ಆಗಿನ್ನೂ ಅಧ್ಯಾಪಕವೃತ್ತಿ ಆರಂಭಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ ಮಕ್ಕಳಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿ 'ಅಮಲನ ಕತೆ' ಮತ್ತು 'ಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ಕಿಂದರಜೋಗಿ' ಹಾಗೂ ಎರಡು ನಾಟಕಗಳು (ಜಲಗಾರ, ಯಮನ ಸೋಲು) ಮಾತ್ರ ಆ ವೇಳೆಗೆ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿದ್ದವು. ಅವರ ಮೊದಲ ಕವನ ಸಂಕಲನ 'ಕೊಳಲು' ಪ್ರಕಟಗೊಂಡದ್ದೇ 1930ರಲ್ಲಿ; ಮರುವರ್ಷ ನಾಟಕ 'ಬಿರುಗಾಳಿ'. ಅವು ಪ್ರಕಟವಾದ ಕೂಡಲೇ ಕುವೆಂಪು ವಿ.ಸೀ. ಅವರಿಗೆ ಅವನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ತಾವು ಬರೆದ ಸ್ವೀಕೃತಿ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ (ಪ.ಸಂ. 33, ಪು.64) ವಿ.ಸೀ. 'ಕೊಳಲು' ಕುರಿತು "...it is the purest strain of original poetry we had of recent years" ಎಂದೂ "There is nothing in modern Kannada literature to equal it in daring richness and exuberance - variety and God's plenty" ಎಂದೂ ತುಂಬುಗೊರಲಿನ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ, "You are destined to be perhaps the most considerable poet of our time" ಎಂದು ಭವಿಷ್ಯ ನುಡಿದಿದ್ದರು. ಆ ಮುಂಚೆ ಯಾರೂ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ನುಡಿದಿರಲಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ಇದೆಷ್ಟು ನಿಜವಾಯಿತೆಂಬುದು ಸಾರಸ್ವತಲೋಕ ಕಂಡ ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. 'ಬಿರುಗಾಳಿ'ಯ ಬಗೆಗೂ ಅಷ್ಟೇ ಪ್ರಶಂಸಿಸಿರುವ ವಿ.ಸೀ. "I see Ariel in them and I make bold to confess that only KVP is capable of such a rendering" ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದರು. (ಪತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ : 34, ಪುಟ : 65). ಮುಖ್ಯ ಸಂಗತಿ : ಕುವೆಂಪು ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಕಥನ 'ನೆನಪಿನ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ'ಯಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಪತ್ರಗಳನ್ನೂ ಇಡಿಯಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಜೀವನದ ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ವಿ.ಸೀ. ನೀಡಿದ್ದ ಇಂಥ ಉತ್ತೇಜನವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ದೇಜಗೌ ಅವರು ಕುವೆಂಪು ಕುರಿತ ತಮ್ಮ 'ಗಂಗೋತ್ರಿ'ಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ಉದ್ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ). ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, 1968ರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ 'ಶ್ರೀರಾಮಾಯಣ ದರ್ಶನಂ' ಕೃತಿಗೆ ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ದೊರೆತಾಗ - ಆಗ

ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯ ಕನ್ನಡ ಅಡ್ವೈಸರಿ ಸಮಿತಿಯ ಮೂವರಲ್ಲಿ ವಿ.ಸೀ. ಒಬ್ಬರಾಗಿದ್ದರು - ವಿ.ಸೀ. ಬರೆದಿದ್ದ ಅಭಿನಂದನ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಕುವೆಂಪು ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ "ತಾವು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ - ನನ್ನ ಪ್ರಥಮ ಕವನ ಸಂಗ್ರಹ 'ಕೊಳಲು' ಪ್ರಕಟವಾದಂದಿನಿಂದಲೂ - ನನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹರ್ಷಿತರೂ ಆಸಕ್ತರೂ ಆಗುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದ್ದೀರಿ. ಆಗಾಗ ತಾವು ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಒಂದೆರಡು ಮೆಚ್ಚುಗೆಯ ಕಾಗದಗಳು ನನ್ನ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿವೆ" ಎಂದು ನೆನೆದಿದ್ದಾರೆ (ಪತ್ರ ದಿನಾಂಕ 5-6-68, ಪತ್ರ ಸಂ.135, ಪು.211 ಪತ್ರ ಸಂಪುಟ ಭಾಗ-1). ಮುಂದುವರಿದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ, 'ಕೊಳಲು' ಪ್ರಕಟವಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ರಾಮಮೋಹನ ಕಂ.ಯೊಂದಿಗೆ ಕುವೆಂಪು ಅವರ ವ್ಯವಹಾರ ಕಗ್ಗಂಟಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದಾಗ, ಅವರೊಡನೆ ಕುವೆಂಪು ಅವರು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕರಾರು ರದ್ದಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಆ ಕಗ್ಗಂಟನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಪುಸ್ತಕ ಹೊರಬರಲು ಕಾರಣಕರ್ತರಾದವರೂ ವಿ.ಸೀ. ಅವರೇ (ನೋಡಿ ಕುವೆಂಪು ಪತ್ರಗಳು ಸಂ. 131-2 ಪು. 207-8 ದಿನಾಂಕ 12.1.34 ಮತ್ತು 25.6.36, ಪತ್ರ ಸಂಪುಟ ಭಾಗ-1).

ಇವು ಕುವೆಂಪು - ವಿ.ಸೀ. ನಡುವಣ ಸುಮಧುರ ಸ್ನೇಹಬಾಂಧವ್ಯಕ್ಕೆಂತೂ ಅಂತೆಯೇ ವಿ.ಸೀ. ಅವರ ಗುಣಗ್ರಾಹಿ ಮನೋಧರ್ಮ ಮತ್ತು ವಿಮರ್ಶನ ವಿಚಕ್ಷಣೆ ಎರಡಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತವೆ.

ವಿಶ್ವದ ವಿವಿಧ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ನಾಟಕಗಳು ಭಾರತೀಯ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ - ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ - ಅನುವಾದಗೊಂಡು ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಬೇಕು ಮತ್ತು ಅವೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ರಂಗಭೂಮಿಗೆ ಬರಬೇಕು ಎಂಬ ವಿ.ಸೀ. ಅವರ ಹಂಬಲವನ್ನು ಡಾ. ರಾಮಚಂದ್ರನ್ ಅವರು ತಮ್ಮ 'ಪ್ರವೇಶ'ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವಿ.ಸೀ. ಅವರನ್ನು ನಲವತ್ತರ ದಶಕದಿಂದ ಬಹುವಾಗಿ ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮತ್ತೊಂದು ಹಂಬಲವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿನ ಹಲವು ಪತ್ರಗಳು ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿವೆ. ಅದು ಮಹಾಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಡಾ. ಪಿ.ವಿ. ಕಾಣೆ ಅವರ 'History of Dharmasastra' ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು. ವಿ.ಸೀ. ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಆ ಕೃತಿ "...Contains the basic information on which the entire culture of a Hindu India is said to be shaped though that is disappearing today" (15.7.76ರ ಪತ್ರ, ಸಂ. 120, ಪು.216). ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, "It is the greatest book which appears on our Cultural Tradition; for in the Smritis is the nature, structure, function and tradition of the Hindu Religion through the ages.

The present generation and the later ones should know their roots and build on them. For they contain our heritage" ಎಂಬುದು (ಪ.ಸಂ. 155, ಪು.287) ಆ ಕೃತಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಐದಾರು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿರುವ ಈ ಮಹತ್ವತಿಯನ್ನು ಕಾಣೆಯವರ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದು ಎಲ್ಲ ದೇಶಭಾಷೆಗಳಿಗೂ ಅನುವಾದಿಸಿ ಜನತೆಗೆ ದೊರಕಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ವಿ.ಸೀ. ಸಂಘಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ, ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳಿಗೆ, ರಾಜ್ಯ-ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರದ ಮಂತ್ರಿಮಹೋದಯರಿಗೆ ಆಗ್ರಹಿಸಿ ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನೂ ಅನುವಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗದಿದ್ದರೆ, ಆ ಎಲ್ಲದರ ಸಾರಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಒಂದು ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಅಡಕಗೊಳಿಸಿ, ಅದನ್ನಾದರೂ ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕಿಸಿಕೊಡಿ ಎಂದೂ ವಿ.ಸೀ. ಸೂಚಿಸಿದ್ದುಂಟು. ಕೊನೆಗೆ 'ದೊರೆಯವರೆಗೂ ದೂರು' ಎಂಬ ನಾಣ್ಯಡಿಯಂತೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾಗುರು ಡಾ. ಎಸ್.ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನ್ ಅವರು ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದಾಗ, ಅವರಿಗೂ ಮನವಿ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದುಂಟು (ಪ.ಸಂ. 151 ಪುಟ 273). ಅವರಿಂದ ಉತ್ತರ ಬಂದಾಗ, ಆಶಾಭಾವನೆಯನ್ನೂ ತಳೆದದ್ದುಂಟು. ಆದರೆ ಯಾವುದೂ ಫಲಪ್ರದವಾಗದೆ ಹೋದಾಗ ನೊಂದುಕೊಂಡದ್ದುಂಟು. ಅವರ ಜೀವಿತದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಆ ಕೊರಗು ಅವರನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಕೊನೆಗೊಮ್ಮೆ 80ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ 'History of Dharmasastra' ಕೃತಿಯ ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದು ಅವರಿಗೆ ಸಂತೋಷ, ಸಮಾಧಾನ ತಂದುಕೊಟ್ಟಿತೆನ್ನಬೇಕು. (ಈವರೆಗೆ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿವೆ, ಎರಡು ಬಾಕಿ ಉಳಿದಿವೆ).

* * *

ವಿ.ಸೀ. ಅವರ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಬದುಕಿನ ಹಲವು ವಿವರಗಳೂ ಇಲ್ಲಿನ ಹಲವು ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಸ್ತೃತ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆ ಬರೆಯಬಯಸುವವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿಗಳ ಅಪೂರ್ವ ಗಣಿಯೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಉದಾ: ಹರಿದ್ವಾರದಿಂದ ಡಿವಿಜಿಯವರಿಗೆ (31.12.35ರಂದು) ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ, ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಅಸಾಧ್ಯ ಚಳಿಗೆ ಅವರ ತಮ್ಮ ಬಲಿಯಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಆತನ ಅಕಾಲಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ತಮ್ಮದೇ ಹೃದಯ ಬಿರಿಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅಕ್ಕ ಮತ್ತು ಸೋದರಸೋಸೆಯನ್ನು ಸಂತೈಸಬೇಕೆಂದೆ ತಮ್ಮ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ (ಪ.ಸಂ.3, ಪು.3). ಹಾಗೆಯೇ ಕೆನಡಾದಲ್ಲಿದ್ದ ವಿ.ಎಂ. ಇನಾಂದಾರರಿಗೆ (16.4.74ರಂದು) ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ, ಅನಾರೋಗ್ಯದಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಪತ್ನಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಅಗಲಿದ್ದನ್ನೂ ಅವರ ಕೊನೆಯ ದಿನಗಳ

ದೃಶ್ಯವನ್ನೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಮತ್ತು ಅದು ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿಯಾಗಿದೆ : "She was ill and had no desire to go on. The suffering and helplessness during the last period were much, and she freed herself from them. We did all we could to relieve the pain. When on 9th I returned from the North, all had given up hope and had almost gathered round. When I arrived and she was told and I called out, some little sign of life came back and she opened her eyes. A little later the Dr. came and gave some injection. Dr. J. said, it may be a few hours or a couple of days and we shall not torment her with medicines etc. If after 2-3 days some help may be given, we shall. The 3rd day a blood transfusion was made. And since food could not be taken, a drip or two. But soon that caused her pain. On the 16th morning I asked to let her have a sip of coffee or milk. An animal instinct let her take it and she closed her eyes on us. Everything has gone on all right now.. It is luck that she was composed and did not moan or groan and express any feeling of dissatisfaction. 50 year period in company has ended..." (ಪ.ಸಂ.51, ಪುಟ 88-9).

ಪತ್ನೀ ವಿಯೋಗದ ದುಃಖದಿಂದ ಚೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಒಂದು ಸದವಕಾಶ ಒದಗಿತೆಂಬಂತೆ, ಅದೇ ವರ್ಷ ಮತ್ತೂರು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಲಂಡನ್ ಯಾತ್ರೆ ಕೈಕೊಂಡ ಎ.ಸಿ., ಲಂಡನ್ ಸೇರಿದ ಮಾರನೆಯ ದಿನ ರಾತ್ರಿಯೇ ದುರದೃಷ್ಟವಶಾತ್ ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯು ಪೀಡಿತರಾಗಿ ಆಸ್ಪತ್ರೆವಾಸ ಅನುಭವಿಸಿ ಭಗ್ನಮನೋರಥರಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗಬೇಕಾಯಿತು. ಇನಾಂದಾರರಿಗೆ ಬರೆದ ಮತ್ತೊಂದು ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಯಾತ್ರೆ ಹಾಗೂ ಫಲಪರಿಣಾಮ ಎರಡನ್ನೂ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ : "This ship made its journey to Spain, and came back:- not merely empty but damaged" (ಪ.ಸಂ.52, ಪು.90). ಇಂಥ ಇನ್ನೆಷ್ಟೋ ವಿವರ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿವೆ.

ಅವರ ದೈನಂದಿನ ಮಾತುಕತೆಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹೊರನೋಟಕ್ಕೆ ಅವರು ಪುರುಷಪ್ರಧಾನವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅನುಮೋದಕರು - ಮೇಲ್ ಶೂನಿಷ್ಟಾ -

ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮೂಡುತ್ತಿದ್ದರೂ, ವಿ.ಸೀ. ಅವರದು ಆಂತರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಂಗರುಳಿನ ಕುಸುಮಕೋಮಲ ಮನೋಧರ್ಮ. ಯಾವುದೇ ಸಂಕೋಚ, ಮುಜುಗರಗಳಿಲ್ಲದೆ 'ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳೇ ಬೆಳಸಿ ಬೆಳೆದವನು ನಾನು' ಎಂದು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಅವರು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾಲ್ಕಾರು ಕಡೆ ಹಾಗೆ ಬರೆದೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅಮಿತ ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಗೌರವ; ಅವರಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಮಾನಸಿಕ, ದೈಹಿಕ ಹಿಂಸೆ, ದೌರ್ಜನ್ಯಗಳನ್ನು ವಿ.ಸೀ. ಸಹಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಪರವಾಗಿ ಸರ್ವದಾ ಅವರ ಅಂತಃಕರಣ ಮಿಡಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರನ್ನು 'ಕುಸುಮಾದಪಿ ನ ತಾಡಯೇತ್' ಎಂದ ವರಾಹ ಮಿಹಿರನ ವಾಕ್ಯ ಅವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು. 'ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳೇ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಂರಕ್ಷಕರು, ಅದನ್ನು ಉಳಿಸಿ ಬೆಳೆಸುತ್ತಿರುವವರು' ಎಂಬುದು ಅವರ ನಿಚ್ಚಳ ನಂಬಿಕೆ. ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷ ಸಮಾನತೆಯ ಭಾವ ಅವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿತವೇ ಆಗಿತ್ತು. ದೇಶದ ರಾಜಕೀಯ-ಆಡಳಿತರಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸಮಾನ ಪಾಲುದೊರೆಯಬೇಕೆಂಬ ಆಶಯ ಅವರದು. ಮಹಿಳಾ ಸಮ್ಮೇಳನ ಒಂದಕ್ಕೆ ಅವರು ಕಳಿಸಿದ ಸಂದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಲಹೆ ಹೀಗಿದೆ: "ನಿಮಗೆ ಶಕ್ಯವಾಗುವುದಾದರೆ ಭಾರತದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿ : 1. ಪ್ರತಿ ಚುನಾವಣಾ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬ ಮಹಿಳೆಯಿದ್ದೇ ಇರಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ಪಕ್ಷಗಳವರೂ ಒಪ್ಪಿದರೆ ಅವರಿಗೇ ಲಾಭ. 2. ಹೆಣ್ಣಿನ ವೋಟು ಹೆಣ್ಣಿಗೇ - ಗಂಡ, ಮಗ, ತಂದೆ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ-ಅಲ್ಲ-ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಿರಾದರೆ, ಆಗ ಹೊಸ ನಾಗರಿಕತೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಬುನಾದಿ ಹಾಕಿದ ಹಾಗಾಗುತ್ತದೆ. ನೀವು 4500 ಸುಮಾರಲ್ಲಿ 2250 ಶಾಸಕಿಯರಾಗುತ್ತೀರಿ. ಆಗ ನಿಮ್ಮನ್ನು ತಡೆಯುವವರಾರು?" (ಪ.ಸಂ. 116, ಪುಟ : 209).

ಇದನ್ನು ಹೀಗೇ ಬೆಳೆಸುತ್ತ ಹೋಗಬಹುದು; ಇನ್ನೊಂದೇ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಮುಗಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಮೊದಲಿನಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಏಕೊ ಏನೊ ಕಾರ್ಮಿಕ ಸಂಘಗಳು, ಕಾರ್ಮಿಕರು-ಕೆಲಸಗಾರರು, ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಾಶಕರು ಇವರುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಪೂರ್ವಗ್ರಹವಿತ್ತೆನ್ನಬೇಕು. ಅವರ ಮಾತುಕತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಸುಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಪತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ಹಲವು ಬರೆಹಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿದೆ. ಕಾರ್ಮಿಕರು 'ಕಾಮ್‌ಚೋರರು'; ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವವರೂ

ದಿನಕ್ಕೆ ಮೂರು ಗಂಟೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸವಲತ್ತುಗಳು ಮಾತ್ರ ಬೇಕು; ಸಂಘಟನೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಬಲಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ಕಾರಣಗಳಿಗೂ ಸಂಪು ಹೂಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ - ಎಂಬುದು ಅವರ ಆಕ್ಷೇಪ, ಆರೋಪ. ವಿತ್ತಮಂತ್ರಿ ಆಗಿದ್ದ ವೈ.ಬಿ. ಚವ್ವಾಣರಿಗೆ ಬರೆದಿರುವ ಒಂದು ಪತ್ರದಲ್ಲಿ (ಪ.ಸಂ. 152, ಪು. 276) 'ಐದು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ಸಂಬಳ ಸಾರಿಗೆ, ಬೋನಸ್ ನೀಡುವ ಆಶ್ವಾಸನೆ ನೀಡಿ ಆ ಅವಧಿಗೆ 'Prices, Wages and Salaries' ಅನ್ನು Freeze ಮಾಡಲು ಮಾರ್ಗೋಪಾಯ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಿ' ಎಂದು ಸಲಹೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದುವರಿದು, "Or, why do anything to the robbers of the common people?" ಎಂದೂ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅವರನ್ನು Robbers ಎನ್ನಲೂ ಹಿಂಜರಿಯುವುದಿಲ್ಲ. "ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥ, ಸೌದೆ, ಸೀಮೆ ಎಣ್ಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಗ್ಗದ ದರದಲ್ಲಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವಂತಿದ್ದರೆ, ಸಂಬಳ ಸಾರಿಗೆ ಇನ್ನಿತರ ಸವಲತ್ತುಗಳಿಗೆ ಬೇಡಿಕೆ ಹಾಗೂ ಸಂಪು ಹೂಡುವ ಬೆದರಿಕೆ ತಂತಾನೆ ನಿಗ್ರಹಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ" ಎಂಬುದನ್ನು ಬಲ್ಲವರೂ, ಸ್ವಯಂ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದ ವಿ.ಸೀ. ಅವರೇ, "ಆದರೆ ಮಿತಿಯೇ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಬೆಲೆ ಏರುತ್ತಿದ್ದು ಒಂದು ವಿಷವರ್ತುಲವೇ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ, ಇಂದು ಬದುಕುವುದೇ ಉಸಿರುಗಟ್ಟಿಸುವ ಅನುಭವವಾಗಿದೆ" ("Living is now a suffocating experience") ಎಂಬಂತೆ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಕಡೆ ಪ್ರಧಾನಿ ಇಂದಿರಾಗಾಂಧಿಯವರಿಗೆ ಬರೆದಿದ್ದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ, "Promoters of strike and strikers have to be treated as abettors in a criminal prosecution" ಎಂದೂ ನಿಷ್ಕೂರವಾಗಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪ.ಸಂ. 154, ಪು. 284). ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಕಾಶಕರ ಬಗೆಗೂ - ಅವರದೇ ಅನುಭವ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಕಹಿ ಹಾಗೂ ಅಹಿತಕರವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೂ - ಸ್ವಲ್ಪ ಅನುದಾರವಾಗಿ ನುಡಿಯುತ್ತಾರೆ. "Writers are the most exploited people" ಎಂಬುದು ಅವರ ನಿಲುವು. "All Publishers are chary about taking up any printing work, both forbidding costs of production and for want of any market for books" ಎನ್ನುವವರೇ, "Publishers are a singularly slippery, trickery sort" ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನೆಹರೂ ಮತ್ತು ಅವರ ಮನೆತನದ ಬಗೆಗೆ ವಿ.ಸೀ. ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಪಕ್ಷಪಾತವಿದ್ದದ್ದು ನಿಜವೇ. ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಅಖಂಡತೆಗೆ, ಪ್ರಗತಿಗೆ ಮತ್ತು

ಜನತೆಯ ಐಕಮತ್ಯಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನುದ್ದಕ್ಕೂ ಶ್ರಮಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ನೆಹರೂ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಅವರದು. "I sometimes have felt that, in Nehru and his leadership, the dearest dreams of my desire have come true" ಎಂದು ಕೂಡ ಶ್ರೀಮತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮೆನನಾರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಪ.ಸಂ. 93, ಪು. 182). ನೆಹರೂ ಅವರಂತೆಯೇ ಇಂದಿರಾ ಅವರನ್ನೂ ಅವರು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದುದುಂಟು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ 1971ರಲ್ಲಿ ಬಾಂಗ್ಲಾ ದೇಶ ಉದಯವಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭಾರತಕ್ಕೆ ವಲಸೆ ಬಂದ ನಿರಾಶ್ರಿತರ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಇಂದಿರಾ ಅವರು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದನ್ನು ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ವಿ.ಸೀ. ಪ್ರಶಂಸಿಸಿ ಬರೆದ ಪತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ (ಪ.ಸಂ. 153, ಪು. 279). ಬಹುಶಃ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕು: ಲಂಡನ್ನಿನ Economist ಪತ್ರಿಕೆಯು 'Empress of India' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಮುಖಪುಟದಲ್ಲಿ ಇಂದಿರಾ ಅವರ ದೊಡ್ಡ ಭಾವಚಿತ್ರ ಮುದ್ರಿಸಿದ್ದುದನ್ನು ಅವರು ತುಂಬಾ ಮೆಚ್ಚಿದ್ದರು. ದೇಶದ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಎಳೆಎಳೆಯಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ಇಂದಿರಾ ಗಾಂಧಿ ಅವರಿಗೆ ಆಗಸ್ಟ್ 74ರಲ್ಲಿ ಸುದೀರ್ಘ ಪತ್ರವನ್ನು (ಪ.ಸಂ. 154, ಪು. 281-6) ಬರೆದ ನಿರ್ಭೀತ ಎದೆಗಾರಿಕೆಯ ವಿ.ಸೀ., ಮರುವರ್ಷವೇ ಆಕೆ ತುರ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇರಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಅತಿರೇಕಗಳಿಗಾಗಲಿ, ನ್ಯಾಯಾಂಗವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಲಿ, ಸಂವಿಧಾನ ತಿದ್ದುಪಡಿಗೆ ಮುಂದಾದದ್ದಕ್ಕಾಗಲಿ - ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸದಿದ್ದರೂ - ತಮ್ಮ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಬರಹದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸದೆ ಹೋಗಿರುವುದು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುತೂಹಲವನ್ನೂ ಅಚ್ಚರಿಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ.

ಒಟ್ಟಾರೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಇಲ್ಲಿನ ಪತ್ರಗಳು ವಿ.ಸೀ. ತಮ್ಮ ಬದುಕು ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಂಬಿದ್ದ, ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದ ನಂಬಿಕೆ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಿಲುವು ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾಗಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಅವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕಾಣಿಸುವ ಪುರಾವೆಯಾಗಿವೆ. ಅವರನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದವರಿಗೆ, ಬಲ್ಲವರಿಗೆ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುವುದು ಅವರದೇ ಜೀವಂತವಾಣಿ - Live voice.

* * *

ಇನ್ನು ಉಳಿದಿರುವುದು ಕೃತಜ್ಞತಾ ಸಮರ್ಪಣೆ : ನಮ್ಮ ಕೊನೆಯಿರದ ತಿದ್ದುಪಡಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತುಂಬು ಸಹನೆಯಿಂದ ಅಳವಡಿಸಿ, ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಅಕ್ಷರ

ಸಂಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀ ನಾಗೇಂದ್ರ ಅವರಿಗೆ, ಆಕರ್ಷಕ ರಕ್ಷಾಪುಟವರ್ಗ
ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀ ನಾಗೇಂದ್ರ ಕುಮಾರ್ ಅವರಿಗೆ, ಸಂಪುಟವನ್ನು
ಪೂರತರುವ ಕಾರ್ಯಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ನಮ್ಮಷ್ಟೇ ದುಡಿದ
ಶ್ರೀ ವೈ.ಎಂ.ರಾಜು ಅವರಿಗೆ, ಸುಂದರವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀ ಮುನಿರಾಜು
ಮತ್ತು ಎಂದಿನಂತೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟು ಸಹಕರಿಸಿರುವ ನೇತ್ರಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್‌ನ
ಮಾಲೀಕರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಸಾಹಿತ್ಯಾಸಕ್ತರಿಗೆ ಈ ಸಂಪುಟ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾದೀತೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇವೆ.

- ಎಂ. ವಿ. ವೆಂಕಟೇಶಮೂರ್ತಿ

ವಿ.ಸೀ. ಸಂಪದ; ಬೆಂಗಳೂರು-85.

ಸೂಚನೆ : 1) ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಗೊಂಡಿರುವ ಪತ್ರಗಳು ಕೆಲವರಿನ ಸಂದರ್ಭ, ಸಂಗತಿ ಹಾಗೂ
ಸಂಬಂಧ ಕುರಿತು ತಿಳಿದಿರುವಷ್ಟು ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಅಡಿಟಪ್ಪಣೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಪತ್ರದ
ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. 2) ಪತ್ರ ಪಡೆದವರು ಕೆಲವರ ಕಿರುಪರಿಚಯವನ್ನು ಅನುಬಂಧವಾಗಿಯೂ,
ಬಹುಮಂದಿಯ ಸ್ಥೂಲ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಆಯಾ ಪತ್ರದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.
3) ಹಾಗೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸದಿದ್ದರೂ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಐದು ವಿಭಾಗವಾಗಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಿ
ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

L

ಕೆ. ವೆಂಕಟಪ್ಪ ಅವರಿಗೆ

1.

Bangalore, 19-12-1930

Dear Mr. Venkatappa : I have today received the enclosed rough Proofs of the *Siddhartha* picture. Please issue instructions as to any small alterations that have to be made. Have the Times people sent you Proofs? I hope they have. This is "only a rough Press pull" as they say and I hope they will do it all right when finally printing off. Please also write about the inks to be used. The other two Proofs which I sent you the day before yesterday from here must have been to hand by now.

I am sorry I have been troubling you so very much and taking so much of your very precious time. Please excuse me for it.

Is the next panel complete? You said you would be completing it soon. I am extremely eager to see it and shall run up as soon as you write to me about it. I have your promise to do so.

Trusting that this will find you in the enjoyment of perfect health.

2.

Bangalore, 23-12-1930

My dear Mr. Venkatappa : Thank you very much for your kind letters. I see I have annoyed - even irritated - you by my letters. Believe me I never thought I would. I realise how deeply you have felt wounded when I requested you to pass the Proofs. Please forgive me if I have caused offence.

I relied too much on my ability to go to Mysore to see you in person before I wrote to you on the 29th Sept. Week

after week my journey had to be postponed unavoidably; and that is what took away from me even the chance of working at the *Sakuntala* panel. It was then that I wrote to you for permission for it was impossible that I would publish your pictures without your permission. Even now I shall not if you do not want me to. I have given no undertaking to anybody that I will. I must obey your command and can have no liberty absolutely in the matter, I told myself that even when I first thought of requesting you. It is only now, after the event, that I see that the Times people are slovenly and unregardful of instructions. A pity. I do not believe they will do more in quality for the bust and the *Ardhanareeswara* pictures even if they should prepare separate blocks; for the prints as they say are *machine-proofs* and are typical of the final prints. Only they will send them on a finer paper! So shall I ask them not to print; and call back the order? Or shall we try them with printing on the sort of superior smooth white cartridge paper for *Ardhanareeswara* as you wrote to them? Where else shall we try?

The *Siddhartha* block seems to me to be much better than the other blocks and I think we might take the risk. Your 2nd letter makes me hopeful. A line in answer will do, and I shall not bother you too frequently with my letters. Sorry to hear you are worried mentally. Do please take some rest for you work too strenuously. Thanking you.

P.S. : Copy of your letter to the Times Press Manager is enclosed as per instructions.

■

3.

Hardwar, 31-12-1935

My dear Sir : This tells you that I am here now and in the midst of extreme and burning cold; I am afraid it is this cold that killed my brother. My sister and sister-in-law are wearing their hearts out with grief. I am administering to their comfort as best I can; while my own heart is breaking within. But it shouldn't be discovered so and I am appearing brave. This is part of the game and it must be played well as you will and always say. What would I have been but for you all kind friends? The last 3 stanzas of ದಾರಿಗರ ಹಾಡು have helped me not a little and ತ್ಯಾಗಯ್ಯ's ನಾಮಕೀರ್ತನ. Yet sometimes I feel deep within me a feeling that this is all a way of deliberate forgetting oneself the tenderest things in one's life and trying to get only things which otherwise will surely bear us down: a kind of spiritual or intellectual narcotic. What saves here, perhaps is the compensation of a sort of strength (n-n-w!) which is yet hard in terms of the human heart.

Friends must have by now described to you their conference experiences. I have had mine and a 'few more' scales (!) have fallen from my eyes. Please permit me to tell you that the Kannada cause was not let down before the P.E.N. Messrs. Masti and Gokak spoke splendidly and Mr. N.S.* who introduced the talk did it with a grace and urbanity, a finish and chaste vigour so featuresome in all his talk. If we may not have advanced the cause we will not have proved unworthy.

I ranted fiercely and do not know how spurts and gasps of airy nonsense emitted by me took the audience. I hope that atleast my grammar was sound. Mrs. Wadia is a woman with a power, beauty and dignity each the other's match and more than a match.

I am leaving this for other places and I hope to be back in B'lore about the 7th morning at latest. Help given to me by the Parishat has been a blessing this time and I am more than ever convinced how ill deserving is the recipient. With respectful regards.

* ಎನ್. ಎಸ್. ಸುಬ್ಬರಾವ್

4.

Bangalore, 17-12-1968

Dear Sir : Pardon me for having put you to the need of writing at any length at all to me in this condition of your eyes. But the 80th year is a special occasion, if not to the person; to us. We must offer our regards to you : a 'ಚಿರರಾತ್ರೇಷ್ಟಿತಂ ಕಾಮಂ'.

If you must be kept out of a celebration, well : we shall not expose you to one. Some 8-10 of us will go to you with some ಪೊಟ್ಟಣ's of stuff and impose ourselves on you for half an hour someday; unless you lock yourself in all the days and not let air or light fall on you to your hurt. I shall give you my word of honour that we shall not make speeches; and will not expect any from you.

You can chastise us with the valour of your tongue. We know how sharp and barbed and yet delicious the tongue can be and the valour of it is a public establishment.

If I were young and could have seen the 80th Birthday pass of 40 years ago, I could not have had the advantage of hearing it so late. But it is disappointment either way. Things don't ever happen the way we desire or expect and we are left with bitter saliva!

I have taught the 'ದಾರಿಗರ ಹಾಡು'; and have put you one late night to tell me if my understanding of it was right. For that caused some heart-ache to me since it set Sastry* and poor Venkannaiya (?) feeling that I dared to interpret it differently! My career was hurt with lesser things than that; but I would not care to hurt friends at all; and I could not afford it. I paid for it as for many other things.

But 'ಇಂತೆಸಗಬೇಕೆಂಬ ಹಟದ ಬಂಧನವಿಲ್ಲ' gives me hope and faith and cause to press my truncated plan. You are in. Only I should know what our ಪೊಟ್ಟಣ's should contain to make things wholesome to you. Of course, there will be some fruit if cooked food be impossible. I have talked it over with a few friends and can't turn tail. You have denied yourself to me these 25-30 years without ever once responding to an invitation from me. I agreed to take your chidings and denials. I am 70 and no longer a child. Why should one be content with a **no** ever; and why should an elder covet even to pat me off with the **no**!

I am not revengeful; I have no fear that any ghost will return to torment me or my friends for this inroad on your time or affection; and your affection for me will not let you do that.

We claim the audience and must be conceded it. There is no other obligation. It will be sometime in January. If I were an elder man, I should have said 'Look out'. But being a more

reasonable youngster I shall plead with you to let us go to you quietly for a half hour and spend it with you. We shall not mention the age. The persons will be fully the good ones you know and shall care to join me.

You and Masti are the only two elders I have; he gets in a year or two later. Meanwhile forgive me for causing you any vexation. You are not a private man and must pay some price for being a public person - so alive and

* ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ

5.

Bangalore, 27-4-1973

Dear Sir : Copy of your letter to the Vice-Chancellor, University of Mysore. Thanks.

It is no Biography I was asked to write ; but a brief account of your work (in about 64 pp. But I took some 80-5) for the Non-Kannada world - as part of a series which their Kannada Dept. has projected. Since they could not get another to do this they asked me to present Dr. D.V.G. In my foolishness I agreed, earned Rs.900 @ 15% royalty. I was badly in need of money: you know as always. It was honest labour and hire. This is just the sort of extended Review-work I did once for the Hindu : which you were kind enough to bless in better days for me.

A cat may look at a King - they say. This cat, though unworthy, has dared; but I can't describe with what trepidation.

Biography is big business. I am not good enough for the task; nor have I the material. This work is an impressionistic notice of some of your work and done - well or ill - in 'Bhayabharita Bhaktibhave'. I hope it is correct form in Samskrit.

You have been a public person all along. Others have a right to look at you. They can't help it. Being a writer and publishing yourself for fifty years you stand out and nothing you will do can prevent others from admiring you and your work.

The expletives you use will not hurt me; because I have not written your Biography. Folly wide the mark! The brochure is commissioned, completed, printed and paid for/off. It is now between you and the University. Only, it must, in your graciousness, be permitted to go into the hands of men and women. If I am not worthy enough, my honesty and regard for you must plead for me. And, – I don't suppose I have written a bad booklet either!

I called the 2nd or 3rd day after your admission into the Republic Nursing Home. Swamy told me you were resting. So, I left my voucher copy with him and returned without meeting you. I see now I did a good thing.

I now dare not present myself before you; nor till I know your displeasure has cooled off. I hope and trust you are now fully recovered. The signature is firm and the voice as formidable as ever.

6.

Bangalore, 21-1-1975

Dear Sir: Your letter : thanks. I am glad you have looked into a book or two edited by me.

I send a copy of our "Appeal" to Writers and the modus. The books have to be a brief compendium of information on each writer and allied things on some two dozen writers; some

five books or texts are selected also. The writers have to do the thinking and the doing. But the bulk of them are as they showed up in the middle 20's - unregenerate and stuck up.

I wanted the first part to speak also for the period and the influences, - social, secular, economic and cultural forces operating at the time; other writers in the language not covered by us; and on Karnataka, if they could do it. The condition is or was expected to be operative. (Rs. 400 for some 40-50 pages is not a small return in this land. It is paid as soon as we receive and accept the script : which is usually done. We have not returned any script.) But, where shall I get people who will do it? The major, senior writers have - sorry - eluded - even dodged me. The others are - the others. Some have not given me scripts for 4 years past and after commissioning them, prodding and pestering them and even plagueing them. When I get something I can't throw it off. I have had to put up with matter like the one you speak of. Kirti's* article on Naranappa is, I hope, good. That is the best I have received so far and even that has been slated by a wiseacre. The younger sort I do not know; and trust, some of them are just naughty when they are not anarchic; no settled knowledge, no judgement and no sense of values which I have learnt to be values. They may be right and I wrong. And, if I spoke of values today how many writers in Kannada can I sustain in the series? 1? 10? The rest is rubbish. We have to accept them because students (!) of our History of Literature (whom a writer in the T.L.S. called 'guardians of the cemetery') and communal fire-eaters will be in frenzies about them. It is bad business. I have been blamed for expanding the scope of a text, writer or subject; but I am not bothered about them.

I accepted the job because I.B.H. have been generous to me as they entrusted the work and are keeping me going. They did handsomely bringing out a volume in honour of me, -free.

Ranna is a second-rater and overpraised. He is first class as writer of verse and caters to pompous sentimental people with his Viravesa, Raudra and a kind of it which gets on my nerves. How shall I commend eg. Satyasraya describing Draupadi at the end of the poem? Fiendishness and gloating may pass for Rasa realisation but as value today it is peurile. I fear you will not agree with me because it is Raudra.

I shall see what I can do with the material as I get it and get done with whatever I can manage before I close my eyes.

But it is extremely good of you to look into these books and to encourage me. Our Writers, over a thousand years past, are a poor lot and have failed to use great talents and opportunities and patronage and can't show anything but Pampa and Naranappa; stray bits from a few others and Kadambari and Pampa Ramayana. Sad pass.

I fear even my generation is passing away. I have been dubbed an interloper all along, as you know.

• ಕರ್ತೃವರೂಪ ಕೃತಕವಿಗಳ

■

ಡಾ. ಎಸ್. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನ್ ಅವರಿಗೆ

7.

Bangalore, 3-4-1936

Esteemed Sir : I beg leave to say a word on the eve of your departure to Oxford. I claim the right of an old student who will not be put off.

You were to us also a light and an inspiration. I do not remember a single student of our days who doesn't cherish the memory of your association with the Maharaja's College, Mysore, or forgets he has been lifted up in strength of soul and cheer by your presence. You draw all students to you and bind them with links of love. A new link is now to be formed with the ones at Oxford. We in India and they in England will be brought into a closer fellowship of spirit through our common association with you.

This letter begs to convey to you the respect of all of us who anyway came under your beneficent influence. May your voyage be hourly pleasant and your stay at Oxford glorious and rich with event. Great presences and kindred spirits hover there - the Bradleys, the Greens and Bosanquets, on whom you discoursed to us, and the many more who like Gilbert Murray have made and are daily making life in England more worthy of living. But unlike those who desire you either for Oxford or Cambridge only, we presume to wish you for both and for many others besides, for our partialities are more inclusive. Yet, Oxford, Cambridge - What names they are and what eternities of association they conjure up!

I do not know the words that are inscribed in the silver plate your good friends in the fullness of their affection presented to you at Madras. But I know this that we shall cherish every word of your reply on that occasion. With such words to enlarge our minds and with your blessings wherever you are, we know we shall draw light and strength in our own humbler spheres of work.

You have not once given us a chance to meet you at Bangalore; nor, once spoken to our students here. But I am

sure that when you have come back from Oxford laden with more achievement and love, you will surely visit us some time to bless us, and that by then, you will have in your own way helped to raise India in the rank of nations. May it please the powers that preside over the destinies of nations to bring you soon back to us and to a new land of freedom which has not only discovered but has repossessed its soul.

■

ಡಾ. ಎ. ಎನ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ ಅವರಿಗೆ

8.

ಬೆಂಗಳೂರು, 30-10-1977

ಡಾ. ಎ. ಎನ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯನವರಿಗೆ : ನಮಃ. ಈ ದಿನ ಫಿಲಾಸಫಿ ಇಲಾಖೆಯ ಡಾ. ರಾಮಕೃಷ್ಣರಾಯರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ನಿಮ್ಮ ಫೋಟೋ ಕಾಪಿಯೊಂದನ್ನು ನನಗೆ ಕಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಷ್ಟು ಬಡವಾಗಿಹೋಗಿ ಉಕ್ಕಿನ ನೇರ ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ನಿಂತ ನಿಮ್ಮ ನಿಲವು ಅಲ್ಲಿಲ್ಲ. ನೀವು ಲಂಡನ್ನಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಪಾಸ್‌ಪೋರ್ಟ್‌ಗಾಗಿ ಕಳಿಸಿದ ಚಿತ್ರವೂ ಅಥವಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಲ್ಲಿ ತೂಗು ಹಾಕಿದ್ದ ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ರವೂ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನನಗೂ ನಿನ್ನೆ 78 ಕಳೆದು 79ಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಾಗಿದೆ: ಶಿಥಿಲವಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನನಗಿಂತ ನೀವು ಹಿರಿಯರು. ಈಚೆಗೆ ನೀವು ಮೈಮುಖ ಲಕ್ಷಣ ತುಂಬಾ ಕಳಕೊಂಡು ಕಾಣುವಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಸಿಕ್ಕದಿದ್ದರೆ ಇದನ್ನೇ ಬ್ಲಾಕ್ ಮಾಡಿಸಿ ಹಾಕುವಂತೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ರವಂತೂ ನನಗೆ ಬೇಕಿತ್ತು. ಟ್ರೈನಿಂಗ್ ಕಾಲೇಜಲ್ಲಿ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಪಾಠಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ?

ನೀವು ಲಂಡನಲ್ಲಿ ಕ್ಲೋಸ್‌ಕಾಲರ್ ಕೋಟ್ ಹೊಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೋದಾಗ ಡಜನ್ ಹೆಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ನಿಂತ ನಿಲವನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೃಪ್ತಿಯಾಯಿತೆಂದೂ ಆ ಕೋಟಿನ ಆಕಾರ 'ಕಾಪ್‌ಲೈಕ್ ಕಾಲರ್ ಉಳ್ಳದ್ದು' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆಂದೂ ನೆನಪು ನನಗಿದೆ. ಆ ಕಾಲದ ನೆನಪು ಅಚ್ಚೊತ್ತಿದಂತೆ ನನಗಿದೆ. ಹೇಗೆ ಇರಲಿ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟು ನೀವು ಚಿತ್ರಣಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡದ್ದು ತುಂಬಾ ದೊಡ್ಡ ಸಂತೋಷ. ನಾನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಲಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾರ್ಡ್ ಬರೆದರೆ ಉಪಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಈಗ ಹೇಗಿದೆ? ನಿಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೂ ಮನೆಯವರ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೂ ಒಂದು ಸಾಲು ಉತ್ತರ ಬರೆಯುವುದು. ನಾನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಲಾರದ ಮನುಷ್ಯನಾಗಿದ್ದೇನೆ - ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಿಂದ. ಮೈಸೂರಿಗೆ

ಅವಸರವಾಗಿ ಕಾರಲ್ಲಿ ಬಂದದ್ದು ಹೊರತು ಬೇರೆಲ್ಲೂ ಹೋಗಲಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ನಿರ್ಬಂಧ ನನ್ನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಥಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದೆ. ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಾಣಲಿ?

ಹಳೆಯ ಚಿತ್ರಗಳು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇರಲೇಬೇಕು. ಒಂದನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿ. ಇವೆಲ್ಲ ನಿಮಗೆ ಇಷ್ಟ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಗೊತ್ತು. ನನಗೆ ಆಗ ಹತ್ತಿರದ ಸ್ನೇಹಿತರು 3-4 ಜನ: ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ, ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ, ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ, ನೀವು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧಕರು; ಒಂದು ನಡತೆಗೆ, ಒಂದು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ನಿಂತವರು. ನನ್ನನ್ನು ಬಲ್ಲವನೆಂಬಂತೆ ನೀವು ನನಗೆ ವಿಶ್ವಾಸ ತೋರಿದ್ದೀರಿ. ಆ ನೆನಪಿಗಾದರೂ ಕಾಣಿಕೆ ಬೇಡವೆ?

ಮತ್ತಿನ್ನೇನು ಬರೆಯಲಿ? ಎವೊತ್ತಿನ ದಿನ ಯಾವಾಗ ತಲೆಸುತ್ತುತ್ತೆ, ಕಾಲು ಸೋಲುತ್ತೆ, ಬೆನ್ನು ಚಳುಕು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಲಾರೆನಾಗಿ, 'ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಇರದೆ ಹೋಗಬೇಡಿ' ಎಂದು ವೈದ್ಯರ ಅಪ್ಪಣೆಯಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೂ ತಲೆ ಕೆಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಕಿವಿ $\frac{3}{4}$ ಭಾಗ ಕೇಳಿಸದು. ಇದನ್ನು ಇನ್ನೆಷ್ಟು ಬೆಳೆಸುವುದು?

'Never said I' ಎನ್ನುತ್ತಾರಲ್ಲವೆ? ಹಾಗೆ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. 'He also serves who stands and wait'.

ಪ್ರೊ. ಪಡುಕೋಣಿ ರಮಾನಂದರಾವ್ ಅವರಿಗೆ

9.

Bangalore, 4-1-1976

My dear Sri Ramananda : I hope you are all keeping well. Recently Smt. Anasuya and Mr. A. R. Rao along with Smt. Varadabai and Mukund very kindly called at my place. I felt happy meeting them all; and last week your daughter Shantamma wrote to thank me for my felicitation on her son's marriage. It is not simply a formal letter : Your children and Panje's will never be merely formal. That's what makes me feel warm in my regard for both. The sight of your sister-in-law really made me feel how hard it must be for that the children are not with her. Since I know the whole history of the case almost from the first time I met you all at Puttur, I have had regard

like that for a daughter for her and was happy to feel that relationship with Mr. Rama Rao Panje. Poor Mukund, continues in his single blessedness. It is splendid and sovereign no doubt, but a young man with his talent has had to spend his days lonesome, cooking his own food at Ullal. Rama Rao and he once burst upon me together at the old Woodlands in Royapettah, Madras, and sang to me a few songs from the Western Masters. 'ತೇ ಹಿ ನೋ ದಿವಸಾ ಗತಾಃ..' I hope that both your daughters there and your daughter-in-law and grand children at Bombay and Shankru at Calcutta are keeping well.

Since I heard from you-while at Bangalore - that Sri Rangaswami had not communicated with you nor published 'The Seagull' I was myself growing nervous about its condition and prospects. Not easily being able to get his address, I wrote to him recently that if for any reason he couldn't publish the book, he might return the manual script. Yesterday he came to me with it and said that he could take it up only sometime after April and handed me over the original. I wonder if my letter will please you; or it was mal-adroit. Any-way, the script is safe. If he will come to me again about April as he promised, I shall keep it ready for handing over. All publishers are chary about taking up any printing work, both forbidding costs of production and for want of any market for books. Anyway, this is all the information I could give you. It doesn't enthuse me to write to you so. But I must tell you what has transpired.

10.

Bangalore, April, 1976

My dear Mr. Ramananda Rao : Your letter : thanks. The prime reason for my sending the Ms. is that I feared it may be lost here. I am uncertain about myself and I thought it should

be with Chandam*. You don't know how sad I am that the 'Seagull' and the 'Three Sisters'** are not printed yet. This country has to deserve literature of this kind. I am also sorry to hear of your other work. But it is good that you are keeping active, atleast so as to do some work for that is the only condition of continuing life.

These many months past I have tried to walk with the help of some companion, stick in hand and sometimes supporting the other arm on a bicycle saddle, some 3-4 furlongs in the forenoon and the evening. The other time I try to read or write so get keeping and try to spend time somehow. The sleep is for 4 or 5 hours utmost.

I don't expect the Kannada Sahitya Parishat to be helpful. I don't think they will do it nor is Mugali much there now. It is a different presidentship and regime.

After 74 and my stroke, I have not been able to be active physically. Some residue of the stroke hampers work. I will have to live with it and wait for the arrival of my train on the platform, as once my master said. The tickets are booked and I am ready. I hope Shankru and his family are keeping well and Yashodhara and Jayavanti*** are keeping well also. They are talented children.

I wish that a book of essays dealing with a few of my friends and elders was published soon. It could have come up any time for more than a year now. Already it is some 300 pages printed and an other 100-150 are waiting to be done. Who knows when? Therein you and Mrs. come along with some 30 others**** - half like the stuff I did in 'Mahaneeyaru',

sketches-like and impressionistic. When and if it comes I shall send a copy. Post is costly and difficult. I shall have it sent to Chandam here. Please be writing to me when you can.

* ಚಂದ್ರಭಾಗಾದೇವಿ : ರಮಾನಂದರ ಹಿರಿಯ ಮಗಳು. ** ಚಿಕೋವ್‌ನ ಈ ಎರಡು ನಾಟಕಗಳನ್ನೂ ರಮಾನಂದರು ಕನ್ನಡಿಸಿದ್ದರು. 'ಚಿರಿ ಆರ್ಚರ್ಡ್'ನ ಜೊತೆಗೆ. *** ಶಂಕು, ಯಶೋಧರಾ, ಜಯವಂತಿ ರಮಾನಂದರ ಮಕ್ಕಳು. **** 'ಹಿರಿಯರು-ಗೆಳೆಯರು' ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರ ಸಂಕಲನ.

11.

Bangalore, 26-2-1978

My dear Sri Ramananda Rao : Thanks for sending me the book. Chandam's son - Jayadev? - brought it to my place when I had gone out and I am writing to Chandam's son for picking it back. He has a vehicle and it should be easy. I have now gone thru the type script and wonder why the author himself should call it a perpetration. It is not only unnecessary but it hurts the publication. Nobody would print it so stated or standing. Be kind to yourself - if and when you are getting it printed. Publishers are often a suspicious, calculating and vicious lot - both in Kannada and in English. I see by the script that you have gone through the original *Shakuntala* and perhaps also Dr. Masti's 'Shakuntala's Return to Hemakuta'. The addition there is Anasuya has a child; Priyamvada very soon will have one, tho. both desire one and are shy on mention of it. I hope you will not mind a few rough observations. 'Have it at you thus,' as Ben Johnson would say. Here goes :

The first part as well as the second could go in for cuts- I fear to the bone. All frills in addresses except once or twice may mercilessly be cut : whether 'Your Majesty' or 'Your Holiness' or a 'gracious lady'. This is a modern time and will not mind the erosion. Even the argument that you are presenting

elaborate court forms or Asrama courtesy need not stand in the way. The treachery I felt is too much and cumbresome as well. I should also think that the fat of the composition in adjectives and enforcement by adverbs may just be sent to Indian Ocean. They unnecessarily hamper and add to make the dramatic conversation artificial; perhaps even stilted. If you want to rave against me, do so; you are 700 miles away from me ! But I mean it in the interest of the play and your own contribution. If I had liberty I should mark out in pencil all such excresences in my recommendation. You have a purpose in using this elaborate address, I see; but I think we can save ourselves that today. Even in Kalidasa's work reverence is indicated fairly straight. Concrete events, direction and behaviour do duty for it, making the work terse, concrete and expressive. I fear again that the queen Vasumati is part of contemporary Politics (19-21 months now instead of 18 days?). You have made her an ogre and leave the problem of that queen both in relation to rivals and even to the king himself unconsigned a problem. No problem like that deserves to be left behind with a wretched woman like that who wants to arrogate for herself power and arbitrary ruler against the interests of and the general policy of the larger and more kindly hearted Dushyanta whose supreme purpose is to save the interest of the people and make them happy and contented to call both Vasumati and Hamsapadika queens almost to the same degree; though the elder one is ill-treated and therefore made to go into the Asrama later on needs a little touching up. Vasumati might be the Power; but-even the event suggested in the VI Act of *Shakuntalam* shows regard and reticence, a sense of propriety perhaps to make her a tenor, a hateful authoritarian

mistress of the Royal household - hurts the balance of the story. How did the queen mother feel about it? Is the king so blind as not to rate her for uppishness and graspingly behaviour? There must be a talk between him and her inspite of his fascination for - Is it that only? - don't mind extension of the Play - her wrongful attitude and behaviour towards persons like Hamsapadika whom you depict as the Senior Queen. She seems to be a woman who was loved once by the king now no longer but lodged and looked after. The Royal household is "loveless". Her song is a moan but the preference for Vasumati could have been different because she is depicted as a queen - but a Hamsapadika as one who had once had his regard. Adjectives in connection with treatment by him to her repeat. It might just be 'consideration' and 'generosity.' Of course, the king is exhonerated : ರಕ್ಷಣಾ ನಾಯಕ.

The advent of Shakuntala is disliked from the beginning. She is now despised essentially as a forest girl, a pretty face but a witch; and a person like Vasumati would not be keeping tame and harmless-dangerous-if she again got into the palace. That problem will have to be solved. What would Shakuntala be when she went again on advice from father Kanva into the palace again? You have to grasp the nettle. The First part is almost the pictures of a woman who is rancorous and would go to any lengths to hurt and destroy her if she came back. She is vain about her accomplishments against simple love and trustfulness and deep in her love and regard for the king. She is now directed to play the part of a Queen and mother of the Emperor to be. Rather a transition. Therefore, it has to be worked in depth.

The Second part is sound in substance but reads literary, and perhaps in a modern time, bookish. Can't you cut down all the literary words, phrases and terms of expression and shorten the length of sentences to make it part of conversation? The whole of the latter portion is a retrospective survey of *Shakuntalam*. But that is not enough to transmute this Shakuntala as queen over and above Vasumati. Without showing that the purpose of Kanva and the new light that brightens Shakuntala's consent to get back will not be realised - by gathering strength, and therefore, power. The forest in the court, the court in the forest idea is good; it is a dream of desire. Don't you think that there is a lot of indirect preaching and didacticism in the II Part? Have I not said enough to make you whet your teeth in rage? These are my first reactions. I mean it in affection and regard to a person who still keeps interest in Drama and as parent of very lively and intelligent daughters and a person who was blessed with marriage to a lady who must have been a beneficent influence; and, I know her to be that. If you will please consider what I have said not as hard or carping comment or criticism but as a few general observations and are not dissuade from getting it published, I shall feel highly pleased. Send the type-script back to me if you will and care, I shall mark in pencil what I mean and where things may be revised or points where the literariness may be cut out. English Drama has become a curious phenomenon. I want a piece of Indian writing in English to be atleast as good as what they give us as theatre or play. They feel superior with less reason. And it is hard to get an English Publisher to touch an Indian piece of writing. And our Bhavan's or Orient Longman's, Asia or Vikas etc. or Popular are as chary and stand-offish as the worst of those publishers. I wonder what Enact will do; but do present it, as well as

the theme deserves. It deals with a double return : of Shakuntala from heaven to the earth, once into the palace, from there to the Asram and a coming back again with a sense of purpose to the palace to which she belongs. Such a Shakuntala should shed her thought of ascetism and the quiet life in the Asram with her position as wife continuing while in the Asram, leaving the palace and getting Vasumati domineering as ever in the palace, with the king taken up only with his public duties and not having a snatch of love in the palace for private consolation - yearning - with all his love-life away from him - as it threatens to be for ever - is a situation hardly to be endured or envisaged. I have said more than a mouthful. Please, Mr. Rao, believe in the bonafides as I am sure you will, else you will not have sent the script to me.

I hope you are happy with Yashodhara there, Shantam's children and Shankru's wife and children. It is only when the son of Chandam - the elder one? - I forget his name - J? - told me about the passing away of Shantam that I got the news. She was a nice child and suffered a lot. I am dreadfully unhappy hearing about Yashodhara too. May she be rid of her ailment and free again to be wife and mother and author of spritely work that she is capable of being. I am glad to hear of a fine husband. I hope you have seen the letter I wrote to her. I will do that to my own daughter if she was capable of writing. In Heaven's name, strike off 'Perpetration'. It can even be 'a Fancy'. Why should you be apologetic? - in the wrong way, for doing the work and for rethinking into the complex of the situation. It is that.

An Asrama-born girl comes to and opting for palace, rejected, taken to heaven, restored to the husband and to love,

but having to be not quite able to bear the burdens and responsibilities and equal to the tasks of Queenhood. Dusyanta had promised her friends that next to his duties and responsibilities as king for his subjects - people - she would be the rightful queen and she has now the distinction of giving him an heir which neither the two other women has done. Poor Hamsapadika's is total misery - like here - and abandonment. I should have liked her to hear the advice that Kanva gave to Shakuntala and see how the two sisters reacted and thought together. But Hamsapadika has made it irretrievable (?) and consigned herself to be a member of the Asram for ever! I wish Kanva had spoken to both together or that Shakuntala and Hamsa compared notes. Even if hers was a marriage of convenience she could still be a helpful friend and reservoir of strength and affection to Shakuntala in the Palace. That chance is thrown away. The King gives her a cold shoulder.

I have made this too big. Forgive me.

ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರಿಗೆ

12.

ಮೈಸೂರು, 12-11-1944

ಶ್ರೀ ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರಿಗೆ : ನಮಸ್ಕಾರಗಳು.

ಕಣ್ಣು ತುಂಬಿದ ನೀರು ಉದುರಿ ಸುರಿದರೆ ಒಳಿತು-
ಎದೆಯುರಿಯ ಬೇಗೆಯಲಿ ತಾರದಿದ್ದರದು;
ಆದರೇಂ, ಕೆಳೆಯ, ಕೆಲವುಂಟು ನಲವುಗಳು ನೋವುಗಳು -
ನುಂಗಲಾಗದು ಅವನು, ಸುರಿದು ಕಳೆಯಲಾಗದವು.

ವಿ.ಸೀ.

ಮಾನ್ಯ ಮಿತ್ರರಾದ ಶಂ. ಬಾ. ಅವರಿಗೆ : ನಮಃ. ನಿಮ್ಮ ಕಾಗದ ಬಂದಿತು. 'ಕೃಷ್ಣ ಚಾರಿತ್ರ್ವ'ವನ್ನು ಕುರಿತು ನೀವು ಉತ್ತೇಜನಕರವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಆಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಿಮಗಿರುವ ಪಕ್ಷಪಾತ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಕಂಡದ್ದೇ. ಇರಾವತಿ ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿರುವ ಮಾತೂ ನಾನು ಬಲ್ಲದ್ದೇ. ಅವರ ಪರಿಚಯ ನನಗೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟವರೂ ನೀವು ತಾನೆ. ಯಾರಾದರೂ ಅಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿ ಏನನ್ನಾದರೂ ಬರೆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಣೆ, ಪ್ರತಿಭಟನೆ ಬರುವುದು ಸಹಜ. ನೀವು ಅದಿತಿ<ಆದಿತ್ಯ, ನರಧರ್ಮ(ಸ್ವಯಂಭೂ), ವೈವಸ್ವತಮನುಧರ್ಮಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದೀರಿ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಬೆಂಗಳೂರು ವಿ.ವಿ. ಪತ್ರಿಕೆ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಚೋದನ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ಬರೆದಿರುವುದು ವಾಡಿಕೆಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅದರ ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖವನ್ನು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವುದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಧರ್ಮ ಎಂಬುದರ ಜೊತೆಗೆ ಇದು ನಡೆಯಬೇಕು, - ಗತಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ. ನಿಜವಾಗಿ ಈ ಚೋದನೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಬುದ್ಧಿಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು; ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಕ್ರಿಯಾವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ಎರಡೂ ಆಗಬೇಕು. ವಿವಸ್ವಾನ್, ಸ್ವಯಂಭೂ ಮನುಗಳ ವಿಚಾರ ನಾನೇನು ಬಲ್ಲೆ? ಸ್ವಯಂಭೂವನ್ನು ಕುರಿತು, ನರ ವಿಧಾನವನ್ನು ಕುರಿತು, ಅದಿತಿ-ಆದಿತ್ಯರ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನೀವಾಡುವ ಮಾತು ನೀವು ಈವರೆಗೂ ಹಿಡಿದ ಒಂದು ಅರ್ಥದ್ಯೋತನೆಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟು ಸರಸತೆಯಲ್ಲಲ್ಲವೇನೋ. ಶಂ-ತನು ಮಾತೂ ಹಾಗೇ. ಸ್ವಯಂಭೂ ಅರ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಬಹುದಲ್ಲವೆ? (cp. ಚತುರಾನನಃ). ಆತ್ಮಭೂಃ ಎಂದು ಕಾಳಿದಾಸನು ಹೇಳುವಾಗ ಶಿವನಾಗಬಹುದು. ಬ್ರಹ್ಮ-ವಿಷ್ಣು-ಶಿವ ಈ ಮೂರೂ ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಗುಣ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯ ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ ಎಂದು 'ನಾರಾಯಣೀಯಂ' ಮುಂತಾದುವಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಗೋಜನ್ನು ಅಥವಾ ವಿಧಾನಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿರುವಾಗ, ಒಂದು ಹೊಸ system ತಂದ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಪಾಂಡವ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡಿದನೆನ್ನುವಾಗ ಅದು ರುದ್ರನ ಕೆಲಸ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಡೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ. ರುದ್ರನ ಸ್ಥಾನವೇನು? ಶಿವನಿಗೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಯಾವ ಮೈತ್ರಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ವಿರಸ ಶಿವಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ, ಪಾಂಚರಾತ್ರಾದಿ ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಕಸರೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿವೆ - ವಿಷಾಯನವಾಗಿ! - ಎಂಬುದು ನಮ್ಮ ಒಟ್ಟು ಜನಜೀವನದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಸಿಯನ್ನು ತಂದಿವೆ. ಪ್ರೊ. ಗೋಂಡಾ ಬರೆದಿರುವ Sivaism and Visnuism ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಶಿವನಿಗೂ ಸಮವಾಗಿ ಒಪ್ಪುವ

ಸರ್ವೇಶ್ವರ ಇತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಗೂ ಶಿವನ ಹೆಸರು ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ ಎಂಬಂತೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ನೀವು ನಾಗ-ಚಂದ್ರ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಬರೆಯುತ್ತೀರಿ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಶೂನ್ಯದ ವಿಚಾರಬೇಡ. ನಾಗ-ಚಂದ್ರ-ಶಿವ ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಏಕೆ ಸಂಬಂಧ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬಾರದು? ಶಿವನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಚಂದ್ರ ಕೂತಿದ್ದಾನೆ. ನಾರಾಯಣ-ವಿಷ್ಣು ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲವೆಂದು ನನ್ನ ಎಣಿಕೆ. ರಾಮಚಂದ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ರಾಮನಿಗೆ ಚಂದ್ರ ಲಗತ್ತಿಸಿರುವುದು ನಿಮಗೆ ಮೋಜಿನದಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರ, ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣು, ಸಲಿಲ-ರಾತ್ರಿ, ರಾತ್ರಿಯ ಸೂರ್ಯ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳೂ ವಿಚಿತ್ರವಾಗುತ್ತವೆ. Hermaphrodite ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಇಂದ್ರನೊ ಮನುವೊ ಋಷಿಗಳು ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯ ಪಾಯಸವನ್ನು ಚಪಲದಿಂದ ಕುಡಿದು ಗಂಡಸು ಗರ್ಭಧಾರಣೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಮಾಂಧಾತ್ಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ರಂಜಿಸುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೆ? Old Testament ಅಲ್ಲಿ ಲಿಲಿತ್ ಕತೆ ಬರುತ್ತದೆ. Back to Methuselah ಎಂಬ ಜಾರ್ಜ್ ಬರ್ನಾರ್ಡ್ ಷಾ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ Garden of Eden ಅಲ್ಲಿ ಆಕೆ ಆಡುವ ಚರಮ ಭಾಷಣ ತುಂಬಾ ಭಾವನಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ. ಅರವಿಂದರ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ Motherಗೆ ಪುರುಷನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಕೊಡುತ್ತಾರೆನೋ. ಕ್ರಿಸ್ತಿಯನ್ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ಲಿಲಿತ್‌ಗೂ ಆಡಂಗೂ ಸಂಬಂಧವೇನು? - ಆದಿಪುರುಷನೆ ದೇವಿಯೆ? ತಾಯೆ? ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಯ ಮಗ | ಗಂಡ ಆದಿತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತುಗಳು ಬರುತ್ತವೆನ್ನುತ್ತೀರಿ. ಶಂತನುವಿಗೆ ಜಲಸಂಪರ್ಕ ತಂದುದು - ಎಂದರೆ ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಸಂಬಂಧ ತಂದದ್ದು - ಇತಿಹಾಸ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು. ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಶಂತನುವಿಗೆ ಈ ಬೆಸ್ತರ ಹುಡುಗಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಬಂದಿತ್ತು ಎನ್ನಬಾರದೆ? ಸತ್ಯವತಿ ಕೂಡ ಬೆಸ್ತರ ಹುಡುಗಿಯೇ. ಆದರೆ ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟ ವಸುಗಳು ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರು, ಏಳು ಜನ ಹೋದರು, ಉಳಿದವನು ಭೀಷ್ಮ - ಎಂಟನೆಯವನಾಗಿ ಎಂಬಂತಿದೆ. ಎಂಟನೆಯವರನ್ನು ಉಳಿಸುವುದು ಭೀಷ್ಮರಲ್ಲಿ, ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ 8ಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಮಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಕರ್ಣನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿ ಬೆಳೆಸಿದವನೂ ಬೆಸ್ತ ಅಧಿರಥ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ನಾವು ನಮ್ಮ Mythology ಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಸುತ್ತ ಹೋಗಿ, Symbolic - significance code ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಂಕೇತಿಕವಾದ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಗಳೆಂಬಂತೆ ಅರ್ಥದ್ಯೋತಕಗಳೆಂಬಂತೆ ಬೆಳೆಸುತ್ತ ಹೋಗುವುದು ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟಕ್ಕಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ತಲೆಬೇನೆ ತರುತ್ತದೆ ಕೂಡ. ಇವಕ್ಕೆ ಇತಿ-ಮಿತಿ ಎಲ್ಲಿ? ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ Anthropology ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಣೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಯಾವ ವಂಶದಲ್ಲಿಯೂ Chronology ಸಿಕ್ಕದು. ನೀವೊಬ್ಬರು ಮಾತ್ರ ಈ ಕಾ/ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆ ರೀತಿ ಯೋಚಿಸಿ

ಮಾಡಲಿರುವುದು ನಿಮಗೂ ವಿಮರ್ಶೆ, ನೆಲೆ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ನನ್ನಂಥವನು ಏನು ಹೇಳಬಹುದು? ನಾನರಿಯದ ಪ್ರಸಂಗ ಅದು.

ಬಹುಶಃ ನಾಗರದು, ಯಕ್ಷ(<ಜಕ್ಕ)ರದು ಒಂದೊಂದು ಕೋಮಿನ ಜನ ಎಂದು ನನಗನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ನಾಗರದಂತೂ ಬಣ : race ಎಂದು. ಅದು ನಮ್ಮ ಮಹಾಭಾರತದ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. Jainism ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಜನ ಜನರಿಗೂ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧ ಕೂಡ ನಾಗರಿಗೆ ಏನು ಮಾನ್ಯತೆ ಕೊಟ್ಟನೋ. ಅವರು ಕಲೆಗಾರರು, ಮಂದಿರ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು (Eg: ಮಯ, ನಾಗ!). ಬಹುಶಃ ಮೊಹಂಜೊದಾರೊ ಅಥವಾ ಸಿಂಧೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಾಜಮಂಡಲವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತೋ ಏನೋ. ತ್ರಿಪುರದಾಹ, ಪುರಂದರಾದಿ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೇ. ಅವರ ಮೇಲೆಯೇ ದಾಳಿ ನಡೆಯಿತೇನೋ. ಅವರು ಸೋತರು. ತುಳಿದು ನಿಂತರು. ನಿಂತಾಗ... 'ರಕ್ಷಸ್' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ ಏನು? ಸುರ-ಅಸುರ ಪ್ರಸಂಗದ ಚರಿತ್ರೆ ಹೇಗೆ? ವೃತ್ರ, ಹನ್ ಎಂಬುದು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸರ್ಪ ಸಂಪರ್ಕ ತರುತ್ತೀರಿ. ಸರ್ಪಪೂಜೆ ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತೀರಿ. ಈ ಸರ್ಪದ ಮಾತು ನನಗೆ ಎಷ್ಟೋ ವಿಲಕ್ಷಣತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಸಿ ಬಂದಿದೆ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ನಾಗ, ಸರ್ಪ, ಗೆಜ (ಗಜಾಸುರ); ಶಿವ ಗಜಚರ್ಮಾಂಬರ. ವಿಷ್ಣು ಶೇಷಶಯನ. ಶಿವ ಸರ್ಪಭೂಷಣ. ಇವೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಗೂ ನಡಸುತ್ತದೆ... 'ಅವಸ್ತಾ'ದ ಮಾತೆತ್ತುತ್ತೀರಿ. ಅಹುರ ಮಜ್ಜ ನಿಜ; ಅಹ್ರಿಮನ್ ನಿಜ. ಅವರು God and Satan ಇದ್ದ ಹಾಗೆ. ಅಂತಹ ತತ್ವವೇ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. Monochasianism ಅಲ್ಲಿ ಧ್ವಂಧ್ವ ತತ್ವಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. 'ಅಹುರ'ವೇ 'ಅಸುರ'ವಾಗಿದ್ದೀತು. ಯಾವಾಗ ಇರಾನ್ ಬಿಟ್ಟು ನಮ್ಮ ಆರ್ಯನರು ಬಂದರೋ, ಹೊಸದಾಗಿ ತತ್ವವಿಧಾನವನ್ನು ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡರೋ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದು ಅಸುರ ವರ್ಗವಾಯಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಒಂದು ಸುರಸಂಕೇತವನ್ನು ಇವರು ಹೊಸ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರೋ ಏನೋ. 'ವಾಸುದೇವ'ಕ್ಕಾಗಿ ವಸುದೇವನನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು ಎಂಬವರಂತೆ! ಆ ಅಹ್ರಿಮನ್ ನಮ್ಮ ಆರ್ಯಮನ್ ಆಗಿದ್ದಾನೆಯೇ? ವರುಣ, ನಿರ್ಯುತಿಗಳಿಗೆ ರಾಕ್ಷಸ ಸಂಪರ್ಕ ಉಂಟು (eg. ಯಾತು ದಾನಃ ಪುಣ್ಯ ಜನ). ಅಸುರ ಎಂಬುದು ರಾಕ್ಷಸ ಎಂಬಂತೆಯೇ: ಕೇವಲ Evil ಅಲ್ಲವೇನೋ. ಆಸುರೀ ಎಂಬ ಗುಣ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ ನಿಜ. ಆದರೆ ಅಮಾತ್ಯ ರಾಕ್ಷಸ ಹಾಗಲ್ಲ. Titan ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೋಲುವಂತೆ ಕೂಡ - ಬಹುಶಃ ದೈತ್ಯ ಕೂಡ - ಅರ್ಥ ತರುತ್ತದೆ. ಯಾರು ರಕ್ಷಸ್ಸುಗಳಾಗಿ ನೇಮಿತರಾದರೂ ಅವರು 'Power corrupts' ಎಂಬಂತೆ ಆಗಿ, ಈ 'ರಕ್ಷಸ್ಸು'ಗಳು 'ರಾಕ್ಷಸ'ರಾಗಲು, ನಾಶವಾಗಬೇಕಾಯಿತೇನೋ. ಇವೆಲ್ಲ ನನಗೆ ಮೀರಿದ ವಿಷಯಗಳು.

'ಅಹಿ ಬಧ್ನಾ' ಎನ್ನುತ್ತೀರಿ. ಅಹಿರ್ ರೇಫ ಒಂದು ಇದ್ದ ಹಾಗೆ ನನಗೆ ನೆನಪು, ನಾನು ಕಾಣೆ. ಅಹಿರ್ ಬಧ್ನಾ - ಮಹಾಕಾಲ - ಮಹಾಸಟ ಎಂದು ಅಮರ ಹೇಳುತ್ತದೇನೋ. ಮರುತರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ರುದ್ರ ಶಿವನಾದ ಕತೆ ಹೇಗೆ? ಶಿವ ಲಿಂಗವಾದ್ದು ಹೇಗೆ? ಶಿವ-ರುದ್ರ ಸೇರಿ ಶಿವರುದ್ರನಾದ್ದು ಹೇಗೆ? ದೇಶದ ಚರಿತ್ರೆ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಇಂದ್ರಸಖನಾದ ವಿಷ್ಣು - ಈ ವಿಷ್ಣು ಯಾರು? - ಈ ಪದ ಶಿವನಿಗೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಆಮೇಲೋ? ಮಿತ್ರ, ಸವಿತ್ಯ, ಹರಿ ಈ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಯಾವ ಬಾಂಧವ್ಯ? ಮುಂದೆ ಪುರುಷಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಪುರುಷ ಎಂಬ ಮಾತು - ಹೊಸತೇ ಏನೋ - (ಋಗ್ವೇದ X) ಬಂದು ನಾರಾಯಣ ಪರಮಪುರುಷನಾದಾಗ, ಈ ನಾರಾಯಣ-ವಿಷ್ಣು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ ಎಂದರು. ಈ ನಾರಾಯಣಪ್ರಪಂಚ ನಾರದರಂಥವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೊಸ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ, ತತ್ವ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಪಡೆದಾಗ (ಧರ್ಮ-ಪ್ರೀತಿ ಮಕ್ಕಳಾದ ಬಡವಿಯ ಋಷಿಗಳು ಎಂದಿದೆ) ನರ-ನಾರಾಯಣಗಳಲ್ಲಿನ ರೂಪಕ್ಕೆ ಮೂಲಸ್ವರೂಪ ಎಂಬಂತೆ ನಾರದರಿಗೇ ಆದೇಶ ಬಂದಾಗ, ಅವರು ಶ್ವೇತ ದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬಂದ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗ ಇನ್ನಷ್ಟು ಗವಿ-ಗುಹೆ-ಯಂತಿರುವ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಎಳೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೂ ಪಾಂಚರಾತ್ರಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಗೂ ಸಾತ್ವತಾದಿಗಳಿಗೂ ಎತ್ತಿದ ಪ್ರಸಂಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಇರಾವತಿ ಹೇಳುವಂತೆ, ಕೃಷ್ಣ ಆ ಕಾಲದ ವಾಸುದೇವನಾಗಲು ಯತ್ನಿಸಿದ, ಗೆದ್ದ ಎಂಬ ಮಾತು 'ನಮೋ ವಾಸುದೇವಾಯ'ಕ್ಕೆ ಪೋಷಣೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ವಸುದೇವನ ಮಗ ವಾಸುದೇವನ ಗತಿ ಏನು? 'ವೃಷ್ಟೀನಾಂ ವಾಸುದೇವೋಽಸ್ಮಿ': ಸರಿ; ಬಲರಾಮನು ವಾಸುದೇವನಲ್ಲವೆ? ಅವನು ಅಣ್ಣನಲ್ಲವೆ? ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಕಾರ ನಾರಾಯಣನದೇ ರೂಪವಾಗಿ ಬಲರಾಮನು ಸಂಕರ್ಷಣನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲವೆ? ಬಲರಾಮ = ಶೇಷ (ಪುನಃ ಸರ್ಪ!) ಗೋಜು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಸಂಕರ್ಷಣ, ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ವ್ಯೂಹಗಳವರೆಗೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆ? - ಇವೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿಂದ ಎಲ್ಲಿಗೋ ನಮ್ಮನ್ನು ನಡಸುತ್ತವೆ.

ಇಂದ್ರಪೂಜೆಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಕ್ಕೆ - ಎಂದರೆ ಋಗ್ವೇದದ ಪ್ರಧಾನತೆಗೆ- ಯಜುರ್ವೇದದ (-ಯಜ್ಞ-ಕರ್ಮ ಪ್ರಧಾನ-) ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಕಡಮೆಯಾಗಿ - ಒಂದು ತುದಿ ಆತ್ಮಬ್ರಹ್ಮವಾದ, ಇನ್ನೊಂದು ತುದಿ ಭಕ್ತಿಪಂಥದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ, ಇದನ್ನು ಕೃಷ್ಣ-ವಾಸುದೇವ ಪಂಥ, ಭಕ್ತಿ ಪಂಥ ಆಗುವಂತೆ ಕೃಷ್ಣ ಸುಧಾರಣೆ ತಂದಾಗ, ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕಾಣುವಂತೆ ಇಂದ್ರನ ಬಲ ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ, ಕೃಷ್ಣನ ಬಲ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಲಿಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಉಪೇಂದ್ರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇಂದ್ರೋಪೇಂದ್ರರೆನ್ನುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ನನ್ನ

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟು ಗೊಂದಲವಿದೆ ಎಂದು ನಿಮಗೆ ಗೊತ್ತಾದೀತು.... ಮುಂದೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ - ವಸಿಷ್ಠರನ್ನು ತರುತ್ತೀರಿ. 'ವಿಶ್ವಾ'ದಲ್ಲಿನ ದೀರ್ಘ ಏನಾಯಿತು? ಕಪರ್ದಿರೂಪ ವಸಿಷ್ಠ ಎಂದು ಪ್ರಜ್ಞಾಭಾಗಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಣಭಾಗಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಸೂರ್ಯ, ಶಿವ ಅಥವಾ ಚಂದ್ರ ವೈದ್ಯಶ್ಯಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ. ಈ ನರಧರ್ಮ ಅಥವಾ ಸ್ವಯಂಭೂ ಧರ್ಮವನ್ನು upstart ಮಾಡಲು ತೊಡಗುವುದು ಒಂದು ಜನತೆ ತಾನು ಬೆಳೆದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಆಗಾಗ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡವಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಣಿಸದಂತೆ ಮಾಡಿತು. ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ - ಎಲ್ಲಿಯೂ - ಹಾಗಾಯಿತು. 'ವೈವಸ್ವತ ಮನ್ವಂತರೇ' - ಹೋಯಿತು ಹಾಗೆ ಒಕ್ಕಣೆ ಹೇಳಿದರೂ. ಕೃಷ್ಣ 'ಹಿಂದೆ ವೈವಸ್ವತ ಮನುವಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ನಿನಗೆ ಈಗ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು 'ನಾರಾಯಣನಾದ ನಾನು, ವಾಸುದೇವ/ಭಗವಾನನಾದ ನಾನು' ನರನಾದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಮಾಡುವ ಗೀತೋಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಣೆ ಎತ್ತಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ತಾನು ನೇರ ಜಿಷ್ಟು - ನಾರಾಯಣನ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪ ಎಂದು ಅರ್ಜುನ ಎಲ್ಲೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಖಾಂಡವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೇ ಅಶರೀರವಾಣಿ. ನಾರದಾದಿಗಳು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಕೃಷ್ಣನೇ ನುಡಿಯುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ ಮುದ್ರೆ ಒತ್ತಿಸಿದಂತೆ, ಒಂದು authenticity ಬಿಗಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ದೇವಮಾನವ ಸಂಬಂಧ ಮಾತ್ರ ನನ್ನ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ ಗುರು-ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ, ಮಿತ್ರ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಗೀತೆ ಎಲ್ಲ 'ಭಗವಾನುವಾಚ.' ನೀವು 'ಭಗ' ಆದ ಮೇಲೆ Exclamation ಹಾಕಿದ್ದೀರಿ. ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಅಶರೀರವಾಣಿಗಳು ಯಾರವು? ಅವಕ್ಕೆ Basis, Sanctions ಯಾವ ತಥ್ಯ?

ನಿಮ್ಮ ದಾರಿ ನಿಮ್ಮದು. ಆ ದಾರಿ ತಿಳಿಯಲು ನನಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಾಗಲಿ, ಪ್ರಚೋದನೆಯಾಗಲಿ, 'ದಂ'-ಉಸಿರ ಶಕ್ತಿಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ಮನೆಯವರ ಆರೋಗ್ಯದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದೀರಿ. ಮನಸ್ಸಿಗೇನೋ ನೆಮ್ಮದಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮ ಕೈ ತುಂಬ ಕೆಲಸ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಕೈತುಂಬ ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯ ವಿಲಾಸಕ್ಕೂ ನಡೆಯಬಹುದು. ದೇಹಾರೋಗ್ಯ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ. ನನ್ನ ಆರೋಗ್ಯ ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟೇ. ಯಾವುದೋ ಒಂದು 'ಚಾಪಲಾಯ ಪ್ರಚೋದಿತಃ' ಎಂಬಂತೆ 40-50 ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣಕಥೆಯ ಕಡೆಗೆ ಸ್ನೇಹಿತರ ನೆರವಿನಿಂದ ಈ ಒಂದು Ramshackle ರೂಪಕ್ಕೆ ನನ್ನ 'ಕೃಷ್ಣಚಾರಿತ್ರ'ವನ್ನು ತಂದಿದ್ದೇನೆ. ಎಷ್ಟು ಸರಿಯೋ ಎಷ್ಟು ತಪ್ಪೋ ಕಾಣೆ. ಎಲ್ಲ 'ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ'. ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ. ಇವೆಲ್ಲ ದೊಡ್ಡ ಮಾತುಗಳು. ಅದಕ್ಕೆಲ್ಲ ತಕ್ಕಂತೆ

ನಮ್ಮ ಇಂದಿನ ಜೀವನ - ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ, ಸಮಾಜದ ಮತ್ತು ಜನಜೀವನ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ - ನಮಗೆ ಬರುವುದಾದರೆ ಈ ನಾಡಿಗೆ ಶುಚಿ ಬಂದೀತು; ಗೌರವ, ಶಕ್ತಿ ಬಂದಾವು. ಆ ಬೆಳಕು, ಭರವಸೆ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆ ಚಿಂತೆ ನನಗೆ ಧೈರ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಕೊಡುವಂಥದಲ್ಲ. 'ನೀವು ಉತ್ತರವನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ' ಎಂದು ಈ ಸಲವೂ ಬರೆದದ್ದರಿಂದ ಈ ರೀತಿ ಹರಟಿದ್ದೇನೆ : ನನ್ನ ಒಳಸತ್ವ ಎಷ್ಟು ಜೀರ್ಣ, ಟೊಳ್ಳು ಎಂಬುದು ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಯಲಿ ಎಂದು.

ಸನ್ಮಾನ ಸಮಾರಂಭ ಹೇಗೆ ಆರಂಭವಾಯಿತೋ ಕಾಣೆ. ಬೇಗ ಕೈಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ಈ ಕಾಗದ ತಂದ - ವೆಂಕಟೇಶ್ ಎಂಬುವವರೊ ಏನೊ - ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಆಗಲಿ. ಬೀChi ಋಗ್ವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ; ಡಾ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ನೂರು ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿಯೂ ಒಂದು ಉತ್ಸವ ನಡಸಿ - ಜನ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದು ಇರುವಾಗಲೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಅದು ಬೇಗ ಆಗಲಿ. ನಿಮ್ಮ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮತಿಯವರ ಆರೋಗ್ಯ ಉತ್ತಮಗೊಳ್ಳಲಿ. ಇದನ್ನು ನೋಡಲು ನನ್ನ ಆರೋಗ್ಯವೂ ಉತ್ತಮಗೊಳ್ಳಲಿ!

ಪ್ರೊ. ಎಂ. ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ ಅವರಿಗೆ

14.

ಬೆಂಗಳೂರು, 30-7-1979

ಶ್ರೀ ಎಂ. ವಿ. ಸೀ. ಅವರಿಗೆ : ನಮಃ. ನಿಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕ ಬಂತು. ಸಂತೋಷ. ವಂದನೆಗಳು. ಕೆಲವು ಪುಟಗಳನ್ನು, ನಿಮ್ಮ ಮೊದಲ ಮಾತು, ಅನುಬಂಧ ಓದಿದೆ. ವಿಷಯದ ಒಳಪಡಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬೆರಗಾದೆ. ಎಷ್ಟು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ! ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ನಿಲುಕು, ವಿಶದತೆಗಳಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಯಿತು. ನಿಜವಾಗಿ ಗ್ರಂಥ ಉತ್ತಮವಾದ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ - ಕನ್ನಡ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ. ಅವನ್ನು ಕುರಿತು ನಾನೇನೂ ಬರೆಯಲಾರೆ.

ಐಬಿಎಚ್ ವ್ಯಾಕರಣಗಳನ್ನು ತಯಾರು ಮಾಡುವುದು ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗಕ್ಕಾಗಿ 3-4 ವರ್ಷಗಳ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಡಾ. ಬಿಳಿಗಿರಿ ಒಪ್ಪಿ ಮೂರು ವರ್ಷ ಸತಾಯಿಸಿದರು; ಆಮೇಲೆ ಮಂಗಳೂರು ಕಡೆಯವರೊಬ್ಬರು, ಬೆಳಗಾಂನವರು ಒಬ್ಬರು. ಯಾರಾದರೂ ಬರೆದಾರು, ನನ್ನ ಉಸಿರು ಉಡುಗುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಪುಸ್ತಕ ಹೊರಗೆ ಬರಲಿ ಎಂದಾಗ, ಐಬಿಎಚ್ ಮ್ಯಾನೇಜರರೇ ಈ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಅವರು ಉಸ್ಮಾನಿಯಾದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರು, ಒಪ್ಪಿದರು, ಬರಸಿದೆ. ಅದನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಳಿಸುವುದು, ತೊಂಗುತೊಸಗು ಎತ್ತುವುದು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ.

ಒಂದು ಕಡೆ ಪುಸ್ತಕ ಹೊರಬರಬೇಕು. ಅವರು ಮಾನ್ಯರು: ಡಾಕ್ಟರು. ನನಗೆ ಬೇರೆ ಆಯ್ಕೆ ಇಲ್ಲ. ಆ ಭಾಗ ತುಂಬಾ ಚೆನ್ನಾಗಬೇಕು, ಇಂದಿನ ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಕಾಣಿಸಿ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಆಧಿಕಾರಿಕವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಆಸೆಪಟ್ಟೆ. ಭಿಕ್ಷುಕನ ಸವಾರಿಕುದುರೆ - Beggar's horse - ಎಂಬಂತಾಯಿತು.

ನಾನು ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕೆ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ತಯಾರಾದವನಲ್ಲ. ಹೇಗೋ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ - ಯಾವ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಡಿಗ್ರಿ ನನಗೆ ಇಲ್ಲ - ಜಾರಿಬಿದ್ದೆ, ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಅಧಿಕಾರ, ಉಪಾಧಿ ಇಲ್ಲ. ಆ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು ತಲೆಗೆ ತಯಾರಿಸುವ ಕೆಲಸವಾಯಿತು. ಅಲಂಕಾರ - Poetics, Rhetorics ಅಲ್ಲ, - ಛಂದಸ್ಸು ಪಾಠ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದೆ. ಗೆಲೆಯರಾದ ರಾಘವನ್ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ 'ಜಯದಾಮನ್' ಅವಲೋಕನ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿ, ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ಕುರಿತು ಹರಕು ಮುರುಕು ಬರೆದೆ. 'ಹಿಂದು'ಗೆ, ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ಜಯಕೀರ್ತಿ, ಜನಾಶ್ರಯಿ, ರತ್ನಮಂಜೂಷ ಇತ್ಯಾದಿ ಅವಲೋಕನ ಮಾಡಿದೆ, ಅಷ್ಟೇ. ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪುಕ್ಕ ನನ್ನದಲ್ಲ. ಆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಎಂದಿಗೂ ನನ್ನದಲ್ಲ. ವ್ಯಾಕರಣದವರು ಪರಮಾಚಾರ್ಯರೆಂದು ಆನಂದವರ್ಧನನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಮುಂದಿನ ಅವನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನಿಮಗೆ ನಾನು ಹೇಳಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಾನು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಲಿದವನು. 'ಜಟಕಾ ಪೋನಿ' - ಅಲ್ಲಿಯೂ. ಹತ್ತಾರು ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದು ಯಾವ ಒಂದರಲ್ಲಿಯೂ / ಒಂದಕ್ಕೂ ಮೀಸಲಾಗಲಾರದವನಾದೆ. ಜೊತೆಗೆ 'ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವಭಾವಾತ್' : ಅದು 'ಕಾಯೇನ' ಮೂಲಶ್ಲೋಕದ ಕಡೆಯ ನಿವೇದನೆ - ಸ್ವಾಪರಾಧಗಳ ಬಗ್ಗೆ.

ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ವರ್ಷಗಳ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಕವಿಕಾವ್ಯ ಪರಂಪರೆಯ 27 ಪುಸ್ತಕಗಳಿಗೆ ದುಡಿದಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ದುಡಿದೆನೋ ಇಲ್ಲವೋ ! ಇನ್ನೂ ಹನ್ನೊಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಬರಲಿವೆ ಅವರ ಅನುಕೂಲ, ವಿಶ್ವಾಸ ಅವಲಂಬಿಸಿ. ಈ ಕಣ್ಣು ಕಂಡಾವೋ ಇಲ್ಲವೋ ಅವುಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆಯನ್ನು.

ನನ್ನದು ಸಮೀಕ್ಷೆ, Survey, Review. ಅತಿಯಾದರೆ ಒಂದು Editorial ಇದ್ದ ಹಾಗೆ. ನಾನು ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಡುಗೆ ಕೊಡಬೇಕಿಲ್ಲ. ವಿಷಯವನ್ನು ಮೂವರು ಬರೆದ ಮೇಲೆ ನಾನು ಅವರನ್ನು ತೆಗಳಿ, ಖಂಡಿಸಿ ನನ್ನ ಗೂಡನ್ನೇ ಕೊಳೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ - Fouling one's nest - ಹಾಗಿಲ್ಲ. ನನಗೆ ತೋರಿದ ಹೊರಗಿನ ಎರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಾಗುತ್ತದೆ. ಬರೆದ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು ಸಮೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗಳಿದರೆ ನಾಳೆ ಯಾರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ ?

ವ್ಯಾಕರಣದ ಓದು, ಪಾಠ ನನಗೆ - ಏಕೆ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ - ಎಂದಿಗೂ ಕಷ್ಟವೇ, ಹಿಡಿಯದ್ದೇ. ಅರ್ಧ ಪಾರಿಭಾಷಿಕಗಳೇ ಸಂಸ್ಕೃತ. ಆದರೆ ಆ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ

ಮೊದಲಿಂದಲೂ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದಿದ್ದೇವೆ. ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಜನ ಹುಟ್ಟರಬೇಕು : Sons of Grammar ಎಂಬಂತೆ. ನಾನಲ್ಲ. ಆದರೂ ಮೊದಲಿಂದಲೂ ಓದುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಚೊಮ್‌ಸ್ಕಿ, ಹಾಕೆಟ್, ಸ್ಯಾಮ್‌ನರ ಬರವಣಿಗೆಗಳನ್ನು ಓದಿದ್ದೇನೆ. ಈಗಂತೂ ಅದು ಮೊದಲಿಗಿಂತ ರಾಕ್ಷಸವಾಗಿದೆ. ಅವರ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ವ್ಯಾಕರಣಗಳಿಗಿಂತ ಸಾಹಿತ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೀರಸ. ನಮ್ಮದು ಅವಲೋಕನ ಪದ್ಧತಿ. 1972ರಲ್ಲಿ (?) T.L.S. ಒಂದು Supplement ಪ್ರಕಟಿಸಿತು. ನನ್ನ ಪ್ರತಿ ಈಗ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಪುನಃ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ. ಈಗ T.L.S. (London Times ಪತ್ರಿಕೆ) ನಿಂತುಹೋಗಿದೆ, 1978 ರ ನವೆಂಬರ್‌ನಿಂದ. ಆ ಕಾರ್ಯ ಎಂಥದು ? ತತ್ತ್ವಸೂತ್ರ, ವಿಭಾಗಗಳು ನನಗೆ ಎಷ್ಟು ಅಶಕ್ತ ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಆ ಅಬ್ಬರಗಳನ್ನೂ ಗಣಿತರೇಖನಗಳನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಅವರ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಓದುವುದು ಕಷ್ಟ. Phoneme, morpheme ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ, ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟೋ -me ಗಳಿವೆ. 1933ರಲ್ಲಿ ಮಿಲಾನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಇಂಟರ್‌ನ್ಯಾಷನಲ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಆಯಿತು; 1937ರಲ್ಲಿ ಅಮೆರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಯಾರೊ ಒಬ್ಬ ಒಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮಾಡಿದ. ಅದನ್ನು ಪ್ರ.ಕ.ದ ವಸ್ತುಕೋಶದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ ನೆನಪು. ರಸ ಗೇರಿದ ಸಿಪ್ಪೆಯನ್ನು ಅಗಿದ ಹಾಗಾಗುತ್ತದೆ ನನಗೆ, ನಾನು ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ಹಾಗಾಗಿ. ಅಲ್ಲದೆಯೋ : 'ರಾಕ್ಷಸ' ಕೆಟ್ಟ ಮಾತಲ್ಲ. ಉದಾ. : ಅಮಾತ್ಯರಾಕ್ಷಸ. ರಕ್ಷಸ್ಸುಗಳು ರಾಕ್ಷಸರಾದುದು ದರ್ಪದಿಂದ, ಅಧಿಕಾರದ ದುಷ್ಟಯೋಜನದಿಂದ. Eg. Titan, giant ಮಾತುಗಳಿವೆ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಬರೆಯಲಾಗದು. ಈ ವಾರ್ಧಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ಕದನಕ್ಕೆ ಇಳಿವ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದವನು. ಎಂದೂ ಆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನನಗೆ ಕಡಮೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಐಬಿಎಚ್ ಪುಸ್ತಕ ಬಂದಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ಸಮೀಕ್ಷೆಯ ಪರ ಒಂದೆರಡು ಮಾತು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ಶಕ್ತಿ ಉಡುಗುತ್ತಿದೆ. ಜೀವಕ್ಕೆ ಹೊಣೆ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಅವರು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಲಕ್ಷಣ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ.

ವಿಷಯವನ್ನು ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಿ ನಿಷ್ಣಾತರಾಗಿರುವವರು ಬರೆದುದು ನನಗೆ ಅನ್ನ-Food-ಎಂದಿಗೂ. ಇಂಥಾ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ನಾನೆಲ್ಲಿಯೂ ಊಟ ಮಾಡುವವನು - Consumer. ನನಗೇನಾದರೂ ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದರೆ ಅದು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ. ಅದರ ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣವೂ ಕಷ್ಟವಾದ್ದೇ. ಬೆರಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದು. ಸುಲಭ ನಿರ್ಣಾಯಕವಲ್ಲ. The tread of (her ಅಲ್ಲ) its unseen feet which only angels can hear ಎಂಬಂತೆ. ಅದು cloud. ನಾನು ಏಂಜಲ್ ಕೂಡ ಅಲ್ಲ.

ನಿಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕದ ಬಹುಭಾಗ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ. ಪಾಠ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಬರವಣಿಗೆಯ ಸುಲಭ, ಪ್ರೀತಿ ಇವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸಫಲವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಇವೊತ್ತಿನ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ, ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ವ್ಯಾಕರಣ ಬೇಕೆ?' -ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇನ್ನೂ ಉಳಿದಿದೆಯೇನೋ !

15.

Bangalore, 18-9-1940

My dear Karanth : I thought need would not arise for again writing you about a matter on which it is possible for both of us to get sore. I wish we had talked it over either at Puttur or here. Will you kindly permit me to say a few things again this time finally?

I fear you are carrying this business in passion to serve any cause well. Your fears are not true and you must take my assurances and your objects can all be gained by simpler means. Every small error is piled up into a cumulative monstrosity. Could you not think of it all as something settleable by talking things over in fond faith ? Have you given that method a chance? If the point is wrong, have you been in the right absolutely? Must we quarrel so ferociously in the public gaze without giving each other credit for common honesty? There is the Executive Committee of which you are member and there is the general body which is our elector and our appellate authority. The subject was taken up in May if even for a few brief minutes and you did not raise any question then and there; nor did you ask for an adjournment to consider the abuse. Another meeting was fixed 3-4 months in advance and called after due notice with your charge-sheet on the agenda. You did not come; nor did you say the date was inconvenient. R.V.J.* was at Dharwad the day we went, offered to meet the Vice President that afternoon but did not do so. He preferred to file a statement and chose to be absent for our meeting another held elsewhere. Can't you see that a Committee could not answer in a resolution every detail of all the items in a two page argument? The Committee went

fully into the questions, almost put it on the Vice President to explain and then resolved broadly on important issues on which it had particularly to exercise itself. You must concede there were points in your charge which had better be talked over- minor omissions, delinquencies if you please, which we might pass over after learning explanations of how they happened. The major charges were fully gone into. To put the official chief of a body to a charge and ask him to explain his conduct is, I think bad enough. To ask him for further regret should be the limit. It is not grace. If found guilty of gross dereliction of duty by the general body, he will do so then or quit. Your talk of Law Courts surprises me and is certainly disproportionate. Should not give the general body chance to express its mind about it after hearing all that has taken place? That is the minimum courtesy we should be extending to it. If you feel like it, bring up a proposition and prefer your complaints there before getting into papers a worse. I wonder if any one should drag an Institution of some standing and the servants of a cause through that mere making it unpleasant if not nasty to everybody. It will not serve any useful purpose either for us, for him, for the President, for the country or for yourself. Things were best done with a patient discussion of it or put in the general body. Have you so much time etc., to put us all into the dock charging us with failure in duty, lack of integrity and so on at a prosecution? Can any of us be much and so alone in the right that we can appoint ourselves the scourges and pugs of mankind? I am talking to you rather strongly perhaps but please hear me before you decide on any swift course of action.

Who can deny supreme powers to a general body or take away rights from it? The year's business of transactions will

be placed before it and it is up to it to accept them or reject them or to censure its officials and representatives for the year. If we are dissatisfied with a person let us try to be relieved of him; and let him go in peace, let it not be said and that we shall not be less than graceful to a person who has served us and the country for a good time. If things should be set right, we shall suggest and enforce the better ways. That would be drastic argument like 'Let the Institution die' may please not be used. Thus, everyone is entitled to an honest opinion; let it not be imposed. Granting that the Institution is not all it should be, the argument to break it should come last or not at all. When all can help to mend it no wisdom attaches to counsels of ending it. And I do not like any esteemed fellow worker in our country least of all one of his standing and record of service to be scourged and publicly humiliated for the folly of accepting service of our Institution and for serving it according to his lights and limits. For more than that no man give nor any person ask of him. He is something in the lives of most of us which is very dear and we cannot see this with unconcern. Are we not after all striving for comradeship and extension of human friendliness beyond technical branch of produce conformities and rules etc.? We need each other's help, advise and companionship to promote the cause we desire to serve and why do we get so furious and impatient with one another? It is inexpedient, unwise and harmful to drag the Princes into our quarrel publicly. Now that our President is king, it should be inconsistent with his royal position to be official head of an Institution like ours and he may himself ask to be relieved of that position soon. The general body will surely elect somebody else for patronage can be expected or got under

our circumstances. Sandur need not be talked about also. It is indelicate in the extreme to use his name in discussion nor will it be fair to him or for us. We must spare him public humiliation. Believe me, no discourtesy was meant or shown. Should we have indicated the life of things to him or not? Could we as the last means have called off the opening ceremony? Kindly think of these things realistically without anger and I wish you did not raise the subject for it leads to secular complications all round which you must help us by every effort to avoid.

If you can't help or work with the President, pray keep away. Above all, do not do anything irrevocable which we may all repeat at present for it is the cause of permanent bitterness among fellow workers who should be comradely. Officials are elected. On some things done, a person or two take exception. An Executive Committee of which one is a member goes into it and acts in a particular way. You may, if you can give it a show down before the electors in the general body meeting and take its decisions that is the proper authority and there is no right beyond its powers to exercise. Meanwhile why should you waste so much of your time and temper on things like releases for the Press, Law etc. I never associate such attitudes with you for are we not all trying to stand larger than the daily needs of life? May I not plead with you to see things in better proportion? Or, in heaven's name, get off from this business and do something else which continues to keep us all in friendship, mutual esteem and gratitude. More than this, I shall not say and I shall beg like Sri Krishna Paramatma himself in the Holy Geetha (!) that 'ವಿಮೃಶ್ಯ ಏತದ್ ಅಶೇಷೇಣ ಯಥೇಚ್ಛಸಿ ತಥಾ ಕುರು'.

Meanwhile, how is Mrs. and how are children? Has the ಕೋಣ arrived and is he promising to shine in a new ಕಂಬಳ?

*R.V. Jagirdar (Sriranga).

16.

ಬೆಂಗಳೂರು, 27-11-1968

ಡಾ.ಕಾರಂತರಿಗೆ : ನಮಃ. ನಿಮ್ಮ ಕಾಗದ ಬಂತು. ನಾಳೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಒಂದು ಪ್ರತಿ 'ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್' ಕಳಿಸುತ್ತೇನೆ. ಮಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದಾದರೆ ಸಂತೋಷ. ಆಕೆಗೆ 'ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್' ಪಠ್ಯವಾಗಿಟ್ಟಿರಬೇಕು.

ನಿಮ್ಮ ಕಾದಂಬರಿ ಇದೇ ಈಗ ಓದಿ ಮುಗಿಸಿದೆ. 'The secular gospel of Karanth' ಎನ್ನಲೇ ಮೂಕಜ್ಜಿಯ ಮಾತು? ತುಂಬಾ ಗಟ್ಟಿಗಳು ಆಕೆ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೂರ ಹೋಗದೆ, 10-12ಕ್ಕೆ ಕುಂಕುಮ ಕಳೆದುಕೊಂಡು, ಅಜ್ಜನ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಗೀತಾರ್ಥವನ್ನು ಜೀರ್ಣಿಸಿಕೊಂಡು, ನೀವು 1968ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಯಾವ ಯಾವ anthropology, history of Religion and evolution of mankind ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿದ್ದೀರೋ - ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ತುಂಬ ತಿಳಿಯಾಗಿ, ಯುಕ್ತಿಯುತವಾಗಿ ಹೇಳಬಲ್ಲರು. ಬಿ.ಎ. ಆದ ನಾಯಕನಿಗೆ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ ಆಗಬಲ್ಲಷ್ಟು ಆಕೆಯ ಮಾತು, ವಿವರಣೆ. ಆಕೆ medium ಆಗುತ್ತಾಳೆ. ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಕಂಡ ಕೂಡಲೇ, ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ, ಮುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೇ ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ತುಂಬಾ ಜಾಣತನದಿಂದ ಆಕೆಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಮನಃಶಾಸ್ತ್ರ ಅದನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿಯೂ collective ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಬಹುದು. ಅಮ್ಮನ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಆಕೆ ಅರಿತಿದ್ದು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಅದಿತಿ, ಓಸಿರಿಸ್, ಇಸಿಸ್, ಲಿಲಿತ್, ಶಿವನನ್ನು ತುಳಿದು ನರ್ತಿಸುವ ಕಾಳಿ ಇವೆಲ್ಲ ಇದ್ದಿದ್ದೇ. ಈಕೆ ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟು ಕಾಲವಾದರೂ ಬದುಕಿದ್ದು ನಿಮಗೆ-ನಮಗೆ ಲೋಕಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸಬಹುದು (ಆದರೆ ಕಾದಂಬರಿ ತತ್ತ್ವಬೋಧೆಯಾದೀತೇನೋ).

ನೀವು ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುವ ರೀತಿಯೂ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಮುಗಿಯಿತೆ? ಅನಂತರಾಯ ಜನ್ಮನಂತೆ, ಮಂಜುನಾಥನಂತೆ ಆಗಿ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಓಡಲಾರನೆನ್ನಲೆ? ಮುದುಕಿಗೆ ಯಾವ ಠಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲ. ನಿಮಗಿಲ್ಲವಲ್ಲ! ಆಕೆ ನಾಗಿಯನ್ನು ನಡಸಿಕೊಂಡುದು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೇ ತಿಪ್ಪಜ್ಜಿಯನ್ನು ಸಾಗುಗಳಿಸಿದ್ದು. 'ನಾಗಿಯೂ ನನ್ನ ಒಂದು ಕರುವಲ್ಲವೆ?' ಎಂಬ ಮಾತು ತುಂಬಾ ಹಾರ್ದವಾದದ್ದು. ಸಂತೋಷ.

ಈ ಮಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಬಳಕೆಯ ಹಲವು ಮಾತುಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಹೆಚ್ಚು ಧಾರಾಳದಿಂದ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಿದ್ದೀರಿ. ಅಲ್ಲವೆ?

ಬರವಣಿಗೆ ನಿಮ್ಮದು ಎಂದಿನಂತೆ ಚುರುಕಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಚೇಷ್ಟೆಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೀತೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿ. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಅವತಾರ ಹೇಳುವಾಗ, ಭೈರವನನ್ನು ಕುರಿತಾಗ, ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಕಡೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಯೇನೋ. ಒಂದು ಸಲ ಓದಿದ್ದು. ಇಷ್ಟು ಅವಿವೇಕವನ್ನು ನುಡಿಯುವುದೇ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ. ಮೂಕಿ-ಮೂಕಿಯಲ್ಲ. ಅದರ ಮರುಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯದ ಸೆಲೆ, ನೆಲೆ, ನೆಲಗಟ್ಟು ಇವೆ. ನಮ್ಮ ಜನದ ಅವಿವೇಕ ಹೇಗೋ ಆದೀತು. ಒಂದು ಜನತೆಗೆ?

ಮೂಕಜ್ಜಿ ತುಂಬಾ ಧೀರರು. ಸತ್ಯವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡರು. ಬಹಳ ಮಂದಿಗೆ - ಲಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರಿಗೆ - ಆ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದದ್ದಾದರೆ ಲೋಕ ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದಕ್ಕಿಟ್ಟೀತು.

ಶ್ರೀಮತಿಯವರಿಗೆ ನನ್ನ ವಿಶ್ವಾಸದ ಅರಿಕೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು.

17.

Bangalore, 13-7-1974

My dear Karanth : Thank you for your letter/s. I acted on your instruction that I need not write back to you. It's not easy for me to scribble on my own. The effort would have made it more illegible to read. You are lucky in that you have gained back legibility. That speaks of continuing vitality. You are keeping fresh and getting along with work. Ithal told me that you had completed a novel and were at something on your relationship with Drama. You are doing a continuance of your personal experiences. Dr. Shivaram has called frequently and cheered me. He is himself ill.

It is good we are able to chew cuds at all. Sometimes, that is healthful. I am in a condition when I can't do anything substantive. I have completed a note on my stay in Bombay in 1922. I hope I shall be able to get along with the series of books I have promised to do for the I.B.H. They have been good and helpful to me all along and they fed me. That is the minimum I should do; but it is tiresome business, having

to do with writing much of which does not strike quality - dull, drab and full of the usual sentimentality that infests our literary evaluations. Our writers are so taken up with the praise of Basava and his time and they garnish their stuff with cheap jibes against the Brahmin and the 'Purohitshahi' and what they call the 'Establishment'. When and where was a land and time free from poverty and inequality? The Evil, as you know, persists today. Over a decade now they empty on us a numberless - a hundred Prajnas. Their smallest distinction in preference or revilement is clothed with one or other. Much of it is confusion and old hat.

Regarding the Political and the Economic situation, all that I can say is that we have lost character as a people and all sense of public good. But for the positive selfishness of politicians, traders and the Governmental machinery, we could have absorbed all the money in fruitful economic enterprise and achieved welfare. We read of Sweden, Switzerland etc. I have myself benefitted from the University College Hospital in London, where my stay for 15 days showed me a picture of perfect organisation, goodwill and helpfulness. They charged me nothing. The nurses looked after me like daughters; they wouldn't be requited in the least. It is the National Health Service, and you know the U.K. is spending nearly £4,000 million alone on that item, i.e. Rs.7200 crores. Use and distribution are to be achieved and if the Centre, the States and individuals at all levels fail to play the game, it is agony indeed and failure of function. I wonder how we shall be able to redeem ourselves. Everyone wants everything - here and now : he screams - en masse - riots; and is prepared to destroy. No one helps to produce and share with the rest of the community. If we worked - all of us - on the fields, in the

offices and factories for what we receive, we could achieve more. It seems a dream of desire.

How are you, otherwise? How are conditions at home? My wife released herself from suffering. And shall I not say, she was lucky? A story of 30 to 35 years of ailment and suffering has ended, leaving me relieved no doubt, but full of a feeling that I must have failed to secure harmony and co-existence. Our country is a phantasm land which seems to be riddled with every level and kind of lack and lapse. I recognise a note of tiredness in your letter. Let that not be in the way of the brave work you have been doing. Possibly I have been right in my feeling - and am I? - that you have been much too intrepid and impatient. When we know our people as fully as we do, we can't expect the donkey to behave better. It doesn't go the quicker for beating. Our hopes and aspirations are vast and high; our desires intense, but fulfilment depends on a thousand other factors than the course of possibility which we can think of. Who am I to speak of work, measure and wisdom? My energies are feeble and those of a school master. I was working in a Dept. unblessed by my superiors and not very high in student or public esteem.

Kannada even today has no place in the All India set-up and economy. I do not know if among the South Indian literatures, we are counted as an entity. That however is the only medium in which we could do some useful work for our people and so took me away from other fields of pursuit and stay here. I have not much to show against nearly 50 years of wakeful life where I strive or fight or dare. But this has had the colour and the cast of character : less dynamic, less efficient and fruitful than for eg. yours. I salute you on your work. May your pen and tongue keep on fresh and strong.

P.S. : You have called down on yourself this wretchedly long letter! Am I keeping cheerful and mentally in condition? The scribe who has been helping me is keeping me alive for over 5 years now. He has abilities and aspirations of his own; but has been devilling for me with tireless affection. This letter has saved me some boredom, as you say. And I have inflicted on you, I know, almost an essay, as you will say! ಶಾಂತಂ ಪಾಪಂ.

18.

Bangalore, 1974

My dear Karanth : Your letter : thanks. It was typed by my young friend Kumar on a typewriter which my son purchased from a Doctor friend who had brought it from America. The lettering is well-shaped and I too like it, next to another, which is today used in London and the UNO. The latter seems to have made a gift of a few machines to Institutions like the NBT etc. Since I have lost my fingers for writing, I have to depend on typescript. It will be less of a problem for the recipients of the letters.

Your letter relieves me from a great anxiety : for, I was afraid, that one of my sentences may hurt you slightly. I meant only that your enthusiasm for ideas, values and attitudes in individuals, institutions and movements might make too great a demand as your feelings and press hard on your emotions to the hurt of your physical system. I know you are hardy and can bear expenditure of physical & mental energy, enormously longer, yet earnestness makes often too much of a drain on physical resources. One of the friends of Sakuntala mentions 'ಅತಿಸ್ನೇಹಃ ಪಾಪಶಂಕೀ' and wouldn't like to depress Sakuntala when she was going so happy to her husband's place. But neither can I forget what Dr. Jayaram told me sometime

back when I asked him if this continuous hearing of moans and groans from mental patients everyday - morning, noon and night. 'No', he said; 'they provoke or stimulate me to think of what I can do to relieve and rehabilitate them!' It is great faith and the proper Credo for a Doctor. A strong man like you only can write as you do. God bless you.

Our writers have poor faith in the quality and the role of the literature, I mean its status, for, it can't be said to have a role except that it should be truest expression of all that a writer feels and believes in what he is saying and doing. It is invective, worse; it is negative, theatrical and indulges in mockery and crying down. There is little hope of still younger sorts doing better because many of these major writers are teachers in colleges and no one can inspire better than he is.

I am glad to hear you are doing the work you report. I haven't seen your book on Sculpture or Art but that it should require a hundred illustrations to communicate meaning is not a small tribute to the value of what is being conveyed. I am recovering slowly and may take a couple of months more freely to walk about - if I can do it at all. The hand and the foot have yet to recover to gain freedom. It took ten minutes for the left to go off and may take ten weeks or months (alas the while!) to come back to.

Do not overstrain yourself though that is a silly way of talking to a man whose nature is intensely to exercise himself in what he believes in doing.

Friends are calling on me to cheer and compliment on what they call a quick recovery. May their words fulfil themselves.

Do come in September or October or any time you like. When I am sure of your affection, physical presence or nearness needn't be of greater avail or assurance. I am glad to hear Hebbbar is going to Germany. Aithal seems to have said to me that you were doing Ajanta and Ellora some time back. You are lucky people. May the luck stay.

19.

ಬೆಂಗಳೂರು, 27-7-1979

ಶ್ರೀ ಕಾರಂತರಿಗೆ : ನಮಃ. ನಿಮ್ಮ ಕಾಗದ ಬಂತು. ನೂರು ಕೆಲಸ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವರು - ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲ ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಾನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಅಸಮಾಧಾನ ಪಡುವವನೂ ಅಲ್ಲ. ಬಿಡುವಾಗಿ ಇತ್ತ ಕಡೆ ಗಮನ, ಅವಕಾಶ ಸಂದಾಗ ಬರಬಹುದು. ಬಂದಾಗ ಒಂದು ಲೋಟ ಕಾಫೀ ಕೂಡ ಈ ನಡುವೆ ನೀವು ಕುಡಿಯುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ನನಗೆ ಯಾವ ಖರ್ಚನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಗೆಳೆಯರು ಕೂಡ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ನನ್ನ ಬದುಕು ಈಗ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ. ನಿಸ್ಸಂಗತ್ವವೇ ಆಗುತ್ತಿದೆ. ಆದಾಗ ಏನಾದರೂ ಓದುತ್ತೇನೆ. ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಬಂದಾಗ ಏನಾದರೂ - ನಿಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೇ - ಒಂದು ಗಂಟೆ 'ಬರಾಯಿಸು'ತ್ತೇನೆ. ಅದು ಎಂದಾದರೂ ಯಾರಿಂದಲಾದರೂ ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡರೆ ಆಯಿತು. ಆಗದಾದರೆ ಇಲ್ಲ, ಬೇಡ. ನನ್ನ ಕಾಲ ಕಳೆಯುವಂತಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಮ್ಮ ಶಕ್ತಿ, ವಿಚಕ್ಷಣೆ ಅತಿಶಯವಾದವು. ನಿಮಗೆ ಇನ್ನೂ ಲೋಕದ ಕಾರ್ಪಣ್ಯ, ಅವಿವೇಕಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸೊಕ್ಕಿದೆ. ಮಾಡಿ. ಬರವಣಿಗೆಗೆ ಗಮನ ಕೊಡುವ ನಾಯಕರಿದ್ದರೆ ಆಗಿತ್ತು. ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಹೊಗಳಿಕೆಯಿಂದ ಸಂತೋಷ, ಲಾಭ ಇಲ್ಲ; ತೆಗಳಿಕೆಯಿಂದ ನಷ್ಟ, ಹೀನಾಯ ಇಲ್ಲ. ಭಯ ಮೊದಲೇ ಇಲ್ಲ.

ನಾನು ವರ್ಣದ ವಿಷಯ ಬರೆದುದು ಅತ್ಯಪ್ಪಿ ತಂದಿತೇನೋ. ನನ್ನ ಮಾತು ವರ್ಣಧರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತುದಲ್ಲ. ಪುರುಷಸೂಕ್ತದ ಹೊತ್ತಿಗಾಗಲೆ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳ ರಗಳೆಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಮಾತುಗಳು ಬಂದಿದ್ದವು. ಕೇವಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಓದಿದ್ದ ಒಂದೊ-ಎರಡೊ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕುರಿತದ್ದು ಅದು. ಜಾತಿ-ವರ್ಣ, ಕುಲ, ಗುಣ-ಕರ್ಮ, ಉದ್ಯೋಗ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯೂ ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ವರ್ಣವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತದೆ. ನಿಮ್ಮ ವಿವರಣೆಯೂ ಒಂದು ವಿಧಾನಸೂಚಿ ಆಗಬಹುದು.

ನಾನು ಬೇರೂರನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆದುದು ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ನಿಮ್ಮ ಹತ್ತಿರದ ಲೋಕದ ಚಿತ್ರಣವೇ ಆದೀತು. ಅದೇ ಸರಿ. ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದರೂ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತದ್ದೇ. ಕಾರ್ಯ ಲೋಕಸಾಧಾರಣ್ಯದ್ದು. ಅಲ್ಲದೆ ಬೇರೂರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಊರು ಇರಲೇಬೇಕಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

ನಿಮ್ಮ ವ್ಯಂಗ್ಯ ಟೀಕೆ ಚಿತ್ರಣದ ಕಾದಂಬರಿ ಬರಲಿ, ಓದುತ್ತೇನೆ. ಒಂದು ಎದೆ ತಿಡಿ ಓತ್ತುವ ಭಾರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ಪೀಡೆ ಆ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಡಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ-ನಿಮಗೆ.

ಹೌದು. ಈ ಕೆಲದಿನಗಳಿಂದಲಂತೂ ಆರ್ಥಿಕ ಜೀವನ ಹೋಗಲಿ, ರಾಜಕೀಯವನ್ನು ಕೊಳಚೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಯಾರಿಗೂ ವ್ಯಥೆ ತರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಹೊಸ ಜನ ಸೃಷ್ಟಿ ಆದ ಹೊರತು ಇದೆಲ್ಲ ಸರಿಹೋದೀತೋ ಇಲ್ಲವೋ. ಅದು ಶಕ್ಯವೆ? ಬಹುಶಃ ಈಗ ಎಂ.ಪಿ.ಗಳಾಗಿರುವವರಿಗೆ ಈಗಲೇ ಪುನಃ ಚುನಾವಣೆ ಆದರೆ ಪುನಃ ಆಯ್ಕೆಯಾಗುತ್ತದೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಭಯವಿರಬೇಕು ಕೆಲವರಿಗೆ. ಇರುವ 500 ರೂಪಾಯಿಗಳ ಸಂಬಳ, ಇತರ ಅನುಕೂಲಗಳು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಪುನಃ ಹತ್ತಾರು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಅಥವಾ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ವೆಚ್ಚ ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಯಾಗಿ, ಹೊಸ ನಡುಗಾಲದ ಚುನಾವಣೆಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹೊಸಬರು ಈಗಿನವರಿಗಿಂತ ಧರ್ಮಿಷ್ಠರು, ನಾಡಭಕ್ತರು, ದಕ್ಷರು, ಅನುಭವಶಾಲಿಗಳು ಆಗಿರುತ್ತಾರೆಂಬ ಭರವಸೆ ಕಡಮೆ. Let the Caravan pass ಎಂಬಂತಿದೆ. ನಾನು ಜಡ ಆ ಬಗೆಗೆ.

ಬಂದಾಗ ಬನ್ನಿ, ಸಂತೋಷ. ಶ್ರೀಮತಿಯವರಿಗೆ ಈಗ ಹೊರಗೆ ಮೂರು ಮನೆಗಳಿವೆ; ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು, ಒಬ್ಬ ಮಗ. ಎಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಒಲಿಯುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿರಲಿ ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿ. ನೀವು ಒಂಟಿಯಾಗುತ್ತೀರಿ, ನಿಜ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ತುಂಬಲು ಕೈತುಂಬ ಕೆಲಸವಿರುತ್ತದೆ, ತಲೆ ತುಂಬ ಚಿಂತನೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಮಾತಿಗೆ ಜನವಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೋಗಲು ಈಗಲೂ ಸ್ಥಳಗಳಿವೆ. ಆಯಿತು. ನಿಮ್ಮ ಎರಡು ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಇಂಗ್ಲಿಷಿಗೆ ಆಗಿವೆ-ಆಗಲಿವೆ ಎಂಬುದು ಸಂತೋಷ.

ನನ್ನ ಸ್ಥಿತಿ ಈಗ ಸುಮಾರು ಸ್ಥಗಿತ. ಚಲನೆ ಹೆಚ್ಚು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ ದಿನ, ಜೊತೆ ಇದ್ದಾಗ ಅರ್ಧಮೈಲು ದೂರ ಹೋಗಿಬರುತ್ತೇನೆ. ನಡಗೆ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಕಾಲು ಊನವಾದೀತೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಮನೆಯಲ್ಲೇ 2-3 ಸಲ ಸುತ್ತುತ್ತೇನೆ. ಶತಪದ ಕೂಡ ಅಲ್ಲ.

ಗುಲ್ಬರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಿ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣರಾವ್ ಅಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಕಾಲೇಜಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದಾರೆ; ತವಗ*ರಿದ್ದಾರೆ. ಇಬ್ಬರೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳವರು. ಅಂಥವರಿಗೆಲ್ಲ ನಮಃ.

ನನ್ನನ್ನು ಕುರಿತ ಯೋಚನೆ, ನೆನಪು ಹಾಯ್ದರೆ ಇವನು ಅಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ. ದುರ್ಜನನಲ್ಲ ಎನ್ನಿಸಿದರಾಯಿತು. ಹೆಚ್ಚು ಬೇಡಿಕೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ವಂದನೆಗಳು.

* ತವಗ ಭೀಮಸೇನರಾವ್

20.

ಬೆಂಗಳೂರು, 26-12-1979

ಡಾ.ಕಾರಂತರಿಗೆ : ನಮಃ. ನೀವು ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ 'ಸ್ಮೃತಿಪಟಲಗಳು-3' ನನ್ನ ಕೈಸೇರಿ ಹಲವು ದಿನಗಳಾದರೂ ಅದನ್ನು ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಸಲಿಲ್ಲ, ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯದು ಬಂದಂತಿಲ್ಲ - ಬಂದಿದ್ದರೂ ಇನ್ನಾರ ಕೈಗೂ ಹೋಗಿದೆ. ನಾನು ಪೂರ್ತಿ ಓದಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮೊದಲನೆಯದು ಯಾವುದೂ, ಎಂದಿನದೂ. ಅಂತೂ ಇದು ಮೂರನೆಯದು. 4-5ನೆಯದನ್ನು ಎದುರು ನೋಡುತ್ತೇನೆ. ನಿಮ್ಮ ಭಾವಸಂಪತ್ತಿ, ಚೈತನ್ಯ, ಉಕ್ತಿಸೌಲಭ್ಯ, ಸಂಪನ್ನತೆ ಅಪರೂಪವಾದವು. ನಾನಂತೂ ಈ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕತೆಗೆ ಬೆರಗುಗೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಕಾರ್ಯದ ನೂರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಕಾಯಾ, ವಾಚಾ, ಮನಸಾ ನಾನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರೆ; ನಾಲ್ಕು ಬದುಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಸ್ವಾಗತ ಕೊಟ್ಟು, ನಾನು ಅರಿತ ಒಬ್ಬರು ಇಷ್ಟನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದುಕೊಂಡು ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಕೆಲವು ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ನನಗೂ ನಾಲ್ಕು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದದ್ದು, ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸವನ್ನು ನೋಡಿದ್ದು ನನಗೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂತೋಷ ಉಂಟುಮಾಡಿದೆ.

ಈ ತೆರದ ಕೃತಜ್ಞತಾ ಸಮರ್ಪಣೆ ಸ್ಮೃತಿಗಳ ವಿಶೇಷವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಕ್ರತೋ ಸ್ಮರ ಕೃತಂ ಸ್ಮರ' ಎಂಬ ಮಾತು ಪೂರ್ವಕಾಲದ್ದು. ಯಾರು ಯಾರು, ಯಾವ ಯಾವುದು ನಮ್ಮ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ, ನೆರವಿಗೆ, ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಒದಗಿದರು, ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ನೆನೆದು ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಮಾನ್ಯತೆ ಸಲ್ಲಿಸಲು ನಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಜಾಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ದೊಡ್ಡ ಸಂತೋಷ. ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಮನೆಯವರು, ಹೊರಗಿನವರು, ಈ ನಾಡವರು, ಹೊರನಾಡವರು ಬಂದು ಸೇರಿದರು ಎಂಬುದು ಒಂದು ಪುಣ್ಯ ವಿಶೇಷ. ಅವೆಲ್ಲದರ ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆದು ಅಲ್ಲಿಗೆಲ್ಲ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿರುವುದು, ನೆರವು ಪಡೆದಿರುವಂತೆಯೇ ನೆರವು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಎಲ್ಲರ ಪಾಲಿಗೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ಸ್ನೇಹವಿಶ್ವಾಸಗಳ ಪ್ರಪಂಚ ಬಹುಶಃ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೊಬ್ಬರಿಗಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬರುವ ಟಿಪ್ಪಣಿ, ವಿಮರ್ಶೆ ವ್ಯಕ್ತಿಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಕಲಾಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು, ನಿಮ್ಮ ಉತ್ತಾನತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು -

ನಿಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನು ರೂಪಿಸಿದಂತೆ, ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವಂತೆ - ಇಲ್ಲಿ ಬಹುವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾಗಿದೆ. ಇದು ಒಂದು ಜೀವನ ಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಣಿಸುವ ಪ್ರಪಂಚ. ನಿಮ್ಮ ಶಕ್ತಿ, ಆರೋಗ್ಯ, ಸಾಹಸ ಎಂದಿನಂತೆಯೇ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿಗೆ ದೊರೆಯಲಿ.

ಇಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರರಾಗಿರುವ ಹಲವರ ಪರಿಚಯ, ಸಂಪರ್ಕ ನನಗೂ ಇರುವುದು ನನ್ನ ನೆನಪುಗಳನ್ನು ಜಾಗರಿಸುತ್ತದೆ. ಎಷ್ಟು ಬರೆದರೂ ಉಂಟು. ಇದನ್ನು ಕಳಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಅಂಚೆಯ ವೆಚ್ಚವಾಗಿ 3-4 ರೂಪಾಯಾದರೂ ವೆಚ್ಚಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ವಂದನೆಗಳು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಳಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು.

ನೀವೂ ಶ್ರೀಮತಿಯವರೂ ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದೀರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

ವಿದ್ವಾನ್ ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ ಅವರಿಗೆ

21.

ಬೆಂಗಳೂರು, 15-8-1978

ವಿದ್ವಾನ್ ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ ಅವರಿಗೆ : ನಮಃ. ನಿಮ್ಮ ಕಾಗದವನ್ನೂ ನೀವು ಕಳಿಸಿದ ಭಾನುಮತಿಯ ನೆತ್ತದ ಹೆಚ್ಚೋಲೆಯನ್ನೂ ನೋಡಿದೆ. ಕಳಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ವಂದನೆಗಳು. ನಾನು ಕೆಲವು ವರ್ಷ ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಸಂಪಾದಕನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘದ ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನಾದ್ದರಿಂದಲೂ ನನಗೆ ಪುಕ್ಕಟೆಯಾಗಿ - ದಂಡಪಿಂಡ! (ಶ್ರಾದ್ಧ) - ಪ್ರ.ಕ. ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಿಮ್ಮ ಲೇಖನವನ್ನು ಮುಂಚೆಯೇ ಓದಿದ್ದೆ. ಪುನಃ ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಓದಿದ್ದೇನೆ. ಇಷ್ಟು ವಿದ್ವತ್ತೆಯಿಂದಲೂ ಅಂತರ್‌ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ರಸಿಕತೆಯಿಂದಲೂ ಬರೆಯಬಲ್ಲ ನೀವು ನಿಜವಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಮಾಡಿರುವ ಸೇವೆ ದೊಡ್ಡದು. ಇಂಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ, ಅರ್ಥಗ್ರಹಣದಿಂದ ನಿಜವಾಗಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷವಾದ ದೃಷ್ಟಿ ರೀತಿ, ವಿಚಕ್ಷಣೆಯೇ ಬರುತ್ತದೆ. ನಾವು ಉಪಕೃತರು.

ನನಗೆ ಶೇ. ಭಿ. ಪಾರಿಶವಾಡರು ಗೊತ್ತು. ಅವರು ಮಲ್ಲೇಶ್ವರದಿಂದ ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ-ಶಂಕರಪುರಗಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಇನ್ನೂ 2-3 ಪಂಪಭಾರತದ ಪ್ರಕರಣ ಎತ್ತಿದ್ದರು. 'ಓಡೆಯರೆ ದೇವರೆಂದು' 'ಓಡೆಯರದೇವರೆಂದು' ಇತ್ಯಾದಿ ಎಂಬುದು ಅಂಥದು ಒಂದು. ನನಗೆ ಆಗ ಆ ಕಡೆ ಗಮನ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯ ಬಂದಿರುವುದು - ಪುನಃ - ನೆತ್ತ ಆಡಿದವರಾರು ಎಂಬುದು. ದುರ್ಯೋಧನನೆ, ಕರ್ಣನೆ? - ಎಂಬುದು. ಸಾಮಾಜಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಭಾನುಮತಿಯೊಡನೆ ದುರ್ಯೋಧನ ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆ

ಕರ್ಣನು ಆಡಿರಬಲ್ಲನೆ? ಅದು ಸಭ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತೆ? ಅದು ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವೇ? - ಎಂದು. ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪುವವರು ಕೆಲವರು, ವಿರೋಧದವರು ಕೆಲವರು. ನಮ್ಮ ಕಡೆ ಈಗಲೂ ಇಬ್ಬರೂ ಆಡುವಾಗ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಾಲ್ವರು ಕುಳಿತಾಡುವಾಗ ಅತ್ಯಾಪ್ತರಾದ ನಾಲ್ವರು ಕುಳಿತು ಆಡುವುದು ಹಿಂದೆ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದರಿಂದ ಹೆಣ್ಣಿನ ವಾತಿವ್ರತ್ಯ, ಸದಾಚಾರಕ್ಕೆ ಕುಂದು ಎಣಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ನೋಟದಿಂದ ಬಹುಶಃ ಇಬ್ಬರು ಕುಳಿತು ಆಡುವಾಗ ಕರ್ಣನು ಕುಳಿತಿದ್ದನೆಂದೂ ಕೆಲವರು ನುಡಿದಿದ್ದಾರು. ಹಾರ ಹರಿದು ಬಿದ್ದಾಗ ಇಬ್ಬರೂ ಬಳ್ಳಿದರು ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದವರುಂಟು. ಜೊತೆಗೆ ಪಂಪನೇ ಹೇಳುವಂತೆ ಕರ್ಣನ ನಿಜವಾದ ಹುಟ್ಟು ತನ್ನಷ್ಟೇ ಹಿರಿಯದೆಂದು ದುರ್ಯೋಧನನು ಅರಿತಿದ್ದ; ಕರ್ಣನಿಗೆ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ದುಡಿಸಿಕೊಂಡ - ದುಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಯಸಿದ. ಕರ್ಣನಿಗೂ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ತಾನು ಕುಂತಿಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದವನೆಂದು ಕೃಷ್ಣ ಹೇಳುವ ಮುಂಚೆಯೇ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತಲ್ಲವೆ? - ಕವಚ ಕೇಳುವಾಗ? ಭೀಷ್ಮರಿಗೂ ವಿದುರನಿಗೂ ಬಹುಶಃ ಈ ಸಂಗತಿ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅಥವಾ ಅನುಮಾನಿತವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿದಿದ್ದಿತು. ಅಸ್ತು ಪ್ರದರ್ಶನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಂತಿ ಕರ್ಣನನ್ನು ನೋಡಿ ಬೆವತಳು, ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿದಂತಾದಳು ಎಂಬುದೂ ಅಂಥ ಗರುಡ ದೃಷ್ಟಿಯವರಾದ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದೆ ಇರಲಾರದು. ಆದರೆ ಕಥೆ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ತಿಳಿದು ತಿಳಿಯದಂತೆ ವಿಧಿ-ಕಾಲ ಬೆಳೆಯಿತು. ಆ ಮಾತು ಹೋಗಲಿ. ಪಾರಿಶವಾಡರು, ತೆಕ್ಕುಂಜ, ನೀವು ವರ್ಣಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. 'ಬೇಡನೆ' ಎಂಬ ಮಾತು 'ಅನಾರ್ಯ' ಎಂಬ ಮಾತು ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಂದುದು ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶೇಷ. ಶಾಕುಂತಲದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಯಂತನು 'ಯದಾರ್ಯಮಸ್ಯಾಂ ಅಭಿಲಾಷಿತೋ ಮನಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಐದನೆ ಅಂಕದಲ್ಲಿ 'ಅನಾರ್ಯ' ಎಂದು ಶಕುಂತಲೆ ಆಡಿದ - ಮೊದಲ ಅಂಕವನ್ನು ಕುಕ್ಕುವಂತೆ ಕವಿ ಆಡಿಸಿರುವ? - ಮಾತಿನ ಜೊತೆಗೆ, ಅಂಕ 4 ರಲ್ಲಿ ಅನಸೂಯೆ ಆಡಿದ 'ಅಣಜ್ಜಂ ಆ ಅರಿದಂ' - 'ಅನಾರ್ಯಮಾಚರಿತಂ' ಎಂಬುದೂ ಇದಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯ 'ಕಾರ್ಯಂ ಕರುಣಮಾರ್ಯೇಣ' ಎಂಬುದೂ ಹಾಗೇ. ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರಾಚೀನ.

ನಿಮ್ಮ ವ್ಯಾಕರಣದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಎಂದಿನಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಮೀಮಾಂಸದ ಒಂದು ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೂ ತರುತ್ತೀರಿ. ಪದ್ಯದ ಆರಂಭ ಭಾಗ, ಕಡೆಯ ಭಾಗ ಸಾರ ಪೋಷಕವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಆವುದೋ' ಎಂಬುದು ಸರಿಯೇ. 'ಪೇಟೆಂ' ಎಂಬುದು ತಿದ್ದಿದುದು ಸರಿಯಾಗಿದೆ. 'ಇರದೆ' ಎಂಬುದರ ಅನ್ವಯವೂ ಹಾಗೇ. ಆದರೆ ನೀವು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿರುವಂತೆ 'ಬಳ್ಳುತ್ತಿರೆ' ಎಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ವಿವೇಚನೆ. 'ತೂಗುತೆ ತೊನೆಯುತೆ ಬಾಗುತೆ ಬಳ್ಳುತೆ' ಮುಂತಾದ ಷಡಕ್ಷರನ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತವೆ. 'ಬಳ್ಳುತ್ತಿರೆ'ಯ ಇನ್ನೊಂದರ್ಥ ದುರ್ಯೋಧನ ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ಹೀಗಾಗಿ ಹಾರ ಒಡೆದು ಬಿದ್ದಾಗ ಭಾನುಮತಿ-ಕರ್ಣ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಹೊಂದಿತು. ಜೊತೆಗೆ ನೀವು ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಬಳುಕುತ್ತಿದ್ದವಳು ಭಾನುಮತಿ ಮಾತ್ರ; ಎಷ್ಟಾದರೂ

ಹೊರಗಿನವನಾದ ಕರ್ಣನ ಎದುರಿಗೆ 'ಮುತ್ತು' ಕೇಳಿದ್ದು - ಪಣವಾಗಿ ಕೇಳಿದ್ದು - ಸಂಕೋಚವಾಗಿದ್ದಿರಲೇಬೇಕು. 'ಏಕಾವಳಿಯ ಮುತ್ತು ಏಕೆ ಕಿತ್ತು ಬೀಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು, ಈ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನಾದರೂ ಆಯಬಹುದಲ್ಲ' ಎಂಬಂತೆ ರಸಿಕನು ಪ್ರತ್ಯಾಮ್ನಾಯವಾಗಿ ಸಂಕೋಚಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಭಾನುಮತಿಯ ಲಜ್ಜೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವ ರೀತಿ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಕರ್ಣನಿಗಾಗಲಿ, ದುರ್ಯೋಧನನಿಗಾಗಲಿ ಸೋತ ಹೆಂಡತಿಯಿಂದ ಮುತ್ತು ಕೇಳುವುದು ರಸಿಕ ಶೃಂಗಾರದ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೊಸದಾಗಿ ಅರಿಯಬೇಕಿರಲಿಲ್ಲ. ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ ಕಡೆಯ ಪ್ರಸಂಗ ನೋಡಬಹುದು. ಲಂಬಣ ಏಕೆ ಪರಿಯಿತು? ದುರ್ಯೋಧನನೇ ಎಳೆದನೆ? ಅವನೇ ಎಳೆದು ಮುತ್ತು ಹರಿದು ಬಿದ್ದರೆ 'ಆವುದೆ' 'ಆಯ್ವುದೆ' ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ ಸಂಗತಿ. ಕರ್ಣನಂತೂ ಎದುರಿಗಿದ್ದಾನೆ. ಆಕೆಗೆ ಹೇಗೂ ಸಂಕೋಚ ಪ್ರಸಂಗ. ನಿಮ್ಮ ಪರಿಹಾರ ಸೂಚನೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ.

ಪುಟ 16ರ ಮಾತು, 29ರ ಮೊದಲ 8-10 ಸಾಲುಗಳು ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿವೆ; ನಿಮ್ಮ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಜೊತೆಗೆ 'ಭೂಪೋತ್ತಮನಂ' ಎಂದಾಗ ನೀವು ಬಳಸಿರುವ 'ಭೂಪತಿತವಾದ ಮುತ್ತುಗಳು' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಿರುವುದು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿದೆ. ವಿರೋಧ ಪಕ್ಷದವರನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ವಿಮರ್ಶಕ ಪುಂಗವರು ಎಂಬುದೂ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಪು.30ರ ಮೊದಲ ಪ್ಯಾರಾದ ಮೊದಲ ಭಾಗ Precious ಎನ್ನಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ಕಡೆಗೆ 'ನೆತ್ತದ ಪ್ರಸಂಗವೇನೊ...' ಎಂದು ಆರಂಭವಾಗುವ ವಾಕ್ಯ ಆ ಪ್ಯಾರಾ ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಇಂಥ ವಿದ್ವತ್ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ರಸಿಕತಾ ವ್ಯಂಜಕವಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಾನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಏನು ಹೇಳಿಯೇನು? ಲೇಖನವಾಗಿ, ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ, ವಿವೇಚನೆಯಾಗಿ ಈ ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯಾವೈಭವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ, ಆಳವಾದ ಅರ್ಥ ನಿರ್ಣಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸ ನಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೇ ಬೆಳೆದೀತೋ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬಹುಮುಖಪ್ರಜ್ಞೆ ಲೋಕಾನುಭವ ಬೇಕು. ಸ್ವಗತ, Loud thinking ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತು ಕೂಡ ಹೇಗೆ ವ್ಯಾಕರಣದಿಂದಲೇ ಬಳಸಬಹುದು, ವಿಷಯದ ಹೃದಯ ಹೊಕ್ಕು ಹೇಗೆ ಸತ್ಯಬೋಧನೆ ಮಾಡಬಹುದು, ಎಂಬುದನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು 'ಪಾಷಾಣ'ವಾಗಲಿ ಬಿಡಲಿ, ಈ ಭಾಗ 'ಅಪೂರ್ವ ಶೃಂಗಾರಪಿಂಡ' ಎಂಬ ಮಾತು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ.

ಹಾಗೆಯೇ 'ನನ್ನಿ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವಿನ್ಯಾಸ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. 'ನಂಟು', 'ನಂಬು' ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಜ್ಞಾತಿ ಮಾತುಗಳಾದವು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ. ಆದರೆ ಸಂಕುಚಿತವಾಗಿ 'ಸತ್ಯ' ಎಂಬ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅದನ್ನು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡುವುದು ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ.

ನಿಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ವಂದನೆಗಳು. ಇನ್ನೂ ಬಹು ಕಾಲ ನಿಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯ, ನಿಮ್ಮ ಮೇಧಾಶಕ್ತಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಈ ಬಗೆಯ ಉತ್ತಮವಾದ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ, ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ವೈಭವಕ್ಕೆ, ವಿಶದತೆಗೆ ನೆಲೆಯಾಗಲಿ ಎಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನ ಆರೋಗ್ಯ ಹಾಗೆ ಹಾಗೇ ಇದೆ. ಇಂಥದನ್ನು ಓದಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೆಲಸವೂ ಅಷ್ಟೇನೂ

ಸುಲಭವಲ್ಲ. ಆದರೂ ನೀವು ಕಳಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಓದಿ ಮೇಲು ಮೇಲಿನ ತೇಲಿಕೆಯ ಮಾತನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ. ನಿಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ವಂದನೆಗಳು.

P.S. : ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಆರಂಭ ಆಶೀರ್ವಾದದ 'ಚರತಿ ವಿಮುಕ್ತಾಹಾರಂ' ಎಂಬುದು ಆಕೆಯ ಅಮಂಗಳಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಸುಮಂಗಲಿತ್ವಕ್ಕೆ ಅಹಿತಸೂಚಕ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಾದೀತು. ಗಂಡನೇ ಎದುರಿಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೇ ಮುತ್ತಿಗೆ ಬಲಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಅವಳು ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಬಾಗಿದಾಗ ಈ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ ಕಿತ್ತಿತೆಂಬುದು ಊಹ್ಯ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದು ರಾಮಾಯಣದ ಸೀತಾಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಒಡವೆಯ ಚೂರುಗಳು ಚೆಲ್ಲಿಬಿದ್ದಿದ್ದವು. ಸೀತೆ-ರಾಮ ಗುಹನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಮಲಗಿದ್ದರು ಎಂದಾಗ, ರೈಟ್ ಆನರಬಲ್ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಒಂದೆರಡು ಮಾತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವುದು ನಿಮಗೆ ವೇದ್ಯವಾಗಿದ್ದೀತು. ಆದರೆ ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಏಕಾಂತ ಶುದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇರಗೊಟ್ಟುದೇ ಕರ್ಣನಿಗೂ ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೂ ಇದ್ದ ಆಪ್ತತೆಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ವಿಶೇಷಿಸುತ್ತಾನೆ/ತ್ತೀರಿ. ದುರ್ಯೋಧನ ಇವನಿಗೆ ಅಂಗರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಾಗ 'ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಒಡೆಯ ಜೀಯೆನ್ನಬೇಕಿಲ್ಲ' ಇತ್ಯಾದಿ ನುಡಿದಿದ್ದರೂ ಅದೆಲ್ಲ ಈವರೆಗೆ ಮರೆತುಹೋಗಿ ಇವರ ಸ್ನೇಹ ಹಣ್ಣಾಗಿ ಇಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶದ ಸುಫಲತೆಗೆ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದೆ ಎಂಬುದು 'ಒಡಲೆರಡು ಒಂದು ಜೀವಂ' ಎಂದು ನೀವೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವಂತೆ - ಅದನ್ನು ಅಪಾರ್ಥ ಮಾಡದೆ - ಬೆಳೆಸಬೇಕಾದೀತು.

ನೀವು Kiss ಅನ್ನೆ ಕರ್ಣ ಬರುವ ಮುಂಚೆ ಪಣವಾಗಿರಿಸಿ ಆಟ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದ್ದರು ಎಂದು ದಾಟಿದ್ದೀರಿ. ಪಣವಾಗಿ ಮುತ್ತಿನ ಸರವೇ ಆಗಿರಬಾರದೇಕೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೀರಿ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅದು ಹರಿದು ಬೀಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈಗ ಮುತ್ತನ್ನು (Kiss) Collective ಎಂಬಂತೆ ಬೇಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅನಾರ್ಯತೆ ಹುಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಹಾರವೇ 'ಸೋಲ'ವನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದೆಂಬಂತೆ ಸೆಳೆಯಹೋಗುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪಂಪ ಬೇಕೆಂದು ನಮಗೆ ಕಾಟಕೊಡಲೆಂದು ಹೀಗೆ Past Participle ಹಾಕಿದ್ದಾನೆಯೋ! - ಅವನ ಸವಾಲಿರಲಿ ಎಂಬಂತೆ.

ಆದ್ಯ ರಂಗಾಚಾರ್ಯ ಅವರಿಗೆ

22.

Bangalore, 12-11-1941

Dear Prof. J. : Many thanks for doing one better than your word. You almost menace me with a challenge about the publications of your article. Seeing that it comes from no craven

but a puissant knight, I should be less than a sport if I did not take it up. So, go it shall into the mag. And you shall fight your battles as you will. My feeling is that it would not have been the worse for a little more meat. That, never the less, your lance shall be hurled.

Re : my insinuations and nastiness, I cannot be judge and I have nothing to plead. If I appear like lymph and no bone, well that is how I am made. You cannot ask or expect a camel to overleap its hump, or strengthen its naturally crooked back. But this is certain : If a battery like the one I use or is my kind - can bring in on me such healthful, such fruitful response to good game at that I shall not apologise or blush.

I do not know who the two major artists are : But the big guns are impossible if you need a review this side of 1943-5! So I have handed over your ಸಾಂಭೀರ್ಯ to Mr. K. Sampathgiri Rao, M.A., who is a very earnest student of the Gita besides being an ace student of literature. Two other persons I considered and let pass for various reasons.

Meanwhile, you have played yourself into my hands. I am neither a line nor a point in Samskrit, nor a profound scholar in anything. I am one of the freelances and sometimes make excursions in to the fields which do not belong to me. Often I plead exigency; more often it just tickles my vanity to feel that I should not run away from a task set to me; and I have never done that. The 'Hindu' fellows ask me to face your Depth charge and give me exactly 500 words to do you in. I know it is not fair so to constrain a party; but they are not exactly known for being obliging. Let me however see if within the short compass I may touch the fringes of the subject with my

secular, - natural criticism. You are never tame and you can certainly not be expected to be anywhere about that zone when you are big game hunting as you are doing now. All this is to say that you must be prepared for some ranting thro' a Madras paper. Incidentally you will help me to earn atleast a fiver - not bad seeing that it will meet a month's electric charges! Bah, what sordidness? This is Cannibalism. Well, how about everything else? The President this time is Prof. Krishnasastry and I know he is the sort to do a thing thoroughly. Remember me to Mrs. J. and other friends.

23.

Mysore, 24-11-1941

My dear Prof. J. : Are you so much down and in the dumps that you will not care to think of me at all. I have put up with a number of insults and *causa bella* from you. But not being a quarrelsome fellow have set them down spine and not let them be provocations.

What I say now is this : Bestir yourself from the intoxication of being father to a son. Other people have had sons before: Be modest and give the world the dues which belong to it: to that part of which I inhabit. Write some decent ಮಡಿ stuff for us. Tho' for all the 'wealth of Ormuz and of Ind. I shall not care to accept you without your irresistable, irrepressible rallies and sallies of whatever you care to call your nature and your writing.

Kindly convey my ನಮಸ್ಕಾರ್'s to professoreine* - or ess? - J. and remember me to her.

* ಪ್ರೊಫೆಸರಿಣಿ or Professoress, i.e. Mrs. Jagirdar.

My dear Prof. J. : Here is something for your digestion. I am thankful that I am atleast 300 miles away from you now. Though I do not know if you will lick me physically I should atleast be afraid of a ferocious initial impact.

I am more than certain that the Hindu (a typical pacifist in such matters) will remove the 3rd para with its offensive observations. It may cut out a bit or two even from the last. But I am sending this to acquaint you with the brunt of my offence. If you will feel that I have tried honestly to understand your position, I know you will try to forgive me for other things.

This is good work J. and I am wishing that you will build up a positive independent thesis on Ethics properly drawing out the implications of all the statements you make even in devastations of other positions. Gee, it is lively work and - go ahead!

You are sure atleast of one reader who will get through the matter.

How is Mrs. J.? And how are the children? My ನಮಸ್ಕಾರ's to her.

Dear Prof. J. : I have done you enough wrong already to have the face to approach you with requests for writing. But knowing that you are sport I am approaching you again. Please do not think that I am ragging you; because I wrote that coda to your article in the Patrike. You are not a timid knight and will offer fight. Go ahead and sport.

You must have read my note on Neranga's *Sriranga*. Sunday fortnight ago. It is just a brief note : for during these days the Hindu insists on the number of words etc. You may be interested to hear that I received full *nine annas more* than I said expected for reviewing *Gita Gambhira*. By the way you seem to have sent your press panting desperately for ಧ's. They do not seem to have enough of it to fill even 20pp. You have totally deprived them of ಧೇ? This is what happened when a pitiless intellectual hurls his missiles from armouries which do not have all the weapons he needs and against targets which he insists on hitting.

How are you all? My ನಮಸ್ಕಾರ's to sister Sarada Devi and love to children.

26.

Bangalore, 7-8-1942

Dear Prof. J. : I am glad you have released yourself on me. This sally is quite a pleasure. You will not anger me nor find me shrink from an apology when or if it is due. It shall be full, free and frank - and without conditions. I had you also in mind, perhaps, when I penned the note. My mind sees too many ghosts and is afraid sometimes unnecessarily. That is the price a timid nature has to pay when it fears it may lose affection? But this also is true : I heard other voices complaining of the principle involved in it - of a possible discourtesy taken or implied in such procedure particularly when that shows against two N. Karnatak writers only. That is what inhibited similar notes on poetic convention, Saraswathi Bhairwa and Mr. Desai's article this time. I wish we could clarify issues better by indicating other relevant points of view to young readers who may chance to read it. In all technical magazines

elsewhere, the reviews represent the most advanced thinking in a subject. Why should it not be that with us? If I have hurt you in the least I am most sorry. There you have it.

I wanted to write almost the whole of last week when I heard that Mrs. J. was delivered of a son for you. It must be capitulation to Mara really. But, boy, that splendid Mara? As Cory wrote, one clings to it because it is frail and good and so much of this life, near and tangible. But look after Mrs. Well. She is not quite a strong lady physically and needs all the affection and nursing you could give her. I was preoccupied with ills nearer home which have darkened my life and, as I feared, even my perceptions and tried my spirit sorely. I am not so much thinking of my place in the Universe which is hard enough in all conscience; but of things more intimately personal. That is however; - each has his prison in which to - have to - live and his oppression to be oppressed with. ನಾಯಮಾತ್ಮಾ ಬಲಹೀನೇನ ಲಭ್ಯಃ will help me emerge, I hope.

Write the article. Shall I give you four weeks? Five? Do write. Take 2-3 weeks only and remember me to friends.

27.

Bangalore, 24-2-1943

Dear Prof. J. : Your letter and the article. It will go into the Triveni of 1943, tho' it was a bit too late for the Dec.'42 issue which sees the light of the day in about a week or two from now. The Editor in charge may most likely send you the copy in which your article is not printed. But that is sent to assure you of bonafides. I hope it will tell you of his regard and sense of further favours to come from your side. Meanwhile Mr. Mahishi may be persuaded to send something also. He may take time till May. I thought he would not have

forgotten me; for I wrote him and his Boss. The latter wrote back, and he did not. I have learnt humbly to wait. Could you also persuade a young friend I met some time back - he is Mr. C. D. Deshpande? - to write some short note on a flaming or vital historical or other episode. I feel he can do it. He is the sort who can.

I have developed tooth and claw and as I threatened in one of my earlier letters to punch your nose for spites, for enjoying myself, and, worse, to upset some old women hereabouts at their desks who are always crying themselves upto into legendary - and exclusive - unapproachable eminences & carrying on silly propaganda against me. Normally I am a modest - even a meek - person. Even you must admit that. But it does not seem to pay, or even help to keep one unread or insulted security. I too can play with claw and bite - I should like to show the world. But isn't it a pity that I should appear like rushing at your face and throat in an effort to fight bloody. But you are a fighter and I know you will parry, beat down and reestablish your overwhelming might - whoever the opponent. And I am fool hardy enough to use your choice weapons. If the worst happens, the ಪತ್ರಿಕೆ will get access of a splendid piece of lively writing on ಶಾಸ್ತ್ರ from you beginning with, say, it is elementary stuff or criticism in swaddling clothes! I shall've engineered, at my own cost such a contribution from a valued writer. Let this be known also : you will not find me running away from my responsibilities or post. During this one month or two Biggish people in my reviews! one against no less than the Special Private Secretary of our own Beloved ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರು,- ah me! - and then against Sir C. P. in the forthcoming Sunday issue perhaps of the Hindu. The meek do not inherit this earth; and even to survive have occasionally

to be standing up when the world insists of gesticulating at them rather menacingly.

Karant was here and I wish you all joy on what friendship can yet thrive in this unhappy country of ours. All life is over shadowed by pitiful bursts of ill temper if not even lunacy. And no one - no cause howsoever great - is free from soiling when those fits are on and men and parties disgrace themselves and in the process drag the country down into mire. I agree with you about this official 'good' only with this difference between you and me.

I do not enjoy and have the solace I wish I could get about the home front. But that does not matter. To love, to like, to live according to one's light and at its best we can manage, is all that is given to us. And we shall give ourselves up to it to our uttermost. If it burns us out, let it. And there shall be no cry of Prudence to call 'hold, enough'.

With regards to self and ನಮಸ್ಕಾರ's to Mrs. J.

28.

Bangalore, 19-3-1943

My dear Prof. J. : I have duly received your duel notice and I see the whet in your appetite and the anticipatory relish of the prize. Prize or no prize, success or failure, the combat is exhilarating. Mortals can ask for no more. It is perhaps immoral and selfish as well to hope for more. Shoot, therefore, and you will find me straight. If I can, I shall send my answering fire. But, then even we must agree to stop this with the next issue. Pray complete the main article and concentrate your panzers or whatever they be, for total victory. Bewildered friends will see some not very mild salvos of artillery fire

between fellows who looked so unpromising as likely opponents in such a game.

I know Kannada is not strong in the possession of much secular or pure literature. And when your offer to rob me of even the few things we might show up to the world, I naturally cannot let you have the field so easily and so absolutely without a show of fight. All our work nearly is puranic-like and medieval. Our literature as such must write now and tomorrow. Just think of my entering ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರ field of and on which you must be teacher for M.A. fellows. You spoke of ವಾಮನ, ಮಮ್ಮಟ etc. and all that is liquor. My answer would be tame and poor if I did not dress up for the dinner. A cat may look at a King, they say, and so why not at you? And felix must growl to be accepted. But pray do not take too much time over the writing. We are thinking why we should make the ಪತ್ರಿಕೆ again a “ $\frac{1}{4}$ ly” and if that materialises we shall’ve to go press almost immediately. And since each issue will *Ipsa Facto* (!) be thinner we shall be rationed on space.

I do not know of my Editorial blacklists from our side. If there be any such feeling please let it be disabused. All are welcome. So the fare be good and dinner worthy. Whoever is willing to contribute is friend and who does not is potentially one. We shall wait patiently till the world is wrought to our purpose which is built in good faith and praying to be returned. I have just been lucky in that I have received a gesture of comraderie from Sjt. A.N.K. who contributes an article on ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಸೀತಾರಾಮರು. We shall ever be looking forward to such kindness.

Are not you a honk(?) to have talked to Sjts. Mahishi and friends about the Triveni? It needs all the help and patronage

all friends can extend. You and I both print in the forthcoming issue. You on your own, I as a parasite.

Meanwhile how are you all? I remember almost every time I think of Mme. J. how one day she asked me if I will not be comfortably lodged and boarded (?) at her place. And I have not worn off the stripes yet. Someday I shall hope to make amends for any hurt I may have caused to hearts and hostesses such as she who have always treated me with the utmost affection and regards. Kindly convey to the good lady my ನಮಸ್ಕಾರ's.

With best regards and every hope that the Doctor will yet save his patient.

29.

Mysore, 14-5-1944

My dear Prof.J. : Your letter. Thanks. It is not darshan of each other but just a knocking against for under a couple of minutes. That could not be helped; for I was already over due at Mysore by 3-4 days. Nervousness about conditions at home drove me back; even as the need to cash the salary cheque for meeting the opening expenses for the month, or more truly to put it - to clear the April messes before being permitted to open the May sessions! So it was, that you found me : with blues, creases, stale cloth and perhaps with a worn face, and ways. I am jogging along as ever and I wonder if I can record lower physical and mental vivacity ever.

If what I have had has at any time struck as being features - O boy - is it not affection from the other and that is, explanation? But Mrs. J. was really looking thin & wan. I hope it was just the noon day heat. That's what made me feel worried. You & I have other excitements and diversions ever

to be wholly in the dumps or be lost! But she is precious cargo in your life. So, be careful.

Meanwhile you have done a bit of work with your ಛೇದಕ ಎಮರ್ಸನ್; and if anything comes in answer you have asked for it. Dr. Johnson (was it he?) said that a writer was a universal challenger of man against whom anyone may take cudgels. Therefore, prepare to take a hiding, you have made awful allegations and not very fortunate generalisations and have desired to sweep us - and all our traces - off the map. That may be your opinion. If it is an opinion as T.E. Lawrence put it - An opinion can be argued with : A conviction is best shown. I am afraid you are making your observation the latter, that is, - or rather - nonrational category. So take it. Even I feel that the section on the poverty, hunger etc. was slightly cruel. ಶ್ರೀರಂಗ was perhaps uncontrollable! Well, let him have it. A mag. like mine will not suppress an attitude and when it is that of a known worthy.

Inamdar must be speaking of a little difference between him and me in the ಕ.ಸಾ.ಪ. ಪತ್ರಿಕೆ - some 3-4 issues back. If you will add to the controversy, welcome. Let us have the thrill of a fray, so it can advance thought or criticism. Else it will be waste of time. Punting at each other in barren pugnacious ways.

How was your own part of the performance at Bombay? You had a show in addition; if not of your making, of an other's showing? But the journey to and from is a Devil's straight jacket - memory of which brings me cold shivering.

I met your son and he refused to return my greetings. Every sign that he will develop into the sort of impossible citizen of whom his author may be the original!

Now to business : It would appear that the Karnataka College has a Logic place vacant. Is that already thick with the shadows of a likely occupant or is still genuinely open? Who should be approached for it? A young friend of mine who is brilliant really will like very much to changeover. He is a Research Fellow. A 1st class man and a lecturer. Clear headed, combative and not easily bowled of. See if you can suggest ways and honest means.

With best regards and with ನಮಸ್ಕಾರ's to Mrs. J. & love to children.

30.

ಬೆಂಗಳೂರು, 11-1-1973

ಶ್ರೀ ಶ್ರೀರಂಗರಿಗೆ : ನಮಃ. ನಿನ್ನ ನೀವು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಕಾರಣದಿಂದ ಒಡನೆಯೇ ನಾನು ಇದನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಯಾರು ನನಗೆ ಪುಸ್ತಕ ಕಳಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಿತ್ತು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರವಿದ್ದರೆ ಸಂತೋಷವೆಂದು ತಡೆದೆ. ನಾಳೆ ನನಗೆ, ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ : ನಾವು ಗೆಳೆಯರಾಗಿದ್ದುದರ ಸಂಕೇತ, ಸಾಕ್ಷಿ ಅದು ಎಂದು, ಅಷ್ಟೇ. ಆ ಅಭಿಮಾನ ಬೇಡವೆ?

ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಓದಿದ್ದೆ. ನನಗೂ ಅರ್ಜುನನಿಗಾದಷ್ಟೇ ಮೋಹ (Bewiderment ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಆಗಿತ್ತು. ನೀವು ಮೋಹ-ಸಂದೇಹ-ಸಂಶಯ ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದೆರಡು ಕಡೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕಗಳಾಗಿ ಬಳಸಿದ್ದೀರೇನೋ. ಇನ್ನೂ ನನಗೆ ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ : ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದವರು ಸಂದೇಹಕ್ಕೂ ಸಂಶಯಕ್ಕೂ ಮೋಹಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಮೇಲೆಂದು. ಇಷ್ಟೂ ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ಸಂಗತಿ.

ಗ್ರಂಥ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ವಿಶದವಾದ ಮಾತುಗಾರಿಕೆ, ನಿಶಿತವಾದ ಮತಿ ಇವು ಮೊದಲ 'ಗಾಂಭೀರ್ಯ'ಕ್ಕಿಂತ ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿಚಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಕೆಲವೇಳೆ ಬೆರಗೂ ಆದೀತು. ಇದೂ ಒಂದು 'ಕರ್ಮ ಸುಕೌಶಲ.' ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡಂತೆ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನೆತ್ತಿ, ಸಾರವಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ, ಅವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗೆ ಗುರಿ ಮಾಡಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುವ ಮಾರ್ಗ ನಮ್ಮ ತರ್ಕ, ವೇದಾಂತಗಳದು; ಸೂಕ್ರಟೀಸನದು; ಸಂತೋಷ. ಆದರೆ ನನ್ನಂಥ ಮಂದಮತಿಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ತೀರ್ಮಾನ ಹೀಗೆ ಓಲುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಕ್ಲೇಶವುಂಟುಮಾಡಬಲ್ಲದು, - ಅವು ಮೋಹಕವಾಗಿರುತ್ತವಾದ್ದರಿಂದ. ಆದರೂ ಒಂದೂ ಕ್ಲಿಷ್ಟಪದವಿಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ಕಾಲದ - ಸಾಮಾನ್ಯ -

ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೇಳಬಲ್ಲ. ತೀರ್ಮಾನಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲ ಚಾತುರಿ ನಮ್ಮ ಯುವಕ ಬರವಣಿಗೆಗಾರರಲ್ಲಿ ಬೇರಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ವಂದನೆಗಳು; ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

ನಿನ್ನೆ ನಾನು ಹೇಳಿದಂತೆ, ನೀವು ಉತ್ತಮ ಶಿಕ್ಷಕರಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಗ್ರಂಥದ ಪೂರ್ವಗ್ರಹಿಕೆಯಿಂದ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದರಿಂದಲೂ ಎದುರಿಗೆ ಕುಳಿತು ಇದನ್ನು ಪಾಠ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚಾರ್ಯರುಗಳು ಇವನ್ನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆ ವರ್ಗ ಇಂದು ಖಿಲವಾಗಿದೆ.

ಕಡೆಯ 3-4 ಪ್ರಮಾಣಗಳು, ಎಂದರೆ 9ರಿಂದ ಆಚೆಗೆ, 'ದರ್ಪಣ' ನಿಜವಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ದೀಪ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗುತ್ತದಾದರೂ urge to life - leadership ತತ್ತ್ವ-ಜೀವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಮಾನವವರ್ಗದಲ್ಲಿ ರೂಪಿತಗೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗೊಳ್ಳುತ್ತದಲ್ಲವೆ? ಹೀಗೆಯೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ - ಮೈತ್ರೇಯೀ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ನೆಲೆ ಬೇರೆಯ ನೆಲಸಿದನೋ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ವಿಲಾಸದ ಎಟುಕು-ಸಾರಾಂಶ-ಯಾವುದೆಂಬುದು ಒಂದೇ ಕಡೆ ಬಹುಶಃ ಅತಿಮಾನವದ - a shade of / shadow(?) ಆರೊಬಿಂದೋ - ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಈಶ್ವರ=ಕೃಷ್ಣ=ಪ್ರಾಣತತ್ತ್ವಗಳ ಸಂಪರ್ಕ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ನೆಲಸಿದಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣತತ್ತ್ವ=ಸಾತ್ವಿಕಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ Beyond Good and Evilನ್ನು ನೀಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದವರು ಹೇಗೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆಂದೂ ಹೆಗಲ್ ಮುಂತಾದವರು ಹೇಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆಂಬುದನ್ನೂ ನೀವು ಬಲ್ಲಿರಿ. ಪ್ರಗತಿ - ಕ್ರಾಂತಿ><ಪರಂಪರೆ-ಸಂಪ್ರದಾಯ-ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಂಬಂಧವೂ ಹಾಗೇ. ಕ್ರಾಂತಿ><ಬಂಡು ಹಾಗೇ.

ರಾ.ಶಿ. ಹೇಳುವ ಹಾಗೆ ಉತ್ತಮರಾದ ನಾಯಕರ ನಿರ್ಮಾಣದ ಅಗತ್ಯ ಎದ್ದಿದೆ. ಅಂದಿನ ಕೃಷ್ಣನ ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರಿಯ ನಾಯಕನಿಗೇ ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೋಹ-ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದ ಹುಟ್ಟಿದರೆ-ಇಂದಿನ ನಾಯಕರು, ನಾಯಕರು ತಾನೇ ಹೇಗಾದಾರು? ನಿಜವಾಗಿ ಮ.ಭಾ.ದಲ್ಲಿ ನಾಯಕರಾರು? 'ನನ್ನಿಂದ ಇವರೆಲ್ಲ ಈಗಾಗಲೇ ಹತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ನಿಮಿತ್ತ ಮಾತ್ರ ನೀನು. ಕಾಲೋಽಸ್ಮಿ, ಲೋಕಕ್ಷಯಕೃತ್ ಪ್ರವೃದ್ಧಃ' ಎಂಬುವವರದು ಮಹಾಹಂಕಾರ ಅಲ್ಲವೆ?-ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯಾದರೂ?

ಇಂದಿನ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಲ್ಲ-ಪಕ್ಷ ಅಲ್ಲ-ಪಕ್ಷದ ಸರ್ಕಾರ, ಅದರಲ್ಲಿ ಕ್ಯಾಬಿನೆಟ್-ಪ್ರಧಾನಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಅದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತಷ್ಟು ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆಯೋ, ಅಶ್ವತ್ಥದ ಉದಾ. ಕೊಟ್ಟು ತಲೆಕೆಳಗಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವ ಚಾತುರಿ ನಿಮಗೊಬ್ಬರಿಗೇ ಶಕ್ಯ.

'ಮಾಫಲೇಷು.... ಮಾ ಕರ್ಮಫಲ ಹೇತುಭೂತ...' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ನೀವು ಕೊಡುವ ಅರ್ಥ ಪ್ರಾಚ್ಯವಕ್ಷಪಾತವುಳ್ಳವರಿಗೂ ಪ್ರಿಯವೇ ಆದರೂ ನಿಮ್ಮ ಅರ್ಥಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತು ಸ್ವಾದುವಾಗಬಲ್ಲದಾದರೂ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಲೋಪ ಲೋಕ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇತರರಿಗೆ ಮಾರ್ಗ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗದು ಎಂಬುದು - ಸಂನ್ಯಾಸದ ಮಾತು ಬೇಡ - ಯೋಗ - ಯುದ್ಧಸ್ವ ಎಂಬ ಕಾರ್ಯಪ್ರಚೋದನೆ negative justification ಆಗಬಲ್ಲದು ಕೂಡ. ಆದರೆ ಆಶಾವಾದ, ಪ್ರಗತಿ, ಉತ್ಸಾಹಗಳು ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನವು. ಅಂಥ ನಾಯಕರು ಬರಬೇಕು. ಆ ಆಸೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಳು ನಡೆದಿದೆ.

ಅರ್ಜುನನೇ ಇನ್ನೂ ಅಂಥ ನಾಯಕನಲ್ಲ. 'ನೀನು ಸಾಂಖ್ಯ, ಸಂನ್ಯಾಸ ಬಿಡು. ಬುದ್ಧಿಯೋಗ ಹಿಡಿ. ನನ್ನ ಹಾಗೆ ಇರು, ಮಾಡು. ನನ್ನದು ಸನಾತನ ನಿಲವು-ನಡೆ; ಇದನ್ನೇ ನಾನು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಮನ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು, ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಾವು ಮಾತ್ರ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, 'ಪರಂಪರೆ-ಸಂಪ್ರದಾಯ-ತಸ್ಮಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣಂಜೇತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ತುಂಬಾ ಹೊಸತಾಗಿ conservative ತತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಂಡುಗಾರರಾದ ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ನಿಜ : ಹಳ-ಹೊಸ ಕಾಲದ ಮಾತುಗಳೇ ಹೊರತು, ತತ್ವದವಲ್ಲ. ಆ Bloke ಜನಕ ಏನೇನು ಮಾಡಿದನೋ; 'ಮಮ ಕಿಂಚಿನ್ನದಹ್ಯತಿ' ಎಂದವನು ಅವನು. ಕೃಷ್ಣ ಇಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದವನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆತ?

ಅಲ್ಲದೆಯೋ : ವಿಷಯದ ಪರಿಮಿತಿ ಮತ್ತಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ. 'ಅದು ಒಬ್ಬನಿಗೆ, ಒಂದು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದವನಿಗೆ ಅಂತ ಹೇಳಿದ್ದು; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅಲ್ಲ, ನಾಯಕನಾದವನಿಗೆ' ಎಂದು ನಮಗೆಲ್ಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನೀಡಿದ್ದೀರಿ. 'ಅವರ ಹೊಣೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಸುವುದು, ಸೂಳೆಮಕ್ಕಳು ನಡೆಸಲಿ-ಸಾಯಲಿ' ಎನ್ನುವಂತಾಗಬಲ್ಲದು. ಸಾಂಖ್ಯದ ಪುರುಷರಾದರೂ ಅನೇಕ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಗತ್ಯದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ವಿಕಾಸ. ಆ ಪುರುಷನಿಗೆ ತಿಳಿವು ಬಂದಾಗ ಕೈವಲ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಸಾರವೇನೋ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರ. ಪ್ರಕೃತಿ-ಪುರುಷ ಸಂಬಂಧ ಅನಾದಿ-ಅನಂತ್ಯ.

'ಇತರರಿಗೆ ಹೇಳುವುದು ಬೇಡ' ಎಂದಾಗ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಶೂದ್ರ, ವರ್ಜ್ಯ ವರ್ಗ ಕೂಡ ಹುಟ್ಟಿ ನಡೆವಂತಾದೀತು.

ಇದನ್ನು ನೀವು ಪುನಃ 'ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದ' ಎಂದೀರಿ. ಅನ್ನಿ. ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಓದಿ ತಿಳಿಯದಷ್ಟು ಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಈ ತಲೆಹರಟೆ ಎತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಬೇಸರ ಬೇಡ. To put shoulders with inferior men! ನಿಮಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಅವಕಾಶ ಇದು.

ಇಂಥ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಆಧುನಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಗೀತೆಯ ಅರ್ಥಬೋಧ ಮಾಡಿರುವ ರೀತಿ ತುಂಬಾ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿದೆ. ವಿಷಯ ಪರಿಶೋಧನೆ - ಪ್ರಮಾಣಭಾಗ - ಪಾಠ, ನಿರ್ಣಯ ಮಂಡನೆ - ಸ್ಥಾಪನೆ ಹೇಗೆ ಆಗಬಲ್ಲದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾದರೂ ಇಂಥ ಗ್ರಂಥಚರ್ಚೆ ನಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆವುದು ಹಿತಕರ. ಹಾಗಾಗಲಿ. ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಸ್ನೇಹಾದರಗಳಿಂದ ಕೊಟ್ಟುದಕ್ಕಾಗಿ ವಂದನೆ.

31.

ಬೆಂಗಳೂರು, 3-9-1973

ಆದ್ಯ ಶ್ರೀರಂಗರಿಗೆ : ನಮಃ. ಮೊನ್ನೆ ಸಂಜೆ 5-5.30ಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕ ಓದಿ ಮುಗಿಸಿದೆ. ಉತ್ತರ ಬರೆಯಲು ತೊಡಗಿ ಒಂದು ರೀತಿ ಮುಗಿಸಿದೆ. ಓದಲು ನಿಮಗೆ ಕಷ್ಟವಾಗಬಾರದೆಂದು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಪತ್ರ ಮಾಡಿದೆ. ಅದು ಸರಿಯಾಗದೆ ಪುನಃ ನನ್ನ ಹಸ್ತಲಿಪಿಯನ್ನೇ ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ನಿಮ್ಮ ಲೇಖನಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಸತಾಗಿ ನಾನು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಬೇಕಿಲ್ಲ. ನುರಿತ ಕೈ ಅದು. ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಪುನರುಕ್ತಿಗಳಿವೆ. ಕಾಲ, ಊರುಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಜಗ್ಗಿ ಗಮನ ಮುರಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಓದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನುಡಿಗಟ್ಟೋ ಏನು ಸುಡುಗಾಡೋ ಆ ಮಾತು?

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ನೀವು ಬರೆಯುವುದೆಲ್ಲ ಕೇವಲ ನಿಮ್ಮ ಪರವಾದ ಮಾತು. ಆಲೂರರ 'ನಾಹಂ ಕರ್ತಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅವರು ಪರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಂತ್ರ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಏನು ಒಳ್ಳೆಯದು ನಡೆದಿದ್ದರೂ ಅದು ತನ್ನಿಂದ ನಡೆದುದು ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಜಾತಿ ಅದು. 'ಬೆಂಗಳೂರು ಪರಿಷತ್ತು' ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಾ ಆಕ್ಷೇಪಣೆ ಎತ್ತಿ 1934ರಿಂದ ತಮ್ಮ ನೆಳಲನ್ನು ಈ ಕಡೆ ಸುಳಿಸದವರು. ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ V.P. ಆಯ್ಕೆ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆ ನಡೆದುದನ್ನಾಗಲಿ, ರಾಯಚೂರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವಿಸಂಗತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ನೀವು ಬಲ್ಲಿರಿ. ತಮಗೆ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ರೂ.200ರಲ್ಲಿ ಬಾಕಿ 100ಕ್ಕೆ 3-4 ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಲೆಕ್ಕ ಸಲ್ಲದೆ ಇದ್ದು, ನಮ್ಮಿಂದ ಕಳಿಸಿದ Regd. ಕಾಗದ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ನಾವೇ ನಮ್ಮ 'To Register' ಇಂದ ಸಾಕ್ಷಿ ತೋರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಅದು ಸೇರಿದ್ದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದರೇನೋ!

ಶಾಖೆ, ಅಂಗಸಂಸ್ಥೆಗಳ ವಿಷಯ 2-3 ಸಲ ಯತ್ನಿಸಿ ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳೂ ಸಿಕ್ಕುಗಳೂ ಅತಿಯಾಗಲು ಬಿಡಬೇಕಾಯಿತು. ನೀವು ಲಂಡನ್ನಿಂದ ಬಂದವರು. ಲಾಸ್ಕಿ, ಮಾಲಿನೋಸ್ಕಿಯವರಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದವರು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿದ್ದ

ಧಾರಾಳ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನಮಗೆ ಶಕ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ಕಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕನ್ನಡ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹೊಸತಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಹಾಕಬೇಕಿತ್ತು. ಸರ್ಕಾರ ಮಾಸಾಶನವಾಗಿ ಕೊಡುವ 200-250 ರೂ. ಬಿಟ್ಟರೆ ನಮಗೆ ಉಪಪತ್ತಿ ಕಡಮೆ. ಒಬ್ಬರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ - ಅಲ್ಲ ವೇತನದವರು ಅವರೂ - ಉಳಿದವರನ್ನು ಅರ್ಧಕಾಲದ ದುಡಿಮೆಗೆ ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ದೀಪ ಉರಿಸಿಕೊಂಡಿರಲು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಚಟುವಟಿಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿ, ಕಮಿಟಿ ಸದಸ್ಯರಿಗೆ 3ನೆ ದರ್ಜೆ ಹಾಸಲು ಕೊಡಿರೆಂದರೆ ಹಣ ಎಲ್ಲಿ? 3ನೆಯ ದರ್ಜೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದವರು ಯಾರು? ಹೊರಗಿನಿಂದ ಯಾರಾದರೂ ಬಂದರೆ ಅಲ್ಲೋಪಚಾರಕ್ಕೆ ಕೂಡ ನಾವೊಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಕೈಯಿಂದ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದೆವು. ನನ್ನ ಸಂಬಳ 150 ಮುಟ್ಟಿತ್ತೋ ಇಲ್ಲವೋ!

ಸದಸ್ಯತ್ವ ಚಂದಾ ಕಡಮೆ ಮಾಡಲು ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡಿ 100 ರಿಂದ 50ಕ್ಕೆ ಆಜೀವ ಸದಸ್ಯತ್ವವನ್ನು, 6 ರಿಂದ 3ಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯದ್ದನ್ನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದರು ಬೆಳಗಾಂ ಅಲ್ಲಿ. ರಾತ್ರಿ 12 ಗಂಟೆಯಲ್ಲಿ ರಸೀತಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹಣ ಎಣಿಸಿದರೆ, 120 ರೂ. ಕಡಿಮೆ ಬಿದ್ದು, ನಾನು ಮುಂದಿನ ತಿಂಗಳು ಸಂಬಳದಿಂದ ಪೂರೈಸಬೇಕಾಯಿತು. ಇತ್ತ ಪರಿಷತ್ ಸದಸ್ಯರನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ ಯಾರಿಂದಲೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ನಡಸುತ್ತಿದ್ದವರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಹಿರಿಯರು - ನನಗಿಂತ ಹತ್ತು ವರ್ಷ. ಸೆಕ್ರೆಟರಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರದ ವಯಸ್ಸಿನವರು. ಏನೇನೋ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅವರು ಅದಾಗಿರಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯ ನಡಸುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಕರ್ನಾಟಕ'ವನ್ನು ಸುತ್ತಿದವರಲ್ಲ, ಬಲ್ಲವರಲ್ಲ. ನೀವೆಲ್ಲ ಸ್ವತಂತ್ರರು. 'Democracy'ಗೆ ಕೈ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದವರು - 'ಕಟ್ಟಿ' ಅಲ್ಲ, ತೆರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದವರು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ರಾಜ್ಯಸರ್ಕಾರ, ಅದರ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟು ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿ ಇದ್ದವು. 15-18 ರಾಜ್ಯಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಸದಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಕಷ್ಟವಿತ್ತು. ರಾಯಚೂರಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮೇಳನಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಿನ Dist. Commissioner ಅವರ ಕಾವಲು ಬೇಕಾಯಿತು. ಜಮಖಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಪರವಾನಗಿ ಬಾರದೆ ಬೊಂಬಾಯಿ ಸೆಕ್ರೆಟೇರಿಯಟ್ ಇಂದ ಹುಕ್ಕಂ ತರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಕೊಪ್ಪಳಕ್ಕೆ ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರನಾದ ನಾನು ಹೋಗಬೇಕಾಗಲು, ಕುಂದಗೋಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಲು ನನ್ನ ಹೆಸರು ಪೋಲಿಸ್ ತನಿಖೆಗೆ ಈಡಾಗಿ 'ಇಂಥದನ್ನೆಲ್ಲ ಏಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀರಿ?' ಎಂದರು. ಇತ್ಯಾದಿ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಬೆಳಸಿ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ?

ನನಗೆ ಬೇಕಾದ್ದು, ನೀವು; ನಿಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಈಗ ಈ ಪುಸ್ತಕದ ವಿಚಾರ. ನೀವು ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಇದನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಿ. ಓದಿದ್ದೇನೆ. ಇದು Apologia ProVita Sua ಎಂಬಂಥದು. Shaw ಒಮ್ಮೆ 'Conscience is always anxiously self-explanatory' ಎಂದುದುಂಟು. ಇಲ್ಲಿ Conscience ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಬಳಸಲಾರೆ. Hardyದು 'The Absolute Explains Itself' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕವಿತೆ ಒಂದುಂಟು.

ಆದರೆ ವಿಷಯ, ವಿಲಾಸ ಬೇರೆ. ಇಲ್ಲಿನ ನಿವೇದನ ಆ ಹೆಸರಿನ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಆಗಿದೆ. ಬರೆದ ಪ್ರತಿ ನಾಟಕಕ್ಕೂ ಕಾದಂಬರಿಗೂ ಹಿನ್ನೆಲೆ, ಸೂತ್ರಸ್ಥಾಪನೆ ತುಂಬಾ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆ ಬಗೆಗೆ ನಿಮ್ಮ Purposeful ಎಂಬ ಬದುಕಿನ ವಿಕಾಸ ತುಂಬಾ ಅರ್ಥವತ್ತಾಗಿ ರಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ನೀವು ತೆತ್ತಿರುವ ಬೆಲೆಯೂ ಹೆಚ್ಚಿನದೇ. ಆದರೆ ನೀವೂ ಎಂದಿಗೇ ಆಗಲಿ Compromise ಎಂಬುದರ ವಿಶಾಲಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಒಗ್ಗಿದವರೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವವರಲ್ಲ. Democratic ಎಂಬವರಷ್ಟು Despotism ಜನ ಬೇರೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ನಿಲವಿಗೆ ಎಲ್ಲ ತೂಗಬೇಕು, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ನಾವಲ್ಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಮನಸ್ಸು. ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಹಾಗೆ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆ ವ್ಯಕ್ತಿನಿಷ್ಠೆ ಘನಿಸಿದರೆ ನಡವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿಂದ ತೊಂದರೆಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ನೀವು ಅದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡದವರು; ತೆತ್ತಿರಿ.

ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ 2-3 ಅಂಶಗಳು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿವೆ : (1) ಪುಟ 162 - ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಟನೆ ಎಂಬುದು ಒಂದೇ. ಅದರಲ್ಲಿ ರೌದ್ರ, ಹಾಸ್ಯ ಎರಡು ಭಿನ್ನವರ್ಗಗಳಿಲ್ಲ. (2) ಪು. 227 - ನಟ : Face or Mask ಎಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಾರಾ ಬಹು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. (3) ಕೇವಲ ಸೂತ್ರ-ಲಕ್ಷಣಗಳ ಪಟ್ಟಿಯಂತೆ ಬೇಸರಪಡಿಸಿದ್ದ ದಶರೂಪಕದ ಪು. 275ರ ವಾಕ್ಯ ಅದನ್ನು ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ವಾಕ್ಯಗಳ ಮಹತ್ತಿಗೆ ಎತ್ತಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆನ್ನಿಸಿತು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಎಳೆದ (245), ಜಾರಗನ್ನಡ, ಗಂಡುಮೆಟ್ಟು ಮಾತುಗಳು ಮೋಜಿನವು. Surd, Absurdಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನೀವು ನುಡಿದ ಮಾತಂತೂ First class. ಒಂದು ಜೀವ ಒಂದು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ತನಗೊದಗಿದ ಅವಕಾಶದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇಷ್ಟು ವಿವಿಧವಾದ, ಸಂಪನ್ನವಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿತು ಎಂಬುದರ ಚಿತ್ರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ನಾವು ಋಣಿಗಳು. ನೀವು ಕೃತಿಗಳು.

ಗೀತೆ ನಿಮಗೆ ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಒದಗುತ್ತದೆಂಬುದು ಬೆರಗು ತರುತ್ತದೆ. ನಾನು ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಓದಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ನಿಮಗೆನ್ನಿಸಿದರೆ ಸಂತೋಷ. ಒಮ್ಮೆ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ತಿರುವಿಹಾಕಿ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಎಳವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಅನುಸ್ವಾರ, ವಿಸರ್ಗಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ಸ್ವರದ ಅನುಪ್ರಾಸ - ಕಾಗುಣಿತದ ಅನುಪ್ರಾಸಬದ್ಧವಾದ ಗದ್ಯ ವೈಖರಿ - ಆಗಾಗ ಮಾತಿನ ಚುಚ್ಚು, ಸಾಹಸ ಆಯಾ ಪ್ರಸಂಗದ ಮೇಲೆ, ತಂತ್ರದ ಮೇಲೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಜೀವನದ ರಹಸ್ಯದ ಮೇಲೆ ಹಾಯಿಸುವ ಬೆಳಕು ನಿಮ್ಮವೇ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿನ ಉಕ್ತಿವೈಭವವಂತೂ ಮಾದಕವಾದ್ದು.

ನಿಮ್ಮ ಲೇಖನಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ವಾರ್ಧಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದು ಹೀಗೇ ನಿತ್ಯ ಹೊಸತಾಗಿ ಹುರುಪುಳ್ಳವಾಗಿರಲಿ.

My dear Dr. Adya : It was kind of you and your wife to call at my place a few days back and spend some time with me. The day on which the Bangalore-people honoured you, I thought I should be present. But being down and in a Nsg. Home I could not be present. Your play printed now as a book you brought me and gifted me with it. I have gone through it once : not enough for *shalya*; certainly not criticism; yet here goes.

It reflects your special technique of making the Sutradhara almost the primary Agent of Direction. As sponsor of the plot, characterisation and almost the theme itself - what happens as a succession of themes will just be illustrative. In this play it is the Vidusaka supported by the Musician. It is a helpful and intelligent asscn. of music and dance in a play. Kumaravyasa and the Dasas have been a fruitful source of help and elucidation.

That you have brought Kartavirya and Ravana with Stree 1 & 2 to be foils is certainly a very interesting lighting up of the scene though in the course of the play the political scene of our time and the democratic argument comes in. The two powerful men Kartavirya and Ravana of the Classics is symbolic. The last page and pages between 57 and 60 more or less summarises the gist of the theme in message. The futility of the thousand hands and of the ten heads speaks to us how your criticism “ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಟ ನಡೆಯೋಲ್ಲ; ಎಷ್ಟು ತಲೆ ಇದ್ದರೂ ಅಷ್ಟೆ ಸಾವಿರ ಕೈಗಳ ಜನರ ಜಂಗುಳಿ ಅವರನ್ನು ಹೊಡೆದುರುಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇವೊತ್ತಿನ ಗುಮ್ಮ ಈ ಜನಜಂಗುಳಿ” is stark doctrine. And what does Kartavirya do with a thousand arms with 2 to clasp a woman and with the remaining 998 to stop another redoubtable. For he has asked all his harem to play with him.

I can see it is difficult to play, for the actors have to build up the theme over the first 80% of the play to see how the democratic - main theme making the play - idea frustrates the most thoughtful, for then neither Kartavirya nor Ravana is efficient enough to carry off a situation. It is stiff doctrine and must be difficult to handle but it is quite your way of handling a theme and situation. The Vidusaka is unflinching and has no mercy even on himself, for at one point he is made to forget that he was not merely the Vidusaka but a Viceroy of the king Kartavirya when the latter has gone on enjoyment. It is a very intriguing situation. In all Art, symbolism and modernism of a sort have replaced pictorial and human sentimentality. Kannada Drama is doing it with you. If the actors have been able to bring off the effect you intend, it will be credit to great intelligence and adaptability to a new requirement of the intellect and theatre.

I hope I am not misunderstanding the drift of the play and I hope you will pardon me if I am making a comment which the play does not support. But you and your wife have been very kind and hospitable to me. I have valued it all these days and I am grateful to you for the extension of this regard. Kindly convey my thanks to Mrs. Adya. I cannot trust my own hand and pen. Therefore, I have got this written by my young friend.

P.S. : That the costume and make up itself are part of the theme with neither the thousand arms for Kartavirya or the ten heads of Ravana and the personae of the drama being presented half and/or incompletely made up itself an element of presentation and message is significant : “ನಾ ಬರಿ ನಾಟಕ ಮಾಡಿಸುವವ ಅಲ್ಲ, ನಾಟಕ ಬರೆಯುವವ. ನೋಡೋ ಕೆಲಸ ನನ್ನದಲ್ಲ, ನಾನು ಬರೆದದ್ದೇ ಬೇರೆ” etc. “ಆಯ್ತಲ್ಲ? ಬಾಯಿಮುಚ್ಚು” established other points.

The attack on the dunces who constitute the audience is an other point which targets your criticism. They have not understood it before; nor can they understand the theme here and now. I will have to write very much more elaborately if I dared. Therefore I stop.

■

ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ ಅವರಿಗೆ

33.

ಬೆಂಗಳೂರು, 1-5-1930

My dear Puttappa : Many thanks to your kind gift of 'Kolalu' which the V.K. people have sent on to me. The pieces are most of them well-known to me and were long before this collection. I have always been delighted with the original freshness of your pieces and the daring gallop of your numbers. They have the heartfelt touch of the earth and like beautiful real flowers grow out of it.

I remember to have said to you - was it not at Belgaum- that yours are the only poems which are cheerful and bright, where wealth of poetic imagery and illumination runs hand in hand with a living zest for things. Practically all others of any value, alas, for some reason or other have been sad. May the high Gods preserve you in full vigour of body, mind and spirit to give us more and ever more of Joyous ವಾಣಿ. There is not a single piece among these poems who-so-ever the pedants may arraign it, for a little freak, excess or loose and here and there, some where which does not flash the poet KVP. It is surely too late in the day to think of complimenting you as a poet. For, believe me, it is the purest strain of original poetry we had of recent years and that you are destined to be perhaps the most considerable poet of our time. There is nothing in

modern Kannada literature to equal it in daring richness and exuberance - variety and God's plenty.

I can't help writing like this and I am sure you will forgive me if I make you feel uncomfortable.

Trusting that this will find you in the enjoyment of perfect health.

34.

Bangalore, 11-7-1931

My dear Puttappa : Thank you very much for your kind gift. It is too late in the day for anybody to convey compliments to you. You are now above and beyond them. Kannada knowing people ought to be really grateful to you for the sustained pleasure you are supplying them through your poems, plays and sketches. I am particularly grateful to the beautiful lyrics contained in 'ಬಿರುಗಾಳಿ'. The same cheer, the same grace and music, the same deftness and lightness of touch feature the original and the adaptation. I see Ariel in them and I make bold to confess that only KVP is capable of such a rendering.

I heartily congratulate you on it.

35.

Camp : Hyderabad, 15-10-1945

My dear Prof. Puttappa : Just a line to tell you that I have been caught up here and abouts when I came on the Nadahabba programmes. Madame Wadia wires to me that I must go to Jaipur for the Indian PEN Conference. I have been more or less induced by friends to accept her invitation to go there, which is perhaps the only All India Conference which came my way.

I do not know what upper limit of time is given to you by the University to tabulate and send the marks. I shall need the utmost limit of time you can kindly allow. Possibly I shall be back on the 26th or 27th and shall be able to give mine before the end of the month if that be not too late or any nearer earlier date. Please accommodate. If any entering or tabulating work is made I shall try to help.

About the latest limit of time, I shall thank you if you can informally write a line to me care of the conference. That will incidentally aid to me to fix up and modify programmes.

Please also don't worry about the dislocation of our Kannada work which God knows and in our conscience has been sufficiently out of gear.

I hope you and yours are well.

■

ಡಾ. ವಿನಾಯಕ ಕೃಷ್ಣ ಗೋಕಾಕ್ ಅವರಿಗೆ

36.

Honavar, 30-1-1976

Dear Dr. Gokak : On going home today, I got a copy of the Indian Express which describes my performance as "Lashing out against the Navyas." No. That was not my intention. I may be forgiven if I have used discourteous or hurtful language. I do not take the poetry of the many a pose as indicated by a friend. The new generation is entitled to its likes and dislikes and say things as it feels: they are the players today.

The writing in some is atleast as good as at any time. The composition in such work is terser, yet more flexible -has some

undertone-and uses a technique which I admire. I only wish they add strength and health and joy to life instead of being content with the negative, mocking or disruptive attitudes.

A great upheaval is on in India;-near becoming a revolution. Work is being done in Political, Economic, Social etc. fields. Will poets do anything at this task? The country asks lite. men if they will help? Should they sit comfortably-or outside the periphery-"distilling their frenzies and whimsies"?, - I said: or "Enlarging their consciousness". If it be an enlargement of consciousness with all it implies, it is welcome. Yet does no task call on them as Citizens of a free and great country? Could we not supply wholesome food?-be atleast clear in what we say?-meaningful in a larger way indicating a definite stand? I know Communication is not involved in Creation, constitutively. It can surely be Expression. But what is its quality and value? If it be as pure as in Bendre's *Kalpana Vilasa*, I accept it as poetry of the finest kind, but Bendre has sweep and range and depth. His is a larger beneficence because he is heir to disciplines and likes to add to the heritage. Many of the younger writers are merely naughty and wilful and speaking of the ugly and the dirty. Both have been there at all times and climes. And what is our Ideal of the Beautiful, the Good and the Great? Or, do we not consider them as values at all?

I am sorry to hurt or offend anybody's feelings. I am a friendly reader of this generation of writers also,-which is my first duty as a School Master. But I desire to understand. Irresponsibility of any kind and speaking only of Alienation and the Absurd etc. are picking up cries from elsewhere. The human situation is such that we do not at anytime know enough

and certainly not all. Shall we not have reverence for any thing at all? To life, and to the larger decencies of existence? Be content with stench and dirt and sex? Many are asking these questions. I as a writer will feel happy if I can follow the writing. "The generation's gap" is not the only explanation for my inability to understand. One younger man threw out at me as I was going a line from Eliot-the 1st line of 'East Coker' - which is at least 40 years old! All the old standards of criticism, valuation, construction and rhythm have gone and we must replace them by some. I know poetry is of many kinds and levels. Let it at least move us by being poetry. If you can and will, you may kindly read it out to the Assembly.

■

ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ಎಸ್. ಮಾಳವಾಡ ಅವರಿಗೆ

37.

Bangalore, 1-3-1939

My dear Sri Malwad : I wonder who is setting afloat rumours like that and why legends about persons should be used to cloud the real issues? You know that if we thought that way, the arrangement would not have been continued on 30th Dec. last when we met at Working Committee. Was I not the person who pressed for continuation and for giving our friend a chance to do his best in conformity with the Parishat's prestige, purpose and policy? I should not say this normally. But you ask me to explain the lie of the land.

Meanwhile every step our friend is taking or failing to take makes smooth relations difficult. He has been telling every one he meets that he is sick of it all, men and things; that he is resigning in December, in Jan., in Feb. in March; - while I

am afraid he flouts the appeals and persuasions of the Vice president and others.

You as friend of both may be kinder to the Parishat and not rush to think that the Parishat is and must always be at fault. And again, is the Parishat alone responsible for the unpleasantness? Is not much of it due to unnecessary misunderstanding and refusing to look at things and measures? Give themselves that benefit in such abundant measure? Am I petulant? Pray, see my way a bit before you friends jump to conclusions. I wish friends here as well as elsewhere could see and appreciate the forbearance and courtesy shown to this friend of us both all these days - despite things.

Let me hope that we shall have a chance to talk it over when we meet here on the 18th. If you keep away for any reason, it should be a pity. The question will come before the Working Committee as scheduled in the Agenda and you must kindly make it convenient to be present, and help. Do not please rob us of the advantage.

Meanwhile pardon me for writing at this length. It is done in the confidence that *you* are reading it and extending to it kindly attention.

With best regards to self and friends.

■

ಪ್ರೊ. ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್ ಅವರಿಗೆ

38.

Mysore, 11-3-1944

My dear Inamdar : Before I could recover from the shock of your counter attack you have battered me with telegram.

I cannot believe the matter is of that urgency. You said the date would be about the 2nd or 3rd week of April. As things stand about the closing part of the 1st week (?) - on ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧ ದ್ವಾದಶಿ - I must be present at Bangalore to perform my grandma's ಶ್ರಾದ್ಧ! I am at my wits end to answer the wire. So have it this way.

Meanwhile it will be a mercy to let me be : For I have no money to equip myself to go there - or spend a few chips on the way to and from Bombay. Journey is bearly difficult. Your Inter is not much of a temptation. I am down and out and am at sea to provide myself food is extremely costly and is exercising me also. It will be nothing less than criminal to think of such luxuries as going to Bombay now. So please swallow back your rheum and dissuade your friends of the Sangh from that - your - choice. If their mind holds about me, let me go there 2 or 3 years hence and quite after this insane economic situation has gone. It does not make much difference to the Kannada world if I do not make a speech here or elsewhere. I know better than to believe in any such nonsense. When Christ and Gandhi fail ವಿ.ಸೀ. will not make a difference. Most of all in such a warquaked time like ours.

It is good of you and the Sangh to think of me. But I find it impossible. Pray control your grief : it was charged to the account of Arnold that he was Wordsworth's widow. You certainly will not commit that extravagance of fancy in connection with a lesser person.

Re: Sakuntala, you may do your worst. You will not find me 'afeared'. I am strong enough to shake the world with Kalidasa on my side and with people who refuse to measure upto my poet's greatness on the other. Even your rattling sobre

and showing anticipatory teeth in a PEN review leaves me cold. You will see an array of forces and factor in answering correspondence. So, I defy you. How are you all?

39.

Mysore, 15-3-1944

My dear Inamdar : I received your second wire this morning. It is not a good turn. You have done for it commits me to accepting your offer. 20th I must hand over my marks to the university. The earliest I can start will be 22nd morning. Even then I fear you can get my corpse at Bombay on the 23rd afternoon, if that be pleasure for you.

You can do me a real good turn if you can persuade mine hosts to treat me decently by sending me second class fare: Inter is horrid. The journey for one like me costs a bit of money with food and drink on the way for four days to & from. Is it any good i.e. will I be-good-at that price? If you and they think so wire one way fare on receipt of this letter and I shall start. For that will call me. Else offer explanations to them, say I am a worthless, unreliable fellow and cry off the engagement. I am poor Tom and have no money to start with 12 annas now for wiring answer to you. Is that satisfaction? You have let me touch ground. Manage to see that they suggest the method - to save your dignity and mine. Bombay should not be too poor to confer on me second class honours! It can be royal as it likes.

A year or two ago the Bombay Radio asked me if I could accept a programme. If they will avail themselves of an opportunity they can have the privilege of star featuring a worthy! Incidentally it will fetch me a few chips with which I can buy a book or two. What strange straits we put ourselves

to! If it was not for your wantonness all this could have been abstained and my respectability could have been saved without need for my telling you how miserably circumstanced I am now.

Will Madame be in Bombay then? Convey my regards to her-to them. I shall write to them separately if they are there. It may be possible for me to pay last year's dues to the PEN. On your letter or wire (for you are rich!) will depend my programme. I shall even as things are have to cancel off an engagement here on the 28th; draw up my pay bill for March early; make arrangements for provisions for 10 days; if ಪ್ರ.ಕ. ಕಾಮನ ಸಂಚಿಕೆ is not fully proof-corrected by them, have to entrust that to somebody; write to a friend or two if they can accompany me or meet me on the way, for I am a big man and will like a friendly warm greeting here and there; see! And you could have spared all this - and spared yourself the bother.

But if you insist on indulging your cussed self will go blast and take all this plague for your portion of your job.

40. PERSONAL

Mysore, 25-3-1944

My dear Inamdar : I suppose I must save my face. And I shall save what of it is still left. I have written to say I accept Krishna Kumar's invite. You will have a good night's rest after this infliction of 60 Nett hours of misery to satisfy an obstinate whim if not even an egotistical flourish of indulgence. Your refusal to understand a genuine situation has landed me not only in to physical torments but into a pompous programme - where I am left bewildered and breathless. If I take a whole life to dedicate for this lecture I should be

at the alphabets of a syllabus like the one given to me. And my 'eyes' writing it. Are you all crazy? Don't I have enough otherwise to do than to work at such display stuff? I agree to the subject for it will again unsettle programmes if I said no and will dump it on a more innocent fellow. If you can swallow what I spout that will be all the bargain. And the Kannadigas may be wishing you on the dinner this expect from you a cook or purveyor of my kind. If writing be condition at all I am impossible. It is not within my limits of compassing and will take me years to work to satisfy my taste or the expectation of my friends, who will even now think me crazy to accept such high faltering programme. This is no criticism of any organisers for I can believe them to be genuinely fanfaronading to catch attention and enthusiastic responses of every kind. It is youth all over.

Now have at you. If I wrote in a cover you should have had tone and temper. So you are saved all that in a post card.

41.

Mysore, 9-1-1945

My dear Inamdar : I did not want to write to you at all. Ever. But this ಪ್ರ.ಕ. puts me to humiliation as a person. So here goes.

Could you prepare for me a note for the Jubilee number? I give you 4 weeks time within which a 'fast' (!) write up like must be able to fill the whole issue. But I shall be content with some 8 p.p. of 'stuff'. Write on a comparative estimate of Mahratti and Kannada : prose & drama & criticism during these 25 years. Put in some work and make it full of meat and worth and the dinner eatable.

How are you? How is your Edition of 1944? Has it come into the family or am I mistaken?

Madame must be angry with me for the overdues of subscription for PEN and for delays in sending Reviews. I am deep in torments and travails and not been able to do anything. If I can as I hope I shall make good.

Meanwhile why do you gush about 'mezzo-brow' in PEN? It is an old world and an ugly. Mezzo Soprano and Intermezzo are familiar in music and drama. Brow is English and Aryan. ಋ. Mezzo is Italian. 'Middle brow' is possibly not high brow enough! Even a weekly like the New Statesman or East is using the term these few years. You heard of Well's 'Broad brow' atleast a quarter of a century ago. Are you really so backward as all this?

And I feel you are all of you gone on the 'Progressive' issue. If you were here and I could hit at you I would argue your head off. You have set views and will not look into Reality, nor believe there can be a point of view stressed differently from yours. But God in heavens, I am not with the ballyhoo, the stench, the bad ones the worse grace of many of the enfant terribles. Sir, I am a decent citizen of the Kingdom of letters - a sharer of the joy it offers if I am not a contributor to it. ನಮಸ್ಕಾರ to Koppar.

42.

Honavar, 14-8-1965

My dear Prin. Inamdar : Thanks for the gift. It is quick work and the book* has been brought out well. The print and the get up are fine. The typographical errors are few. The novel is as you said. It works up a theme : the sorrow on two sides. The sins of the fathers : and theme and Book title

is confirming the dead-birth with working out the consequences in Sridhara's case. Nothing else indicates that the case is established : the surgery in the one and the quickness a moment before birth are not proofs. Eg. That Gopala will not have his Sharada and Mohan; or that Sridhara should have chosen more carefully before he married. This only very late you tell us that there is mental illness in Laxmi's family. Any one could be hysterical when worked up. The statement that the dog filled a vacant space in the couple's (?) life for a time. Wasn't it good? No good reason only for jealousy. She could have been grateful to the dog and made friends with it. That's prologue. Also that side of animal needed development. The poison episode is not prepared. BoBoos cause is just crude-servant's-prejudice? And Laxmi? And has there been any rudely cuddling of it by Sridhara? He never once even touches it. Has he done that before? Or is it a Brahmin's dog? A good dog takes a lot of physical affection and responds to it. Sridhara is sentimental there as elsewhere. Platonic even.

Gopala is good. He lets his wife go ahead far too much like Nikhil in '*At Home and Abroad*'; and she is just less foolish than mundane Devaraj : Neglect? Your prejudice against us old Mysoreans is clearly in Subbarayan. That fellow deserved a thrash and could have been dismissed. Or you could have worked out the train of attitude in Sumithra, as she indulged it when people 'spoke' of her as 'why not?' She would be another 'Mohini'** - spoiled in a different way - then.

The 2 sides otherwise are well worked; though I feel Sridhara - Sumathi is repetitive even in words and sentences. I need not compliment you on your perception or power of narrative or finish. You are too advanced a writer to be told

that. They are there; and you never once let your grip over character and behaviour analysis of motive. They do and say what you want them to do. Are you on, or are they? Relax; be flexible; let them move about as they like and take the consequences. You will have - O boy! - such a world to handle.

ಬಧಿರ with us is deaf : You use it too frequently and in one short sentence 3 senses are juxtaposed along with it. You know the form is ಮುಂದುವರಿ and use it once; but use ಮುಂದರಿ; commonly. I think the latter could be reserved for ಮುಂದಾಗಿ ಅರಿ.

What else do I say? This is my first crude reaction, not criticism. Just to show you I have read it. It is sad; and you are disabiding (?) your performance into tears and misery. Still the inflexibilities hold Sridhar and Gopal. One sentimental, the other intellectual. That we don't fully know before or after and a mist or fog or darkness infest the events and issues of life is old statement. This is ಕರ್ಮಕಥೆ in a modern mode of articulation. What is your light to sweeten and strengthen life? Gopal doesn't fail; but does he succeed? Are you projecting Part II? Else it is good, competent work; congrats. Enough for one bout?

* ಇನಾಂದಾರರ ಕಾದಂಬರಿ 'ಮಂಜು ಮುಸುಕಿದ ದಾರಿ'

** ಇನಾಂದಾರರ 4 ಕಾದಂಬರಿಗಳ ನಾಯಕಿ.

43.

Honavar, 15-1-1966

My dear Inamdar : I have read thro' your brochure on Pai. It is good work. I am glad you have presented him well.

His writing is a bit difficult. But the price one has to pay is to try to understand him. So the last question you ask is right.

Only when people are wilful and make things unnecessarily hard and ungainly some feel hurt and grouse. A whole school is making itself nasty and is calling-only-itself truthful and virtuous. Ugliness and filth and dishonesty have been there all along. It is to redeem life that awareness, thought and work were commissioned, I suppose. To be - not to say or present or see or interpret - may be a task. But there are larger attitudes in life for which we *old-worlders* paid tribute. I am not ashamed of them.

Your analysis and presentation are helpful and full of regard: on the twins : in contrast particularly - Golgotha and Vaishakhi.

I am sure people will be thankful to you and the publishers for this.

This is the first time I read anything you wrote or said on poetry. You have written on other things, more particularly on Drama and Fiction. Why don't you exercise yourself on others; and review - survey - for assessment as well. It is time some of you took up the work.

I hope you and yours are keeping well. I touched Kanyakumari at last and flew at 32,000 ft. in a Caravelle between Madras and Delhi and Delhi-Bombay this time. O Boy, a Painter, a Poet and a School-master should do that as MUST!

Am I happy? Do I want to crow? Will you two keep your promise in February at least?

44.

Honavar, 19-1-1967

My dear Inamdar : Your Invites add to my worry. Another talk and on Kalidasa is overwhelming : I am no good at such

stuff : a book on similes' is publishing. One formidable translator of Kalidasa is speaking; and Venkataramappa is a dreadnought and rather an uncomfortable competition for a tame fellow-like me. Whatever put it into your head to ask me to preside over such a meeting?

We shall start on 24th morning and be there by about 12 or 1. I need no rest after the journey. If I must preside over my funeral the next day - the privilege does not give me escape or absolution - we start in the afternoon to be back at Honavar on the 25th evening.

I have some work on the 23rd evening and can't leave this place that day. If I bring a friend or two with me could you accommodate them? I can't travel alone and they are good Madhwakas : at least one of them : not even making bones about a stuff = full ಚೌಕಿ ಊಟ.

If one room could be got for them in the best modern oriented ಮಠ guest house like Eg. in ಫಲಿಮಾರು's, they will get an idea of the Udipi colour, flavour and smell.

Tell Bhat about it all. I shall need all the books on Dickens and Keats that both of you can lend me. Be a sport. And don't curse me for the script. Regards.

45.

Bangalore, 2-5-1969

My dear Inamdar : You must be mad to undertake this business.* Why drag my name out like this unnecessarily? I have avoided all publicity all these years and should have been happy to die in my obscurity : I am content with less than nothing by way of public honour and demonstations.

And what is my virtue in living on to 70? The other thing has not happened.

And quiet meeting of cronies about that time by subscription treated to ಒಡೆ, ಪಾಯಸ would have done the trick. Or I could have met the expenses cheerfully.

And, I am no Professor : my university did not make me one.

* ಎ.ಸೀ. ಅವರಿಗೆ 70 ತುಂಬಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಮಾರಂಭ ಏರ್ಪಡಿಸಲು ಶ್ರೀ ನಿಟ್ಟೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಿತಿ ರಚಿಸಿ, ತರುವಾಯ ಇವರ ಔಪಚಾರಿಕ ಸಮ್ಮತಿ ಬಯಸಿ ಬರೆದ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಎ.ಸೀ. ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ.

46.

Bangalore, 6-10-1971

My dear Prof. Inamdar : This is to tell you that the final forms of 'The Cherry Orchard' are about to be received this week end. I shall be called upon to send the prelims. I have written to Prof. Ramanand that you will be contributing the foreword and that he will have to thank for it and the publisher and the press. So kindly produce some stuff so as to give it to me by this week end. ತಾಬರ್ತೂಫ್ as Hindustan Seva Dal used to say. I don't know what it means. Perhaps 'urgent and immediate'.

I am still bad at the bottom and don't know if it will remain damaged to the end! Wish me luck. Regard to the lady.

47.

Bangalore, 25-8-1972

Dear Herr Prof. : I shall await the rest of the contribution. It is all right as far as it goes. I have indicated to the author my reactions on the script. I hope they will not be deemed impertinent. After all whom else can I approach for these

clarifications and corrections? On whom else these demands be made? You are my - i.e. - Parampara's benefactor.

It should be interesting to know how Natyasastra directives compare with the presentation of Yakshagana? Kathakkali will be dance drama also; but the dancers are not actors like here. The Bhagavatha there is continuously the narrator; if in European Operas, words and mimesis play together and the Ballet are refined, elaborate, sophisticated mimesis - music is specially composed for them. You are familiar with all these types. Be a sport and help to put in a bit of this content as well. Not that anybody will ask all this of us. We shall give them the stuff on our own. They do not know what will be given and what is not. It will be our giving that should matter to us. Cheerio.

48.

ಬೆಂಗಳೂರು, 29-7-1973

ಪ್ರೊ. ಇನಾಂದಾರರಿಗೆ : ನಮಃ. ಈ ದಿನ ನಿಮ್ಮ ಲೇಖನವನ್ನು ಓದಿದೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಡಮೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮದಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

4-5 ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ಎರಡು-ಮೂರು ಕ್ರಿಯಾಕಾಣ್ಕೆ(!)ಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಮೇಲಾದೀತು. ಒಂದೆರಡು ಕಡೆ ಸಂದಿಗ್ಧ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲ ವಾಕ್ಯಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಇಂಬೊ, ತುಂಬೊ ಕೊಟ್ಟರೆ ಮೇಲೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ವಚನಗಳ ಗದ್ಯಶೈಲಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹಿಂದಿನ ಗದ್ಯಶೈಲಿಗೂ ಇವಕ್ಕೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಾಣಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತೇನೊ.

ತುಂಬಾ ನುಣ್ಣಿಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ವಾದಗ್ರಸ್ತ ಭಾಗಗಳಿಂದ ನುಣುಚಿಕೊಂಡಿದ್ದೀರಿ, ಸಂತೋಷ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಉಗ್ರತೆಗೆ ಬಂದ ಸಂದರ್ಭ ಆತನ ಲೌಕಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಘಟ್ಟ. ಭೂತ ಎಬ್ಬಿಸಬಹುದು; ಅದನ್ನು ತಣಿಸಿ ಅಡಗಿಸುವುದು ದುಸ್ಸಾಧ್ಯ ಅಲ್ಲವೆ? ಯಾರು ಕ್ರಾಂತಿ ಕಾರಣರಾದರೂ ಅವರು ಅದನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಹದಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ - ಶುಭಕ್ಕೆ ನಡಸುವುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತರಾಗದಾದಾರು ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲ ಕ್ರಾಂತಿಕಾಲಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಅವರಿಗೆ ವಿರುದ್ಧ ಮಸೆದಿದೆ. ಈ ಕಡೆ ಸೇರಿದ್ದ ಜನ ಸಾಧಾರಣರು; ಅವರ ಉತ್ಸಾಹ, ಗುಣ

ಸ್ವಭಾವ ತೀವ್ರವಾದುವು. ಅವನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ರಾಜಕೀಯ (ಈ ಮಾತನ್ನು ಒಂದು ಸಲ ಬಳಸಿ ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ), ಲೌಕಿಕ ಶಕ್ತಿ ಅಲ್ಲಿ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾಯಿತೇನೋ: ಎಂದೂ ಅಂತೇ. ಕಾಳಸಂತೆ; ಕೊಲೆ; ದೊಂಬಿ.

ಜೊತೆಗೆ ಅಣ್ಣನವರ ಸ್ವಂತ ಜೀವನದಲ್ಲಿನ ತಳಮಳ ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿವರವಾಗಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು. ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಮಾತು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಳಗೊಳ್ಳುತ್ತೆ, ನಿಜ : ನಿಜ, ಸಮಗ್ರ, ನಿಷ್ಠೆ ಎಂದರಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆತನಲ್ಲಿಯೂ ತಾನು ನಡೆದ ದಾರಿ ನೇರವೋ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂದೇಹಗಳು ಬಂದವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ; The dark night of the soulಗಳ ಲಕ್ಷಣ ಹಲವು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಚನಗಳು ಆತನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯ ದಿನಚರಿಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಇನ್ನಷ್ಟು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡರಾಗಿತ್ತು: ಸರಳ, ಸುಲಭ ಮಾಡಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀರಿ.

ಅನುಭವ ಮಂಟಪದ ಒಂದೆರಡು ಮಾತು, ಆತನ ಜೊತೆಗಿದ್ದ ಚೆನ್ನ ಬಸವಾದಿಗಳ ಮಾತು, ಸುತ್ತ ಬಂದು ಸೇರಿದವರ ಗುಣ ಶೀಲ ಕರ್ಮಾದಿಗಳು, ಆತನವೇ ಲೋಪದೋಷಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಮನೋ, ಇನ್ನಾರಾದರೂವೋ ಕಾಣಿಸಿದ ಸಂದರ್ಭಗಳು - ಇವನ್ನು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿದ್ದರೂ ನಾನು ಬೇಡವೆನ್ನುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಇವನ್ನು ಆಡಿದ, ಸರಿ; ಬರೆದಿಟ್ಟವರು ಯಾರು, ಯಾವಾಗ ಎಂಬುದೇನಾದರೂ ತಿಳಿದಿದೆಯೆ? ವಚನಗಳ ಇಂದಿನ ಒಪ್ಪ, ಖಚಿತತೆ ಉಳಿದ ಬಗೆ ಹೇಗೋ?

ನೋಡಿ: ಇನ್ನಷ್ಟನ್ನು ಆಲಿವರ್ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ಬಡಿಗೆಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬಲವಾಗಿ ಬಲಿತ ಕೈಪೆಟ್ಟು.

ಗೀತವಾಗಿ ಹಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು ಅವರು; ತಾಳಮಾನ, ಓಜೆ ಬಜಾವಣೆ, ಅಮೃತಗಣ, ದೇವಗಣ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿದಿರಬೇಕು. ಆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮುಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡವರಲ್ಲ ಅವರು. ಹಾಗೇ ನುಡಿದರೆ ಮುತ್ತು-ಮಾಣಿಕಾದಿಗಳನ್ನು ಎಂದು ಹೇಳಿದವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಗುಣ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆಂಬ ಅರಿವಿದ್ದೀತು, ಅಲ್ಲವೆ?

ತನ್ನದು ಧರ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿದಾಗ ಇತ್ಯಾದಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದ ನೆಲಸು, ನೆಳಲು ಇರಬಲ್ಲವು. ಮೊದಲನೆಯದು ತನ್ನ ನಡತೆಯನ್ನು, ಮಾತನ್ನು, ನಿಲವನ್ನು ಗಡಸು ಪೆಡಸು ಮಾಡಿ ಹೆಪ್ಪು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಈ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಾದಾಗಲೂ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬಲ್ಲದೋ ಆ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೇ ಬಲ್ಲ! ಒಂದು ತೋಳದ Conscience : ಮೊಲ ಹೊರಗಿರತಕ್ಕದ್ದು ಸಲ್ಲ; ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅದರ ನಿಜವಾದ ಸ್ಥಾನ ಎಂದು ದೃಢವಾಗಿ ನಂಬಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಮತದವ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು

ತನ್ನದಕ್ಕೆ ಸೇರದ ಹೊರತು ಹೆಂಡತಿ, ಮಗ ದಾರಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು. ನೀವೂ ನಾವೂ ಬರೆವಾಗ ಆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬಹುದೇನೋ.

'ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಎಮ್ಮೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಹಲ್ಲು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದರು' ಎಂಬುದು : ಇಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆದು ಕಳಿಸಿದುದನ್ನು ಓದಿ ತೊಂಗು-ತೊಸಗು ಎನ್ನುವ ಈ ನನ್ನ ನಡತೆ ಅಕ್ಷಮ್ಯ ಎಂದೀರಿ. ಆದರೆ ನೀವು ಬರೆದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಸೈ ಎಂದರೆ ನಾನು ಸಂಪಾದಕನಾಗಿದ್ದುದು ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ? ಆದುದರಿಂದ ಈ ಹರಟೆ. ಕೇಳಿದರೆ ಕೇಳಿ; ಬಿಟ್ಟರೆ ಬಿಡಿ.

ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಎಂದಾದರೂ ಬಂದಾಗ ಒಂದೆರಡು ಪುಟಗಳ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಾಡಿಸಬಹುದು. ಲೇಖನಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

49.

Bangalore, 28-8-1973

My dear Prof. Inamdar : Thanks for the gift of your booklet on Karanth. It has been beautifully got up and you seem to have put yourself to extra expenses on that account. But since the dust cover was made for the original copies it does not sit comfortably on the cover of the book.

Behind and beyond all that is the affection and care you have bestowed on the author and his work, which both or all of us have for Karanth. He is one of the most dreadfully earnest and purposeful of our writers, for he has values larger than the purely literary. They are educational in the best sense of the term. His work is phenomenal for quality and quantity and marked by range, variety and versatility; each showing up quietly and depth, with force in his writing or speech or doings. One feels grateful for the life which has made this possible. I have seen it in exercise these 45 years nearly from near and far and he has achieved things which once I thought may not be possible or tended differently. But, alas, joy and laughter are no longer there.

Patience, intelligence and technical ability have gone into your doing. Your perceptions and valuations are just; at points highly illuminating. Ofcourse when so much is talked about, he will be an ass who will accept all that you say in judgement and emphasis. For things show different aspects and stress regarding items they deal with according as his own study or sensing has shaped him. Your exposition of artistic - art - value can bear a different look. Possibly even in our classical literature when our playwrights etc. speak of Painting, Dance etc. I cannot accept on trust the crude general observations made on eg. ನಿಮ್ಮೋನ್ನತಂಗಳ್ ಶೃಂಗಾರಂ, ಭಣಿತಿ ಭಾವ etc. They must speak for themselves; the reader must see or feel it : his saying is neither here nor there and when a technical term is used it is merely a show off, that the fellow desires us to pass and tongue in the cheek! That apart.

I wish you had spoken a little more of ಕುಡಿಯರ ಕೂಸು which is a fictional documentary of a tribal community whose disintegration is shown as happening : the forces inside it and coming from the outside. It gathers up many elements which began with ಚೋಮನದುಡಿ etc. ಬಾಳ್ವೆಯೇ ಬೆಳಕು needed comment and a little more space. Whatever you think of the ideas - which are fine intrinsically - its prose is one of the most beautiful and powerful we have in Kannada. His Dharmaraya is ironically meant and except for the great lady there - mother to ಸರಸ್ವತಿ(?) - the rest have been in different degrees of expression in other novels; though a monster comparable to Mahabalayya is unique. The Sex-glutter ನಂಜಪ್ಪ is next in gradation. There is nothing else in him except the brute.

Uttoor and his wife, and the fine lady in ಮೈಮನಗಳ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ (?) are dears. There is a technical tour-de-force in that sister

picking up the.... You have not spoken even a word about the Swami who is a child-lover in the book. She almost feeds him to fill like a mother-child. I do not know if there is no lapse in valuation when we see the saint - ಅಭಿಷ್ಠಾನಂದ is he? - betraying his most devoted ಚೇಲ in the Pseudo saint in ಕೇವಲ ಮನುಷ್ಯರು : What after all do we say?

There is largeness in Karanth's dealings with weakness and lapse; it is great when there are compensation of character or situation. But that Guru Fellow blackguards the situation and both of you rationalise things; and there can be a difference in valuation. Karanth is not a radical either. He is just generous and liberal.

ಮೂಕಜ್ಜಿ is a formidable force : almost the spirit of history and culture in addition to being a loveable individual. She is truth and value together. I salute her.

Karanth's gallery of women is perhaps his greatest gift to us. There are so many of them. Mothers, wives, sisters, kept women, freaks and wilfully wrong and narrow-minded ones, and absolute non-entities or washouts!

His prejudice against Pseudo Bhagawans and Patriots is telling and I should like to present some of those who speak in the first person as narrators - who often represent a point of view near his own. ಅಳಿದ ಮೇಲೆ is confronting a career and a history of values of character. Karanth incidentally expounds the significance and methods of modern art there.

You are yourself a novelist and bring to bear special competence and insight into assessment. Karanth's realisation of South Canara and the Malenaadu and his invocation of rain and flood, of forest and tiger hunt etc., his epics of Arecanut

plantations and the workmen who are abouts etch as much in the large and as in detail. I cherish Gopaliah of ಬೆಟ್ಟದಜೀವ whose conversations with his wife are marvellous; his giving to her a pinch or two snuff - am I right? - is just outstanding.

I altogether congratulate you on your achievement. I am writing with vague remembered details and names, for they are half distinct memory and impression; but it is an invocation.

P.S. : I wish I had your beautiful hand to write more legibly but I can write only with this one I have. The writing itself is laboured. Ai Ai - alas, alas - as the Greek Imperium would say.

50.

Bangalore, 21-12-1973

My dear VMI : Thanks for the letter : so neatly written, that I feel ashamed to pen anything at all. All your admired authors like the Russian, the British and other Fictionwallahs are deneting fellows, artists to the fingertips. I am a poor specimen, in thought as in writing. Without this land I can't be writing at all; with this it will be an ugly duckling.

You have run into poetry with the winter scene. It must be totally different from here. The sky scape as much as the light and the water, the clouds, the birds and the round abouts. We are feeling chill here as well. U.P. and Rajaputana have hundreds of deaths from chill. We are a Continent (!) with/ from near Tropics to the peaks of the Himalayas and show every trait of nature in wealth flora and fauna; in the latter I include this miserable bibed, the men, as well. This is how we have been brought into being, and have to live; we do anyhow somehow.

The book has come out. IBH has done it most graciously. It is an unheard of gift. If you could not do better, you are

responsible only for what you could do and bring out at all. More could have if written. People promise but do not perform. I am seeing it all in connection with ಕವಿ ಕಾವ್ಯ ಪರಂಪರೆ! we have perforce to make do with what we can. If others can do better let them do it. Some pieces are good. Most put in a lot of sentimentality; the criticism part of it could in some cases be more adult. Some naturally have been there for 20 years past lyric and more by more than 20 years greener and stabler. I do not know if lyric poetry can all be felt and understood at all. Particularly for a fellow who is not quite a poet possibly with long modes of attitudes. Very soon there will not be this person to feel any touch of pain or even feeling; and time passes blowing off me and my kind of lives.

You? you have so much sentiment on me; for which I am grateful, no doubt, but which was unnecessary. PVJ also cracks me up. Thanks, the books are being sold. They are trying to get the sale proceeds quickly so that they may ram the 10,000/- down my throat. It is vulgar of me to receive it but one is grateful that so much - a goodly part of it - eases off from my burden in debt. Sahitya Akademi, New Delhi gives me another 5,000/- this year and that eases a little more : with some 3-4 only left to cover.

My wife is within the Nursing Home these 25 days and costs me some 1500 to 2000/-, I fear. She may be brought home this week and is saved this time from what seemed almost a final exit. I may still be in hiccup when she will come back home. The children and the daughters-in-law have looked after her extremely well. How shall I pay off all their debts?

Re : Maurice, take your time and send it to me - of course as you say if postage is not too much. His sensibilities are fine and he is quite the civilized person. 'ಅಹೋ ಅಗ್ರಾಮೃತಾ ಸಿದ್ಧಿಃ'

as Bana says of ಚಂದ್ರಾಪೀಠ. Meanwhile have you got into any engagement for talks etc. there this time? And is the old stuff printed? Joshi is still at Bombay : and writes to me in defence of his cast pig-iron systems. To me all generalisation is abstract and no system - Sc., Rel.* or Metaphysical - seems/seeks to include all aspects of life and thought to demand a total obedience from us; or to compel us to accept it as the only truth. So aspired to; so much is running well or ill or illexpressed; so much is impasse; so much is yet to happen. How dare I generalise? I am grateful for what is given to me and if I can live in terms of what I value as good; likeable if not loveable, I am content. What more can I ask for? Somehow this way of looking at things has not received acceptance from any quarter among my people. They have their full explanations and will like to have a donkey-ride over us all. If it so pleases them to do let them. Since many of them are strong successful people let them indulge in them. I shall shut up. In a modified lower-key-way I try to live up to my sense of values and be happy for what is vouchsafed to me. But what a fine fellow Joshi is! He is honest and straight forward and has a gift for affection which is all too rare on earth. We are afraid of ourselves and others in our maturity of minds and will not care to meet them as all or squarely.

I am filling up this letter : atleast to tease you into reading this rubbish and against the illegibilities of the script. That will take you for a few minutes from Victoria, Canada - 6000 miles away from here.

I am trying to see if I can rip up a few straight scenes in the Ramayana for presentation in London by Mattoor; as a show on the Ramanavami day the coming year. I shall keep close to the Valmiki version; for I am asked to give a true

account of the story. I go - atleast propose to - see as far as ಪಾದುಕಾಪ್ರದಾನ** but have not decided whether the exit of Dasaratha is to be part of it or not. We must be able to make a brief a/c of it. Whether it will be a drama as they speak of it there today is a different point. A story with 3 wives for a dotard of a husband must be abnoxious to Europeans! - in a system of things. Legally or socially, it is wrong; tho' people live it everywhere everyday. Let me see.

Regards to Mrs. and the Children.

* Science, Religion

** ಮೂಲ Installation ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನಲ್ಲಿದ್ದು, 'ಪಟ್ಟಬಂಧ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಈ ನಾಟಕ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. ಲಂಡನ್ನಿನ ಭಾರತೀಯ ವಿದ್ಯಾಭವನದ ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಡಾ. ಎಚ್. ಕೆ. ರಂಗನಾಥ್ ಅವರ ನೇತೃತ್ವ ಮತ್ತು ನಿರ್ದೇಶನದಲ್ಲಿ ಅದರ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ರೂಪ ರಂಗ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ಕಂಡಿತು.

51.

Bangalore, 16-4-1974

My dear Inamdar : Thanks for your letter. I can understand the comfort and understanding contained in it and am grateful: for such things sustain. My wife had made it easy for me to accept the event. She was ill and had no desire to go on. The suffering and helplessness during the last period were much, and she freed herself from them. We did all we could to relieve the pain. When on 9th I returned from the North, all had given up hope and had almost gathered round. When I arrived and she was told and I called out, some little sign of life came back and she opened her eyes. A little later the Doctor came and gave some injection. Dr. Jayaram said, it may be a few hours or a couple of days and we shall not to torment her with medicine etc. If after 2-3 days some help may be given, we shall. The 3rd day a blood transfusion was made. And since food could not be taken, a drip or two. But

soon that caused her pain. On the 16th morning I asked to let her have a sip of coffee or milk. An animal instinct let her take it and she closed her eyes on us. Every thing has gone on all right now. 'ಮರಣಂ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಶರೀರಿಣಾಂ' said ವಸಿಷ್ಠ to ಅಜ, didn't he? - I was reminded of the stark utterance by Ranganatha Sharma and the line was confirmed by P.V.J. really. It is luck that she was composed and did not moan or groan and express any feeling of dissatisfaction. 50 year period in company has ended. Well, why ask for more? Enough is enough! - as the blessed Englishman says.

I am going about things as usual and may possibly agree to go to U.K. about the first week of this May, if Mattoor sends me ticket as he threatens to do! See, it is holidaying out! Wish me well. If that happens, I shall be in his care at No.37, New Bedford Street, London, W.C-1.

How are you now? With children, but in a far off place-well doing and affectionate and a land almost rich all abouts, it shall be pleasant. A Telugu saying goes : ಇಂಟಿಕನ್ನ ಗುಡಿಭದ್ರಂ: 'a Temple (!) (a choultry also!) is more secure than home'. What need you to think of Bangalore? This is as drab as it can be for any of us. When do you think of the way back? I am only sorry that your sister conveyed to you the news from my home. She was herself feeling lonesome for quite some time and I hope she has pulled up.

Any intellectual or aesthetic delights or work undertaken or done during these months, or, are you lazing about?

My regards to Mrs. and to children.

52.

Bangalore, 11-6-1974

My dear Inamdar : In luxury, in a Sleepy Hollow you must be lazing about all these months. Or, bees hum, they say only

when they cannot or do not suck! I wonder which of the two it is - that is keeping you so silent all these months. This ship made its journey to Spain; and, came back; - not merely empty but damaged. It was what they call a 'Cerebral vascular accident' - a monstrous technicality of medicine! - which sent my tongue faltering; fingers of the left hand awry; the whole left side limp and the leg and the toes dead for some time. This happened almost the second day I reached there. Desirous of seeing England, I got into a Hospital and spent the duration. But that hospital was a great experience and I cannot tell you from this distance what it was and what it did to me in experience of the English people. That one experience seems almost to compensate me emotionally for so much else that I must have missed.

Yet, carrying out a deeply expressed wish of mine, friends took me in a car to Cambridge and one young lady who helps these people at the Bhavan perambulated me in a wheeled chair all over the campus of the Kings, the Downs, the Cam and a few pathways round about. What of the interior I couldn't make, I did from such outside!

On an other day, a friend whom I had 'struck' there had fixed up a Box-seat for 3 of us for *Pygmalion*, the third act of which was magnificent. One minute was sheer Drama. For the life of me I shouldn't be able to interpret the meaning there on/of : Higgins and Eliza looked into each other's eyes and God knows what they intended or portended for the play!

There was not much else I could do except to wheel about in one or two Departmental stores and go round in a Tourist Bus the important places in London, which again was a peasant's way of looking at a great city. I remembered, however, a great poem by A. Daudet - 'Carcassone' - and

could thrill all along the way because the streets, the places and the squares which were part of my mental furniture over this half century. This is the sum and substance of my visit to London.

I returned to Bangalore on the 26th, barely three weeks after I had left laden with what dreams and fancies to return with frustration and a sense of futility allround. But even what I got was not poor cargo. I have come back with a feeling of greater regard and affection for those people who didn't make me feel I was a dark skinned man, or one who belonged to a country which had thrown them off. God bless them!

Are you thinking of returning to us at all? This must be summer and even Canada must be very pleasant to live in and beautiful to go round. Give a write up to that land which you have visited twice and give us a rich picture of the land and the people. My tongue has returned; so partly are my fingers and hand; and even the side. The leg is still lame, needing help to move about as I like for a few more days left to me.

I have completed an account of my stay in Bombay in 1922 and it has just to be touched up for presentation to the world for what it is worth. Anyway, there it is.

One piece of good news. I hear today that our good friend Sri Adya is in for a State pension. I do not know the amount. I hope it will be accepted by him. If it doesn't satisfy him, I am sure it will comfort Mrs. A. Dear soul.

53.

Bangalore, 27-6-1974

My dear Sri Inamdar : Your letter: thanks.

What you wrote to me C/o. Mattur hasn't reached me yet. It will in due course when other letters received for me there will be sent by him. There was nothing special for me to do or see in that place except admire the organisation and discipline of a hospital and incidentally one or two places, in and out of London. The play I have written to you about earlier. There is therefore nothing much for me to report to you. Else, I should be crowing too. That advantage was denied me.

The summer was on in London too - bright and rich with green all over and flowers galore in fields between London and Cambridge. The first experience of a bunch of Tulips was a revelation. It could vie with the rose or the lotus in its kind and the strawberry that friends fed me with - neat or with cream - and other fruits like the peach or cherry was a different variety of pleasure. Oh G.B! Did I enjoy it! If I could move about, I could feel the entire history and culture of London and be steeped in it; it should beat the natives there or anyone else who was chance visiting it. The moods of London were various for within hours fog and sunshine, rain and chill blasts would be about, - an island country exposed as it is to blasts from every direction - could not be less capricious. How surprising to find the people so steady and my surprise was its open daylight at 3 in the morning and daylight on till 8 or 9 in the night. You surely would be having richer contrasts in a more frigid zone which with its wide space, valleys, hills and lakes should certainly be yielding more pleasurable landscapes and vistas. Your going down to Rochester certainly wakens me to fancies not open to me while I could not make even the Kew garden and the other parks more particularly.

You say that the standards expected now of yours : your writing are more exacting there than here. That comes rather

late in the day. It could be the equivalent of a severe tutorial either in Oxford or Cambridge. You are lucky in that it has come to you at all. That will surely brace you for teasing your Kannada writing as well into shape - when you do that here. I am expecting a consummation of that kind in your next work here. Not that you lacked it; but who will dislike a betterment of Quality?

A time beyond October is still a long cry. I am recovering slowly and my left foot, - I hope, will be behaving quite when you reach here : so many long months after now. Nova Scotia is a lonesome place, I hear, cut out perhaps or as I fancy hanging out of the continent; but they say it is known for dogs - which are formidable creatures. Go there, see your son installed in his new place and come over. The address of Mattur you mention is right. He will be there for an other year or two possibly and any letter addressed to him will reach him there. If on your way you touch London and have to remain there he will look after you. If you do that you will bring me a book or two which I shall write to you about on hearing the dates.

Otherwise, things are drab and flat here for me, - sitting, moping in my room, doing nothing and being freighted out of my wits if I am found reading or writing seriously. I don't care to risk this fragile frame and existence further and so obey the slightest suggestion and warning. This is not exactly an exhilarating condition; but the situation constrains me to it. P.V.J. came to me once or twice. He is as good and dear as ever. Karanth has made inquiries directly and indirectly and has set Aithal, Mallikarjunaiah and Dr. Shivaram to look me

up to cheer me : bless my soul! I am grateful to friends for such kind concern. Children here and Kumar and other friends about whom you inquire are keeping well and send you their greetings. My daughter and son-in-law of Banaras have reached up to me in anxiety and alarm hearing I was again in hospital here. So good of them. My regards to Mrs. Inamdar.

My *Gitagalu* and *Pampayatre* - the first born in verse and prose - are just out tho. not half as pretty as they could have done 40 years after first publication. The famine for paper and costs are the D-L.

54.

ಬೆಂಗಳೂರು, 14-6-1976

ಶ್ರೀ ಇನಾಂದಾರರಿಗೆ ನಮಃ. ನಿಮ್ಮ “ಯಾತ್ರಿಕರು” ಓದಿದೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ನೀವು ಬರೆಯುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತು ಬೇರೆ.

ಇದರ ಮಾರ್ಗ, ಬಗೆ, ಭಾಷೆ ನಿಮ್ಮ ಈವರೆಗಿನವಲ್ಲ. ಈ ಯಂತ್ರ ಅರೆಯುತ್ತದೆ-ನುಣ್ಣಿಗೆ. Grinds surely. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯ ರೀತಿಯ ಕಾದಂಬರಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಒಂದು ಜೀವ-ಏಕೆ, ಎರಡಾದರೂ-ಹಣ್ಣಾದ ಬಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಕತೆಯಲ್ಲಿ ‘ಕೇಡಿಗಳ’ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟುಹೋದ ಮೇಲೆ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಉಳಿದ ಅಪರಿಚಿತನ ಮನೋವಿಲಾಸ ಸ್ಫುಟಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಮೊದಲಿನಿಂದ ಇವನೇ ಶಾಪಗ್ರಸ್ತನಾದವನು, ಇವನ ಮೇಲೆ ಈ ಪರಿಣಾಮ ಆಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬ ಮಾನಸಿಕ ಪ್ರಭಾವದ ವಿನ್ಯಾಸ ಅಷ್ಟು ರೂಪಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಹೇಳಲಾರೆ. ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಚಾರದಿಂದ ಈತನಿಗೆ ನೆರವಾದವನ ಚಿತ್ರ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ನೀವು ಬಳಸುವ ‘ಅರಮರ್ಧ’(?) ಅರ್ಧಮರ್ಧ(?)ವಾದ್ದು. ಆದರೆ ಬೆಳಕಿನ ಚಿತ್ರ.

ನಿಲುದಾಣಕ್ಕೆ ಇವನು ಹೋದದ್ದು ಆಕಸ್ಮಿಕ. ಅಲ್ಲಿನ ಯಾತ್ರಿಕರ ನಿಶಾವೃತ್ತಿ ರಂಗುಳ್ಳದ್ದು. ಇವನು ಕಂಡ ಯಾತ್ರಿಕರು ಕುರುಡು ನಂಬಿಕೆಯವರ ಸಂತೆ. ಅಲ್ಲಿನ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣು - ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪೂರ್ವದ ಒಲಿದ ಹೆಣ್ಣು - ಪ್ರಿಯರ ಸಂಬಂಧ-ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಆಕೆ ಜೊತೆ ಬಂದಳು. ಆಕೆ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಜೀವ ಉಳಿಸಲು ತನ್ನ ಜೀವ ಕೊಟ್ಟದ್ದು ನಿಜವಾಗಿ ಆತನ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ, ಆತನ ಯಾತ್ರಾಚ್ಛಲವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ನಿಷ್ಠೆ ನೆಲೆನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಕೆಯಂತೆಯೇ ಸತ್ತ ಆ ಮುದುಕಿ - ಅವಳ ಮೇಲೆ ಕಂಡ ಶಿಲುಬೆಗಳ ಆಕೃತಿ - ಆಕೆಯೇ ಕ್ರಿಸ್ತ

ಎಂಬಂತೆ - ಆ ನಾಯಿ ಇವನಿಂದಲೇ ಸತ್ತ ಸನ್ನಿವೇಶ - ಇವೂ ಇವನನ್ನು ದೃಢಗೊಳಿಸಿದವು. ಈ ದೃಢವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಅವನು ಜೆರುಸಲೆಂಗೆ ಹೋಗಿಯೇ ತೀರುತ್ತೇನೆ - ತನಗಲ್ಲವಾದರೆ ಅವಳಿಗಾಗಿ ಎಂದರೂ ಇವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವಿಶ್ವಾಸದ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮೊದಲು "ದೇವಿ"ಯ ಪ್ರೀತಿ, ಆಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡಿದ್ದರೂ ನಿಷ್ಠೆ, ಮುದುಕಿಯ proxy, ಆ ನಾಯಿಯ ಸಂಬಂಧ - ಇವೆಲ್ಲದರಿಂದ ಅಪರಿಚಿತನಲ್ಲಿ ನೆಲೆ ನಿಂತ ನಿಷ್ಠೆ, ಅವನು ಗೊಲ್ಲೊಥಾ ಸೇರಲಿ, ಬಿಡಲಿ, ಶ್ರದ್ಧೆಯ positivism ಸೂಚಿಕೆ. ನಿಂತಲ್ಲಿ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ದೇವರಿಗೆ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟ ಇನ್ನೊಂದು ಶಕ್ತಿಯ ಬೆಳಕು ಕಾಣಿಸಿ, ಇವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆ ತಿಳಿವೇ ಬೆಳಕಾಗಿ, ಸಾವಿನ ತಂಪಾದ ಕೈ ಅವನ ಮೇಲೆ ಬಂದಂತಾಗಿ ಕಡೆಯ ಬಿಡುಗಡೆ ಬರಿಸಿದ್ದೀರಿ.

ತನಗಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಮುದುಕಿಗಾಗಿ ಜೆರುಸಲೆಂಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದವನು. ಮುದುಕಿ ಮತ್ತು ಆಕೆಯ ನಾಯಿ, ಅವಳ ಉದ್ದೇಶ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಮರೆಯದಂತೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಇವನ ಒದತದಿಂದ ಅದು ಸತ್ತಿತು. ಅದರ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಇವನನ್ನು ಉಕ್ಕು ಮಾಡಿತು. ದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಹುಟ್ಟಿ ಅವಳಲ್ಲಿ ಕೆಡುಬಾಳ್ವೆ ಸೂಳೆಗಾರಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ದೂಡಿದ್ದನೆಂದು ಆಪಾದಿಸಿದ ಈತನನ್ನು ಆ ತಂಗು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು, ಪುನಃ ಅವನೊಡನೆ ಬಂದು ಅವನ ಜೀವವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದು - ಇವೆಲ್ಲ ಹುರುಪುಗಳಾಗಿ ಜೆರುಸಲೆಂಗೆ ಹೋಗಿಯೇ ತೀರಬೇಕೆಂದು ಕ್ರೈಸ್ತನ ಜೀವನದ ಶಿಲುಬೆಯ ಅರ್ಥವಂತಿಕೆ ಕೊಡುವ ಸಂಕೇತದ ಮನುಷ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬೇಕೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಯಾತ್ರೆಯ ಹಡಗಿನ ಅವಕಾಶ ತಪ್ಪಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಆ ನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ - faith ಅಲ್ಲವೆ? - ಕಳ್ಳರ ದೋಣಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸರ್ವಸ್ವಾಪಹಾರ ಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಸೇರಿದನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿ ಸಂಕೇತವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅವನೂ ಹೊರಟುಹೋದ ಮೇಲೆ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವನೋ ಉಪಕಾರಿಯ ನಿರಂತರ ಸೇವೆ, ಉಪಚಾರ ಇವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಲಿಸುತ್ತದೆ. ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದವರು ಸಾಮಾನ್ಯ ಯಾತ್ರಿಕರು. ಯಾಂತ್ರಿಕ ಯಾತ್ರೆಯ ಸಂತೆಗುಂಪು. ಕಾದಂಬರಿಗೆ ಬೇಕಾದ್ದು ಈ ಇಬ್ಬರು.

ಇವನಿಗೆ ಈ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಜೊತೆಗಾರನು ತನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟುಹೋದದ್ದು ಕಣ್ತೆರೆದಂತಾಗಿತ್ತೇನೋ. ಕೊನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ತಿಳಿವು ಮೂಡಿತು. ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೋದವನ faith ನಿಚ್ಚಳ. ಅದು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಿತು ಇವನನ್ನು.

ದಿನಾ ಎಷ್ಟೋ ಮಂದಿ ಶಿಲುಬೆ ಹೊತ್ತು ಹೋದದ್ದನ್ನು ಕಂಡವನಿಗೆ ಇವನು ಕ್ರಿಸ್ತ, ದೇವರ ಮಗ ಎಂಬುದು ಅರಿವಾಗದೆ ಅಪಚಾರವಾಗಿತ್ತು. ನಾನು ಬರುವವರೆಗೂ ನೀನು ಹೀಗೇ ಇರು ಎಂಬ ಮಾತು ಕ್ರಿಸ್ತನ ಮಾತು ಎಂಬಂತೆ ಭಾಸವಾಗಿ ತಿಳಿವು

ಮೂಡಿದಂತಾಯಿತು. ಅದೇ ತಿಳಿವು ಮುಂದೆ ಸಾವಾಗಿ, ತಂಪು ಸೋಂಕಾಗಿ, ಬಿಡುಗಡೆಯ ಬೆಳಕಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಜೆರುಸಲೆಂ ಇಲ್ಲಿ ಇವನ ಹೃದಯದಾಳದಲ್ಲಿ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿದ್ದವರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ಹೊರಗಣ್ಣಿನ ಉತ್ಸವ ನೋಟ. ಇಲ್ಲಿ ಯುಗಗಳಾದಿಂದ ನೋಯಿಸಿದ್ದ, ಬೇಯಿಸಿದ್ದ ಒಂದು ತಿಳಿವು. ಯೇಸು ಪಾರ್ಥಿವ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನೊಂದು 'ದೇವರೆ, ನನ್ನ ಕೈ ಬಿಟ್ಟಿಯಾ' ಎಂದಿದ್ದ. ಆದರೆ ಮೂಲ ವಿಶ್ವಾಸ ಬಿಡದೆ, 'Father, forgive them, they err in their ignorance' ಎಂದ. ಹೆಣ್ಣಿನ ಮಗನಾದವನೇ ದೇವರ ಮಗನೂ ಆದ.

ದೇವರಿಗೆ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಇವನ ನಾಸ್ತಿಕತೆಯೆಂದು ಭಾಸವಾಗುವ ಆಸ್ತಿಕತೆಯ ಗಮ್ಯ godless ಎಂಬಂತಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವುದು ಯೇಸುವನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದೇವದೂತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅವನ ನಿಂದಕರು ಅವನ ಯಾತನೆಗೆ ಮರುಗದಂತೆ, ಕರಗದಂತೆ ಮಾಡಿತೋ ಅದು ಸತ್ವಾಂಶ.

ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ 'ಜಗದಗಲ' ಎಂಬ ಮಾತು ಮೂರು - ನಾಲ್ಕು ಸಲವಾದರೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಯುಗದಗಲ ಎನ್ನಬಹುದಾದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಜನಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾಗಬೇಕು. ಈ ಅಪರಿಚಿತನಿಗೆ ಆ ಅರಿವು ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಡಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸರ್ವಸ್ವಾಪಹರಣವಾದ ವೇಲೂ ಉಳಿದ ನಚ್ಚು ನೆಮ್ಮದಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ಸಂಕೇತ ಯಾರದೋ ಉಪಚಾರ - ಅವ್ಯಾಜ, ಅಹೈತುಕ - ಸೇವೆ; ಆ ಕಗ್ಗ ಮನಸ್ಸು, ನಡತೆ, ಮೊಂಡುತನ ಹೋದಾಗ ಬೆಳಕು ಹರಿಯಿತು. ಅದು ಹೊರಲೋಕಕ್ಕೆ ಅತೀತ. ಈ ಸಂಕೇತ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಈತನ ಕಡೆಯಿಂದ ಕ್ರಿಯಾ ವಿಧಾನವನ್ನು ಕಾಣಿಸಬೇಕಿತ್ತೇನೋ. ಇದು ದೊಡ್ಡ ಕ್ರಿಯಾತಂತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಯಾತ್ರೆ ಒಂದೊಂದು ಜೀವವೂ ಆತನ ಆಳದಲ್ಲಿ ಆ - ಜೆರುಸಲೆಂ. ಆ ತಪಸ್ಸು ತಪ್ಪು - to burn - ಆಗಬೇಕು, purpose and fulfilment ಆಗಬೇಕಿದ್ದರೆ. ಸಣ್ಣ ಅವಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಕಾಣಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಈ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳ ಏಕಾಂತ ಸಾಧನೆ, ಈ ನೋವು ಪಟ್ಟವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬೆಳಕು ತಂದೀತು. ಶಾಪಪಾತ ಶಿಲುಬೆ ಹೊತ್ತವನದಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ಆ ಗತಿಗೆ ತಂದ ಪರಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತದ್ದು. ದಿನಾ ಶಿಲುಬೆ ಹೊತ್ತವರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಈತನಿಗೆ ಅಂದಿನವ ದೇವರ ಮಗನೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು? ಆ ಅಜ್ಞಾನವೂ ಹರಿಯಬೇಕು - ನಿಜದ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿ. ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒತ್ತುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಭಾರವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಆಲೋಕನ, ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲ, ವಿಮರ್ಶೆಯಲ್ಲ.

ಕೃತಿಯನ್ನು ಓದುವುದು ಒಂದು ಭಾವತರ್ಕ (emotional logic) ಆಗಿಯೂ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಅಥವಾ ಇಬ್ಬರ "ಏಕಾಂತ"ಗಳ monologue ವಿಧಾನ - Browningನ Ring and the Book ಮುಂತಾದಲ್ಲಿ ಇರುವಂಥಾಗುತ್ತದೆ. Wandering

Jew ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ನೀವು ಕಳೆದ ಬಾರಿ ಹೇಳಿದಂತೆ Somerset Maugham ಅವರ Of Human Bondage ಎಳೆ, ಸುಳಿವು, ನೆಳಲು-ಬೆಳಕು ಅಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತದೆ.

ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳ ಹೆಸರುಗಳ ಹೆಚ್ಚು ನಿರ್ದೇಶನವಿಲ್ಲ - ದೇವಿಯದು ಬಿಟ್ಟು ಯಾವ ಬೆಟ್ಟಗಳ, ಕಣಿವೆಗಳ ಹಿಮಪಾತದ ದಾರಿ? ಪೂರ್ವ ಮೆಡಿಟರೇನಿಯನ್ ಅಲ್ಲಿ ಬೇರೂಟನಿಂದ ತೆಂಕಲಿಗೆ, ಜೆರುಸಲೆಂಗೆ ಸೇರಿಸುವ ಯಾವ ರೇವು ಪಟ್ಟಣವಾದರೂ ಆಗಬಹುದು. ಇವನು ಹೋಗಿ ಸೇರುವ ಕಾಲವನ್ನು ತಡಮಾಡಿ, ಯಾತ್ರೆಯ ಹಡಗನ್ನು ಇವನಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಸಾಗಿಸಿಬಿಟ್ಟು, ಒಬ್ಬನ ಸರ್ವಸ್ವಾಪಹರಣ ಮಾಡಿ ಕಾಣಿಸಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಈಚೆಯೇ ಉಳಿಸಿ, ಯಾತ್ರೆಯ ಸಾಫಲ್ಯವನ್ನು - ಬಾಳವಿಮೋಚನೆ - ಅದೇ ಅಲ್ಲವೆ ಮುಕ್ತಿ? - ಸಿದ್ಧಿಸಲು ಸಾಹಸ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ. Right. ಯುಗಗಳ ಬಂಧನ ಬಿಡಿಸುವುದು ಇಲ್ಲಿನ ವ್ಯಾಪಾರ. ಈ ನೋವು, ತಡೆ, ಆಕ್ಷೇಪಣೆ ಇಷ್ಟುಕಾಲ ನೊಂದು ಗಾಸಿಪಟ್ಟ ಜೀವದ್ದು. ಇದಕ್ಕೆ ಹೊರಗಿಲ್ಲ ಮುಕ್ತಿ ಇದು ಇದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಬೆಳಕು. ನಾಸದೀಯ ನರಕಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಬಲ್ಲದ್ದು ಎನ್ನುವುದು ಭಗವದಪಚಾರ. ವಿಕಾಸ ಆ ದಾರಿ ನಡೆದದ್ದು - ನಡೆ ನುಡಿ ಮೇಲಲ್ಲ - ತಲೆಯ ಮೇಲೆ, ಒಳಗೆ.

ಭಾಷೆ, ಶೈಲಿ, ನಿಮ್ಮ ಬಳಕೆಯ ಕಲ್ಲು ಕಬ್ಬಿಣ ಗಾಲಿಗಳ ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ fluidity - ದ್ರವಗಳುಳ್ಳದ್ದು - ಪುನರುಕ್ತಿಯೇ ಅಥವಾ Rhetoricಗೂ ವಾಲಿ ಒಂದೆರಡು ಕಡೆ eloquenceಗೂ ಹೋಗಬಯಸುವಂತಿದೆ. Eloquence ಎಂದು ಸುಮ್ಮನೆ ಎನ್ನಲಾರೆ. ಭಾವಾವೇಶ ನುಡಿದದ್ದು, ನುಡಿಯದ್ದು, ನುಡಿಯದೆ ನುಡಿದದ್ದು, ನುಡಿದು ನುಡಿಯದುದು ಸೇರಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಅಡುಗೆ ಆದಂತಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಶೈಲಿಯ ವಿಕಾಸದಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದು ಮೈಲಿಕಲ್ಲೋ, ಸಂಕ್ರಮಣವೋ ಆದೀತು. ಆದರೆ ಆಗಾಗ - 'ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ' - 'ಹಾಗೆ ಹೇಳಬಹುದಾದರೆ' ಇತ್ಯಾದಿ ಬಗೆಯ ಮಾತುಗಳು ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಂಜನೆಯ ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯ ಆಗುತ್ತದೆ. 'ತೂಕ' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಪ್ರಯೋಗ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಿತ್ರ. ಇನ್ನೇನು ಬರೆಯಲಿ? ಇದು ಒಂದು ಸಲ (once over) ಆದ loose sally of the mind ಎನ್ನುತ್ತೇನಷ್ಟೆ. ಅವಲೋಕನ, ಪರೀಕ್ಷೆ ಅಲ್ಲ, ವಿಮರ್ಶೆಯಂತೂ ಖಂಡಿತಾ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಆಗಲೆ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಅವಕ್ಕೆಲ್ಲ ಇನ್ನೊಂದು ಸಲವಾದರೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅವಧಾನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ಸದ್ಯ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಇಷ್ಟನ್ನು, ತಪ್ಪೊ ಸರಿಯೋ ನಿವೇದಿಸಿ ಮುಗಿಸುತ್ತೇನೆ - ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಓದಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ.

55.

ಬೆಂಗಳೂರು, 25-5-1977

ಪ್ರೊ. ಇನಾಂದಾರರಿಗೆ : ನಮಃ. ಒಂದು ಸಲ (once over) ನಿಮ್ಮ 'ಯಯಾತಿ'ಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಾಡಿಸಿದೆ. ಮೊದಲೇ ಖಾಂಡೇಕರ್ ಜಾಣರು ಎಂಬುದನ್ನು

'36ರಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದ್ದವನು, ನಿಮ್ಮ 'ಎರಡು ಧ್ರುವ'ದಲ್ಲಿ ಅವರ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆ. ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ನಿಮ್ಮ ಬರವಣಿಗೆಯ ಮೇಲೆಯೂ ಅವರ ಪ್ರಭಾವ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಒಂದೆರಡು ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಪ್ರಕೃತಿ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡುವಾಗ Aesthetic ಎನ್ನಬಹುದಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ರೋಮಾಂಚಕಾರಿಯಾಗಿ, ಆವರಣಸಾಧಕವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಮಗೆ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಯಯಾತಿ ಕಡೆಕಡೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಮಾರ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಖಾಂಡೇಕರ್ ಉತ್ತಮವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮದಿರೆ, ಮದಿರಾಕ್ಷಿಯರಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾಗಿದ್ದ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರೀತಿ, ಮೃತ್ಯು ಇವುಗಳೇ ಒಂದು ಜೀವವನ್ನು ರೂಪಾಂತರಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನಗಳಾಗುವುವೆಂದು ಅವನ ಅರಿವಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ನಿಮ್ಮ ಮೂರು ಭಾಗದ ಕೃತಿಯ 'ಮೋಹಿನಿ'ಯಂಥ ಕಲ್ಲುಬೊಂಬೆ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ ಮಾರ್ಪಡುತ್ತಾಳೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸೇಡು, ಅಹಂಕಾರಗಳ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ದೇವಯಾನಿಯೇ ಕಡೆಗೆ ಮಾರ್ಪಡುವಂತೆ ತೋರಿಸಿದೆ/ದ್ದಾರೆ/ದ್ದೀರಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಕಚ, ಮಾರ್ಪಟ್ಟ ಮನಸ್ಸಿನ ತಂದೆ ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ, ತನ್ನ ದಾಸಿಯ ಮಗ, ದ್ವೇಷದ ಪುತ್ಥಳಿ ಆಗಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಪುರು 'ಅಮ್ಮಾ' ಎಂದು ದೇವಯಾನಿಯನ್ನು ಕರೆದು ಅವಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಆಶೀರ್ವಾದ ಪಡೆದಾಗ ಒಂದು ರೂಪಾಂತರಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಮಗಳ ಮೋಹದಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಕಚನ ಪರವಾಗಿ ಸಂಜೀವನಿ ದಾನಮಾಡಿ, ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಯಯಾತಿಗೆ ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟು, ಕಡೆಗೆ 'ಇನ್ನು ನಿನ್ನ ಸಂಗತಿ ನನಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ, ನನ್ನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ನಾನು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅವಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮುರಿದ. ಯತಿಯ 2-3 ದರ್ಶನಗಳೂ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಭಿನ್ನವಾದರೂ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕಿಂತ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನದ ಹಾಸುಪೀಠ ಮೇಲಿನದು ಎಂದು ಹೇಳಿ, ತನಗೆ ಪಟ್ಟ ಬೇಡವೆಂದಾಡಿದ್ದು ಒಂದು ಹಿತಪ್ರಭಾವವಾಯಿತು. ವಾನಪ್ರಸ್ಥಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿತು. ಶರ್ಮಿಷ್ಠೆಯದು ತ್ಯಾಗಜೀವನ. ಒಮ್ಮೆ ತಂದೆಯನ್ನೂ ಅವನ ಜನವರ್ಗವನ್ನೂ ಉಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಸುಖವನ್ನೆಲ್ಲ ಕೊಡಮಾಡಿದ್ದಳು. ಆ ತ್ಯಾಗದ ಜೊತೆಗೆ ಯಯಾತಿಗೆ ನಿಸ್ವಾರ್ಥವಾದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದಳು. ಕಡೆಯ 'ಉಶ್ಯಾಪ'ದ - ಶ್ಯಾ! ಶ್ಯಾ! ಎರಡೂ ugly ducklings - ಫಲ ದೊರಕಿದಾಗ ಒಂದು ಕಡೆ ಕಚನ ನುಡಿ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಪುರುವಿನ ವೀರ, ತ್ಯಾಗ, ಸಜ್ಜನತೆ ಕಲ್ಲುಮೂರ್ತಿಯಂತಿದ್ದ, ರಾಗದ್ವೇಷಬದ್ಧಳಾಗಿದ್ದ ದೇವಯಾನಿಯನ್ನೇ ರೂಪಾಂತರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಶರ್ಮಿಷ್ಠೆಯಂತೆಯೇ ತಾಯಿ-ಪತ್ನಿ ಎರಡೂ ಪುನಃ ಸವಿ ಆಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುವ ಸನ್ನಿವೇಶ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಇದು ಪವಾಡವೇ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡದು : ಅವಳು ಶರ್ಮಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಬೀಸಣಿಗೆಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ, ಪಾದಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಸಹಚರಿಯರಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು

ಪಾಕಗೊಳಿಸಿರುವುದು ತುಂಬಾ ಚೆನ್ನಾದ ಸಂಗತಿ. ಮೂಲದ ರಂಗು ರಂಜನೆ ಬೇರೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೇವಯಾನಿಯ ಚೇಷ್ಟೆಯೇ ಋಷಿಯ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಶರ್ಮಿಷ್ಠಿಗೆ ಪುತ್ರದಾನ, ಪ್ರೇಮದಾನ ಮಾಡುವಂತಾಗುತ್ತದೆ. Thus do our own acts boomerang on our heads.

ರೂಪತೃಷ್ಣೆ, ಲಂಪಟತೆ ನಹುಷನಿಂದ ಯಯಾತಿಗೆ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ದೇವಯಾನಿಯ ಲೋಕೋತ್ತರ ಸೌಂದರ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮರೆಮಾಡುತ್ತದೆ. ವಿಷಯಸುಖಕ್ಕೆ ಅವನು ದಾಸನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಗಸ್ತ್ಯರು ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಶಾಪ ಮಗನ ಮೇಲೂ, ವಂಶದ ಮೇಲೂ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ತಾಯಿ ತಂದೆಯರಿಗೆ ಯಯಾತಿ ದೊಡ್ಡ ಮಗ. ಯತಿಯನ್ನು ನಾನು ಕಂಡಿದ್ದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಗೆಯ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳು ಸಹಜವೇ. ಎರಡೂ ಯಯಾತಿಯ ಮೇಲೆ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವಗೊಳಿಸಬೇಕಿತ್ತೋ ಅಷ್ಟು ಗೊಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ತಾನೇ ಯುವತಿಯಾಗಿ ಸುಂದರಿಯಾಗಿ ಇದ್ದ ಮುಕುಲಿಕೆಯನ್ನು ಒಂದು ವಿಲಾಸ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಯಯಾತಿಯ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿ, ಆಮೇಲೆ ಅವನಿಂದ ಇವಳಿಗೆ ರೋಗ ಬಂದಿತೆಂದು ಮೂದಲಿಸುವ ತಾಯಿಯ ಚರಿತೆ ವಿಚಿತ್ರ! ಅಲಕೆಯ ಪಾಡು ಬೇರೆ : ಅದು ಹೆಚ್ಚು ಶುಚಿಯಾದದ್ದು. ಆಕೆಯ ಬಂಗಾರದಂತಹ ತಲೆಕೂದಲು ಕಥಾಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿ ಫಲಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ. 'ನಿಷ್ಪಾಪಿ'ಯಾದ ಆಕೆಯನ್ನು ರಾಣಿ ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯ ಒಂದು ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಹಾಕಿ ವಿಷಕೊಟ್ಟು ಕೊಲ್ಲಿಸುವ ಪ್ರಕರಣ ನೀಚವಾದ್ದು. ಅರಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸುರಂಗಮಾರ್ಗ, ರಂಗಮಹಲುಗಳು, ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯ ಸೆರೆಮನೆಗಳು, ವಿಷಪ್ರಾಶನ ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ದುಃಖ್ಯಾತವಾದುವೇ. ಆದರೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಚಿಕ್ಕ ಅಲಕಾ ರಾಜನ ಲಂಪಟತೆಗೆ ಈಡಾಗಬೇಕಾದವಳು ದೊಡ್ಡ ಅಲಕೆಯ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಮಗಳಾಗಿ ತನ್ನ ಸೊಸೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗವೂ ಒಂದು ವಿಧಿಯ ವಿಲಾಸವೇ. ಸದ್ಯ ಪಾರಾದಳು.

ಕಚನ - ಏಕೆ, ಕಚದೇವನ - ಕಥೆ ಲೋಕಹಿತಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ರಾಜನ, ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕ್ಷೇಮಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಯಯಾತಿ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ದೇವಯಾನಿ - ಇವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. 3-4 ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ, ಮಜಲುಗಳಲ್ಲಿ ಯತಿಯ ದರ್ಶನವಾದರೂ ಕಡೆಯ ಸಲ ಬಂದುದು ನಿಜವಾಗಿ ಹಣ್ಣಾದ ಮನಸ್ಸು. ಕಡೆಯ ಸಲ ಬಂದದ್ದು ಶರ್ಮಿಷ್ಠಿ-ಪುರು ಇವರ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬದಲಾಗಿದ್ದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಗ್ಧನಾಗಿ. ಪುರುವಿಗೆ ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟದ್ದಕ್ಕೆ - ಒದಗಿದ್ದಕ್ಕೆ - ಕಾರಣ ತಾನು, ಋಷಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಪೂರ್ತಿ ಮಾರ್ಪಾಡನ್ನು ಸ್ಫೀರಿಕರಿಸುತ್ತದೆ. ನನಗೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ

ಭಾವನೆ ಹೀಗೆ : ಇತಿಹಾಸ ಕಾವ್ಯಗಳ ವಸ್ತುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಇಂದಿನ ಕಥೆಯಾಗಿ ರೂಪಾಂತರಿಸುವಾಗ ಮಾನವವಾಗಿಯೂ ಮಾನಸಿಕ ಮಾರ್ಪಾಡಾಗಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು. ಮುಷ್ಠಿ, ಯೌವನ ಎಂಬುದು ತೊಡುವ ಅಂಗಿಯಂತಲ್ಲ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ಕಳಚುವುದಲ್ಲ. ಪುನಃ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲ; ಅದನ್ನು 1977-8ಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದು. ಮೂಲಭೂತವಾಗಿ ಆ ಅಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಪಡದಿದ್ದರೂ 'ಮೂರನೆಯ ಸಾರಿ ನಾನು ನನ್ನ ವಾರ್ಧಕ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದಾಗ ತನಗೆ ಮೃತಿ ಬರುತ್ತದೆ, ಶಾಪಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದ್ದವನಿಗೆ ಯೌವನ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಮೂರ್ತಗೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಎರಡು ಸಲ ನುಡಿದು ಮೂರನೆಯ ಸಲ ಅರ್ಧಕ್ಕೇ ನಿಂತಾಗ, ಕಚನ ಮಂತ್ರಪಠಣ ಮಾತು, ದೇವಯಾನಿಯ ನಡವಳಿಕೆ, ಶರ್ಮಿಷ್ಠೆಯ ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ, ಅವಳ ತ್ಯಾಗ, ತಪಸ್ಸು ಅವನನ್ನು ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಪ್ರೇಮದ ತ್ಯಾಗ-ವಿಕಾರಗಳು ಇವು. Passion, selfishness, envy etc. Vs. self sacrifice. 18 ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ದೇವಯಾನಿಯ ಸಂಪರ್ಕ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ, ನಿಜ. ಶರ್ಮಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಜೀವದಿಂದ ಉಳಿಸಿದ್ದರೂ ಅವಳ ಗತಿ ಏನಾಯಿತು, ತನ್ನ ಮಗನ ಗತಿ ಏನು ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸದ ಸ್ವಾರ್ಥಲಂಪಟ ಚೂಡಾಮಣಿ ಅವನು. ನನಗೆ ಇಬ್ಬನ್ನಿನ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ - Pretenders - ಅರ್ಲ್‌ಸ್ಯೂಲ್‌ಗೆ ಅವನ ಪ್ರೇಯಸಿ ಆಗಿದ್ದು ಅವನಿಗೆ ಮಗನನ್ನು ಹೆತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿಯಾಗುವಾಗ ಅವನಿಗೆ ಮಗನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಇವನನ್ನು ಪಾಪಕ್ಕೆ ಎಳೆಯಬೇಡ ಎಂದು ವಚನ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅವನು ಅದನ್ನು ಧರ್ಮಚ್ಯುತಿಗೊಂಡಾಗ ಪುನಃ ದರ್ಶನ ಕೊಡುವ ಪ್ರಸಂಗ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು. ಇಲ್ಲಿ ಶರ್ಮಿಷ್ಠೆ ಯಯಾತಿಗೆ ಹೇಳಿರುವುದು ತನ್ನ ಮಗನ ಮೇಲೆ ಯಯಾತಿಯ ವರದಹಸ್ತ ಸಂತತವಾಗಿರಲಿ ಎಂಬ ಮಾತು. ಆ ತಾಯಿ-ಮಗ ನಿಜವಾಗಿ ತ್ಯಾಗದ ನಿಃಸ್ವಾರ್ಥದ ಮೂರ್ತಿಗಳು. ಪ್ರೇಮ ಅನ್ಯಹಿತಕಾಂಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಸಹನಶೀಲವಾಗಿ ಉದಾರವಾದರೆ, ಸೇಡು ಕ್ರೌರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಚ್ಯುತವಾದರೆ ತನ್ನನ್ನೂ ನಾಶ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ, ತನ್ನ ಧರ್ಮವನ್ನೂ ಹಾಳು ಮಾಡುತ್ತದೆ, ತನಗೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟವರನ್ನೂ ದುರ್ಗತಿಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ನಿಜವಾಗಿ, ರಾಕ್ಷಸಿ ದೇವಯಾನಿ, ರಾಕ್ಷಸ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮಗಳಾದ ಶರ್ಮಿಷ್ಠೆ ದೇವತೆ ಎಂದೂ, ಬಹುಶಃ 'ಯಯಾತಿರಿವ ಶರ್ಮಿಷ್ಠಾ' ಎಂಬ ನಮ್ಮ ಆಶೀರ್ವಚನವನ್ನು ಖಾಂಡೇಕರ್ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಾಧಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಏನೋ.

ಮೂಲ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ದೇವಯಾನಿಗೂ ಶರ್ಮಿಷ್ಠೆಗೂ ಮಕ್ಕಳು ಹಲವರು. ಇಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೇ. ಯದುವಿಗೆ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ದಾಸೀಪುತ್ರನಾದ, ಆದರೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯಪುತ್ರನಾದ ಪುರುವಿಗೆ ಆ ತ್ಯಾಗದ ಬುದ್ಧಿ ಬಂದದ್ದು ತಾಯಿಯ

ಮೂಲಕ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನಾನು ಬರೆದು ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ? ನಿಮಗೆ ಈ ಭಾಗವೆಲ್ಲ ಚರ್ವಣ.

ಖಾಂಡೇಕರರ ಕಲ್ಪನೆ ಕಾದಂಬರಿಕಾರನಿಗಿಂತ ಕವಿತಾವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಒಲಿಯುವಂಥ ಮಾರ್ಗ - Scroll work than architecture ಎನ್ನುವಂತಿದೆ. ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಕಥಾನಕದಲ್ಲಿಯೂ ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಪ್ರಕೃತಿಯ ವರ್ಣನೆಗೆ ತೊಡಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ 'ಕಚಕುಳಿ' ಎಂಬ ಮಾತು ತುಂಬಾ ಪ್ರಿಯವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿ ಈ ದೊಡ್ಡ ಕಾಗದವನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಬಹುಶಃ ಪುಟ 44ರಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವ ಶಿಲ್ಪಕೃತಿಯ ಚುಂಬನ, ಮೋಹರತಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಜರ್ಮನ್ ಕವಿ ಹೈನೆಯ 'Florentine Nights' ಎಂಬಲ್ಲಿ - Venus? - ಒಂದು ಅಮೃತ ಶಿಲಾವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಅಲ್ಲಿನ ಕಲಾವಿಲಾಸಿಯವಕ ಹೀಗೆ ಚುಂಬನ ಮಾಡಿ ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, - ನಡುರಾತ್ರಿಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳಲ್ಲಿ. ಅದಿನ್ನೂ ರಮ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸತಿ-ರತಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಲೋಕಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಶಿವನನ್ನು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ವಿಮುಖ ಮಾಡಲು ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಉರಿಸಿಬಿಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಆ ರತಿಯ ಪ್ರಲಾಪ ಅಸತಿಯ ಪ್ರಲಾಪವಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ದಿನದಿನವೂ ಹೊಸ ಹೆಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ರತಿಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಬಯಸುವ ಇಂಥ ಯಯಾತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಹಾಗೆ ಕಂಡೀತು. ಇನ್ನೂ ಆ ಕಾಲ ತುಂಬ ಮುಂದೆ ಬರುವುದಾಗಿದ್ದರೂ ಬಹುತರ ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಗುಣಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ಬೆಳಸಿ ಕಾಣಿಸುವ ಯಯಾತಿಯ ಮನೆಯ - ಇತರರ - ಚಿತ್ರಣದ ಆರಂಭದ ಪ್ರಕರಣ ಇದು ಎನ್ನಬಹುದು. ಕಡೆಯವರೆಗೂ ನಹುಷನ ಹೆಂಡತಿಗೆ - ಯಯಾತಿಯ ತಾಯಿಗೆ - ಗಂಡನಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ, ಮಗನ ಮೇಲಾಗಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಡಸುತ್ತಿದ್ದ, ಅನ್ಯಾಯವನ್ನೂ ಕ್ರೌರ್ಯವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಆಸುರೀ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಡಸುತ್ತಿದ್ದ ದೇವಯಾನಿಯನ್ನು ಶಾಸನ ಮಾಡದ-ತಡೆಯದ ಯಯಾತಿ ಕೇವಲ ಅಯೋಗ್ಯ. ನೇರವಾಗಿ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ದೇವಯಾನಿಯ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮ್ರಾಟನಾಗಿದ್ದವನು ತನ್ನ ಮೇಲಾಗಲಿ, ಹೆಂಡತಿಯ ಮೇಲಾಗಲಿ, ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಯಾವ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನೂ ಶಾಸನಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಕೈಕೊಳ್ಳಲು ಆಗದಿರುವುದು ಅತಿದೌರ್ಬಲ್ಯ. ಶರ್ಮಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿಗೆ ಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಬದುಕಿಸಿಬಿಟ್ಟರಾಯಿತೆ? ಆ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಸ್ನೇಹಿತ ಸತ್ತ ಅಷ್ಟೇ. 18 ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಆಕೆಯ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಮಗನ ಗತಿ ಏನು ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಬೇಕಾದ ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕೂಡ ಅವನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಹೇಗೋ ಮರಣ ತಪ್ಪಿ, ವಾರ್ಧಕ್ಯದ ಕುಷ್ಟು ಕುಷ್ಟು ವಿಕಾರ ರೂಪ ಹೋಗಿ, ತಾನು ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದ್ದ ಪುರುವಿಗೆ ಪುನಃ ಯೌವನವನ್ನೂ ರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ದೊರಕಿಸಿಕೊಟ್ಟು,

ಕಚ, ಶರ್ಮಿಷ್ಠಾ, ಪುರು ಈ ಮೂವರ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತೆಯಿಂದಾಗಿ ಯತಿಯ ಪಕ್ಷಪಾತ ದರ್ಶನದಿಂದ ವಾನಪ್ರಸ್ಥಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವುದು ನಿಜವಾಗಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಫಲ ಸಂಧಾನ. ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿಯೇ - ಒಕ್ಕಣ್ಣಿನ ರಕ್ತಸಗುರು - ಮಗಳ ಮೇಲಿನ ಮೋಹದಿಂದ ಸಂಜೀವನಿ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಕಚನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ಮತ್ತಷ್ಟು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಬೇರೆ ವರವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು, ಪುನಃ ಮಗಳ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಅವನ ಶಿಕ್ಷೆ ಎಂಬಂತೆ ಯಯಾತಿಗೆ ವಾರ್ಧಕ್ಯವಿಧಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪುನಃ ತನ್ನ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಇವರ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ತಾನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪು. 424ರಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಪ್ಯಾರಾದಲ್ಲಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ ತನ್ನನ್ನು ಪಾರು ಮಾಡಿಕೊಂಡುದು ಅವನಿಗೇ ಆದ ಉದ್ಧಾರಕಾರ್ಯ. ದುರ್ವಾಸ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರ ತಮ್ಮನೋ ಅಣ್ಣನೋ ಇವನು. ಋಷಿ-ಶಾಪ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು ಏನೇನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ?

ಒಂದು ಸಲ ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಓದಿದ್ದೇನೆ. 18 ವರ್ಷದ ಲಂಪಟದ ಕಥೆಯನ್ನು ವರ್ಣನೆ ಮಾಡುವುದು ಕಥೆಯ ವೀರ್ಯವನ್ನು, ಹದವನ್ನು ಕೆಡಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದು ನೂರು ಪುಟ ಕಡಮೆಯಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಕಾದಂಬರಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದಿತು, ಕೃತಕಾರ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ನಾನಾರು ಅಂಥ ಕಾದಂಬರಿಕಾರನ ಮೇಲೆ ಈ ಬಗೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ? ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಮನ್ನಣೆ ಪಡೆದು, ಸಮಸ್ತ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾದ ಜ್ಞಾನಪೀಠದ ಪುರಸ್ಕಾರ ಸೌಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಪಡೆದ ಕೃತಿ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಅಂಥದು, ಇಂಥದು ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ? 'ಎರಡು ಧ್ರುವ'ದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರಿ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅವರ 'ಶಾಜಮಹಲ್' ಕಟ್ಟಡವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ಈ ಕೊಡುಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೃತಿಯನ್ನೂ ದಾನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಕಾರ್ಯ. ಪುನಃ ನಾನು ಇದನ್ನು ಯಾವಾಗ ಓದುತ್ತೇನೋ; ಇನ್ನಾವ ಭಾಗಗಳನ್ನು ನಾನು ಎಣಿಕೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವೋ; ಒಂದು ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಅವಸರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಬರೆಸಿ ಕಾಣಿಸುವಾಗ, ಕಾಣೆ. ಪುಸ್ತಕ ಕೊಟ್ಟಿರಿ; ದಾನಕ್ಕೆ ಬಂದ ಎತ್ತಿನ ಹಲ್ಲು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದರು ಎಂಬಂತೆ ಪುಗಸಟ್ಟೆ ಬಂದ ಎತ್ತಿನ ಟೀಕೆ ಮಾಡುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ Free Pass Holders Privilege. ಅವರು ದುಡುಕುವಷ್ಟು ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡವರು ಧಾರಾಳ ವಹಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಎದುರಿಗೆ ಕಂಡಾಗ, ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಬಹುದೇನೋ. ಇನ್ನೂ ಹತ್ತು ಜನ ಕಚ-ದೇವಯಾನಿ; ಯಯಾತಿ-ದೇವಯಾನಿ; ಯಯಾತಿ-ಶರ್ಮಿಷ್ಠಾ; ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಪುರು-ಇವರ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರತಿಭಾವಿಲಾಸವನ್ನು ಮೆರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಅವಕಾಶವಿದೆ ಎಂದರೆ ನೀವು ಬೇಸರಪಡಲಾರಿರಿ ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.

P.S. : ನಿಮ್ಮ ಮೆಚ್ಚಿನ ವರ್ಜಿನಿಯಾ ವುಲ್ಫ್ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಎಲ್ಲ ದೊಡ್ಡ ಕೃತಿಕಾರರೂ ಇತಿಹಾಸವನ್ನೂ ಪೂರ್ವಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ತಳ್ಳಿಬಿಡದೆ ಅವರ ಕೃತಿಗರ್ಭವಾಗಿ ಒಮ್ಮೆಗೇ "Inheritors as well as Originators" ಆಗಬೇಕಾಗಿರುವ ಮಾರ್ಗ ತೆರೆದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಎಂದಿಗೂ, 'ಪಾರ್ಶ್ವಭೂಮಿ' ಇಂದಿನ ಭಾರತೀಯ ಜೀವನದ ವಿಶ್ವಂಖಲತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದು ನಮಗೆ Roots ಆರಿವಿಲ್ಲ; ಆರಿವ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಹೊಸ Paganism - ಜಾರ್ವಾಕ ಎನ್ನಲೇ? - ಬಂದಿದೆ. ಲೌಕಿಕವಾಗಿ ಒಂದು ಆರಾಜಕವ್ಯಕ್ತಿ, ಹೊಣೆಬುದ್ಧಿ ಶೂನ್ಯತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ದೇಹ, ಬುದ್ಧಿ, ಸ್ವ ಮೀರಿ ಅನ್ಯಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿವ ಹೊರತು ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಇದು ಶಕ್ತವೇ? ಜನ ಪುರುಗಳಾಗಬೇಕು; ಆಗಲಿ. ಆಗ ದೇವಯಾನಿ-ಯಯಾತಿಯರ ಉದ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ; ಶರ್ಮಿಷ್ಠ ದಾಸಿತ್ವ ಕಳೆದು ತ್ಯಾಗದ ತಾಯಾಗುತ್ತಾಳೆ, ದೇವಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಜನಾಂಗಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಇಂಥ ಗುಣಗಳೇ ಬಲಿತು ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣವಾಗಬೇಕು.

56.

ಬೆಂಗಳೂರು, 16-4-1979

ಪ್ರೊ. ಇನಾಮದಾರ್ ವೆಂಕಟರಾಯರಿಗೆ : ನಮಃ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನನ್ನ ಹೆಸರ ಅಂಕಿತವಿಲ್ಲದಿದ್ದ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಓದನೆಯೇ ಓದುವ ನಿರ್ಬಂಧ ನನಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನೀವೇ ತಂದುಕೊಟ್ಟಿರಿ; ನಿಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿ ಒಂದು ಗಂಟೆ ಕಾಲ ಮಗಳನ್ನು, ತಮ್ಮನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿರಲು, ಮಗಳು ಬ್ಯಾಗಿಂದ ಮಡಿಸಿ ತೆಗೆದ, ಮುದ್ದಾಗಿ ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿದ ಬೈಂಡಾದ, ಹಬ್ಬು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಪುಸ್ತಕ ಕೊಟ್ಟಳು. ಉತ್ತರವನ್ನು ಬರೆಯುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನನ್ನ ಪದ್ಧತಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಷಮತೆಯಿಂದಲೇ ಓದಿದೆ.

ಅಷ್ಟೇನೂ ಒಪ್ಪದಿದ್ದುದನ್ನು ಮೊದಲಿಗೇ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸುವುದು ಸತ್‌ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಓದು ಸ್ವಲ್ಪ ಶ್ರಮವಾಯಿತು. ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದಿದ ನನ್ನಂಥವನಿಗೇ ಕುಳಿತು ಓದುವುದು ಶ್ರಮವಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಅದನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದವರ - ಮೂಲ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಓದದಿರ/ಓದಿರಬಹುದಾದವರ - ಪಾಡು ಅಷ್ಟೇನೂ ಹರ್ಷಪ್ರದವಲ್ಲ. 'The Read word' >< spoken word - ಎಂದಿಗೂ ಕಷ್ಟವೇ. ಆದುದರಿಂದ ಜಾಳಾದ ನನ್ನ ಮಾತೇ - ಒದರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ - ಹೆಚ್ಚು ಮಾನವಿ. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಸೋಸಿಯೇಷನ್‌ಗೆ ಕೊಡುವ ವಿದ್ವದುಪನ್ಯಾಸದಂತೆ ಇರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಓದಿ ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದ್ದು.

ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ, ಈ ಮೂರು ಉಪನ್ಯಾಸಗಳೂ ನಮ್ಮ ವಿಮರ್ಶನ ಪದ್ಧತಿ ಪ್ರೌಢವಯಸ್ಸಿನ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಿಧಾನವನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನೂ ಸಾಧನೆಯನ್ನೂ ತಂದಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತದೆ. ನಾನೇ ಒಂದು ಯೂನಿವರ್ಸಿಟಿ ಆಗಿದ್ದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿಮಿಷ ಯೋಚನೆ ಮಾಡದೆ ಒಂದು ಡಾಕ್ಟರೇಟ್ ಕೊಡಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅಷ್ಟು ಸೀಮಾಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದೆ : ವಿಮರ್ಶನ ರೀತಿ, ದೃಷ್ಟಿ, ವಿವರ, ವಿಚಕ್ಷಣೆ. ಎದುರು ನಿಂತವರ demolition - ಹೌದು, ಮಹಾದೈತ್ಯರಂಥವರಾಗಿದ್ದರೂ (ಮೂವರೂ ಹಾಗೇ. ಅದರಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಇಂಗ್ಲಿಷ್

ಪಾರಂಗತರು; ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಕನ್ನಡದ ಗಣ್ಯರು) - ಸರಿಯಾದ್ದೇ. ಈಚೆಗೆ ನೀವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಅದೂ ಸ್ವಂತ ಕಾದಂಬರಿಕಾರರಾಗಿ ಅದರ ಹೃದಯವನ್ನೂ ಮಾರ್ಗವನ್ನೂ ಬಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೆಲವು ಸಂಗತಿಗಳು ತುಂಬಾ ಅರ್ಥವತ್ತಾಗಿ, ಹೃದ್ಯವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. ಈಚೆಗೆ ನನ್ನ ಅವಧಾನ ಒಂದು ಓದಿಗೇ ನೋಟಕ್ಕೇ ವಿವರಗಳನ್ನೂ ವಿಶಿಷ್ಟಾಂಶಗಳನ್ನೂ ಅಖಂಡವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹಿಡಿಯುವ ಶಕ್ತಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಒಟ್ಟು ನೋಟ, ಬಗೆ ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ; ಇನ್ನೂ ಈ ಒಂದು once overಗೆ ಕೂಡ. ನಿಜವಾಗಿ ಅವರ ಕವಿತಾ ಸಾಧನೆಗಿಂತ ಈ ಎರಡು ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲೂ ಅವರು ಸಾಧಿಸಿರುವರೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುವ ಹಿರಿಮೆ ಅವರಿಗೆ ಈ ಎರಡನೆಯ ಪಟ್ಟವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವಂಥದು.

ನಾನು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದಿಲ್ಲ. ಅಂಥುದನ್ನೇ ಕುರಿತು ನಾನು ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜು, ವೇಷ, ಸಲಕರಣೆಗಳು ಅತೀವ ವಿತರಣೆಯಿಂದ ಆಗಿ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಅರೆ ಪ್ರಾಚೀನನಾದ ನನಗೆ ನಮ್ಮ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ - ಯಜಮಾನನ ಕಣ್ಣು ಹೊಗೆಯಿಂದ ತುಂಬಿ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ - ಮೂವರು ಪುರೋಹಿತರು ಕುಳಿತು ಪರಿಕರಣಗಳನ್ನು ಹರಡಿ ಮರಳು, ಮೇಲೆ ಅಕ್ಕಿ ಹಿಟ್ಟು, ಅದರ ಮೇಲೆ ಅಗ್ನಿಸ್ಥಾಪನೆ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಸಮಿಧೆ ಹಾಕಿ ವಿಪುಲವಾಗಿ ಆಜ್ಯ ಎರೆದು ನಡಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯಗಳು ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ನನ್ನ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಕಡೆಗೆ ಆ ರಕ್ಷೆಯನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ಹಳೆಯ ಉಳಿಕೆ. ಆದುದರಿಂದ ವಿಮರ್ಶನ ವಿಧಾನವನ್ನೇ ಒಂದು ವಿವರವಾದ ಪ್ರಸ್ಥಾನದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೋಡುವುದು. ಏನು, ಹೇಗೆ, ಏಕೆ, ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಯಾವ ದಾರಿಯದಾಗಬೇಕು? - ಎಂಬುದರ ಒಂದು ಸ್ಥಾಪಕಯತ್ನವಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಈ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು ನಿಂತಿವೆಯಾಗಿ, ಯಾವುದನ್ನು New Criticism ಎನ್ನುತ್ತಾರೆಯೋ, ಯಾವುದನ್ನು ವರ್ಜಿನಿಯಾ ವುಲ್ಫ್, ಫಾರ್ಸ್ಟರ್ ಮುಂತಾದವರ ವ್ಯಾಸಂಗದಿಂದ ಅಳಿದಿದ್ದೀರೋ, ಯಾವುದನ್ನು ಕುರಿತು ದುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಜೇಮ್ಸ್, ಮಾನ್, ಪ್ರಾಸ್ಪ್ ಮುಂತಾದವರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಒಂದು ನಿಲವಿನಲ್ಲಿ ಓದಲು ಕಷ್ಟ ಎಂದೂ ಏದುತ್ತ ಓದುತ್ತೇವೆಯೋ-ಹಾಗೇ ಈ ವಿಮರ್ಶವನ್ನೂ ನಾನು ಓದಿದ್ದರಿಂದ, ನನ್ನ ಈ ಮಾತು. ಕತೆಗಳನ್ನು ಅರಿತವನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮಾರ್ಗಸಾಧನೆಯನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವವನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಎರಡು ಕೃತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಇನ್ನೂ ತೃಪ್ತಿಯಾದ ಸಮಾಧಾನ ದೊರಕುತ್ತದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ. ಹೆಗ್ಗಡತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಬ್ಬಮ್ಮನ ಹೆಸರನ್ನು ಸೇರಿಸಿ, ಬಿಡಿ, ಚಂದ್ರೇಗೌಡರ ಸಂಸಾರಕ್ಕೂ ಹೂವಯ್ಯನ ಬಾಳುವೆಗೂ ಇನ್ನಷ್ಟು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನೀವು ವಿವರಿಸಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಇಲ್ಲಿನ ಸಾಧನೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದು

ರೀತಿ ಸುಬ್ಬಮ್ಮ ಹೂವಯ್ಯನನ್ನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದವಳು, ಬಯಸಿದ್ದವಳು. ಕಡೆಗೆ ಅವಳೇ ಗೌಡರಿಂದ ಓಡಿಹೋಗಿ ಕಡೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಒಡವೆಯನ್ನು ಹೂವಯ್ಯನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ - ಒಂದು ಸಣ್ಣ parentheses ಇದೆಯೇನೋ - ಅರೆಮೂಕವಾದ ಒಂದು ವಾಂಛೆಯನ್ನು, ಅದು ಅಡಗಿದ್ದನ್ನು ಅಧಿಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕಾಡೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೂವಯ್ಯನದು ಅದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇನೋ. ಉಳಿದುದು ವರ್ಣನೆ, ಕಥಾ 'ಕೋಲಾಹಲ'. ಅದನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ, ವೈದೃಶ್ಯದ ಒಂದು ಕೇಂದ್ರದರ್ಶನ - contrast - ದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಂಬುದು ಮೊದಲ ಒಂದರಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲದೆ, 2-3ನೆಯ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಖಚಿತವಾಗಿ ನುಡಿಯುತ್ತದೆ! 'ಮದುಮಗಳ'ಲ್ಲಿ - ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ - ಅದನ್ನು ಎಷ್ಟೇ ಸಾಧಾರಣೀಕರಣ ಅರ್ಥಮಾಡಲಿ; ಸೇರಿದ ಮದುವೆಯ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು - ಮದುವೆ ಏನು ಬಂತು? - ಅಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲೂ ಹೆಣ್ಣಾದವರು ಗಂಡಿಗೆ! ಎರಡನೆಯದರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಎರಡು ಮೇಲ್ತರದ ಪ್ರೇಮಸಾಧನೆ ತುಂಬಾ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಅಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾದ್ದು, ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಅಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿನ ವಿಪುಲತೆ, ಸಮೃದ್ಧತೆಗಳಲ್ಲಿ - Lucky words but act? - ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಕಾಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಿಜವಾಗಿ ಈ ಪ್ರಪಂಚ ಮಾನವ; ಹೆಚ್ಚು ಹರಡಿದ್ದು, ಹೆಚ್ಚು ವಿವಿಧತೆ ಉಳ್ಳದ್ದು. ಕಾಡಿನ ಪ್ರಭಾವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಿನ್ನೆಲೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಭಾವ ಅದರದಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಣಿಯಲ್ಲ, ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ, ಸಹ. ಇದರಲ್ಲಿ ನೀವು ಇಲ್ಲಿನ 5-6 ಜೊತೆಗಳ ಮದುವೆ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಬಹು ಅಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದುವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಕಥೆಯ ಅರಣ್ಯದ ಕರ್ಕಶತೆ, ಇಲ್ಲಿನ ಕತ್ತಲು, ಮಳೆ, ಹೆಚ್ಚು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆದ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಎಂಬ ವರ್ಣನೆ ನಿಜವಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಗುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲೋ ಎರಡು ಸಲ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿನ ಹಗಲೊ ಬೆಳಕೊ ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂಬ ಮಾತು ಇನ್ನಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಕವಾದ್ದು. ವಿವರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಹೋದರೆ ಈ 60 ಸುಮಾರರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಕತೆಯನ್ನು ಪುನರಾವಲೋಕನ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ನನಗೆ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಡುವೆ ದೇಜಗೌರ ಮಾತಿಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಒಂದು ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ(!) ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ಕಥೆ ಮೊದಲಷ್ಟು ಬರೆದುದಾಗಿ ಆಮೇಲೆ ಬೆಳೆದುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರಬಹುದಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವುದು ನಿಜವಾಗಿ ಸತ್ಯದ ಮುಖವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಬೆಳೆದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯಬಹುದಾಗಿತ್ತೇನೋ. ಅದೆಲ್ಲ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕಥೆ ಬೆಳೆದಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜಾಳಾವುದು, ಸತ್ವಯುತವಾದ್ದು ಯಾವುದು ಎಂದು ವಿವೇಚಿಸುವ ಭಾಗ ತುಂಬ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. 'ಉದಾರ ಧೀವಿಲಾಸ' ಎನ್ನಬಹುದು.

ಇದೊಂದು ನಿಜವಾಗಿ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಕುರಿತ ಒಂದು ಪ್ರಸ್ಥಾನ ಗ್ರಂಥವಾಗಿ ನಾಳೆ ಆಗಲು ಶಕ್ಯವಾದೀತು; - ನನಗೆ ಸಂತೋಷ. ನಾನು ಕಾದಂಬರಿಕಾರನಾಗಿ

ನಿಮ್ಮ ಈ ವಿಚಕ್ಷಣೆಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೂ ಸಂತೋಷ! ಆದರೆ ವಿಮರ್ಶೆ ಹೀಗೆ ಬೆಳೆಯಬೇಕು. ಕೆಲವು ಕಡೆ ನಿಮ್ಮ ವಿಚಕ್ಷಣೆಯ ಧೋರಣೆ ಕೂಡ ಒಂದು virtue ಪ್ರಕಟವಡಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ: ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಏನನ್ನು ಹೇಳಬಯಸಿದ್ದೀರೋ ಅದಕ್ಕೆ ಖೀತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೂ ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದು: ಮುಂದಿನ ಸಾಧಕರಿಗೆ. ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವವರಿಗೆ.

ನಿಮ್ಮ ವಾಕ್ಯವತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಪನ್ನವಾಗಿರುವ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ತೆಂಗಿನ ಹೆಡಲುಗಳು, ಅಡಕೆಯ ಇನ್ನೇನೋ; ವಿಮರ್ಶೆಯ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಮಾತುಗಳು. ಮಾನಕ(?) ಮುಂತಾದವು ನಿಜವಾಗಿ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಲು ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತವೆ. 'ಕೊಡಮಾಡು' ಎಂಬುದು ಒಂದು ಗೀಳು ಮಾತೇನೋ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇದುಂಟು : ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಅತಿಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತು. ಈ ಸಾಧನೆ ನಿಮ್ಮ ಈವರೆಗಿನ ವಿಮರ್ಶನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಒಂದು ಮೇಲಿನ ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ನಿಜವಾಗಿ ಒಂದು ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ದೊರಕಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿ ಬರೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನಾಗಿ ನಾನೇ ಬರೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರ ಐಲುತನಗಳಿಗೆ ಈಡಾಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಬರೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವರದು ನನಗೆ ಅಂಕಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ತಥ್ಯವೋ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ. ಕಡೆಯ ಎಂಟು ಪ್ರಕರಣಗಳ ಸಾವಧಾನತೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವ ರೀತಿಯೂ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ನದಿ ವೇಗವಾಗಿ ಹರಿದು - A giant preferring to rest - ಒಂದು ಮುಖಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಜೀವವಿಲಾಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದು ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವಿಧಾನ. ಅದನ್ನು ಹೇಳುವ ರೀತಿಯೂ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಕುವೆಂಪು ಅವರಿಗೆ ಇದು ಮೆಚ್ಚೀತೆಂದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಸಂತೋಷ.

* 'ಕುವೆಂಪುರವರ ಕಾದಂಬರಿಗಳು' ವಿಮರ್ಶಾ ಕೃತಿ.

57.

27-8-1979

ಪ್ರೊ. ಇನಾಂದಾರರಿಗೆ : ನಮಃ. ನೀವು ಕೊಟ್ಟ ಮೂರು ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ "ಚಿತ್ರಲೇಖಾ" ನಾನು ಓದಿರಲಿಲ್ಲ. ಓದಿ ನಿನ್ನೆ ಮುಗಿಸಿದೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ ಎಂದು ನನ್ನ ಸರ್ತಿಫಿಕೇಟು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಹಲವಾರು ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ತತ್ತ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೇಳೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನಲ್ಲಿ in a lush way ಎಂದಂತೆ (ಚಿತ್ರಲೇಖಾ ಭಾಗದಲ್ಲಿ). ಆಗಿನಿಂದ ಈಗಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಹದಿನೇಳು-ಹದಿನೆಂಟು ವರ್ಷ ನಡೆದಿವೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು feeling, sentiment ಎನ್ನುವುದು emotion ಆಗಲು ಬಯಸಿವೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವುದನ್ನು Life's Wisdom ಎನ್ನುತ್ತಾರೋ ಅದು ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅವಕಾಶ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತದೆ.

ಕಥೆಯ ಮೂರು ಭಾಗಗಳೂ ಮೂರು ಮಜಲುಗಳು. ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾಪಫಟ್ಟ Earth-Inferno-Purgatory-Paradise, Divine Comedy ಯಲ್ಲಿನಂತೆ; ಅಥವಾ ಥೀಸಿಸ್; ಆಂಟಿಥೀಸಿಸ್, ಸಿನ್ಹಿಸಿಸ್ ಎಂಬುದರ ದೂರದ ಪರ್ಯಾಯಗಳಾಗಬಹುದು. ಇದು ಕೇವಲ ಕುಸುಮಾ - ಪ್ರತಿಭಾ ಇವರ ಕತೆ ಅಲ್ಲ; ರಮೇಶನ ಜೀವ ಪರಿಪಕ್ವವಾದ ರೀತಿಯ ರೂಪಣ (ಪರಿಣಾಮ ಪ್ರಕರಣ). ಕುಸುಮಾ-ಬದುಕಿದಳು-ಮೌ/ಮಾ/ನವಾಗಿ, ಗಂಭೀರವಾಗಿ; ಆದರೆ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಉಳಿದಿತ್ತು; society - (ಕೈ) ದೇಹ-ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ; ಆದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ. ರಮೇಶ - ಆಕೆ ತಮ್ಮ ಸಂಬಂಧಗಳ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭವಿಲ್ಲ. ಬೇಕೆಂದು ಕಾಣಿಸಿಲ್ಲವೇನೋ; ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೇನೋ. ಕುಸುಮಾ ಸಿನೆಮಾ ತಾನು ನೋಡಬಾರದಾಗಿತ್ತು ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ : ಅಲ್ಲವೆ ಎಂದೀರಿ. ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಡಲ ಬಂಡೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ರಮೇಶನನ್ನು ನೋಡಿ ಕುಸುಮಾ ಮಿಡಿದ ರೀತಿ ಸಂಕೇತರೂಪಣವಾದೀತು. ಆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ರಮೇಶನ ಚಿತ್ರಲೇಖಾ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೋಮಾಂಚಕವಾದ ಅರೆಅತೀಂದ್ರಿಯದಂತೆ-ಉರ್ವಶಿ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಕಂಡು - ಕಾಣುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಳೆಬಿಲ್ಲ ರಂಗಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಪುಣೆಯ ಜೀವನದ - ಎಂದರೆ ರಮೇಶ-ಕುಸುಮಾ (ಚಿತ್ರಲೇಖಾದ!), ಅಶೋಕ-ಕುಸುಮಾರ-ವಿವಾಹಪೂರ್ವ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕುಸುಮಾ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಳು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಯಾವ ಮೂರ್ತವಾದ ರೂಪವನ್ನೂ ತಾಳಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ "ನಿಮ್ಮ ಪ್ರೇಯಸಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆಕೆ ಹಾವ ಭಾವ ಹಾಯಿಸಿದ್ದಳು! ಹೆಣ್ಣು ಪ್ರೇಮ ಕೆಣಕಿತ್ತೆನ್ನಬೇಡವೆ? ಹಾಗೆ ಕೆಲಕಾಲ ಆಟ ಆಡಬಾರದೇನೋ. ಅದು ಬೆಂಕಿ; ಸುಡುತ್ತದೆ. ಕಡೆಯ ದಿನ ಕುಸುಮಾ ತನ್ನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಳೆಂದು ಮಾಲತಿ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಆ "ನೆಯ್ದು ಗಾಳಿಯ ಪೊರೆಯ" ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಕುಸುಮಾ ಮದುವೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಧಿ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿತು ಎಂಬುದು ಪಾರ್ಥಿವ ಜೀವನದ ವಾಡಿಕೆಯ ಮಾತು. ವಿಧಿ ಎನ್ನುವುದು ಅಲ್ಲಿಯೂ ನಾವು ಬಳಸುವ ಅತಿಪಾರ್ಥಿವ ಸಂಕೇತ. Feeling, Idea, Thought, Thing ಇವುಗಳ ನೆಲಸು ಬೇರೆ ಬೇರೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ವೇಳೆ ನಾವು ಕಲಸಿಬಿಟ್ಟು ಬಗೆಬಗೆಯಾದ Literary, cultural, moral, philosophical ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ: ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನೆಲಸುಗಳಿಗೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ-ವಿವರ್ತ ಪರಮಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇವೇನೋ. ಸಾಹಿತಿಗಳಿಗೆ ಎರಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಇದು. ಉಳಿದ ಕಲೆಗಾರರಿಗೆ ಈ ಸ್ಪಷ್ಟನೆ, ವಿನ್ಯಾಸ ಇತ್ಯಾದಿ ಬೇಕಿಲ್ಲ; ಕಾದಂಬರಿಕಾರರಿಗೆ, ನಾಟಕಕಾರರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕವಿಯುತ್ತದೆ.

ಅಶೋಕನ ಮನಸ್ಸು ಮುರಿದದ್ದು ಸಹಜ. ನಂಬಿಕೆ ಮುರಿದು ನೋವು ಅತೀವವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನು ಕುಸುಮಾಳನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ.

ಅವನು ಆಮೇಲೆ ಒಡ್ಡಿದ್ದ ವಿಶ್ವಾಸಭಂಗ, ಸಂಶಯ, ಆಕ್ರೋಶ ಇವುಗಳಿಗೆ ವಶನಾಗಿ ಪ್ರತಿಭಾಳನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡ. ಕುಸುಮಾಳ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಆಕೆ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟಾಗ ಅವಳ ತಂಗಿಯನ್ನೂ ಚಿತ್ರಿಸಬಹುದು ಎಂದಿದ್ದವನು ಬಹುಕಾಲ. ಅವಳು ದೊರೆತಾಳೆಂಬ ಸೂಚಿಕೆ ಅದು. ಈತನು ಕುಸುಮಾಳಿಗೆ ಅಪಮಾನ ಮಾಡಿದ್ದುದರಿಂದ ಆಕೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ. ಆಕೆ ತನ್ನ ಎರಡನೆಯದೂ ಮೊದಲನೆಯದೂ ಒಲವಾದ ಅನಂತನನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡಳು. ಪ್ರತಿಭಾ ಬರೆದ ಚಿತ್ರ ರಮೇಶನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಪ್ರತಿಭಾಳಿಗೆ ಕಳಿಸಿದ್ದು, ಅದು ಅಶೋಕನಿಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ, ಆದರೆ ಅತಿ ಸಹಜವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ತಂದದ್ದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿದೆ - catalytic. ಪ್ರತಿಭಾಳ ಮಾತು ಸಾಲದಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಂತಿಕೆಯನ್ನೂ ಪ್ರೀತಿಯ ನೆಲಸನ್ನೂ ವಿವೇಕವನ್ನೂ ತಂದುಕೊಡಬೇಕಾದ್ದು ಅಶೋಕನ ನಾದುನಿ ಮಾಲತಿಯ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಪ್ರತಿಭಾ-ಮಾಲತಿ-ಕುಸುಮಾ ಈ ಚಿತ್ರಣ ಪೂರಕವಾದುವು. ನೋವು ಮುರಿಯಲಿ, ಅರಿವು ತೇಲಲಿ ಎಂಬಂತೆ.

ರಮೇಶನು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದ. ಭಾವಜೀವಿ, ಕಾದಂಬರಿಕಾರ, ಅದರಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಪಡೆದವ ಆಗುವುದು ಸಾಲದು. ಅವನು ವಾದಿಸಿದ (ನಿಮ್ಮ ಪು. 163-4) ಒಂದು contingent anarchy (ರಾಜಕೀಯದ ಮಾತು ಅದು) ಎಂದೂ ಏನೂ ನುಡಿದು ಬೆಳೆಸಿದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಕಲ್ಪನೆ ಅನೇಕ ಸಾತ್ವಿಕ - ಅರಿಯದ - ಜೀವಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ: ಅದನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಡುವ ಅಂತಃಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದವರಿಗೆ. ಆ ಅಂತಃಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿನ ಸತಿ-ಪತಿ ಭಾವ ಆ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕುಸುಮಾ ಶ್ರದ್ಧೆ ನಿಷ್ಠೆ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಶುಚಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ರಮೇಶನೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ಕುಸುಮಾಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಆತನು ಅರಿಯದಂತೆ ತನ್ನ ಗೆಳೆಯ ಅಶೋಕನಿಗೆ ಅವಳ ಮದುವೆಯಾದದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಮಂಟಪದಿಂದ ಹೊರಟುಹೋದವನು ಇವರ ಊರಿಗೇ ಬಂದು - ಇವರ ಊರು ಯಾವುದು? - ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲೊಂದು ಅಶ್ವತ್ಥ ಗಿಡ ಬೆಳೆಸಿ - half symbolic - ಆರು ವರ್ಷ ಪ್ರೇಮವೋ ಕಾಮವೋ ಆಸೆಯೋ ನಿರಾಸೆಯೋ ಭ್ರಮೆಯೋ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು, ತನ್ನನ್ನೂ ಕುಸುಮಾಳನ್ನೂ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಸಾರವತ್ತಾಗಿ ದುರ್ಬಲ ಮಾಡಿಕೊಂಡ. ಕಡೆಯ ದಿನ ಕಾಡಿನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡುದೂ ಅವಳು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದೂ ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದಲಾದರೂ - ಅವಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆಂದು ಬಲಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿ ಆಕೆಯ ಮೈಯನ್ನು ಕೊಳೆಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಆಕೆ ಸತ್ತದ್ದು, ಇವನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟದ್ದು, ಒಂದು ದುರಂತ ಘಟನೆ. ಒಂದು ಜೀವ ಹೊರಟುಹೋಯಿತು; ಇನ್ನೊಂದು ಲೋಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿತು.

ಸರಸಮ್ಮ, ರುಕ್ಮಿಣಿಯಮ್ಮ ಸಮಾಜದ furies ತರಹದ ಬಾಯಿಗಳು. ಬೇರೆ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ನುಡಿದು ಬದುಕುಗಳಿಗೆ ಕಹಿಯನ್ನು ತರುವವರು. ಇದಕ್ಕೆ

ಕಡಮೆಯವರು ಅಶೋಕನ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ ಔತಣ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭಾ-ಅಶೋಕರ ಎಚ್ಚಾರದಲ್ಲಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕುಹಕಿಗಳು. ದಾಮೋದರರಾಯರು ಒಳ್ಳೆಯವರು. ಒಳ್ಳೆಯತನ ಸಾಕೆ? - ಎನ್ನಿಸುವುದು ಸಮಾಜದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ.

ಈ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಕನಸುಗಳ ಭಾಗ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇವರು ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಪ್ರದೇಶದ ಕಥೆ - ಭಯ: ಭೂತ-ದೇವತೆ ಮುಂತಾದ ಮಾತು ಬರುತ್ತವೆ. ಅಲಂಕರಣ, ಅದರಲ್ಲಿ ಹೂ-ಉದಾ.ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆ. ಕಾಗದಗಳು ಕೆಲವು ಕತೆಯನ್ನು ಮುಂದೆ ನಡೆಸುವ ಸಾಧನಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಬೇಡ ಎಂದುಬಿಡುವುದು ಸಾಲದು; ಬೇಕು ಎನ್ನುವುದನ್ನೂ ಬಿಡಬೇಕು; ಅದಲ್ಲದೆ ಜೀವ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಉದ್ಧಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಮಾಯಾವತಿಯ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳೊಡನೆಯ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಆಮೇಲೆ ಬರುತ್ತದಾಗಿ ಕಡೆಯ 'ಬೇಕಾಗಿ "ನಡೆದು, ನಡೆದು, ನಡೆದು" ಹಿಮಾಲಯದಿಂದ ಈ ಊರಿಗೆ ಬಂದ ರಮೇಶನ ಮನಸ್ಸು ಅಂಟದ್ದೆ? ಆ ಒಂದಿಷ್ಟು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅವನನ್ನು ಅಂಟಿಸಿತ್ತು. ಅದೇ ಅಶ್ವತ್ಥ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಅದೇ ಬೆಳುದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತಿಗೆ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿ, ತೃಪ್ತಿ ಆಯಿತೆಂದು ಆತ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದ. ಈ ಉದ್ಧಾರ ಪ್ರಸಂಗವೂ ಶಾಂತಿ ಸಮಾಧಾನವೂ ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಲೋಕಾನುಭವದಿಂದ ಬೆಸೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತೇನೋ. ಎಷ್ಟು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಚಿಂತನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಿವೇಚನೆಗಳಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಆ ವಿವೇಕಕ್ಕಿಂತ "Like a ripe fruit fall to the earth" ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವಂತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ತಿ ಸಂದೀತೆ? (ಇದನ್ನು ನೀವು ಕಂಡಿದ್ದೇನೆನ್ನುತ್ತೀರಿ, perhaps.) ವ್ಯಕ್ತಿಜೀವನ, ಅದರ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟದ್ದು, ಬಿಟ್ಟು ಸುಖಿಸುವುದು ಈಶಾವಾಸ್ಯದ "ತೇನ ತ್ಯಕ್ತೇನ ಭುಂಜೇಥಾ" ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕೊಂಡುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೂ ನನಗನ್ನಿಸುತ್ತದೆ: ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬರಿದುಮಾಡಿಕೊಂಡಮೇಲೆ (emptying) ಮನುಷ್ಯ ಜೀವಕ್ಕೆ ಉಳಿಯುವುದೇನು? - ಬದುಕಿನ ಸಾರ್ಥಕಕ್ಕೆ? ವ್ಯಕ್ತಿ, ದೈವ - ಅದರ ಸ್ವರೂಪವೇನು? - ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದ್ದದ್ದೇ. ಧರ್ಮ ethical life, ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದೆ, religionಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದೆ? ಏತರದು? ಬಹುಶಃ ನೀವೂ ಎಲಿಯಟ್ನ Selected Essays ಅಲ್ಲಿ ಆರ್ನಲ್ಡ್ ಮತ್ತು ಪೇಟರ್ - ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಎಫ್. ಎಚ್. ಬ್ರಾಡ್ಲೆ - ಕುರಿತ ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನು ಓದಿರುತ್ತೀರಿ. ಅಲ್ಲಿಗೂ ಎಲಿಯಟ್ ಮನಸ್ಸು ಇರ್ವಿಂಗ್ ಬ್ಯಾಬ್ಬಟ್ಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ; ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಪ್ಪಿ ಪಡುತ್ತದೆ - ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಇನ್ನಷ್ಟು ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿದರೆ ಆದೀತೇನೋ. ಇವೆಲ್ಲ ತತ್ವಭಾಗ. ಸಾಹಿತಿಗೆ ತತ್ವಭಾಗ ಎಷ್ಟು demanding ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೂ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ. "ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಎಮ್ಮೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಹಲ್ಲು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದರು" ಎಂಬಂತೆ ನಾನು ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನಾದೀತು. ನಿಮಗೆ ಹಳೆ ಕೋಡುಬಳೆ ಕಡಿಯುವ ಕಷ್ಟ.

ಅದರ ಅಲೋಚನೆಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸೌಂದರ್ಯ, ಪ್ರೇಮ, ಸಾಧನೆ, ಸಿದ್ಧಿ, ಉದ್ಧಾರ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಕಾಣುವ ಮಾತುಗಳು ತಾನೇ ಅದನ್ನು ಅರಿತೀತು. ಮ. 401ರಲ್ಲಿ ಎಲಿಯಟ್ ಕೋಲರಿಜ್ ಮೇಲೆ ವಾಲ್ಟರ್ ಪೇಟರ್ ಬಹುಶಃ ಅಡಿದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಒಂದು ಮಾತು ಬರುತ್ತದೆ: "What Coleridge failed to do represents that inexhaustible discontent, langour and homesickness, that endless regret... the chords of which ring all through our modern literature" ಎಂಬುದು ನೋಯಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾರು ಎಷ್ಟು ಬಣ್ಣ ಕಟ್ಟಿದರೇನು? ಚೆಲುವು, ಪ್ರೇಮ, ತಾವು ಕಂಡಂತೆ ಧರ್ಮ ಮೆರಸಿದರೇನು? ಈ ಪ್ರಪಂಚ ಇನ್ನೂ ಬ್ರಾಡ್ಲೆ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅವರು ಒಪ್ಪದ ಕಡೆ ಕಡೆಯ ಭಾಗಗಳ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಪುನಃ ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಇದು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಓದಿದವರ - ನಿಮ್ಮಂಥ ನಮ್ಮಂಥವರ ಒಂದು ಭೂತ, ಭೇತಾಳ; ಕಾಡಿಸುತ್ತದೆ, ಪೀಡಿಸುತ್ತದೆ. ತೀರ್ಮಾನಗೊಂಡು ನಂಬಿದವರು ಪುಣ್ಯವಂತರು, ನಿಜವಾಗಿ ಮುಕ್ತರು ಎನ್ನಿಸಿತು.

ಕ್ಷಮಿಸಿ, ಇಂಥುದನ್ನು ಬರೆದುದಕ್ಕೆ : ಅತ್ಯಪ್ಪಿ, ಅಸಂತುಷ್ಟಿಯಿಂದಲ್ಲ. ಪುಸ್ತಕ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಕೊಟ್ಟುದಕ್ಕಾಗಿ, ನಾನು ಒಮ್ಮೆ ಓದಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಕಾಣಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಕಾಗದ. ಮೂಲದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಾನು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೇನೋ ಇಲ್ಲವೋ - ನೀವು ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಇದು ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಮರ್ಶೆಯಲ್ಲ, ಅದರ ವಿವೇಕವಲ್ಲ. ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಇದನ್ನು ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಓದಿ ಹೇಗೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಎಣಿಸಿತು, ನನಗೆ ತೋರಿದ ಕಲ್ಪನೆಗಳಾವುವು ಎಂಬುದನ್ನಾದರೂ ತಿಳಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದೇನೆ. ನಿಮಗೆ ಬೇಸರವಾಗದಿದ್ದರಾಯಿತು. ಇಂಥವನ್ನು ಓದಿದಾಗ ಭರ್ತ್ಯಹರಿಯ "ಯಾಂ ಚಿಂತಯಾಮಿ ಸತತಂ" etc. ಎಂದು ತೊಡಗಿ "ಧಿಕ್ ತಾಂ ಚ, ಮದನಂ ಚ, ಇಮಾಂ ಚ ಮಾಂ ಚ"ದ ಸ್ಥಿತಿವಿಲಾಸವೂ ನನ್ನದಲ್ಲ. ಚೆಕೊವ್‌ನ ಅಂಕಲ್‌ವಾನ್ಯಾ, ಚೆರಿ ಆರ್ಚರ್ಡ್, ಸೀಗಲ್ಸ್, ತ್ರೀ ಸಿಸ್ಟರ್ಸ್, ಶರತ್‌ರ ಗೃಹದಾಹ, ಟಾಲ್‌ಸ್ಟಾಯ್‌ರ ಅನ್ನ ಕೆರೆನಿನಾ, ಟಾಗೋರರ ದಿ ಹೋಮ್ ಅಂಡ್ ದಿ ವರ್ಲ್ಡ್ ಪ್ರಕರಣಗಳ ಹಲವಾರು ಮುಖಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಕೆಡಿಸಿವೆಯಾದೀತು!

ಕೆ. ಎಸ್. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ಅವರಿಗೆ

58.

ಹೊನ್ನಾವರ, 24-7-1964

ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ : ನಮಃ. ನಿಮ್ಮಿಂದ ಕಾಗದ ಇಲ್ಲ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ? ಈ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಶ್ರೀಮತಿಯವರಿಗೆ ಪೂರ್ತಿ ಗುಣವಾಗಿದೆ ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿದೆ. ಮಳೆ ಎಷ್ಟು ಹುಚ್ಚಾಹುಯ್ಯುತ್ತದೆ ಎಂದಿದ್ದರೂ ಅಷ್ಟಿಲ್ಲವಾದರೂ ಬೆಂಗಳೂರವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಾದಷ್ಟಿದೆ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಮಲು

ಸ್ವಲ್ಪ ಜೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆಂಬ ಸಂಗತಿ ತಿಳಿದು ಬಂತು. ಚಿಕ್ಕವಳಿಗೆ ರುಮ್ಯಾಟಿಕ್ ಫೀವರ್ ಎಂದು ಕೇಳಿ ತುಂಬಾ ಚಿಂತೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಒಬ್ಬರಿಗಿಂತ ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಹೀಗೆ ಪೀಡೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು ನಮ್ಮ-ಎಂದರೆ ತಾಯಿ-ತಂದೆಯರ - ಪ್ರಾರಬ್ಧವೇ ಇರಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೇಗಾದರಲಿ, ಅಲ್ಲಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ನಡೆಯಬೇಕು. ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಾದ್ದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಚಿಂತೆ. ಮಾಡಿ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ?

ಸೀನಣ್ಣನನ್ನು ನನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡಸಿಕೊಂಡರೂ ಇಲ್ಲವೋ. ಅವನ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಇವರು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅವನಿಗೆ ಬಾಡಿಗೆ - ಹೊಸ - ಮನೆಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ವಿಷಯ ಯಾವ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿದೆ? ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಮನೆಯ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ಮೊದಲ priority : ನನಗೆ ಆ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ಅಗತ್ಯ ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಅವಸರದ್ದು ಕೂಡ. ಈಗಿನ ಅವನ ಮನೆ ತುಂಬಾ ಚಿಕ್ಕದು. ಜೊತೆಗೆ ಈಗ 20 ರೂ. ಹೆಚ್ಚು ಕೊಟ್ಟು - ಒಂದು ರೂಮು ಬಾಡಿಗೆಗೆ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಸಂಸಾರ ಮಾಡುವುದು ದುಸ್ತರ. ಅವನ ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ತಡೆವುದು ಕೂಡ ದುಸ್ತರವಾದೀತು, ನೋಡಿ.

ಹುಕ್ಕೇರಿ ಅವರದೇನಾಯಿತು? ಯಾವುದಾದರೂ ಘಟ್ಟವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿತೆ? ನನಗೆ ಯಾವ ಕಾಗದಗಳೂ ಇಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಓದು ಪೂಜ್ಯ. ಕೆಲಸ ಅಂಥದೇನೂ ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಕಾಲವೆಲ್ಲ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ನಾನು ಸದ್ಯೆ ನನ್ನ ಹಳೆಯ ವ್ಯಾಸಂಗವಾದ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಇಳಿದಿದ್ದೇನೆ. ಇಷ್ಟು ದಿನ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಿಕ್ಷಕರಿರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ 20 ದಿನ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ 'ಕಲಿಸಿದೆ. ಮೊನ್ನೆ ಒಬ್ಬರು ಬಂದರು. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಅವರ ಪಾಡು ಅದು.

ಇಲ್ಲಿಯ ಮಳೆಯ ಲಕ್ಷಣ : ಗುಡುಗು, ಮಿಂಚು, ಸಿಡಿಲು ಇಲ್ಲದ್ದು. ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ರೌದ್ರವಿರುತ್ತದಂತೆ. ಈ ಸಲ ಅದೂ ಇಲ್ಲ. ಸುಮಾರು ಆಗ್ಗೇ ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಈ ಸಲ ಇಲ್ಲ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಿಂತ ಆ ಉರುಬು, ಉದ್ರೇಕ ಬಹುವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗಾಳಿ ಇರುವಾಗಂತೂ ಸರಿಯೇ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮಳೆ ಆದರೂ ಗಾಳಿಯ ಮೊರೆ ಬೀಸುಗಳ ಶಬ್ದ ಇರುತ್ತದೆ. ಅವಿಲ್ಲದ ರಾತ್ರಿ, ಗಂಭೀರವಾದ ಕೆಳ ಮಂದ್ರವೊಂದರಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ, ಕಡಲಿನದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ, ಒಂದೇ ಗಂಭೀರ ತುಂಬು ರವವಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕು. ನಿದ್ರೆ ಬರದೆ ಇರುವ ರಾತ್ರಿ ಆ ಶ್ರುತಿ ತಾನೇ ತಾನು. ಊರಿಗೆ ಸುಮಾರು ದೂರ ಕಡಲು; ಆದರೆ ಆ ಆಧಾರಶ್ರುತಿ ನಿತ್ಯ ನಮ್ಮ ಕಾಲೇಜಿನಿಂದ ಮೇಲ್ಗಡೆಯ DFO (Dist. Forest Officer) ಬಂಗಲೆಯಿಂದ ಕಾಣುವ ನೋಟ ಅತೀವ ರಮ್ಯ. ಒಂದು ಸಲ ಬರಬಾರದೆ?

ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ನಾನೇ ಬರೋಣವೆಂದರೆ 70-80 ರೂ. ಆಗುತ್ತದೆ. ಮನೆಯವರನ್ನು ಕರಸಿಕೊಳ್ಳೋಣವೆಂದರೆ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗೆ. ಎಲ್ಲರೂ ಬಂದರೆ ಗಂಡು ತಬ್ಬಲಿಯಾಗುತ್ತದೆ. 'ಮೋಬಿಡಿಸ್' 566ರಲ್ಲಿ 517ಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ಇನ್ನು 48 ಪುಟ ಇದೆ. ಮುಂದಿನ ತಿಂಗಳ ಮಧ್ಯದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮುಗಿದೀತು. ಆದರೆ ಅದರ ಧಾರಾಳಕ್ಕೆ ಹುಯಿಲುಗಳಿಗೆ 50% ಅದನ್ನು ನಮ್ಮ ಭಾಷೆಗೆ ತರುವುದು ಕಷ್ಟ. ನನಗಂತೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ನಮ್ಮದಲ್ಲ : ವಿಷಯ, ರೀತಿ, ಮನಸ್ಸು, ಆವರಣ. ಏಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೆನೋ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಮ್ಮದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಅತಿ ವಿಪರೀತವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿ ಅದು. ಅಂಥದರ ಪರಿಚಯವೂ ನಮಗೆ ಬೇಕು. The Dissimilar ಅರಿವಾದ ಹೊರತು ನಮ್ಮವರ ಪುನಸ್ಸು ಏಕಪಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೂಡ ಇದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡೆ. ಅದನ್ನು 'ಕನ್ನಡವಲ್ಲ, ಯಾವ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೋ' ಎಂದಾರು. ಒಂದಂತೂ ಖಚಿತ. ನನಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಾಸು - ತಾರಕವಾಗಿ - ಬರುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದೆ. ಕಾಸು ಬಂದರೆ ಒಂದೆರಡು ಕಷ್ಟಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುವು. ಪಾಪ - ನನಗಾಗಿ ಸೀನಣ್ಣ ತೊಂದರೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅವನನ್ನು ನಾನು ಪಾರು ಮಾಡಬೇಕು: ಅದಕ್ಕಾಗಿ ತವಕವಿದೆ.

ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸ ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗಾಗಿದೆ? ಹಕಲ್‌ಬರಿ? ನೆಹ್ರು? ಎರಡನೆಯದಕ್ಕೆ ಎಸ್.ಆರ್.ಆರ್. ನೆರವು ಒದಗುವುದು ಸಂತೋಷ. ಕೆಲಸವೂ ಪ್ರಿಯವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಹವಳ ಕರ್ಮಣಿ ಎರಡೂ ಕೋದಂತೆ ತಾನೆ ಬಾಳಸೂತ್ರ; ಹವಳವೇ ಬೇಕೆಂದರೆ ಹೇಗೆ?

ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲ ಅನುಕೂಲವೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

59.

ಹೊನ್ನಾವರ, 15-9-1964

ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ : ನಮಃ. ನಿಮ್ಮ ಕಾಗದ ಬಂತು. ಸಂತೋಷ. ಮನೆಯವರನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ. ಏನಾದರೂ ತಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದರೆ ಕಳಿಸಲೆ? M. Vitamin ಅಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ. ಆಕೆಯಿಂದ ಮನೆಯ ಸಂತೋಷ. Huck ಮುಗಿಸಬೇಕಲ್ಲ? ಉಳಿದುದು ತಡೆಯಲಿ. ನನ್ನ ತಿಮಿಂಗಿಲಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಾಯ ಮಾಡಿ ಕಳಿಸಿದೆ. ಅದು ಇನ್ನು ಬೆಂಗಳೂರಲ್ಲಿ ಆವೇಷ್ಣನ, ಅಲಂಕರಣ/ ಅರಂಕರಣ ಪಡೆಯಬೇಕು. ಅದು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಕೈಯಲ್ಲಿದೆ. ಆತನು ಗಟ್ಟಿಗನಾದ್ದರಿಂದ ಏನು ಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸದ್ಯಃ ನನ್ನ ಕೈ ದಾಟಿಹೋಯಿತು. ಆ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೆಲಸ ನೆರವೇರಿತು. ಕೆಲವು ಮಾತು, ನುಡಿಗಟ್ಟು.

ಲ್ಯಾಟಿನ್ ಭಾಗಗಳ ವಿಶದೀಕರಣ ಆಗಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ Glynn Woodರಿಗೆ ನಾಳೆ ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ. 35-40% ನಂಬರ್ ಬರುವಂತೆ ಪಾಸಾದರೆ ನಾನು ಧನ್ಯ ರಾಮಸ್ವಾಮಿಗೆ ಹೇಗೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಅರಿಯೆ. ನಿಮಗೆ ಕುಶಾಲು ಮಾತು ಕೇಳಿಸಿದರೆ ನನ್ನ ಕಿವಿಗೂ ಹಾಕಬಹುದೇನೋ.

ಕವಿ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಪದ್ಯಗಳು ಯಾವುವಾದರೂ ಬಂದಿದ್ದವೆ? ಯಾವುದಾದರೂ ಹೊಸ ಹೆಸರು ತೇಲಿತೆ? ನೀವೂ ತುಂಬಾ ಪೂರ್ವಗ್ರಹದವರು: ಆದರೆ ನಮ್ಮ ರಾಘವಾಚಾರ್ಯರಂತೆ ಬೈದು ಕಟುವಾಗಿ ನುಡಿದು ವಿಶ್ವಾಸ ಪಡೆಯಬಲ್ಲವರು. ಪುಣ್ಯಶಾಲಿಗಳು. ನಾನು ಮೃದು ನುಡಿದು ಅಪಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆವವ. ನನ್ನ ಕರ್ಮ. ಆದರೆ ನನ್ನ 'ಧರ್ಮ'ವನ್ನು ಬಿಡೆಂದು ಯಾರು ಹೇಳಿದರೂ ನಾನು ಕೇಳೆ. ನಿಮ್ಮ ರೀತಿ ನಿಮ್ಮದು; ನನ್ನದು ನನಗೆ. ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಾಗಲಿ ಕವಿತೆ, ಭಣಿತಿ ಚೆನ್ನಾದರೆ ನನಗೆ, ತಾಯಿ ಸರಸ್ವತಿಗೆ ಸಂತೋಷ. ಇಂಥ ರೂಪ ತಳೆದೇ ಬರಬೇಕೆಂದು ಆಕೆಯನ್ನು, ದೇವರನ್ನು ಕೇಳಬಲ್ಲವರುಂಟೆ? ಕೇಳಿದರೆ ಬಂದಾರೇನೋ. ನಿರ್ಬಂಧ ಅವರು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೇ ಹೊರತು ನಮ್ಮ ಕಡ್ಡಾಯಕ್ಕಾಗದು. ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಂತೂ ಅದು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಬರಲಿ, ಬಂದುದು ಸುನೀತವಾದರಾಯಿತು. ಕ್ಲಿಷ್ಟಾನೀತವಾದರೂ ಕಲ್ಪನೆಯ ವಿಲಾಸ, ಜೀವಶಕ್ತಿ ಇದ್ದರಾಯಿತು. 'ಇಂತೆಸಗಬೇಕೆಂಬ ಹಟದ ಬಂಧನ' ಸಲ್ಲ. ಇದೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಾಡಾಡಿ, ಕಗ್ಗ. ಅಲ್ಲವೆ?

ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಹಾಗೆ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಸರಿಯಾದ್ದನ್ನು ನೀವು ಮಾಡುತ್ತೀರಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶಕ್ಯವಾಗಲಾರದು ಎಂದಿದ್ದೆ. ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿನವನಾಗಿ ನಾನು ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದೆ. ಸ್ಥಳದ ಅಗತ್ಯ ಆದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ನೀವು ಮಾಡುತ್ತೀರೆಂಬುದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಅಲ್ಲಿನ ಸಮಯಗಳು ಎಂಥವೋ ನೀವು ಬಲ್ಲಿರಿ. ಆದರೆ ನಾನು ಬರೆಯಬೇಕಾಗಿ ಬರೆದೆ.

ಮತ್ತೇನು ಹೇಳಲಿ. ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳು ಈ 20ರಂದು ಹೊರಟು ಇಲ್ಲಿಗೆ 21 ಬರುತ್ತಾರಂತೆ. ಇದು 'ವನವಾಸಿ' ರಾಜ್ಯ ನನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ವನವಾಸ ಮಾಡಲಿ. ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಅದರ ಮೋಜನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲಿ. ನಾವಿಲ್ಲಿರುವಾಗ ಎಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮೆ ಬನ್ನಿ.

ಮುಂದಿನ ಶನಿವಾರ ಬಹುಶಃ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಡಿಗರ ಕಾಲೇಜಿನ "ಪ್ರಪ್ರಥಮ" - ಅವರ ಮಾತು - ಯೂನಿಯನ್ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿಬರುತ್ತೇನೆ.

ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಕರೆದು ನಾನೇ ವರನೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಲಗ್ನವಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿದುದು
ನನ್ನ ಅದೃಷ್ಟ.

60.

Honavar, 24-9-1964

My dear Narasimhaswamy : Your letter, thanks. I recently read young Diwakar's tribute to you published by Kinnigoli. He has not greeted the Son & Mother poems; nor the male note of a more positive utterance in other pieces; nor touched on that 'locus classicus' of your magnificent Watch Shop obscurity! That will exercise your people for quite a time yet. Serve them right. Anyway it is fine of a young fellow to present you.

I have herewith sent a small cheque : please see if it will just tide over a week. I shall be in Bangalore about the middle of next month; when we shall see if any thing will happen both to me and to you. SRR has pulled my chestnuts out of the fire. Isn't it good of him? Do anyway get your Huck. Fin. at on or before time. Let us not ask for extension this second time! It is part of our self-respect. Don't mind my saying it. Let not the American have handle against us.

I was glad to hear that Mrs. N. called at my place before my wife etc. left for Honavar - a fine gesture. May she recover quickly and be at home again - the stay and support of your life. After all we are dependent on these ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾ's for much of or all the beneficence of our lives. I go to Lucknow for the PEN Conference on the 9th October. They ask me to be Chairman of a section on 'The State of Literary Criticism' - whatever that may mean. Something to crow about at our old age like mine. It will be a fairly large auspices and if I do not fail or show off I might yet say a thing or two, which

is nearest my heart, which needs saying to all our people and most at a meeting of different sorts. Let me see if I can do it.

Life otherwise is dull here; it can't be better. I have no access to books and journals, and people and the roads for walks, nor coffee-houses to get into!!

Meanwhile see if you can provide quick accommodation to Seenanna. It is urgent. And the boy is thereabouts. Even Kitti and he don't seem to be getting on O.K. The fault is not Seenanna's.

The length of the letter is because there is so much space to waste : or fill up?

■

ಕಿ. ವಿ. ಜೋಶಿ ಅವರಿಗೆ

61.

ಬೆಂಗಳೂರು, 23-10-1972

ಶ್ರೀ ಜೋಶಿಯವರಿಗೆ : ನಮಃ. ನಿಮ್ಮೊಂದಿಗಿನ ಬಂದು ಇಂದಿಗೆ ಮೂರು ದಿನಗಳಾದವು. ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ದೊರಕಿದಂತಾಯಿತಾದರೂ ಎರಡು-ಮೂರು ಪೂರ್ಣ ಕಾದಿದ್ದವು. ಅದನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಈಗ ತಾನೆ ಬಿಡಿಯಾದೆ.

ನಿಮ್ಮ ಆತಿಥ್ಯಕ್ಕೆ ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಹಿಂದೆ ಇನಾಮದಾರರು ಬಂದಾಗ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೂವರೊಂದಾಗಿ ಈ ಸಲ ಕರೆದಾಗ ಬಾರದಿರುವುದು ಬರ್ಬರತೆಯಾದೀತೆಂದು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿಬಂದೆ. ಆ ಕಡೆಯ ನಾಡನ್ನು ಹಿಂದೆ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಸೌದತ್ತಿ, ರಾಮದುರ್ಗ, ಮುಧೋಳ ಪ್ರಾಂತ ತುಂಬಾ ರಮಣೀಯವಾಗಿದೆ. ನೋಡದ ಹೊರತು ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಸಲ ನರಗುಂದ, ನವಿಲುಗುಂದಗಳನ್ನೂ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದಾಯಿತು. ಇದು ಹೊಸ ದೃಶ್ಯ. ಹೆಸರಾದ ಊರುಗಳವು.

ಮೇಲಾಗಿ ನಿಮ್ಮ, ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯವರ ಪ್ರೀತಿ ದೊಡ್ಡದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ನಿಮಗೆ 'ಆಭಾರಿ'! ಪ್ರಯೋಗ ಸರಿಯೋ ಅಲ್ಲವೋ ಕಾಣೆ. ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬಂದಿದ್ದು, ಹಳ್ಳ ತುಂಬಿ ಹರಿದು, ಬಾಳೆ, ವೀಳೆಯ ನಳನಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ನಿಮ್ಮ ಬಾವಿ ಸೊರಗಿ

ನಿಮಗೆ ಗಾಸಿ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯರಾದ ನಾವಾರೂ ಏನೂ ಮಾಡುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ನನ್ನಂಥ ನಾಸ್ತಿಕನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮೂಲತಃ ವಂಧ್ಯ.

ಬೇಗ ಮಳೆ ಬಂದು, ಬಾವಿ ತುಂಬಿ, ಗಿಡ ತೋಟ ನಲಿಯಲಿ. ಗಂಡಸರೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ನಾವು ಅತಿಥಿಗಳನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಅದರ ಶ್ರಮದ ಬಹುಭಾಗ ಮನೆಯ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಹೊರುತ್ತದೆ. ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಸಂಜೆಯವರೆಗೂ ನೀರು, ಆಹಾರ ಒದಗಿಸುವುದೇ ಅವರಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅದನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಡುವ ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವದಾ ಧನ್ಯವಾದಗಳು. ವರಾಹಮಿಹಿರಾಚಾರ್ಯನು ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹಳಿಯುವ ಗಂಡಸರನ್ನು ಕುರಿತು 'ಹೇ ಕೃತಘ್ನಾಃ' ಎಂದು ಆರಂಭವಾಗುವ ಭವ್ಯ ಪದ್ಯವೊಂದನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ. ಈಗ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಶ್ರೀಮತಿಯವರಿಗೆ ದಯಮಾಡಿ ತಿಳಿಸಬೇಕು.

ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಮುಂಚೆ ಡಿವಿಜಿಯವರನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪುಸ್ತಕ (-'ಪುಸ್ತಿಕೆ' ಬರೆಯಲು ಮನಸ್ಸು, ನಾಲಗೆ ಒಪ್ಪವು!) ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು ಬಂದಿದ್ದೆ. ಅದರ 8 ಗ್ಯಾಲಿಕರಡು ಇಂದೇ ಕೈಗೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಉಳಿದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮುಂದಿನ ನವೆಂಬರ್ 1ರ ಒಳಗಾಗಿ ತಿದ್ದಿಸಿ ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಾರಂತೆ. ಆ ಸುದ್ದಿ ಡಿವಿಜಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ. ಅವರೇನು ಅಂದುಕೊಂಡಾರೋ : ಓದಿದವರಿಗೆ ಏನೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆಯೋ. ತತ್ಸಮವಾಗಿ ನಿಮ್ಮಂಥ ಧನ್ ಧನ್ ರಣ್ ರಣ್ ಬಯಕೆಗಾರರಿಗೆ ಪುನಃ ಏನು ಬೇಸರ ತರುತ್ತದೆಯೋ ಕಾಣೆ. ಆದರೆ ನಾನು ನನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡೇನು? ಬೇರೊಂದಾಗಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ; ಅಂತೂ ಸುದ್ದಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಕ್ಷಮೆಯಿರಲಿ.

62.

Bangalore, 18-7-1973

My dear Sri Joshi : Your letter. It is sad reading of morals and manners. But if they (V.V.P.) could be getting your book published it would have meant a prestigious sponsoring because Sri Karnad seems to be an influential person. But R. T. and K. can be thick as planks on tasks like these.

The old manager of Longmans whom I used to know is dead, another Mr. S. who I was familiar with is not in Madras.

I barely have met the Chairman. There is one person in Bangalore who if he cares to write to the Manager or Chairman could help. But I do not know how he is placed in this matter. I have written to him a strong letter to exercise himself in this behalf and I do not know if he will do it. It is till we go to a person for an aid or influence or courtesy that we see how we fare. Any way let me wait a little longer.

Meanwhile if Adya could write to Sri Bhatkal of the Popular Prakashan, Bombay, it will be easier doing. You must have devilled at the work for long and I shall trust your rendering against any body else's because you will and can do it well; and, you know the idiom and tone of the original composition better than any of us outside of the Bijapur District for, there is much colour and voice of that area in the book more than of any other part of North Karnataka even.

Let me see how my present letter will fare. Publishers are a singularly slippery, tricky sort. I should be sorry if for any reason your book* loses a quick chance of coming out. The novel is sure to impress. Do anyway know that I am trying.

* ಪಿ. ವಿ. ಜೋಶಿಯವರು ಇಂಗ್ಲಿಷಿಗೆ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದ ರಾವ್‌ಬಹದ್ದೂರ್ ಅವರ ಕಾದಂಬರಿ 'ಗ್ರಾಮಾಯಣ'ದ ಪ್ರಕಟಣೆ ಕುರಿತು.

63.

Bangalore, 19-12-1975

My dear Mr. Joshi : I have received your letter : much earlier than I expected. Thanks. It relieves me to hear that the Doctors have given you a green light signal for physical ailments. But Allergy is a blanket term they use to cover almost everything. I hope it will be possible for you to feel whole soon enough; and be your bold positive-self quickly again.

That you should busy yourself with Gibbon is an astounding piece of information. He belongs to the race of giants. The period and the mind speak their voice and the great Empire of Rome is a theme great enough to inspire.

Though your valuation of Toynbee may be hard, ours is a new time demanding its pound of flesh. Toynbee's material is vaster and bristles with often irreconcilable evidence and material. I wish we had one history of that kind to compare with his performance. *Rajatarangini* and our Puranic and Epic and Historic lore of the Vijayanagara Kingdom etc. do not quite yield that sort of satisfaction. History as a concept, exercise and appeal has been a formidable affair. A whole science of historiography has developed there. Of course, Toynbee's theory of 'Challenge and response' dogs the fortune of his writing. It is a principle for working out a thesis so as to dragoon the entire evidence into meaningful shape. The performance dazzles if not even daze a person like me, so poor in the collection and organisation of vast conflicting sorts of material. I admire your patience and energy. I wish I knew an other round about me here of whom I could say a thing like that. What men the West has produced - Herodotus, Thucydides, M.... R.... and for Russia Cars. And what of Sprengler etc? - to speak only of those whose works have been translated into English?

I risked a hurried trip to Delhi for a Ramayana Seminar, organised by the Sahitya Akademi between the 8th and 12th insts. and stayed there for two out of its 5 days of gathering. Personally I am not satisfied with my performance. I spouted for some 20 minutes the content of my talk before we were all hustled to Lunch. It has ended for me, back again by

12-45 on the 11th. A deaf man should never think of attending a seminar like I foolishly did and I hope I will be the wiser hereafter and shut-up. The dog had better keep to its kennel!

I hope you are keeping well; and, Mrs. is well too.

P.S. : My health is poorly these 3-4 days past; a giddiness has upset me 2 out of 4 days and my back has had its trouble and life is not quite a joy. But all this is part of what constitutes existence and one must bear whatever comes. But take good care of yourself. You have not exercised yourself at all and all that you have gained as experience will be left without expression. Others will have to work up another 30 years to amass that amount of it : and where shall we bring the acumen and power?

64.

Bangalore, 30-12-1975

My dear Sri Joshi : Your voice makes me wince. I wonder what you find in an old dodder to like and give regard to? Like you say, I should love being given some affection. Oh, what a language to clarify 2 such sides : in affection-love and regard >< attack of illness or worse! Yet so much one's life feel starved when some person does not exist to extend it to you.

Your cows and grazing fields, river waters - ನಿರ್ಮಲ ಸ್ಫಟಿಕೋದಕಂ of Ramayana - ಸಸ್ಮನಾನಾಂ ಮನೋಯಥಾ > - is the grammar of my quotation right? - I am not score at the languages - any for a matter of that. I fall in love with a concept, cherish it - grow in it; till it becomes a balloon or a helicopter. If I don't fall down - that is a blessing!

I am glad to hear you are feeling better; and hear you don't quite dismiss Toynbee. Yes. Hinduism and India are uncovered. He has not moved about here : once or twice Nehru got him

here : when he was old and somebody had to take care of him. His interests were in West Asia, a little in China. China has scored above us with them.

You know Allahabad was called Pattana? He perhaps conquers. Jarasandha is sometimes against Kashi! But Pataliputra-Patna-is the home of all the heretic, non-orthodox religions and revolts : even today of problems. Oh Gaya! and the Goondas! Pity. I wish he had spoken of the Ganga and the civilizations growing up on Ganga and Yamuna. After all the Nile, Oxus, Yangtsikeing; Rhine and Danube, Mississippi, Amazon etc. are the cradles of different types of culture and civilization.

Your statements about writing are true in a manner of speaking. But I am not convinced inside me of extension of life etc. about all of which you are so dead certain. Not that I don't believe; but frame - if I have one - is thin and brittle - so uncertain on all stands and stances. I am eager that a lesser man should not have to take another 60 years to cover the ground you have covered in your distinct way. It is a voice for me. But since you are certain of facing yours here or hereafter my anxiety lies over pass. My horses and castles do not move.

You have given me tips about backpain and giddiness. Believe or not I have tried all this : and for decades I have not settled on what is the best sitting posture for me! 'Miserable blockhead' as Carlyle will have called me. My seminal - nervous - system has got loose; even as my blood has grown hard as Dr. Cooke said in London. Urinary trouble has gone with an operation and Piles etc. All that had weakened me. The pain in my fingers is abiding from 1934 onwards. I am feeling it now making my writing so illegible : so much an imposition.

My book on my 6 months stay in Bombay (1922) will after all go into the Press and comes out before(!) April. First instalment has appeared compulsorily in 'Mallige' on which I have been paid a Rs.100/- to suck my thumbs with, when a provision balance of Rs.2500/- D-d. paid another as much as it between my first son and myself these 6-8 weeks along. He is ಸುಲಭಕೋಪಿ!

Mathoor Krishnamurthy has come here for a 2 month vacation. The poor fellow spent 10 to 12,000 on me! God bless him. I shall see if he needs any tips or help and shall keep myself ready for direction or information - such as within my depths!

VMI's son and daughter-in-law are here. The daughter had just left with her new born baby and he will have his direct line plying or stalking before him to foster and feed and provide for.

It is chill here and I can't walk out in evenings. Till Shankar Matt I do every morning, no-never-more and walk back. There is occasional swelling on the left foot. Dr. Jayaram said there is nothing to worry about! Nothing till the last stage-state-calls, I suppose. Otherwise I eat and talk and do an hour or two's reading: and sleep for some 4 to 5 hours : no more.

Take care of yourself. We need confident, positive persons to befriend us and pump courage into us. I note your statements about Tirupathi. The fellow is not heard from all these days past. Regards to Mrs. J.

65.

Bangalore, 20-10-1978

My dear Sri Joshi : Your extremely kind letter. Thanks. There can be a person who can follow meaning and see in it a sweep

and range. We intend largely, even more largely, seeing intent, say it - or, try to say it - in simple language. But to whom are we talking ? Barely 50 the 1st day's and a little more than that the 2nd ? I didn't see much positive responsiveness. Since I could not hear what Gowder or Raj said I can't pronounce on what they said. We go in to the grounds of Jurisprudence and the place of Individual and the Community in a State; the relationship between leader and the lead in a growing, meaningful context I had to elaborate on. When we deal with a subject like that place, time, circumstances, citizenry and the State and aspirations - all are in 'Factors', 'Forces' and 'Influences. In dealing with institutions, I should have spoken also of 'Isms' that dog the fate of politics : badly vileful, limiting - filling with narrow frenzies. But no-no, it is talking in a vaccum. You need a fairly alert and comprehending, critical in a beneficent way(!) audience if you've to be heartened to speak.

Even the Ms. I have handed over does not fully cover the ground. The other day when VMI was here I left him with a quotation from Whitehead : 'All being is becoming within the framework of *Infinity great in comprehending factors and forces, process towards, yes, Infinity, covering above, below, inside and around' !!

you have always been good to me. Where is the fun in Narayana Rao asking me if there is need for Party? The candidate is not alone and can't canvass and win. He has a group of friends or like-minded interested people who work for him, all expecting quid-pro-quo. For 500 of them ! When the Parliament is assembled, who selects ministers and who the leader is? It's Prime Minister. If they do not behave; agree

on items - procedure or modalities or tempos or priorities - who to refer to? Who is responsible ?

Why did I give the example of C.R. when he said he could not or should not offer advice from Madras on affairs in Delhi? Situations are often crass or complex; some are devilled by international or external considerations. All along, his cabinet colleagues, Party and the House and people are to sanction: Pressure Groups.

And J.P. or Laski from outside should not prescribe for events in Part - Total - Perpetual revolution. It would mean nonsense within the limits of contingent anarchy is the extreme limit. People have no integrity of character (in the psychological if not moral sense), no social responsibility in a growing climate of local or external affairs and snipe endlessly with no restraint: no will for compromise : swatting than the conceit. And why did I start with the meaning of words : and Heroclitos ?

ಮಾಲಾಕಾರೋಪಮೋ ರಾಜನ್ ಭವ; ಮಾಂಗಾರಿಕೋಪಮೋ ಭವ. - are the words in *Mahabharatha* Shanti Parva. Who cares to understand or appreciate or put it to action and props.

This is ranting, even you will say. With it I shall rest.

66.

Bangalore, 26-1-1980

My dear Sri Joshi : It's some time after your letter was received by me I am writing. You had given me your Palampur address, and I fancied you would be not addressed at Bombay. And personally I am not as quick in writing and as I should be. I hope you will have reached Palampur by now and stay there till you go to Ujjain. I cannot calculate the periods between them. Yet, Ujjain must be a specially interesting place, and you

will have the added advantage of having the Adyas there now. If you don't stay there till Sivaratri, it is still the time for preparing for its advent. When are you coming back?

The Inamdars called on me yesterday. They seem to have come here 3-4 days back and he is expecting to get into some work soon - now that he has come to a quieter place than Bombay. It is a mad place, normally it has been that for more than half a century as I know that, like exactly 57-58 years. Should be madder still today with less discipline and order than used to prevail in my days there. Palampur is a name with which I became acquainted in the Currency Office days, by name only. It must be a quieter and a more interesting place than the frightful picture you give me of what you may have to be at in what I fear to call the Swan Song of your four months. And, does the Swan really sing? The presumption is fine. But yours doesn't give me the sense of fineness that I associate with the lyric associations of the All-White Swan.

I am jogging along as before - ill and uncertain. Anytime in the day or evening afraid of the head and the foot. I am actually having to pass through the last days of the journey though the days may be months. I should have had to spend the time ill if Kumar didn't come up to me regularly and console me; for my work was not completed at the Mysore and yet at the press and with the publishers. I do some other work with lesser confidence than before. But it is some sort of work anyway which engages me. Write to me about your experiences in your new place. I am worried about H.S. Patil though he never once speaks about his situation here with no work to do. I wonder how he is spending his time. The Ksema circular he seems to be taken with cannot quite fillup his time.

Personally I am of no use to anybody. One who is not of use to himself should be impertinent to speak to others of. Yet, thought arises. It is a devil of a thing for one who was accustomed to larger company and quite filling work. It must be endured, I suppose.

I hope you and Mrs. are keeping well and that your children and your relations at Palampur are keeping fit and fine.

■

ಎಚ್. ವೈ. ಶಾರದಾಪ್ರಸಾದ್ ಅವರಿಗೆ

67.

ಬೆಂಗಳೂರು, 1-9-1978

ಶ್ರೀ ಶಾರದಾ ಪ್ರಸಾದ್ ಅವರಿಗೆ : ವಿಜ್ಞಾಪನೆಗಳು. ಈಚೆಗೆ ಡಾ. ಕೆ. ಕೆ. ನಾಯರ್ ಅವರಿಂದ ಒಂದು ಕಾಗದ ಬಂದಿತು. ನೀವೂ ಅವರೂ ಸೇರಿಕೊಂಡು ನನಗೆ ಒಂದು ಲೇಖನವನ್ನು ಬರೆಯಲು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ. ಆ ಮನುಷ್ಯ ರಾಕ್ಷಸ. ಆತ ಬರೆದಿರುವ 'ಎಫ್‌ಟಿಚ್‌ನ್' ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಕಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಪ್ರಪಂಚ ಅದ್ಭುತವಾದ್ದು. ನನ್ನ ಶಕ್ತಿಗೆ ಅಂಥ ಬರವಣಿಗೆ ಒದಗದು. ಅಲ್ಲದೆ, ಬಸವೇಶ್ವರನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಆತನ ವಚನಗಳು, ಇತರರು ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮತ-ಶಾಖೆಯ ಮಹಾವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಬರೆದಿರುವ ಪುರಾಣಗಳು, ಒಂದು ರಗಳೆ ಮಾತ್ರ ನಮಗೆ ದೊರಕಿವೆ ಅಷ್ಟೇ. ಇತರ ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಆತನ ಹುಟ್ಟು ಸಾವುಗಳ ದಿನವನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕಾಣಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ! ಕೇವಲ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಆತನ ಗುಣ ಶೀಲ ಹೃದಯ, ಸಮಾಜ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆತನ ಕಾರ್ಯದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಕಾಣಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ನನ್ನ ಆರೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಂತವಾಗಿ ನಾನೇ ಬರೆಯಲಾಗದೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿ ಬರಸಬೇಕು. ಅತಿ ಎಂದರೆ ಎಷ್ಟು ಕಾಲಾವಧಿ ಲೇಖನ ಕಳಿಸಲು ಇದೆಯೆಂದು ಬರೆದು ತಿಳಿಸಲು ಅವರಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಲಾಗಾಯ್ತಿನಿಂದ ಪರಿಚಿತರಾದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದೇನೆಂದೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಿಮಗೂ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯವರಿಗೂ ಮೊದಲಿಂದ ಇರುವ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಕಾಣಿಸಿದ್ದೇನೆ. ನೀವು not at all innocent ಎಂದು - ಅಪಾರ್ಥ ಕೂಡ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ - ಮಾತು ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ: ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರಿ ಎಂದು ಧೈರ್ಯ, ವಿಶ್ವಾಸವಿರುವುದರಿಂದ. ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು.

ಈಚೆಗೆ ನಿಮಗೆ ಸ್ಥಾನಾಂತರವಾಗಿದೆ - ಒಂದು ಕಡೆ Dy. Director ಆಗಿದ್ದವರು ಈಗ ಇನ್ನೊಂದಷ್ಟರಲ್ಲಿ Director ಆಗಿ - ಬಡತಿ ಪಡೆದಿದ್ದೀರಿ ಎಂದು ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಓದಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಸ್ಥಾನಮಾನ, ಸಂಬಳಸಾರಿಗೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಕೂಲ ಆಗಿರಬಲ್ಲದು ಎಂದು ಊಹಿಸುತ್ತೇನೆ. ಈ ಪದವಿ ಇವೊತ್ತಿನ ಪ್ರಚಾರ ಖಾತೆಯ ಕಾರ್ಯದ ಮಹಾಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಬಲ್ಲದು. ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ವಾರ್ತಾ ಪ್ರಚಾರದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ನಿಮ್ಮ ಮೇಲ್ನಿರೀಕ್ಷಣೆ ಇದರಿಂದ ಶಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಆರೋಗ್ಯ ಅಲ್ಲಿನ ಶುಚಿಯಿಂದ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ - ಆದರೆ ಔದಾರ್ಯದಿಂದ - ಸತ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಷ್ಟು ವಿಚಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ನಡೆದರೆ ಅಷ್ಟು ದೇಶಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಹಿತ, ಸತ್ಯ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಹಿಗ್ಗಿಸಬಹುದು. ನಮ್ಮ ಸಂವಿಧಾನದಲ್ಲಿಯೇ Fundamental ಎಂಬುದನ್ನು, Secular & Socialistic ಎಂಬುದನ್ನು ಖಚಿತಗೊಳಿಸಲು ಹೇಗೆ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲವೋ Freedom, Liberty ಎಂಬ ಮಾತುಗಳೂ ಹೇಗೆ ಸೂತ್ರೀಕೃತವಾಗಬಲ್ಲದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅವನ್ನು ಖಚಿತಗೊಳಿಸುವುದೂ ಅಶಕ್ಯ. ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಅಧಿಕಾರವಿರುವವರು ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೋ ಅದರಂತೆ ಅದು ಸಾಧಿತವಾಗಬಲ್ಲದು. ನೀವು ಅದನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲಿರಿ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ. ನಿಮ್ಮ ಹೊಸ ಕಾರ್ಯರಂಗದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರಾವಧಿ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ ಹಿರಿಯ ಅವಕಾಶವನ್ನೂ ದೊರಕಿಸಿ, ನಮ್ಮ ನಾಡನ್ನು ನಡಸುವ ಅದೃಷ್ಟ ಶಕ್ತಿಗಳು ಅದನ್ನು ಆಗು ಮಾಡಿಕೊಡಲಿ.

ಮನೆಯವರೂ ಮಕ್ಕಳೂ ನೀವೂ ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದೀರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ. Illustrated weekly ಯಲ್ಲಿ ಕಾರಂತರನ್ನು ಕುರಿತು ನಿಮ್ಮ ಲೇಖನ ಬರುವುದೆಂದು ಓದಿದ್ದೆ. ಬಂದಾಗ ಓದುತ್ತೇನೆ.

68.

ಬೆಂಗಳೂರು, 14-3-1979

ಶ್ರೀ ಶಾರದಾ ಪ್ರಸಾದ್ ಅವರಿಗೆ : ವಂದನೆಗಳು. ನಿಮ್ಮ ನೂರು ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡುವಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ. ಆದುದರಿಂದ ಬಹುಶಃ ನನ್ನ ಬಸವೇಶ್ವರ ಭಾಷಣ ಕುರಿತ ನಿಮ್ಮ ಸಂದೇಹಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಆಗದೆ ಇರಬಹುದು. ಸಂದೇಹಗಳೆಲ್ಲ ವಿವರಣೆಗಳೆಲ್ಲ ಯಾವುವು ಎಂಬುದನ್ನು ದಯಮಾಡಿ ತಿಳಿಸುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಅದು ನಡೆಯುವುದಾದರೆ ಆಗಲಿ. ಆತನ ಬಗೆಗೆ ಯಾವುದೂ ಖಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳುವುದು ಉಳಿದಿದೆ : ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ Photograph ಯಾವುದಾದರೂ ಇದೆಯೆ? ನನಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಹಿರಿಯಣ್ಣನವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಯಾವುದಾದರೂ ಆಗಬಹುದು. ಅದರಲ್ಲಿ

ಹಿರಿಯಣ್ಣನವರದನ್ನು ಅಯ್ಯುಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ನನ್ನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಈ ಯೋಗನರಸಿಂಹಂ ಅವರದನ್ನು ನೀವು ಕಳಿಸಿದ್ದೀರಿ ಎಂದು ನನ್ನ ನೆನಪು: ಎಣಿಕೆ. ಮೈಸೂರಲ್ಲಾಗಲಿ, ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಆ ಹಿರಿಯರ ಚಿತ್ರ ದೊರಕದಿರುವುದು ನನಗೆ ವ್ಯಥೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಅಭಿಮಾನ ಈ ಬಗೆಯದು. ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅವರು, ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನ್, ವಾಡಿಯಾ ಇರುವ ಒಂದು ಚಿತ್ರ ಇದ್ದ ನೆನಪು. ಕಾಡುಕಾಡಾಗಿರುವ ನನ್ನ ಕಾಗದಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಎಲ್ಲೋ ಸೇರಿಹೋಗಿದೆ. ಎಷ್ಟು ಹುಡುಕಿದರೂ ಅದು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿಲ್ಲ. ಯಾರು ಯಾರನ್ನೋ ಕೇಳಿದೆ. ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಚಿತ್ರ ದೊರಕಿದರೆ ಅದನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಒಬ್ಬ Photographer ಮೂಲಕ ಪ್ರತಿಮಾಡಿಸಿ ಕಳಿಸುವ ಕೃಪೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಹೋದ ಸಲದ Economic Survey ಬಂದಿತು. ಈ ಸಲದ್ದು Financial Memorandum ಜೊತೆಗೆ ಸಿಗುವಂತಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೂ ಅಡಗದಿರುವ ನನ್ನ ಚಪಲ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಇವು ಜನ್ಮಾಂತರದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಪರಿಣಾಮ.

ನೀವೂ ಮನೆಯವರೂ ಮಕ್ಕಳೂ ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದೀರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ. ನಿಮ್ಮ ಹಳೆಯ ಅಡ್ರೆಸ್‌ಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ. ವಿಳಾಸ ಬೇರೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ದಯಮಾಡಿ ತಿಳಿಸುವುದು.

69.

Bangalore, 6-5-1979

Dear Sri Sharada Prasad : Your letter : thanks. Sri Nair has written to me about your reading and the day's meeting. Your quotation from Milton is apt; indirectly the nature of the response has been mentioned to me. I have written to him to say that it doesn't seem to take much to satisfy a friend; for, after all, the note is ordinary and very much below the standards I should be able to maintain and you to expect. If it read alright, I am satisfied. You mention the names of 2 people : of them - Mr. & Mrs. Rao are familiar names. The Varadan couple are strangers to me, I fear. There was recently a note on a dancer of the Lady's name whose performance was commented on in B'lore. This lady can be slightly older.

Between the date of your writing your letter and the date by which you will receive this, I think you will have made a journey to Paris and returned. Your schedule according to news papers was said to be to participate in some conference there. Early May must be full Spring even there. Though Paris may not be quite a new place to you, you may be able to renew memories & associations after a long time. I hope you will have enjoyed your journey, stay and experience.

Was A.K.R.* one of your class-fellows in Hon.'s or M.A. class? For, I remember associating an English literature class both in my dept. and as a casual gift of courtesy from Mr. Kesavan - and where is he now? My regards to him - with 2 or 3 redoubtable ladies as class-fellows : One a proud Muslim, another a Malayali, a third a Coorg. Is my memory right? I have not read A.K.R's book but in his own right he is a poet and must have made more brilliant translations of a few Vachanas. I hope you and members of your family are keeping well.

I wish I could present some extracts from Allama's ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಚಳಿಯಾದರೆ ಏನ ಹೊದಿಸುವರಯ್ಯ? - Alas the while.

* ಎ. ಕೆ. ರಾಮಾನುಜನ್

ಮತ್ತೂರು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಅವರಿಗೆ

70.

ಬೆಂಗಳೂರು, 1974

ಶ್ರೀ ಮತ್ತೂರರಿಗೆ : ವಂದನೆಗಳು. ನಿಮ್ಮ ಪತ್ರಿಕೆ ಪುಟಗಳು, ಕಾಗದ ಬಂದವು. ಸಂತೋಷ. ನಾನು *Time* ಮತ್ತು *Air Edition Economist* (London) ಓದುತ್ತಿದ್ದೇನಾಗಿ ನೀವು ಕಳಿಸಿದ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಬಹುಭಾಗದ ಸಂಗತಿಗಳು ಗೊತ್ತಾಗಿವೆ. ಆದರೂ ಈ ಲೇಖನ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಆ ಜನ ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಚುರುಕು, ಜೀವಂತಿಕೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು

ಮೀರಿ ಮಾತು ಬಳಸುವುದಿಲ್ಲ. (ಇದನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ಕುರಿತು Partiality ಆರಾಧಿಸುವ ಮನೋಭಾವ ಎಂದವರುಂಟು. ಆದರೆ quality ಕುರಿತ ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಮಾತ್ರ, ಅಂಥವರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬೇಕು ಎಂಬ ಹಾರೈಕೆ ಅಷ್ಟೆ.)

ನಿಮ್ಮ 'ಅಲ್ಪರ' ಮೇಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಲಂಡನ್ನಲ್ಲಿ ದೊರಕದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಬೇರಲ್ಲಿ ದೊರೆತೀತು ? ಹಾಲು, ಹಣ್ಣು, ಸಿಕ್ಕಿದಷ್ಟು ಬೆಣ್ಣೆ, ಬೆರಸಿ ಗುಲಖಿನ್ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ. ಶ್ರೀಮತಿಯವರು ಬರಲಿದ್ದಾರೆಂದು ಕೇಳಿದೆ. ಅವರಿಗೂ ತುಂಬಾ ಬೇಸರ ಕಳೆದೀತು. ಇಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಲ್ಲದೆ ಅವರು ಬೇರೆ ನಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ, ಎಂದು ನೋಡಬೇಕು ? ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ದೊರಕದ ಲಾಭ ಅದು. ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಬೇರೆ ನಾಡಲ್ಲಿದ್ದು ಬರಲಿ. ಅವರಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮಾತಾಡಲು ಬಂದರೆ ಪ್ರಯೋಜನ ಇನ್ನೂ ಅತಿಶಯವಾಗುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಅಲ್ಲಿನ ಬಳಕೆಯ ಭಾಷೆಗೆ ಒಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೇಳಿದ್ದೇನಾಗಿ, ಕಲಿತವರೂ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲದವರೂ ಒಂದೇ.

ನನ್ನ 'ರಾಮಾಯಣ' ವನ್ನು ನೀವು ಓದಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡುದಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮಡಿ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆ, ಭಕ್ತಿ ಭಾವನೆಗಳಿಲ್ಲ. ನಾನು ಮೇಸ್ತು; ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಾಹಿತಿ. ಹಾಗೆ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನೋಡಿ ನನಗನ್ನಿಸಿದುದನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲ ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ. ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನುಡಿಯನ್ನು ಸರಸವಾಗಿ ಬಳಸಲೇ ನಮಗೆ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನಂಥ ಸಂಪನ್ನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬರೆದೇವು ? ಎಸ್.ಕೆ.ಆರ್. ಅವಲೋಕನ ಮಾಡುವವರು; ಏನಾದರೂ ಹೇಳಬೇಕು; ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ನಾನ್ಯುಷಿ' ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಅವರು ಹೇಳಿದುದು ಸರಿ. ನನ್ನ typed ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಹೇಗೆ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿತೋ, ನಾನು ಕರಡಚ್ಚನ್ನು ನೋಡುವಾಗ್ಗೆ ಹೇಗೆ ನುಸುಳಿತೋ ಕಾಣೆ. 'ಋಷಿ' ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮಾಡಬಾರದು, ಅವಿವೇಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಖಚಿತವಾಗಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ವಾಣಿ ಎಂಬ ನಿಲವು ನನಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಕುರಿತೇ ನಾನೇನು ಬರೆದೇನು? ಅವರು ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ಮಾಡಿ ನನಗೆ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಕೊಡುವ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಏಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವಲ್ಲವೆ ! ತುಂಬಾ ಅವಸರ ಮಾಡಿ ಕರಡಚ್ಚನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಂಡರು; ಇತರ ಪೂರ್ವಗಳ ನಡುವೆ ನೋಡಿದ್ದು. ಇನ್ನೂ ಬೇರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮತ್ತು ಉತ್ತಿಖಂಡಗಳ ತಪ್ಪಿದೆ. ಮೊದಲು ಉಚ್ಚಾರ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಬರೆಯಿತು; ಆಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟು ಬರೆಯಬೇಕೆಂದೂ - ಬೇಕಾದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಮಾತ್ರ diacritical marks ಬಳಸಬಹುದೆಂದೂ ಮಾತು ನಡೆದು - ಕೊಸರಿ - 2-3 ಮಜಲುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲ ಅವರಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಿಗೆ ಹೋಯಿತು. ಉಳಿದವು ಸಾದಾ ತಪ್ಪುಗಳು. ಅಷ್ಟಾದರೂ ನನ್ನ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಓದಿ, ಅದನ್ನು ಅವಲೋಕನ ಮಾಡುವವರಿದ್ದಾರಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ತೃಪ್ತಿಯ ಸಂಗತಿ....

ನಾನು ಜನಪ್ರಿಯ ಲೇಖಕನಲ್ಲ; ಮಾತಾಡುವಾಗಲೂ ಬರೆವಾಗಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಜನಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯನಾಗಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಮಾತು, ಬರವಣಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏನೇನೋ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಣೆ ಇದೆ. ಒಂದಷ್ಟು ಒಣಮರ್ಯಾದೆ ಇದೆ; ಅದೇ ದೊಡ್ಡದು. ಅದೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬಾಳು ದುರ್ಭರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು !

'ಕೃಷ್ಣ' ಎಂದಿಗೋ : ಆಗುತ್ತದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ! ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಅಷ್ಟು ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮತಿಗೆ 'ಡಿಪ್ರೆಷನ್' - ಲೋಕದಿಂದ ವಿಮುಖಳಾಗುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಇಂಥುದು ಇದ್ದುದೇ ಅಲ್ಲವೆ ?

ಇನ್ನು ಜುಲೈ 1974 ರ ನಿಮ್ಮ ಆಹ್ವಾನದ ಸೂಚನೆ. ಈಗಲೇ ನನಗೆ 75. ಅಷ್ಟು ಮುಂದಿನ ದಿನದ ಭರವಸೆ ಹೇಗೆ ಕೊಡಲಿ ? ನೋಡೋಣ. ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು, ಅಲ್ಲಿನ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಹಾಗೇ ಇದ್ದು, ನಾನೂ ಬದುಕಿದ್ದು ಸಂಚಾರ ಮಾಡಬಲ್ಲೆನಾದರೆ. 'If your mind holds and the dinner be eatable' ಎಂದು Mercutioನೊ ಇನ್ನಾರೊ 'ರೋಮಿಯೊ ಅಂಡ್ ಜೂಲಿಯೆಟ್ಟ'ಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದು ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. 1) ನಂದೊ 2) ರಾಜೊ 3) ಭವಿಷ್ಯತಿ - ಮೂರೂ variables.

ನೆಮ್ಮದಿಯಾದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ. ನಿಮಗೂ ಭವನಕ್ಕೂ ಭಾರತಕ್ಕೂ ಹೆಸರು ಬರುವಂತೆ ಆಗಲಿ.

71.

ಬೆಂಗಳೂರು, 17-4-1976*

ಶ್ರೀ ಮತ್ತೂರರಿಗೆ : ಆಶೀಃ. ನಿಮ್ಮ ಕಾಗದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದೀರಿ. ನಿಜವಾಗಿ ಅದು ಉತ್ತಮವಾದ್ದು. ನಾನೂ ಬಹುಕಾಲ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನನಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಲೋಪ, ದೋಷ ಕಂಡುಬಂದವು. ಅದನ್ನು ಒಂದು ಸಲ ಪುನಃ ನೀವು ಹೇಳಿಕೊಂಡರೆ "ಯದ್ಯತ್ ಕರ್ಮಂ ಕರೋಮಿ ತತ್ತದಖಿಲಂ ಶಂಭೋ ತವ ಆರಾಧನಂ" ಎಂದಿದೆ : ಅಂಥ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನನ್ನೂ ನಾನು ಈವರೆಗೆ ನೋಡಿಲ್ಲ.... ನೂರು ವರ್ಷ ಯೋಗಸಾಧನ - ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅದು ಒಣ - ಮಾಡಿದವನಿಗೂ ತನ್ನ ನಡತೆ, ಮಾತು, ದೃಷ್ಟಿ, ಮಾನವ ಬಾಂಧವ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಶಂಭುವಿನ ಆರಾಧನೆಗೆ ತಕ್ಕುವಾದಾವೆಂದು ನಾನು ನಂಬಿಕೆ ಪಡಲು ಆಗಿಲ್ಲ. ದೇಹವನ್ನು ದೇವಾಲಯ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಈ ಬಗೆಯ ಮಾತಂತೂ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಎಲ್ಲರ ಆಸೆಯೂ ಆ ಕಡೆಗೆ ಇರಬೇಕು, ನಿಜ. ಆದರೆ ಶಕ್ಯವೆ?-ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಖಂಡಿತವಾಗಿ ನಾವು ಬದುಕುತ್ತಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕರ್ಮವೆಲ್ಲ -ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ : ನಾವು

ಮಾಡುವ, ಮಾಡದಿರುವ, ತಟಸ್ಥವಾಗಿರುವ, ಮನಸ್ಸಿಗೇ ಹುಟ್ಟದೆ, ಬಾರದೆ ಇರುವ ಎಲ್ಲವೂ ಕರ್ಮವೇ - ಶಂಭುವಿನ 'ಆರಾಧನೆ' ಎಂದು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟದ ಸಂಗತಿ. ಇಂಥ ಪದ್ಯಗಳು ನಮಗೆ ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥಗಳಾಗುತ್ತಿವೆ. ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳ ತರುವಾಯ ನನಗೆ ಇನ್ನೇನೂ ತೋರದಿರಲು ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ನನಗೆ ನಾನೇ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಆ ಪ್ರಯತ್ನವಾದರೂ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿ, ಮನಸ್ಸಿನ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ಮೇಲಲ್ಲವೆ ? - ಎಂದುಕೊಂಡವನು, ಪದ್ಯ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಆರಾಧನಂ - 'ಅಸ್ತು' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಈಗ ದಿನಾ ನುಡಿಯುತ್ತೇನೆ. ಇದೂ ಎಷ್ಟು ಅತರ್ಥ್ಯ ದುರ್ಬಲ, ಜಳ್ಳು ಎನ್ನಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿ ಹೋದಾಗಲಾದರೂ ದೇವರೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಒಂದು ಕ್ಷಣಾರ್ಧ ಸುಳಿಯಬಲ್ಲದಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಮನಸ್ಸಿನ ನೆಮ್ಮದಿಯ ಸಂದರ್ಭ ಎಂದುಕೊಂಡು ಭಾವಿಸಿ ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ ನಮ್ಮ ಬದುಕು ಆದರೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕೃತಯುಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಮಗ್ರಯೋಗ - uncompromising; absolute.

ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಬಳಸುವಾಗಲೂ ಮನುಷ್ಯ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅದು ನೆರವೇರುವುದಿಲ್ಲ, ಈ ದೇಹ ಅಳಿದ ಮೇಲೆ - ಆ ರೀತಿ ಬದುಕಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಶಕ್ಯವಾದೀತೇನೋ ಎಂದವರು ಇದ್ದಾರೆ. 'Religion has become a dope; a mesmerism' ಮುಂತಾಗಿ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವವರೂ ಒಂದು ಅರ್ಥಸತ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಲೋಕದ ನೂರಕ್ಕೆ ತೊಂಬತ್ತು ಮಂದಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಮಾತು. ಆದರೆ ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಮನುಷ್ಯನು ನಿರಂತರವೂ ಆಸೆಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ; ಹಾಗಾದೀತೇ ಎಂದು ಬಯಸಿದ್ದಾನೆ. ಆಸೆಯ ಕನಸು. ಈ ಎಚ್ಚರವನ್ನು ನಾನು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಬದುಕಿಗೇ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ನಾನು ನಿಮಗೆ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಪಠನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳು. ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅದನ್ನಾದರೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮೇಲು. Religion, ಭಕ್ತಿ ಎನ್ನುವ ಮಾತುಗಳು ಬಹು ಸುಲಭ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಮೂಲಸತ್ವ 'ಕ್ಷುರಸ್ಯಧಾರಾಸದೃಶಂ' ಅಥವಾ ಗರಗಸದಂಥದು; ಹೋಗುತ್ತ ಕೊಯ್ಯುವುದು, ಬರುತ್ತ ಕೊಯ್ಯುವುದು. ಅದರ ಪರೀಕ್ಷೆ ಸಾಧಾರಣವಾದ್ದಲ್ಲ; ಕಠೋರ ನಿಯಮದ್ದು. ಒಂದು ಮತದವರು - ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಪಂಥದಲ್ಲಿ - ಗುರುವಿಗೊ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಸಂತರಿಗೊ ಶರಣಾಗತರಾಗಿ 'ಭರನ್ಯಾಸ' ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆಯ ಪದವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಗುರು ಅಥವಾ ಸಂತ ಒಪ್ಪಿಸಿದವನ ಇಹಪರ ಸಮಸ್ತದ ಮಂಗಳವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಇಡಬಲ್ಲನೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಇರಬೇಕು. 'ನಾನು ಇಂಥವರಿಗೆ ನನ್ನ ಬಾಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದೇನೆ, ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಹಾಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಚಾಚು ಚ್ಯುತಿ ಬರಬಾರದು' ಎಂದು ಈ ಕಡೆ ಈತ ನಿರಂತರವಾಗಿ, ಅವಿಶ್ರಾಂತನಾಗಿ

ತನ್ನನ್ನು ದುಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸರು ಗಿರೀಶಚಂದ್ರ ಘೋಷರಿಗೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆಂದಿದೆ : ಫಲ ಹೇಗೋ - ನಾನು ನಿರಾಶಾವಾದಿಯೇನೋ. ಇದೂ ಕಷ್ಟವೇ. ಭಕ್ತಿಪಂಥದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗವೂ ಅತಿಯೇ. ಇವೆಲ್ಲ ವೀರಪಂಥಗಳು. ನಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಾವು ಶಕ್ಯವಾದ ಮಟ್ಟಿಗೂ ನೇರವಾಗಿ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ, ನಿರ್ವಂಚನೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ; ನಮ್ಮಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗದಿದ್ದರೆ ಕೆಟ್ಟದಾಗದಿರಲಿ; ನಮ್ಮ ಬದುಕಿಂದ ನಾವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾದರೂ ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಬದುಕುವುದು ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕವಾಗಿ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ. ನೀತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆಂದು ಬೇಸರಪಡಬೇಡಿ. ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳು, ಎಚ್ಚರಿಕೆಗಳು ಆದರೆ ಆಯಿತು. ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು. ಕಾಗದ ದೊಡ್ಡದಾಯಿತು. ಮನಸ್ಸಿರಲಿಲ್ಲ; ಬರೆದೆ.

* ಈ ಪತ್ರ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಇದು ಪತ್ರದ ಕೊನೆಗೆ ಸೇರಿಸಿದ್ದ P.S. ಮಾತ್ರ.

72.

ಬೆಂಗಳೂರು, 27-4-1977*

ನನಗನ್ನಿಸುತ್ತದೆ : ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಆಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸಾಂಸಾರಿಕ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು 'ಪದ್ಮಪತ್ರ ವಿವಾಂಭಸಾ' ಎಂಬಂತೆ ನೋಡುವುದು, ಮಾಡುವುದು, ಇರುವುದು ನಿಜವಾಗಿ ದೊಡ್ಡದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. 'ಎರಡು ಕಣ್ಣು, ಕೈಕಾಲು ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರೆ ದೇವರಿಗಿನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹ ಉಡುಗಿಲ್ಲ, ಆಯಾಸ ಬಂದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದರ ಪ್ರತೀಕವಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಒಮ್ಮೆ ರವೀಂದ್ರರು ಬರೆದರು. ಇದಕ್ಕೆ ತಲೆ, ಹೃದಯ ಸೇರಿಸಬಹುದು. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮಾನವನಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡವಾಳ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇನ್ನಾವುದೂ ಇಲ್ಲ; ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕೈ, ಅದರ ಹತ್ತು ಬೆರಳುಗಳು ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ, ಕೆಲೆಗಳಿಗೆ ಒದಗುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಧನ, ಬಂಡವಾಳ ಇವಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡ ಮೂಲಧನವಾದೀತು ? ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಲು ಕಣ್ಣು, ದೃಢವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲು ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ನಡೆಯಲು ಊರಲು ಕಾಲು, ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಕೈ, ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಭೂಮಿ-ಆಕಾಶವನ್ನೆಲ್ಲ ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿಸಲು ತಲೆ, ಅಷ್ಟೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹಬ್ಬಿ ಸೌಹಾರ್ದ ಬೆಳೆಸಲು - 'ಸ್ವದೇಶೋ ಭುವನ ತ್ರಯಂ' ಎಂಬುದು ನಮ್ಮಲ್ಲಿನ ಮಾತು - ಇಷ್ಟು ಸಾಲದೆ ? ಆದರೆ ಕಾಣ್ಕೆ ಕಷ್ಟ. ಆ ಚಿಂತನ ತುಂಬ ಜಟಿಲವಾದದ್ದು, ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿ ವಿವೇಚನೆಗಳನ್ನು ಬೇಡುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಇತಿಯಿಲ್ಲ, ಮಿತಿಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿಳಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತಾನು ಕೈಕೊಂಡ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ, ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದರೆ ಆಯಿತು. ಕಣ್ಣು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಮಿಲ್ಟನ್ ಕವಿ 'ದೇವರು ನಾನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿಯಾನು, ಬೆಳಕನ್ನು ತನಗಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿ' ಎಂದನು. ಮಾನವನು ಮಾನವನ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ನಾನಂತೂ ಒಣಮಾತಿನವ; ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರಿಗೆ 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ' ಬಿಗಿವವ; ಒಬ್ಬ

ಒಣವೇದಾಂತಿ. ಇದು ವೇದಾಂತವೂ ಅಲ್ಲ. ಲೋಕ ವ್ಯವಹಾರ. ಆದರೆ ಶಾಂತಿ, ಸಂತೋಷ, ದೃಢಗಳು ಇರಲಿ - ಎಂಥ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ. ನನ್ನ ಎಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದು ಮತ ಎಂಬುದರ ಅತಿಗಳಿಗೆ ಅಗೋಚರವಾದ, ಅಸಮರ್ಥನೀಯವಾದ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳಿಗೂ ಭಾವುಕತೆಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೋಲದೆ, ನೇರ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ದಾರಿ ಮನುಷ್ಯ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಸಾಕು ಎನ್ನಿಸಿದೆ ನನಗೆ. ಉಳಿದ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು, ಅದನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವರು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೂ ಹೋದರೇ, ಏನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರೇ, ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಮಾಡಿದರೇ. ಅದು ನನಗೆ ಅರಿಯದ ಪ್ರಪಂಚ.

* ಇದು ಆ ದಿನಾಂಕ ಹೇಳಿ ಬರೆಸಿದ್ದ ಪತ್ರದ ಕೆಲವು ಉದ್ಧೃತಿ ಮಾತ್ರ; ಪೂರ್ತಿ ಪತ್ರವಲ್ಲ.

73.

ಬೆಂಗಳೂರು, 2-6-1977

ಶ್ರೀ ಮತ್ತೂರವರಿಗೆ : ವಂದನೆಗಳು. ಈವರೆಗೆ ನೀವು ಬಾರ್ಸಿಲೋನಾದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿರಬಹುದು. ನೀವು ಹೊರಡುವ ಮುಂಚೆ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುವುದು ಶಕ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿನ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಆಶ್ರಮದವರು ಶ್ರೀಸೂಕ್ತ, ನಾರಾಯಣೀಯ, ಪುರುಷಸೂಕ್ತ, ವಿಷ್ಣು ಮತ್ತು ಲಲಿತಾ ಸಹಸ್ರನಾಮ ಮುಂತಾದುವನ್ನೆಲ್ಲ ಕುರಿತು ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಿಕ್ಕುವುದನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತೇನೆ. ಒಮ್ಮೆ ಚಂದ್ರಶೇಖರ್ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸುತ್ತೇನೆ. ಡಿವಿಜಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವರು, ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ ಓದಿದವರು. ಅವರು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ನಾನು ಒಪ್ಪುತ್ತೇನೆಂದಲ್ಲ. ನನ್ನ ಮತ ನನ್ನದು. ಅವರಿಗೂ ಗೊತ್ತು. ನಾನು ಇನ್ನೂ ಸಂದೇಹವಾದಿ. ಈ ಲೋಕ ನನಗೆ ಸಾಕು. ಇಲ್ಲಿ ಸಂದರೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಸಲ್ಲಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಅಯೋಗ್ಯರೂ ವ್ಯರ್ಥರೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿ ಸಲ್ಲುತ್ತಾರೆಂಬುದು ನನ್ನ ನಂಬಿಕೆಯಲ್ಲ. ಆತ್ಮ-ಆಧ್ಯಾತ್ಮಗಳ ಚರಿತ್ರೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಗೂ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ. ನನಗಂತೂ ಮೀರಿದ್ದು. ನನ್ನ *Permanent Address* ಇಲ್ಲೇ.

ನನಗೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಖಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಯದ ಭಾಗ. ಪುರುಷಸೂಕ್ತವಂತೂ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಒಂದು ವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಋಗ್ವೇದದ 10ನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೋ ಏನೋ. ಮಿಲ್ಲರ್ ಬರೆದಿರುವ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ 'ನಾಸದೀಯ' ಮತ್ತು 'ಕಸ್ಮೈದೇವಾಯ' ಗಳ ಭಾಗ ಇದೆ. ಅದರ ಭಾಷಾಂತರವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. 'ಕಃ' ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ. ಬ್ರಹ್ಮ, ಪ್ರಜಾಪತಿ ಎಂಬರ್ಥ ಆಮೇಲೆ ಬಂದುದು. ಕಡೆಯ (10) ಪದ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ.

ನಾವು ಎಷ್ಟು ಅಪೌರುಷೇಯ. Supra. ಪೂಜ್ಯ ಎಂದುಕೊಂಡರೂ ನಮ್ಮ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವರಿಗೆ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳುತ್ತ ಹೋಗಿ ನಾವೂ ಇತರರೂ ಬೆರಗು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರಾದೀತು. ನಮ್ಮ ವಾದ (Theory) ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಇತರ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಐದು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದ (ಪೆಗ್ಗ) ಬೆಳೆದುಬಿಟ್ಟಿದೆ. ನೀವು ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಹೋಗದಿದ್ದರಾದೀತು. ಮಹಾಭಾರತದ ಮತ್ತು ಭಾಗವತದ ಕೆಲವು ದೊಡ್ಡ ಹಿರಿಯರ ಪ್ರಕರಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಸಾರಗುಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಮುಗಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಅರ್ಥಪ್ರಪಂಚವೂ ಒಂದು ಸಾವಿರ ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಬುದ್ಧಿ ಇದೆ (!) ಎಂಬವರೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದು ಅರ್ಥವಿಶೇಷವನ್ನು ಕಾಣಿಸುತ್ತ ಹೋಗಬಹುದು. ಎಷ್ಟು ದಿನ ಈ ಜಾಡ್ಯಗಳನ್ನು (ಜಡ < ಜಡತಾ < ಜಾಡ್ಯ) ಪೋಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಜ ಜೀವನದ ದಿನದಿನದ ಶುಚಿಶುದ್ಧಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುತ್ತೇವೋ ಅಷ್ಟೇ ದಿನ ನಾವು ದುರ್ಬಲರಾಗಿಯೇ ಇರು/ಉಳಿಯು/ತ್ತೇವೆ.

ಅರ್ಜುನನೂ 'ಏನೇನೋ ಹೇಳಿ ಮೋಹಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ, ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಒಂದನ್ನು ಹೇಳು' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೂ 10-15 ಸರ್ಗಗಳು ಕಳೆಯಬೇಕಾಯಿತು. ಕಡೆಗೆ 'ಸರ್ವಧರ್ಮಾನ್ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಮಾಮೇಕಂ ಶರಣಂವ್ರಜ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಬೇಕಾಯಿತು.

ಹೀಗೆಲ್ಲ ಹೇಳುತ್ತೇನೆಂದು ಬೇಸರಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಡಿ. ಪಂಪನನ್ನು ಕುರಿತು ನಾನು ಬರೆದ ಒಂದು ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಆದಿಪುರಾಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜೀವತ್ವಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬುದು ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಎರಡು ಮಾತು ಹೇಳಿದೆ : ಆದರೆ ಆ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ, ಹುಟ್ಟು, ಪ್ರಪಂಚದ ಬದುಕು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ; ದುಃಖ, ಕೇಡು, ಲೋಕಜೀವನದ ಹೇಸಿಕೆ ಎಂಬ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅತಿಯಾಗಿ ಬೆಲೆ ಕೊಟ್ಟಾಯಿತು.

ಪುರುಷಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿನ ವರ್ಣಗಳ ಹುಟ್ಟು ಹೇಗಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇವೊತ್ತು ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ, ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ದ್ವೇಷ, ಅಸಮಾಧಾನಗಳನ್ನು ತಂದಿದೆ. ಉತ್ತಮ, ಅಧಮ, ವಿವೇಕ - ಯಾವತ್ತಿನದೋ ಒಂದನ್ನು - ಬಹುಶಃ ರೂಪಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು, ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು - ಅಕ್ಷರಶಃ ನಿಜ ಎಂದುಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟರೆ ಇದೇ ಗತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಷವೃಕ್ಷ ಇದು. ಜಾತಿ (ಹುಟ್ಟು), ವರ್ಣ (ಬಣ್ಣ), ಗುಣ, ಕರ್ಮ (ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ) - ಬರಿಯ ಮತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಪದ್ಧತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಬಂದು ನಮ್ಮಲ್ಲಿನ ಇಂದಿನ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳೆಲ್ಲ ಕಾರಣವಾಗಿ ಈ ದೇಶಗಳನ್ನು ತೊಂದರೆಗೆ ತಂದಿದೆ. ಇವೊತ್ತು ಹಿಂದೂಗಳು ಎಂಬ ನಾವೇ ನಮ್ಮ ಧರ್ಮ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಅರಿತವರಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವರು ವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳವರಲ್ಲ. ಭಾರತ ಸಿಖ್, ಮುಸ್ಲಿಂ, ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್, ಪಾರ್ಸಿ, ಬೌದ್ಧ, ಜೈನ

ಎಲ್ಲ ಸೇರಿದಂಥ ಒಂದು ಸಂಯುಕ್ತ ಹೀಗಿರುವಾಗ ನಮ್ಮ ಧರ್ಮದ ಒಂದಂಶವನ್ನೇ ಅತಿ ಮಾಡುತ್ತ ಹೋದರೆ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದ ಹಾಗಾಗುತ್ತದೇನೋ. ಬೇಸರ ಪಡಬೇಡಿ.

ಬ್ಲೇಡುಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಲು ನಾಚಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆಂದಿರಿ. ನನ್ನ ಮುಖಶುದ್ಧಿಯಾಗುವಂತಿದ್ದರೆ ನಿಮಗೆ ಏಕೆ ನಾಚಿಕೆಯಾಗಬೇಕು ? ಇಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯವು ಸಿಕ್ಕುವ ಹಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಅವೇ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವಂತಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ನನಗೆ ಬೇಕಾದುದೇನು ? ಒಳ್ಳೆಯ ರ್ಯಾಗ್/ಪಾರ್ಚ್‌ಮೆಂಟ್ ಪೇಪರ್ ಸಿಗುವ ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟರೆ ಪದ್ಯ ಬರೆಯಲು ಬಳಸುತ್ತೇನೆ, ಲೆಟರ್‌ಹೆಡ್ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ನನಗಿನ್ನೂ ಹುಡುಗು ಚಪಲ. ಶ್ರೀ ಎಸ್. ಎಲ್. ಭೈರಪ್ಪ ಬರುವ ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾದ ಸ್ಟಾಬೆರಿ ಕೆಲವನ್ನು ಒಂದು ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಚೀಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕಳಿಸಿಕೊಡಿ. ಒಂದು ದಿನ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಟುಲಿಪ್ ಸಿಗುವ ಹಾಗಿದ್ದರೆ. ನಮ್ಮ ಜನ ಅವನ್ನು ನೋಡಿಲ್ಲವಾಗಿಯೂ ನನಗೆ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ. ಕೃಷ್ಣಾ, ನಾಗಪ್ಪ*, ನೀವು ಸ್ಟಾಬೆರಿಗಳ ರುಚಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿದಿರಿ. ಟುಲಿಪ್ ಅನ್ನು ಟಾಮ್** ತಂದುಕೊಟ್ಟು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿದರು. ಆ ನೆನಪು ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ನೆನಪು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಲೋಕದ ಸಮಸ್ತ ಸುಖದುಃಖಗಳು, ಚರಿತ್ರೆ, ಇತಿಹಾಸ ಎಂಬುದು ಕೂಡ ನೆನಪೇ -ಸ್ಮೃತಿ. ಸುಖ-ದುಃಖ ಸಮಸ್ತವೂ ಸ್ನೇಹ ಋಣ ಎಲ್ಲದರ ದಾನಗಳೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದು. 'ಕ್ರತೋ ಸ್ಮರ ಕೃತಂ ಸ್ಮರ' ಬರಿಯ ಮಾತುಗಳಲ್ಲ. ಕಾಗದ ಮುಗಿದುಹೋಯಿತು. ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದೇನೆ.

P.S. : 'Economist' ಬರುತ್ತಿದೆ. Thanks. ಇದು ದಾನವಲ್ಲವೆ ?

* ಪ್ರೊ. ಪಿ. ಎಚ್. ನಾಗಪ್ಪನವರು - ಆಗ ಲಂಡನ್ನಲ್ಲಿದ್ದರು. ** ಟಾಮ್ ಬುಷಾ - ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನಲ್ಲಿ ನವ್ಯಕಾವ್ಯದ ಆದ್ಯಪ್ರವರ್ತಕನೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ (ಅಮೆರಿಕನ್ ಕವಿ) ಎಜ್ರಾಪೌಂಡ್‌ನ ಕವಿ.

74.

ಬೆಂಗಳೂರು, 3-4-1978

ಪ್ರೀತಿಯ ಮತ್ತೂರಿಗೆ : ಆಶೀಃ. ನಿಮ್ಮ ಕಾಗದ ಬಂದಿತು. ಸೇರಿದ ಕೂಡಲೇ ಕಾಗದ ಬರೆದ ನೆನಪು ಇದೆ ಎಂದಿದ್ದೀರಿ. 'ಪೋಸ್ಟ್' ಮಾಡಿದಿರಾ ? ನನಗಂತೂ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಉಳಿದುದು ವ್ಯಕ್ತಿಶವಾಗಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು, ನಿಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕುರಿತುದು. ಬಿ.ಬಿ.ಸಿ. ಯಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡಿದ್ದೇನೆಂದೂ ಅದನ್ನು ಜನ ಮೆಚ್ಚಿದ್ದಾರೆಂದೂ ಬರೆದಿದ್ದೀರಿ: ಸಂತೋಷ. ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅಬ್ಬರ ಮಾಡದೆ ನೇರವಾಗಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಒಳ್ಳೆಯದು. ವೈಶದ್ಯ - 'Clarity is the literary conscience of the soul' ಎಂಬುದು ಒಬ್ಬ ಫ್ರೆಂಚ್

ಬರವಣಿಗೆಗಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. Soul ಇದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಅದಕ್ಕೊಂದು Conscience ಇದೆ ಎಂದು ಆರೋಪಣೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ Clarity ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಆಲ್ಲ : ತತ್ತ್ವ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲೂ ಹಾಗೇ. ದೊಡ್ಡ ಮಾತುಗಳನ್ನು, ಪರಿಭಾಷೆಯ ಪದಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ನಮ್ಮನ್ನು, ಕೇಳುವವರನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ನಮ್ಮ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ನಾವು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ದ್ರೋಹ. ಪ್ರಪಂಚದ ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ವಾಕ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ನೇರ, ಸರಳ, ಅಸಂದಿಗ್ಧ; ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೀಗೇ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಾತು. ನನ್ನಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನವಾಯಿತೋ ಬಿಟ್ಟತೋ ! ಅದನ್ನು ಪ್ರಯೋಜನ ಮಾಡಿಕೊಂಡವರು ನೀವು. ಗುಣವನ್ನು ಕಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ಬೆಲೆ ಕೊಟ್ಟಿರಿ : ಸಂತೋಷ ನನಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಸಾಕು.

'ಕೃಷ್ಣ' ಬರೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಇನ್ನೊಂದು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾದೀತು. ಬದುಕಿದ್ದರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನೋಡೋಣ. ನನ್ನ ಕೃಷ್ಣ ಬಡಕಲು ಕೃಷ್ಣ : ಆದರೆ ಅವನ ಶಕ್ತಿ, ದಕ್ಷತೆ ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ಅರಿಯುವ, ಅದನ್ನು ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಕ್ರಿಯಾಸಾಧನೆ ಮಾಡುವಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ ಅವನಿಗಿದ್ದಷ್ಟು ಇನ್ನಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾಗವತ ಅಥವಾ ಸಾತ್ವತ ಅಥವಾ ಪಾಂಚರಾತ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ದೈವವಾದ (Theism) ಬೆಳೆಯಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ವಾಸುದೇವಪಂಥ ಎಂದೂ ಹೆಸರು. ಇದು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ತಾನು ವಾಸುದೇವನೆಂದು - 'ವೃಷ್ಟೀನಾಂ ವಾಸುದೇವೋಽಸ್ಮಿ' ಎಂದು - ಕೃಷ್ಣ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ದಿವ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಜ್ಞಾನದರ್ಶನ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು. ಸಾಮಾನ್ಯ ದೇವತೆಯಾದ, ಋಗ್ವೇದದ ಮೊದಲಮೊದಲ ಭಾಗದ ಇಂದ್ರನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆರಾಧನೆ ಪಡೆದ ವಿಷ್ಣು ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಂಡ. ಧೂಪ ಹಾಕಿ ಬೆಳಗಿದವರು ನಾರದ, ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳಂಥವರು. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಬರುತ್ತದೆ. ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಪುರುಷಸೂಕ್ತದ ಅಧಿದೇವತೆಯಾಗಿ ಪರಮಪುರುಷನಾಗಿ ಋಗ್ವೇದದ 10ನೆಯ ಮಂಡಲ ಮೆರಸಿದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ನಮ್ಮ ವರ್ಣಧರ್ಮಕ್ಕೂ ಅದೇ ಮೂಲ ಆಗಿ ಇವೊತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ದೇವರುಗಳಿಗೆ ಶಾಪ ಬಂದಿದೆ. 'ನರ' ದಿಂದ (ನರ = man) + ಅ/ಆರ್ಯ = ನಾರಾಯಣ ಆಗಬಹುದು. ನರ = ನೀರು, ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದೇವತೆ ಎಂದು, ಅದಕ್ಕೆ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ ಎಂದು, ಸಮಸ್ತ ಲೋಕವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವ ದೇವತೆ ನಾರಾಯಣ ಎಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು-ನಾರಾಯಣ ಸೇರಿಕೊಂಡರೋ ! - ಅದು ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಂತೂ ಪರ್ವ ಪರ್ವಕ್ಕೆ ಅದರ - ವಿಷ್ಣುವಿನ - ಪ್ರಭಾವ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ 'ನಾರಾಯಣೀಯಂ' ಬರುತ್ತದೆ. ಅದೆಲ್ಲ ಆಮೇಲೆ ಬಂದದ್ದು.

ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲ ಷಟ್ಕ (1-6) ಮುಖ್ಯ ಅದರಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ ಗ್ರಂಥ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುವುದು ಕಷ್ಟ ನನಗಂತೂ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಇಷ್ಟವೂ ಇಲ್ಲ. ನಮ್ಮನ್ನು ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿಗೂ ಏತೇತಕ್ಕೂ ನಂಬಿಸಿ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗ್ರಹಣ ! ಅದೆಲ್ಲ ಇರಲಿ.

ನೀವು 2-3 ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಹಿಂದೂಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಶಾಕಾಹಾರಿಗಳೇ ಅಲ್ಲ. ಈಗಲೂ ಅಲ್ಲ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಶೆಟ್ಟರು, ವೀರಶೈವ ಜನರು ಶಾಕಾಹಾರಿಗಳು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮೊದಮೊದಲು 'ಗೋಘ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಬಿಟ್ಟುಬಂದರೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಾಂಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಾಂಸದ ರೂಪ, ಬಣ್ಣ ಕೂಡ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಸೇರಕೂಡದೆಂಬಂತೆ ಈರುಳ್ಳಿ, ಇವೊತ್ತಿನ ಟೊಮಾಟೊ ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ತರಕಾರಿಗಳೆಲ್ಲ ವರ್ಜ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಶಿವಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಹೂ ಕೂಡ ತುಂಬಿ ಹೂ : ಶುದ್ಧ ಬೆಳ್ಳಿ, ಮೃದು. ಕಡೆಗೆ ಅರ್ಪಣೆಯಲ್ಲಿ 'ಪತ್ರಂ ಪುಷ್ಪಂ ಫಲಂ ತೋಯಂ' ಬಂತು. ದಾರುಲೋಹದ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಆರಾಧನೆಗಿಂತ ಮಾನಸಪೂಜೆ ಹಿರಿದೆಂದಾಯಿತು. ಪಾಂಚರಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಅಹಿಂಸೆ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊಸ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಯಜ್ಞ-ಯಾಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಕ್ಷೇಪವಿದೆ, ಅಣಕ ಇದೆ. ಮಾಡುವವರನ್ನು ದೇವತೆಗಳ ಕಡೆಯ ನಾಯಿಗಳು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಬೌದ್ಧ, ಜೈನ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಅತಿ ಪೆಗ್ಗೆ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಬಲಿಯಾಗುವ ಪ್ರಾಣಿಯು ತನ್ನ ಸದ್ಗತಿಗಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಬಲಿಕೊಡಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡುದುಂಟು. ಇದನ್ನು ಯಾವ ಅತಿಗೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬಹುದು. ಶಾಕಾಹಾರಿಗಳೂ ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವರು, ಸಹೃದಯರು, ರಾಗದ್ವೇಷ ವರ್ಜಿತರು ಎನ್ನುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಮಾಂಸಾಹಾರಿಗಳು ದಯಾವಂತರಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಉತ್ತಮ ಸಂಸ್ಕಾರ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುವವರು ಆಹಾರನೇಮ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅದನ್ನು ಇತರ ಇಂಥ ಅನೇಕ 'ತ್ರಿಕ' (!) ಗಳೊಡನೆ ಸಾತ್ವಿಕ - ರಾಜಸ - ತಾಮಸ ಎಂದರು. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಡೆಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಆಹಾರದ ವಿಷಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವೇಳೆ ಪ್ರತ್ಯಾಮ್ನಾಯವಾಗಿ ಕಾಳು, ಹಿಟ್ಟು ಬಳಸಿದ್ದುಂಟು. ವೈಷ್ಣವ ಪಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ನಡೆದಿದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತಾಗಿ ಇನ್ನೇನೂ ಹೇಳಲಾರೆ. ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳು ಅತಿ ಹೆಚ್ಚೆಂದರೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಸದ್ಗತಿ-ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಾಧನಗಳು....

ಇನ್ನು Prayer ವಿಚಾರ : ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಾರಂಭ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಕಡ್ಡಾಯ ಮಾಡಬಾರದು. ಧರ್ಮವನ್ನೇ

ಆಗಲಿ. ಇಂಥ ನೇಮಗಳನ್ನೇ ಆಗಲಿ. ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಹೊರಿಸುವುದು ತಪ್ಪೇನೋ. ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಂತೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಧರ್ಮಗಳ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇರುವಾಗ ಒಬ್ಬರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ರುಚಿಸದೆ ಹೋಗಬಹುದು. ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆ ಇದೆ. ತಪ್ಪೇನಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಸಮಯದಲ್ಲಾದರೂ ತಮಗಿಂತ, ಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡದಾದ ಒಂದು ಶಕ್ತಿ, ಚೈತನ್ಯ ಇದೆ ಎಂದು ನಂಬಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಮಸ್ತ ಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡಲು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಸಹಾಯವಾಗಬಹುದು. ಮನಸ್ಸು ಆ ಕಡೆ ಇರುವಾಗ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಶುದ್ಧವಾದೀತು. ಆದರೆ ! ರಾಬರ್ಟ್ ಫ್ರಾಸ್ಟ್ ಒಂದು ಸಾಲು ಬರೆದು, Lord / God, hear my petition first ಎಂಬುದನ್ನು Prayer ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರವಾದಂತೆ ಆಡಿದರು. ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಆಗುವುದು ಹಾಗೆ. ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ, ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಇಂಥದು ಯಾವುದೂ ನಡೆಯದು. ಅದಕ್ಕೆ ಅದೇ ಗುರಿ, an end in itself ಎಂಬ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ - ಅದು ಶಕ್ಯವಾಗುವುದಾದರೆ, - ಶಕ್ಯವಾಗುವಂತೆ ದಿನಜೀವನವನ್ನು ನಾವು ನೇರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ, - ಅದು ಸಾಧನೆಯೇ. ಒಂದು ಮಾತು ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರಲ್ಲಿದೆ : 'ಸರ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರ'. ಇದು ತಂತ್ರವಾಗಬಹುದು; ದಿನದ ಕರ್ಮಗಳು, ವಿಧಿಗಳು ಆಗಬಹುದು; ಲೌಕಿಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳೂ ಆಗಬಹುದು. ಅವುಗಳ ಕೋಳಗಳಿಂದ (Shackles) ಬಿಡುಗಡೆಗೊಳ್ಳುವುದು ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗಬಲ್ಲದು. ಹೀಗೆಂದಾಗ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡದವರು ಶುಚಿವಂತರಲ್ಲ ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೆಲ್ಲ ಆ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಭಾವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ, ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು. ಎಂದರೆ 'ನೀವು ಏನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು ?' ಎಂದೀರಿ. ಈ ಬಗೆಗೆ ನಾನು ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಮಿತ - ಮರ್ಯಾದೆ < Limits - ಅರಿತರೆ ಮೇಲು. ಯಾವುದೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಬಂಧಿಸಬಾರದು.

ಜೂನ್ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹೊಸ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದೀರಿ. ಅಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆ ಸುಸಜ್ಜಿತವಾಗಿ ಇದು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಜನರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತಾಗಲಿ. ಇಲ್ಲಿನವರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಇವರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಆದರೆ ಸಾಲದು, ಅಲ್ಲಿನ ಜನವರ್ಗವನ್ನೂ ನಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಹರೇ ಕೃಷ್ಣ'ದವರು ಏನು ಮಾಡಿದರೆ ಏನು ? ಉದರ ನಿಮಿತ್ತಂ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಬಹುಕೃತವೇಷಂ; ಪ್ರಭಾವ ಸಂಪಾದನೆಗೂ ಪ್ರಚಾರ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಇಂಥ ವೇಷ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಬೆಲೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮೇಲು.

ನೀವು ಯಾವುದೂ P.O. ಕಳಿಸಿದ್ದೀರೆಂದು ನನ್ನ ಪತ್ರದೊಡನೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದ ಕುಮಾರ್ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದೀರಿ. ಅದು ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮರೆತಿರೋ ಅಥವಾ ಇನ್ನೇನೋ.

ನಾನು ಅದನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಕುಮಾರ್ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹುಡುಗರಲ್ಲೆ ಎಂದಿನಂತಿದ್ದಾರೆ. ನಡೆದಷ್ಟು ದಿನ ನಾಣ್ಯ: ಆಮೇಲೆ ಸಮಕಲು. ನಾನೂ ಆ ಸಮದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಎಷ್ಟು ದಿನ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದು? ಹಾಗೆ ಬಯಸುವುದು ಕೂಡ ಸರಿಯಲ್ಲವೇನೋ. ನಮ್ಮ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಾದು ಈ ಲೋಕಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶಕ್ಯವಾದರೆ Like ripe fruit fall to the earth. ಆ ಪುಣ್ಯ ಬಂದೀತೆ ?

ಶ್ರೀಮತಿ ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಆಶೀರ್ವಾದಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ.

75.

ಬೆಂಗಳೂರು, 30-4-1978

ಶ್ರೀ ಮತ್ತೂರರಿಗೆ : ಆಶೀ: ನಿಮ್ಮ ಕಾಗದ ತಲುಪಿತು. ವಂದನೆಗಳು. 'ಇಕಾನಮಿಸ್ಟ್'ಗೆ ಚಂದಾ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದೀರೆಂದು ಅರ್ಥವಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ನುಡಿದಿದ್ದೀರೆಂದು ನೆನಪಿತ್ತು; ಆದರೆ ಪುನಃ ಸ್ಥಿರೀಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದೆ. ನಾನು ಇಲ್ಲಿ TLSಗೆ, Listenerಗೆ ಚಂದಾ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಎಕ್ಸ್‌ಚೇಂಜ್ ದರ ಸ್ವಲ್ಪ 16 ರೂಪಾಯಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರೂ. 36-37 ಒಂದೊಂದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ತಾವು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆಂದೂ ನಾನು ತೆರಬೇಕೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ 3-4 ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕಳಿಸುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ನೀವು ಆ ಬಗೆಗೆ ಇನ್ನಾವ ಕಾಳಜಿ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅವಕ್ಕೂ Foreign Affairs ಗೂ ಹಣ ಕೊಟ್ಟಾಗಿದೆ. ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್‌ನಲ್ಲಿಯೂ Times Press ಅಲ್ಲಿ ಮುಷ್ಕರ ನಡೆದು ಎಡವಟ್ಟಾಗಿದೆ ಎಂದು ಬಲ್ಲೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಫೋನ್ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರತಿಗಳು ರವಾನೆ ಆಗುವಂತೆ ತ್ವರೆ ಮಾಡಿದರಾಯಿತು. Surface Mail 3-4 ತಿಂಗಳಾಗುತ್ತದೆ. ಲೋಕದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಹೊರೆಯನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ಹೇರುತ್ತಿದ್ದೇನೆ; ಈ ಕರ್ಮ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಈ ಧರ್ಮ-ಕರ್ಮಗಳ ಸಂಬಂಧ ನನಗೆ ಒಂದು ಜಾಡ್ಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಇದನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗ ಕೃಷ್ಣಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ವೇದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಜೀವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟ. ಅವನೊಬ್ಬ ಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ; ಕೃತಾರ್ಥನಾದ. ಕೃತಾರ್ಥತೆ ಏನು ? ಅದು ಅವನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಧರ್ಮವ್ಯಾಪಾರ(sic)ವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು. ಬಹುಶಃ ಘೋರ ಆಂಗೀರಸ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ (ಅನಾಸಕ್ತಿ - ತ್ಯಾಗ - ಸಂಸಾರ ಆಗಿ) ತಿಳಿದು ಅದನ್ನು ಅವನ ಜೀವ ಅನುಸರಿಸಿದೆ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇವೊತ್ತು ಆ ಬರಹವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪೆನ್ಸಿಲಲ್ಲಿಯೂ ಮಸಿಯಿಂದಲೂ ತಿದ್ದಿರುವುದನ್ನು - ಶಾಂತಂ ಪಾಪಂ ! - ಕುಮಾರ್ ತಮ್ಮ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ - ಪ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮುಂಚೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕನ್ನಡದ ಕೃಷ್ಣ ಬಂದಾನು. ಈಗಾಗಲೇ ತಮ್ಮದೇ ಒಂದು ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಸ್ಥೆ ಎಂದುಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಗಡ Royalty Advance ಅನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ: ಅವರ ಕರ್ಮ.

ಇದು ಹೇಗಾದರೂ ಆಗಲಿ : ನೀವು 'ಪ್ರಾರ್ಥನೆ' ಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡಿದ ಭಾಷಣ ನ್ಯಾಯ. ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಮಾತನ್ನು ನಿಮ್ಮ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಬಳಸಿ ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ. ಕೆಂಡವನ್ನು ಊದಿ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ಅಡುಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಕೆಂಡ ಬೂದಿ ಮುಚ್ಚಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಖಂಡಿತ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಜ್ವಾಲೆಯಾದರೆ ಕೆಡಕುಂಟು ಮಾಡೀತು. ಈ ಹದ ನಾವು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕೆಂಡದ ಮೇಲೇ ಮಾಡುವ ಅಡುಗೆಗಳು ಕೆಲವು. ಜ್ವಾಲೆ ಹೆಚ್ಚಾದರೆ, ಪದಾರ್ಥ ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗುವುದು. ಈ ನಡುವಣ ಹದ 'ಕರ್ಮಸುಕೌಶಲ' ! ಇದನ್ನು ಅವಿವೇಕಿ ನಾನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ದೊಡ್ಡ ಮಾತನ್ನು ಸಣ್ಣ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೂ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಅದರ ಸಾರತತ್ವವನ್ನು ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ.

ಬಹುಶಃ ದಲಾಲ್ ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಬರೆದ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ "Is there no value in Prayer?" ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಏನೂ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟೆ. ಇನ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೆ ಸಾಧಕ ಅದು. ಮನಸ್ಸು ಅತೀತವಾದ ಯಾವುದೂ ಒಂದು ಶಕ್ತಿ ಇದೆಯೆಂದು ನಂಬಿ ಅದನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಆ ಕಡೆಗೆ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಾದರೂ ತಿರುಗಿ ತನ್ನ ಒಳಗನ್ನು ಶುಚಿಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬರಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಸಾಲದು; ಬದುಕು ಕ್ರಿಯಾಭಿಮುಖವಾಗಬೇಕು. ಆಗಿ, ಹೊರಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಒಳಗಿನ ಕಲ್ಮಷ ತೊಳೆದು ಇದು ತಿಳಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೂ ಅದು ಮಾರ್ಗ. ಅಷ್ಟು ಕಾಲವಾದರೂ ಮನಸ್ಸು ಆ ಕಡೆ ಸಂದಿರುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೂ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಯೋಜನವೇ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ 'From darkness to light' ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದು ಸರಿ. ನಿಮ್ಮ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು ಸಂತೋಷಕರವಾದ ಸಂಗತಿ. ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ನುಡಿಯುವುದು - ಭೀಷ್ಮರು ಹೇಳುವಂತೆ - ಉತ್ಥಾನಧೀರಃ ಪುರುಷೋ >< ವಾಗ್ಧೀರಾ ನ ಅಧಿಷ್ಠತಿ - ಯಾವುದು ತಥ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು, ಬದುಕು ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾದರೆ ನಮಗೆ ಅಷ್ಟು ಉತ್ಥಾನ ಶಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ, ನಮಗೆ Credibility ಬರುತ್ತದೆ; ಮೂರು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ.

'ನೀವು ಇಂಥ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಏನಾದರೂ ಹೇಳಿ' ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದರೆ ನನಗೆ ಶಕ್ಯವಾದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಒಂದು ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆಲ್ಲ ಕುರಿತು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಎಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ ಚಿಂತನರೂಪದಲ್ಲಿ. ಅದು ಮನುಷ್ಯನ ಆಜೀವ ಯತ್ನ. ಕಡೆಯವರೆಗೂ ನಮ್ಮ ಸಣ್ಣತನ 'ಕಾರ್ಪಣ್ಯ ಹತ ಚೇತಸಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟು ಮನುಜಸಹಜವಾದ ಪ್ರಯೋಜನ ಸಾಧನಾದ್ಯಷ್ಟಿ, ತಕ್ಷಣದ ಸಾಧನೆ, ದೋಷ-ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳ ಕಾಂಡವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದುಬಿಡುತ್ತದೆ. ಮೇಲೇರಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿಮುಖವಾದ ಕರ್ಮ

ಜೀವದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಬಾಯಿಮಾತಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಟಾಗೋರ್ ಹೇಳಿದ 'ಅಜಸ್ರಸಹಸ್ರಚರಿತಾರ್ಥತಾಯ್' ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ಎಷ ಆದೇಶಃ ಎಷ ಉಪದೇಶಃ' ಎಂಬ ಉಪನಿಷತ್ ವಾಕ್ಯಗಳು ನಿಜವಾಗಿ ಸೂಚಕಗಳು. 'ನೋ ಇತರಾಣಿ' ಅಥವಾ 'ನ ಅನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ವಿದ್ಯತೇ ಆಯನಾಯ' ಎಂಬ ಮಾತುಗಳೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ನುಡಿಯುತ್ತವೆ.

ನನಗೆ ತಿಳಿದಿರುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ. ಅದರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದ್ದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಎಷ್ಟೊ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನನಗೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಜನ ಗಿಣಿಗಳ (ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಗಿಳಿ 'ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ') ಹಾಗೆ ನುಡಿಯುತ್ತೇವೆ. ಇದು Psittacosis -attack of the Parrot - ಆಗುತ್ತದೆ; ಆಗಿದೆ. ಮಾತು ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಉಪದೇಶ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿ ಉನ್ನತವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಜೀವಹೀನವಾಗಿ ತಾಮಸದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನಾನು ಅಚ್ಚು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿರುವ ಪದ್ಯವೊಂದರಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂತ್ವಕ್ಕೆ ಪರಮಪ್ರತಿನಿಧಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ 'ಧರ್ಮಸ್ಯ ಫಲಮಿಚ್ಛಂತಿ, ಧರ್ಮಂ ನೇಚ್ಛಂತಿ ಮಾನವಾಃ/ನ ವಾಪ ಫಲಮಿಚ್ಛಂತಿ, ಪಾಪಂ ಕುರ್ವಂತಿ ಯತ್ನತಃ' ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಸಾಲಿನ ಕೊನೆಯ 3 ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ 'ಪಾಪಂ ಕುರ್ವಂತಿ ನೈಚ್ಛಯಾ' ಎಂದು ನುಡಿದಿದ್ದೇನೆ. ಬಹಳ ಜಾಣತನದ ಮಾತು ! ನಮ್ಮ ಜನತೆಯಲ್ಲಿಯ ಈ ಮೂಲಭೂತ ಲೋಪದೋಷ ಎಂದು ಮುರಿಯುತ್ತದೆಯೋ ಯಾರು ಹೇಳಬಲ್ಲರು? 'ನಾರಾಯಣೇಯ'ದಂತಹ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಸದ್ಯಃ ಬೇಡ. ಅದು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಗೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿನದೂ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮತ (= ಅಭಿಪ್ರಾಯ; from ಮತಿ); ತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಳೆದ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗದ ವಿಸ್ತರಣಕ್ರಿಯೆ. ಹೇಗೆ ಹೇಗೆಯೂ ಇದ್ದು. ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ನಾರಾಯಣ - ಬ್ರಹ್ಮ <ಎಷ್ಟು> ಶಿವ (ರುದ್ರ) ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಸರ್ಕಸ್ ಕಾರ್ಯ. ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲ ಚೆನ್ನಾಗಿವೆ. ಬುದ್ಧಿವಂತರು ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ನುಡಿಯಲಾರರು!? ನಾನು 'ಕೃಷ್ಣಚಾರಿತ್ರ' ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ : ಅರ್ಜುನ - ಯುಧಿಷ್ಠಿರರಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನು ಕೃಷ್ಣನೇ. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದೆಲ್ಲ 'ಭಗವಾನುವಾಚ'. ಅವನು ಆಗ ಭಗವಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವೊತ್ತಿನ ಅನೇಕ ಭಗವಾನರೂ ಬಾಬಾಗಳೂ ಹಾಗೇ ನುಡಿಯ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ಎರಡರಿಂದಲೂ ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವುದು ಮೇಲು. Self-delusion and wrong direction to others ಆಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಗಾರುಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಷೇಕ್ಸ್ಪಿಯರಲ್ಲಿ 'More things are wrought by prayer than this world dreams of' ಎಂಬ ಮಾತಿದೆ. ಬಹುಶಃ ಟೆನಿಸನ್ ಬರೆದ ಒಂದು ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ - Mort De Arther ? - 'How are men better than sheep

or goats that nourish a blind life within them when they do not lift their hands in prayer for themselves and for those who call them friend ? So, the whole round earth is bound with golden chains round the feet of God' ಎಂದೂ ಏನೂ ಹೇಳಿ. 'ನನ್ನ ಆತ್ಮಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡು' ಎಂದು ಸರ್ ಬೆಡಿವರ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದೂ ಒಂದು ಮುಖ. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಶಾಂತಿ ಏನು ? ಅದರ ಉತ್ಥಾನತೆಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಮಾಡಬಹುದಾದ್ದೇನು ? ಅದು ಸ್ವಯಂಬುದ್ಧ, ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶ ಇತ್ಯಾದಿ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ನಮ್ಮ ಆತ್ಮ ಎಂಬ ಪದವೂ - ಅದರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ವಿಭಿನ್ನ ಮತಗಳು, ತತ್ವಗಳು ! - Soul, Spirit ಎಂಬ ಮಾತುಗಳೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಪಂಚದವು. ನಮ್ಮ ಆತ್ಮ ಬೇರೆ ಅರ್ಥದ್ದು; ಬೇರೆ ನೆಲಸಿನ ವಿಶೇಷ ಉಳ್ಳದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾರೂ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ, ಆತ್ಮೋನ್ನತಿ ಎಂದು ಮಾತಾಡಬೇಕಿಲ್ಲವೇನೂ. ಸ್ವಹತ್ಯೆ ಆದೀತು (Suicide; Sui - ಸ್ವ; cide - ಹತ್ಯೆ, Matricide, Parricide, Insecticide ಇತ್ಯಾದಿ ಹಾಗೆ). ಆದುದರಿಂದ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬಳಸುವಾಗ ಇಂಥ ಎಚ್ಚರವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. Ethics ಬೇರೆ, ಲೋಕಧರ್ಮ ಬೇರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಧರ್ಮ ವಿಶೇಷವಾದ್ದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಘರ್ಷಣೆ ಬಂದಾಗ ಯಾವುದು ಧರ್ಮ ಆ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ, ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತು ಸ್ವಧರ್ಮಸಾಧನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ಬಹಳ ಜಟಿಲವಾದ್ದು. 'ಧರ್ಮಸ್ಯ ತತ್ವಂ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯ' - Ever in mystery as hidden in a cave. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಮಹಾಜನೋಯೇನ ಗತಃ ಸ ಪಂಥಾಃ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ನಮ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಮಹಾಜನ ಯಾರು? ಕ್ರಿಸ್ತನೆ, ಬುದ್ಧನೆ, ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೆ, ಗಾಂಧಿಯೆ, ನೆಹರೂವೆ, ಜೆ.ಪಿ.ನೆ, ಇ.ವಿ.ಆರ್.ಎ, ಸಿ.ಆರ್.ಎ? ಇವರೆಲ್ಲ ಶಿಷ್ಯರು, ಮಹಾಜನ ಅಲ್ಲವೆ? ನಾನು ಮೊರಾರ್ಜಿ, ಚರಣ್‌ಸಿಂಗ್, ಇಂದಿರಾ ವಿಚಾರ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ರಾಗದ್ವೇಷಭೂಯಿಷ್ಯವಾದ - ಪುನಃ blessed word like Mesopotamia ಎನ್ನುವುದುಂಟು - ಇಂಥ ಮಾತುಗಳು ನಮ್ಮನ್ನು ಕತ್ತಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ತತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಳುವುದು ಬೇರೆ, ಆಗಿರುವುದು ಬೇರೆ; ಇದು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ವಾಗ್ಜಾಲ - ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ನಿಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆ ಹೊಸ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಜಂಜಡ ಯಾಕೆ ? ಎದುರಿಗೆ ಕೆಲಸ ಇದೆ. ಜನಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಆ ಕೆಲಸ ದೊಡ್ಡದು. ಅದನ್ನು ಮಾಡಿ. ದೂರದಿಂದ ಅದೆಲ್ಲ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತೇನೆ. ಈಗ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತಿಯವರ ಮೊಮ್ಮಗಳೂ ನಿಮ್ಮ ನಂದಕುಮಾರರೂ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹದವಾಗಿ ಕೂಳು ಬೇಯಿಸಿ ಹಾಕಿ ನಿಮಗೂ ಅಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಇತರರಿಗೂ ಪಾಜಕಳಾಗಿ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ ಇರುತ್ತಾರೆ.

ಅಷ್ಟಾದರೂ ದೊಡ್ಡ ನೆರವು. ನಿಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಬೆಳಕು ದಾರಿ ತೋರಲಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಧೀ = ಬುದ್ಧಿ, ತೇಜೋಮೂರ್ತಿಯಾದ ಸವಿತು: ಭರ್ಗ್* ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ - awaken, liberate ಎಂಬ ಅರ್ಥದ್ದು - 'May our mind and thought be awakened' ಎಂಬುದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಬೆಳೆಸಬಹುದು. ನಿಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಸರಿಯೆ; 'ಪ್ರಚೋದಯಾತ್' ಅರ್ಥ ವಿಚಿತ್ರ. ಧೀ - ಬುದ್ಧಿ ಕೂಡ ಬೇರೆ ಬೇರೆ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಇರಿ. ಹೇಳುವಾಗ ಖಚಿತಾರ್ಥ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರಲಿ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ನುಡಿವ ನುಡಿ ಇತರರನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನೆಷ್ಟು ಬರೆಯುವುದು ? ಸಾಕೆನ್ನಿಸುತ್ತಿದೆ. ನಿಮಗೂ ಶ್ರೀಮತಿ ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ಶುಭವನ್ನು ಹಾರೈಸುತ್ತಿರುವೆ ನಾನು.

* ಭರ್ಗಕ್ಕೆ ಪುನಃ ಭಿನ್ನಮತವಿದೆ. Adjective ಆಗಬಹುದು; ಹರ, ಸ್ಮರಹರ ಭರ್ಗ್ = ಶಿವ ಆಗಬಹುದು ! ಜಗಳ ಪುನಃ.

76.

ಬೆಂಗಳೂರು, 28-4-1979

ಶ್ರೀ ಮತ್ತೂರರಿಗೆ : ವಂದನೆಗಳು. ನಿಮ್ಮ ಕಾಗದ ಬಂದಿತು. ಏನೊ ಒಂದು ತಪ್ಪಿ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂ ಸೇರಬೇಕಾಯಿತು. ಈ ತಿಂಗಳ 4 ರಂದು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದೆ. ಹೆಜ್ಜೆ ಇನ್ನೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿಲ್ಲದ್ದು ಒಂದಲ್ಲದೆ, ಕಿವಿ ಕಣ್ಣು ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ದುರ್ಬಲವಾಗಿರುವಾಗ ಇನ್ನೂ 3-4 ವರ್ಷಗಳ ಮಾತಾಡುತ್ತೀರಿ ! ನಿಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಯಜಮಾನರು ಎಷ್ಟು ದಿನ ನೀವು ಇರಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾರೋ ಅಷ್ಟು ದಿನವೂ ಇದ್ದು ಬನ್ನಿ. ಆ ಕೆಲಸ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯೋಜನಕರವಾಗುತ್ತದೆ, ನಮ್ಮ ನಾಡಿಗೆ ಕೀರ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕುಮಾರ್ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ 'ಕೃಷ್ಣ'ನನ್ನು ಹೊರಗೆ ತರುವಲ್ಲಿ ತಡ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದಿದ್ದೀರಿ. ನಾವು ಅದನ್ನು ಅಚ್ಚಿಗೆ ತಯಾರಿಸಿ ಆಮೇಲೆ ತಾನೆ ಏನಾದರೂ ಯೋಚಿಸಬಹುದು? ಇಲ್ಲಿಂದ ಬೊಂಬಾಯಿಗೆ ಕಳಿಸಿ ಅವರು ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಪುಸ್ತಕವಾಗುವುದು ಅಷ್ಟೇನೂ ಪ್ರಯೋಜನಕರವಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರ್ಯ ಆದೀತೋ ಇಲ್ಲವೋ, ನೋಡೋಣ.

ಜಾತಿಯ ವಿಷಯ ಕೇಳಿದ್ದೀರಿ. ವೇದಗಳ ಮಾತು ಕೇಳಿದ್ದೀರಿ. ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳ ವಿಷಯ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ರುಚಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ. ಋಗ್ವೇದವೆಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ಪ್ರಶಂಸೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯಜುರ್ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಜ್ಞ, ಯಾಗ ಮುಂತಾದುವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು. ಸಾಮ ಅವುಗಳನ್ನು ಹಾಡುವ ಭಾಗ. ಅಥರ್ವ ಚೌಚೌ. ಅಲ್ಲಿ ಬಹು ಸುಂದರವಾದ ಕವಿತಾ ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು

ವೇದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಆರಣ್ಯಕಗಳು, ಅವುಗಳ ಒಳಗೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಎಂಬವೂ ಇವೆ. ಎಂದರೆ ಅವು ವೇದಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಕಾಣ್ಯಗಳು. ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ತತ್ವಭಾಗ ನಿಜಾರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಬಹುದು : ಆರ್ಯರು ಒಂದು ಸಲ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದುಬಿಡಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯ ಏಷಿಯಾ ಕಡೆಯಿಂದ (ಮೇರು-ಸುಮೇರು) ಒಂದು ಭಾಗದವರು ನಮ್ಮ ಕಡೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಸಿಂಧೂ-ಗಂಗಾ ನೆಲಸಿನ ಅಲೆ ಮೇಲೆ ಅಲೆ ಬಂದಂತೆ. ಅವರು ಇಲ್ಲಿಯದನ್ನು ವಶ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೆಲಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿನ ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವ ಬೆಳಸಲು ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳಸಿದರು. ಅವರ ಒಂದು ವರ್ಗವೇ ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ತಕ್ಕ ಯೋಧ ಗಣವಾಗಬೇಕಾಯಿತು. ಅದು ಜಾತಿಯ ವರ್ಗವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿ ಬಂದ ಅಗ್ನಿ, ಇಂದ್ರ ಮುಂತಾದವರ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಬೇಕಾದಾಗ, ಗೊತ್ತಾಗಿ ಬೆರಕೆ ಇಲ್ಲದೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದಾಗ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾದವರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವರ್ಗವಾಯಿತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಪಶುಪಾಲನೆ ಮುಂತಾದ್ದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದವರು ಹೊಲಗದ್ದೆ ತೋಟಗಳ ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ತಿರುಗಬೇಕಾಗಿ ಆ ವರ್ಗ ವೈಶ್ಯವಾಯಿತು. ಉಳಿದವರು ಶೂದ್ರ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಗದವರು ಆದರು. ಈವರೆಗೂ ಜಾತಿಯ ಮೂಲವನ್ನು ವಿವರಗಳನ್ನು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಯಾರೂ ತಿಳಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಋಗ್ವೇದದ 10ನೆಯ ಮಂಡಲದ ಪುರುಷಸೂಕ್ತ ಈ ವಿವರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಅನೇಕ ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿವೆ. ಆದರೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಜನವರ್ಗಗಳ ಕತೆ ಅವರು ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೆಡೆತು ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಇಲ್ಲದೆ, ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡುವುದು-ಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ಆಗಿರುವಂತೆ ವರ್ಗಭೇದವಾಗಿರಬೇಕು. ನಾಲ್ಕು 600 ಆದವೇನೋ ! ಹುಟ್ಟು ಮೈಬಣ್ಣವೋ, ಕರ್ಮ ಉದ್ಯೋಗವೋ ಈ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿವಿಂಗಡಣೆಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಜಾತಿ ಹುಟ್ಟು; ವರ್ಣ ಗುಣ ಕರ್ಮ ವಿಭಾಗಶಃ ಎಂಬುದು ಬೇರೆ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ - ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬರುವ ಹೊತ್ತಿಗಾಗಲೇ - ಕರ್ಮದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಬಲವಾಗಿ ಬೇರೂರಿ ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ. ಅವತಾರ ಕತೆಗಳಂಥ ಕಥೆಗಳು ಬೆಳೆದಿರುತ್ತವೆ:

ಮಾಂ ಹಿ ಪಾರ್ಥ ವ್ಯಪಾಶ್ರಿತ್ಯ ಯೇಽಪಿ ಸ್ಯುಃ ಪಾಪಯೋನಯಃ
ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವೈಶ್ಯಾಸ್ತಥಾ ಶೂದ್ರಾಸ್ತೇಽಪಿ ಯಾಂತಿ ಪರಾಂ ಗತಿಮ್

ಅವರು ಕೂಡ 'ಯಾಂತಿ ಪರಾಂ ಗತಿಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆಡಿದ ಮಾತು ಇನ್ನಷ್ಟು ಜಟಿಲತನಕ್ಕೆ ತರುತ್ತದೆ.

'ಕಿಂ ಪುನಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಪುಣ್ಯಾ ಭಕ್ತಾ ರಾಜರ್ಷಯಸ್ತಥಾ' ಎಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಕೊಚ್ಚುತ್ತದೆ - ಗೀತೆಯ ಆ ಭಾಗ.

ಪ್ರಜಾಸ್ವಾಮ್ಯ ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ, ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಏರ್ಪಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಇಂಥುದಕ್ಕೆ ಗಣ್ಯತೆ ಹೇಗೆ ಬರಬೇಕು ? ಕೃಷ್ಣ ಕೂಡ ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲವನೋ ಅಲ್ಲವೋ ಕಾಣೆ: ಇಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗೆ. ವರ್ಣನಿರಾಕರಣ, ಸಂಕರ ಈಗ ಅಭಿಲಾಷೆಯಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ, ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಉಪನಿಷತ್ ಎಂಬುದಿದೆ. 'ಐತರೇಯ' ಇತರ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ್ದು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಸೇವಿಕೆಯ ಮಗ ತನ್ನನ್ನು ಗುರುಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುಪುತ್ರರು ಅಸಹನೆಯಿಂದ ಸೈರಿಸದಿರಲು, ತಾಯಿಯ ನೆರವಿನಿಂದ ದೇವತಾರಾಧನೆ-ಯಜ್ಞ-ಯಾಗಾದಿ ಮಾಡಿ ಋಷಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದು ಲೋಕಹಿತಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಲೇ ಇದರ ಬಿಗುಪು ಸಡಿಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ರಾಜರಲ್ಲಿ - ಉದಾ.: ಜನಕ - ಕೆಲವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ವಾದದಲ್ಲಿ, ತತ್ತ್ವವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸೋತು ಅವರಿಂದ ಉಪದೇಶ ಪಡೆದಂತೆ ಕತೆಗಳಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಗೂ ನಡೆಸಬಹುದು. ಯಾವುದಕ್ಕೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ chronology - ಕಾಲಮಾನದ ಗಣನೆ - ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ. ಕಡೆಗೆ ನನಗೆ ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ : ಯಾವುದನ್ನು ಮೊಹಂಜೊದಾರೊ - ಇಂಡಸ್‌ವ್ಯಾಲಿ ಸಿವಿಲಿಸೇಷನ್ ಎನ್ನುತ್ತೇವೋ ಅಲ್ಲಿ ರಾಜರು ವೀರರು ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಣ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿರಬೇಕು. ತ್ರಿಪುರದಹನಾದಿ ಕತೆಗಳೆಲ್ಲ ಅವರ ನಾಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವೇದಕಾಲದ ದೇವವೀರರಿಗೆ - ಇಂದ್ರ, ಶಿವ, ವಿಷ್ಣು - ಮುಡಿಪಾಗಿರಬೇಕೋ ಏನೋ ಹೇಗೋ : ಇನ್ನೂ ಅನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದೆ. ನನಗೆ ಇಂಥುದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರೀಕ್ಷಣಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಸಜ್ಜು ಇಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶಗಳ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಇದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾತ್ರ ಸಾಲದು. ಶಂಕರರೇ 'ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಸಮೃಶ್ಠಿನಃ' ಎಂದಾಗ 'ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ನ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಯಃ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಕಾರಣ ಇರಬಹುದು. ಅವರಿಗೆ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಗೊತ್ತಿದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಎನ್ನಬೇಕೇನೋ.

ಭಗವದ್ಗೀತೆಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು 'ಕೃಷ್ಣ' ದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಮಾಸ್ತಿಯವರೂ ಪ್ರಕ್ಷೇಪ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಅನೇಕ ಭಾಗಗಳು Logical; ಆದರೆ ಅದು ಕಾವ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ? ಬರಿಯ ಇಂಥ ವಿವೇಚನೆ ಮೂಲದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತಥ್ಯವಾಗದು. ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 700 ಶ್ಲೋಕಗಳು ಎಂದು ಬಂದಿರುವುದು ಸಂಪ್ರದಾಯ. ನಾವು ನಮಗೆ ಇಷ್ಟ ಬಂದಂತೆ ಅಲ್ಲಿನ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ವೇದಾಂತದ ಮತ್ತು ಏಕದೇವೋಪಾಸನೆಯ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಪಂಥದ ಶರಣಾಗತಿಯ (ಪ್ರಪತ್ತಿಯ) ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತ ಮತಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದೇವೆ. ಕಾಲದ ಪರಿವಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಇಂಥದು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ. 'The

first and the last Christian died on the cross' ಎಂದುದುಂಟು. ಈಚೆಗೆ ದೂರತ ಮೂಲ ಯೆಹೂದಿಯರ, ಆಮೇಲೆ ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ನರ ಸಂಬಂಧದ ದಾಖಲೆಗಳು ಹೊಸ ಹೊಸ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪುರಾವೆಗಾಗಿ ತರುತ್ತಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಧಾರಾಳ ಉಂಟು. ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸುಗಳು ಈ ಬಗೆಗೆ ತೆರೆಯುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿನ ಸಿಕ್ಕು ಹೆಚ್ಚಿನದು, ಮಡಿ, ಕಾರ್ಪಣ್ಯ.

ಎಂದಿಗೇ ಆಗಲಿ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮಾನರು, ಅಸಮಾನರು ಎಂಬ ಭೇದ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಂದು 1000 ಸಂಬಳದವರು 500 ರಿಂದ ದೂರ ಉಳಿದಾರು. 'ಹೊಲೆ' ಎಂದಾಗ 'ಕೊಳೆ' - ರಕ್ತ, ಮಾಂಸ, ಮಾಸು ಇರುವ ಕಡೆ : ಉದಾ.: Menstrual Period ಮತ್ತು ಹೆರಿಗೆಯ ಸ್ಥಳ (ಎರಡೂ 'ಹೊಲೆ' ಮನೆಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿಯೇ !). ಉಳಿದವರು - ಇಂದಿನ ಕೆಲವು ವೈಶ್ಯರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು - ಈ ತಿಂಗಳ ನೇಮನವನ್ನು ನಡೆಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈಚೆಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ದಂಪತಿಗಳಿಬ್ಬರು *The Wise Wound* ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕ ಬರೆದಿದ್ದಾರಂತೆ. ಅಲ್ಲಿ ತಿಂಗಳ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವೆಲ್ಲ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮತಾಚಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಘನಿಸಿ ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರು. ಈಗ Secular ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸಮಾನರು ಎಂಬ ಶಾಸನ ರೂಪಗೊಳ್ಳುವುದೋ ಫಲಿಸುವುದೋ - ಮುಂದಿನ 50 ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗಬೇಕಾದ್ದು. ಆರ್ಥಿಕ-ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಂದ ಒಂದು ಕಡೆ, ಮತ-ಅಭಿಪ್ರಾಯ-ತತ್ತ್ವಭಾಗ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದರ ಜಟಿಲತೆಯನ್ನು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಯಾರಿಗೂ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಪ್ರಯೋಜನ ತಾನೆ ಏನು ? - ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಧರ್ಮ - Ethics ಭಾಗ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮೇಲ್ನುಡಿಯಾದಾಗ, ಹಿಂದೂ ಬೌದ್ಧ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಆ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟು ನಡೆಯಬಹುದಾಗಿರುವ ರಾಜಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಾಗ, ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ್ದನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೇನೋ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲವರು ಸಹಪಂಕ್ತಿ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವೇಳೆ ಅಂಥುದನ್ನು ಪುಂ - ಸ್ತ್ರೀ ವಾಚಿಕೆಗಳಿಗೆ ಕೂಡ ಸೇರಿಸದೆ 'ಅದು' ಎನ್ನುವುದುಂಟು ! ಕೆಲವರನ್ನು ಪೂರ್ವಪಂಕ್ತಿಗೆ ಕರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಏನೋ ಆಚಾರಗಳು, ಮಡಿಗಳು; ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬೇಡಿ.

ನಾವು ವಿನಯದಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮತದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಆಚಾರಗಳನ್ನು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಭಾರತೀಯರಾದ ನಾವು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠರು, ನಮಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತು, ಐನ್‌ಸ್ಪೀನ್ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ನಾವು ಮೀರಿದವರು' ಎಂಬಂತೆ - ಇನ್ನೂ ಎಲ್ಲಿನವರೆಗೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ - ನಮ್ಮ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು

ಕುಕ್ಕುವಂತೆ ನುಡಿದು ಅನೇಕರಿಗೆ ಅಪಹಾಸ್ಯ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಆಗಿದೆ. ಇದೂ ಒಂದು ಅಂಧತೆ. ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳು ಈ ನಾಲ್ಕೈದು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಬೆಳೆದವೋ ರೂಪಗೊಂಡವೋ. ಆಯಾ ಕಾಲದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ - ಸನ್ನಿವೇಶ - ಅಗತ್ಯಗಳು ಹೇಗಿದ್ದವೋ ಅವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಡೆದಿವೆ. ನಡೆದು ನಡೆದು ವರ್ಗ, ರೂಢಿ ಗೋಡೆಗಳಂತೆ ನೆಲಸಿ ನಿಂತಿದೆ.

ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ನಾವು ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನವನ್ನು ಜನದ ಗಮನಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದು ಇಂದಿನ ಜನಜೀವನವು ಏಕೆ ಹೀಗಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಆಡದೆ ಸಾಧನೆಯ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೇ ತೋರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಎನ್ನೋ. ಇವೊತ್ತಿನ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆವರಣ ಪೂರ್ತಿ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಪ್ರಭಾವಗಳಿಂದಲೇ ನಮಗೆ ಬಂದದ್ದು. ಅದು - ಭಾಗಶಃ, ಅಲ್ಲ, ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಈ ನಾಡಿನ ಬದುಕಿನ ದೃಷ್ಟಿ ರೀತಿಗಳನ್ನೇ ಬದಲಾಯಿಸಿದೆ. ನಾವು ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯರಿಗೆ ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಋಣಿಗಳಾಗಿದ್ದೇವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ ಸಂಕೋಚ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಬೇಡ. ಹಣ್ಣು ಹಳಸಲು, ಕೊಳೆಯಲು ಶುರುವಾದರೆ ಅದನ್ನು ಪುನಃ ಮೊದಲಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರುವುದು ಕಷ್ಟ. ಆ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ವ್ಯವಹಾರಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ - Secular - ಮಾಡಬೇಕಿದೆ.

'72 ರಲ್ಲೂ 73 ರಲ್ಲೂ TLS ಅವರು ಎರಡು Supplement ಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ನೆನಪು ನನಗೆ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಅಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ನಾನು ಆಡಿದ್ದೆ, ಫಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ವಿಷಯ : (1) Criticism (2) Linguistics. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಒಂದು ಎರಡು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಅದು ನನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೆ ಬೇಕಾದಾಗ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿದೆ. ನನ್ನ ವಿಳಾಸಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡಲು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ; ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತೇನೆ.

ಉಳಿದುದೆಲ್ಲ ಯಥಾಸ್ಥಿತಿ. ನಾನು ಈಗ ಎಲ್ಲಿಗೂ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳಿಗೂ ಊರಿಂದೂರಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿಲ್ಲ. (1) ಕೈಯಲ್ಲಾಗದು; (2) ಜೊತೆಗೊಬ್ಬರು ಬೇಕು; (3) ಕಿವಿ ಪೂರ್ತಿ ಮುಚ್ಚುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಬಲ ಕಿವಿ ಬಹುಶಃ ಇನ್ನೂ 30-40% ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದೀತು; ಎಡ ಹೋಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಿಂತೆ ಆ ಬಗ್ಗೆ ಬೇಡ. ಸಂಗೀತ, ಮಕ್ಕಳ ಉಲಿ ಇಲ್ಲವಾಗಿದೆ.

ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲು ಕಾರಣಗಳು ಬೇಕಾದಷ್ಟಿದ್ದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಇದ್ದುದು ಆದುದು ಭೋಕ್ತವ್ಯಂ. ನನ್ನದು ತಿಂಗಳುಗಳ ಮಿತಿ, ವರ್ಷಗಳದಲ್ಲ. ಆಶೀಃ.

ಕು. ವೇದವಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ : ನಿಮ್ಮ ಪತ್ರ, ಯಾವ ಇಲಾಖೆಯವರು ನಿಮಗೆ ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯಾಸಂಗಾವಕಾಶವನ್ನೂ ಕಾರ್ಯ ದಕ್ಷತೆಯ ಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ. ಈಗಿನ ಇಲಾಖೆಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು ಸುಮುಖವಾಗಿರುವಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮೇಲು. ಅವರವರು ಮಾತನಾಡಿಕೊಂಡು ತೀರ್ಮಾನಿಸಲಿ. ಪುನಃ ದಕ್ಷಿಣ ಅಮೇರಿಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾದೀತೆಂದು ಬರೆದಿದ್ದೀರಿ. ಎಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಹೋಗಿ : ದೇಶಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ ಹಾಗಾಗುತ್ತದೆ; ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತವೆ; ವಿಷಯ, ಸಮಸ್ಯೆಯ ಪರಿಚಯ ಇನ್ನಷ್ಟು ಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶದಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ನಿಮ್ಮ ಮನೋವಿಸ್ತರಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳು. ನೀವೇ ಇಂಥುದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀರೆಂದು ಯಾರೂ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರಾಯಿತು. ಅಂಥದು ನಿಮ್ಮ ಪಾಲಿನ ಕೆಲಸವಾಗಬಾರದು.

ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಯ ಉಂಟು. ಒಬ್ಬ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಡನೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ - ಅದಕ್ಕೇ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದಂತೆ - ಸಹಜವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದೂ, ಅತಿ ಸಾಮಾನ್ಯನೊಡನೆ ತಾನು ದೊಡ್ಡವನೆಂದುಕೊಳ್ಳದೆ ಆ ಜೊತೆಗೇ ನೀವಿದ್ದೀರೆಂದು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಜೀವನದ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಆಗದಂತೆ ನಮ್ಮ ಭಾವನೆ, ನಡವಳಿಕೆ ಒಳಗಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ತನ್ನವಾಗಿರಬೇಕು. ಅದು ನಿಜವಾದ ಶಿಕ್ಷಣದ - ಎಂದರೆ, ನಾವು ನಮಗೆ ಕೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಶಿಕ್ಷಣದ - ಕ್ರಿಯೆ. ನಿಮ್ಮ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸುಲಭ; ಆಚರಣೆ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ, ನಿಜ. ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಂಡರಾಯಿತು. ಒಳಗೆ ಯಾವುದೂ ದ್ವಂದ್ವ ಇಲ್ಲದಂತೆ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೋಟಲೆ ಬೆಳೆಯದಂತೆ ನೋಡಿದಷ್ಟೂ ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ಆರೋಗ್ಯ, ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸದ ದಕ್ಷತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ನಿಮ್ಮಿಂದ ಆಗಬಹುದಾದ ಪ್ರಯೋಜನದ ಅತಿಶಯ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನಾನು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ನೀವು ಅನುಸರಿಸುತ್ತೀರಿ. ಒಂದೇ ಒಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆ : ನಿಮ್ಮ ಸುತ್ತಲಿರುವ ಅಥವಾ ಇತರರ ಅಸೂಯೆ ಅಥವಾ ಕರುಣು ಬೆಳೆಯದಂತೆ ಆಗಬೇಕು. 'ಇವರಿಗೆ ಆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅತೀವವಾದ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಭಾರತೀಯರ ಲಕ್ಷಣವೇ ಇದು, ಮೆಲ್ಲಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ನೆರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ' - ಎಂಬ ಒಂದು ಅಪಕೀರ್ತಿ ಇದೆ. ಅಂಥ ರೀತಿ ಬೇಡ.

ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತು ಹೇಳಬಹುದು. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸರು ಒಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಅಪನಾರ್ ಮನೇರ್ ಚುರೀ ಕರೆ ನಾ' ಎಂಬ ಸುಮಾರು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಾವು ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಇಂಥುದನ್ನೆಲ್ಲ

ಹೇಳಬಹುದೋ ಬಾರದೋ ಕಾಣೆ. ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟು ಕೆಲವು ಸಂಗತಿ ನೀವು ತಿಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ನಿಲವನ್ನೂ ವಿಶದಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ**....

** ಆಯ್ದು ಭಾಗವನ್ನಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

78.

ಬೆಂಗಳೂರು, 24-1-1978

ಉ. ವೇದವಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ : ಈ ತಿಂಗಳ 17 ರ ಕಾಗದ ಬಂದಿತು. ನೋವು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಕಾಣದೆ ಮನುಷ್ಯರ ಶಕ್ತಿ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ, emotion ಆಳವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಹೃದಯ ವಿಕಾಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ಯಾರು ನಡುರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು ತನ್ನ ಮತ್ತು ಲೋಕದ ಕಷ್ಟನಿಷ್ಠುರಾನ್ಯಾಯಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ನಿರ್ಬಲತೆಯನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥವರಿಗೆ ಲೋಕಸ್ವರೂಪ ಪರಿಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬುದು ಸುಮಾರು ಗಯರೆ ಮಾತು. ವಿದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಿ, ವ್ಯಾಸರೇ ಹೀಗೆ ಒದ್ದಾಡಿದ್ದಾರೆ : 'ಎರಡೂ ಕೈ ಎತ್ತಿ ಊರೂರು ತಿರುಗುತ್ತ ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ; ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಕಾಮವನ್ನೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಎಂದು. 'ನ ಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಶೃಣೋತಿ ಮೇ' - 'ಯಾರೂ ಕೇಳರು' - ಎಂದು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೇ, ಅವರಿಗೇ ಹೀಗಾದರೆ ಇನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಹೇಗೆ ?

ಇಂಥುದು ಮೊದಲಿಂದಲೂ ನಾವು ಅರಿತದ್ದೇ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಮೇಲಿರುವವರು ಅಧಿಕಾರ, ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಇರುವವರು - ಇಂಥುದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ನಾವು ಆ ಕೆಳಗಿನ ಕುಳಗಳು. ನಾವು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಕೆಲಸವನ್ನು ಇನ್ನಾವ ಕ್ಲೇಶವನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸುವುದು, ಒಪ್ಪಿಸುವುದು ಒಂದೇ ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಬರುವ ಕೆಲಸ. 'ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ' ಎಂಬುದು ತುಂಬಾ ದೊಡ್ಡ ಮಾತು. ಆ ಮಾತಿಗೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ನೆಲಸು ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ನಮಗೆ ನಾವೇ ಶತ್ರು; ನಾವೇ ಮಿತ್ರ. ನಮ್ಮನ್ನು ನಾವೇ ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ನೆರವಿಲ್ಲ. ಅದರ ಬಯಕೆ ಪಡಬಾರದು. Recognition ಬಂದರೆ ಆಯಿತು, ಬಾರದಿದ್ದರೆ ಚಿಂತೆ ಬೇಡ. ಗಿಡ ತನ್ನ ಚಿಗುರು ಹೂಹಣ್ಣು ಬಿಡಬೇಕು. ಅದರ ಧರ್ಮ ಅದು. ಅದರ ಪರಿಮಳ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಇಂಪು ಕೊಡುತ್ತದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ; ಚೆಲುವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ; ಚೆಲುವರು ಮುಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೋ ಇಲ್ಲವೋ; ದೇವರ ಪೂಜೆಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ - ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ. ಆದರೆ ಸಂತೋಷ. ಆಗದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಚಿಗುರುವುದಿಲ್ಲ, ಹೂ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ, ಹಣ್ಣು ತೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬಾರದು. ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಸ್ವಹತ್ಯೆಯ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದು; ಪ್ರಾಣಿ ಜೀವಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಅಭಿಮಾನ ತೊಟ್ಟು

ಅನ್ನ ತಿನ್ನದೆ, ನೀರು ಕುಡಿಯದೆ ಸೋರಗಿ ಪ್ರಾಣ ಬಿಡುವುದುಂಟು. ಮನುಷ್ಯರ ಪ್ರಾಯೋಪವೇಶಕ್ಕೆ ಇದು ಸಮ. ಆದರೆ ಮನುಷ್ಯನ ಮಟ್ಟ ಹೆಚ್ಚು ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕಾದ್ದು. ಯಾರೊಬ್ಬರಿಗೂ ತಾನು ಮಾಡಿದುದೆಲ್ಲ ಸ್ವೀಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ಥಾನಮಾನ ತರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಎಣಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾಡಿದೆವು, ಆಯಿತು; ಆಗಲಿಲ್ಲ, ಮಾಡಲಿಲ್ಲ; ಚಿಂತೆ ಏಕೆ, ಕೊರತೆ ಏಕೆ ? ನಾವು ನಂಬಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡದ್ದು ನಮಗೆ ದಾರಿದೀಪವಾಗಬೇಕು. ಅದು ಎಷ್ಟು ನಿರ್ವಂಚನೆಯಿಂದ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆದರೆ ಅಷ್ಟು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ಮಮತೆಯಿಂದ ಹೊರತಾಗಿ ಶುಚಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ನೀವು ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳುತ್ತೀರಿ : ಉತ್ತರ ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟ. ನೀವು ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಒಂದೆರಡು ಪದ್ಯಗಳುಳ್ಳ ಪುಸ್ತಕ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಅದು ನನ್ನನ್ನು ಕುರಿತುಕೊಂಡೇ ನಾನು ಹೇಳಿಕೊಂಡವು. ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಒಳಗಿದ್ದ ಕಲ್ಮಶವನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿ ಬದುಕನ್ನು ಹಗುರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅದು ನೆರವಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರವೇ ನಮಗೆ ಸಂದದ್ದು. ಕೆಲಸದ ಭಾಗ, ಸ್ಥಾನದ ಭಾಗ 99% ಇರಲಿ; ನಮ್ಮ ಪರವಾದ ಯೋಚನೆ 1 ಸಾಕು ನೂರರಲ್ಲಿ. ಇದು ಕಷ್ಟ: ಆದರೆ “ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾಃ ವಿದ್ಯತೇ ಅಯನಾಯ.” ಈ ಮಾತುಗಳು ಎಲ್ಲ ನಿಟ್ಟಿನ, ಮಟ್ಟದ ಬಾಳಿಗೂ ಹೊಂದಬೇಕು : ವಿವೇಕ. ಮೈಗಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿ; ಮನಸ್ಸು ದೃಢ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿ. ಗೀತೆ ವಾಕ್ಯವಿರಲಿ; ಅದು ಪ್ರಖ್ಯಾತ. “Ever with a frolic welcome took thunder and sunshine” ಎಂಬ ಮಾತು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟು. ಅದು ಒಂದು ನಿಲವು – stand, attitude – ಆದರೆ ಮೇಲು. ನಾವು ಯಾವುದನ್ನೂ ಆಯಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಆಗಮಾಡುವುದು ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದರೆ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ನೀತಿಯ ಮಾತಲ್ಲ, ಧರ್ಮದ ಸಂದೇಶವಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನು ಹೇಗೆ ನೋಡಿಕೊಂಡರೆ ಅವನ ಬಾಳು ಸರಿಯಾಗುತ್ತದೆಯೋ, ನೆಮ್ಮದಿ ತರುತ್ತದೆಯೋ ಅದರ ಒಂದು ಮಾರ್ಗ. ನಾನು ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುವ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ನಿಜಜೀವನಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾರ್ಗ ಇದು. ನನಗೂ ಸೋಲು-ನೋವು-ಭಂಗ ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಏನು ಮಾಡುವುದು; ಅದನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಂಡಷ್ಟೂ ವಿಷವಾಗಿ, ಮುಳ್ಳಾಗಿ, ಬೇಗೆಯಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನೇ ಸುಡುತ್ತದೆ. ಆ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸು ಹೋಗದಿರಲಿ**...

* ಆಗ ವರ್ಲ್ಡ್ ಬ್ಯಾಂಕಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ವಾಷಿಂಗ್ಟನ್ ಡಿ.ಸಿ. (ಅಮೆರಿಕೆ)ಯಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದರು.

** ಆಯ್ದ ಭಾಗವನ್ನಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಚನ್ನವೀರ ಕಣವಿ ಅವರಿಗೆ : ನಮಃ. ಮೂರನೆಯ ಪುಟ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆಯದಾದರೆ ಉಳಿದುದನ್ನು ಬರೆಸಿ ಆ ಶೂನ್ಯವನ್ನು ತುಂಬಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತೇನೆ:- ಹಿಂದಿನದನ್ನು ಮುಂದಿನದನ್ನು ನೋಡಿ. ಎರಡು ಪ್ರತಿ* ಮಾಡಿಸಿದರೆ ಒಂದನ್ನು ನಾನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ನೀವು ಪ್ರತಿ ಮಾಡಿಸಲು ಹಣ ತೆರಬೇಕಾದರೆ ಅದರ ಖರ್ಚು ನನ್ನದು. ಸಣ್ಣ ಅನುಬಂಧವನ್ನು ಕೊಡಬಹುದಾದರೆ ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವಂತೆ ಒಂದು 'ಫಾರ್ಮ್' ವಿಷಯವನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು. ನಿಮ್ಮ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ನೋಡಿ.

ನಾನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಸಮಯದಿಂದಲೂ ನನ್ನನ್ನು/ನಮ್ಮನ್ನು ನೀವು ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಂದ ನಡಸಿಕೊಂಡಿರಿ. ಮನೆಗೆ ಕರೆದು ಉಪಚಾರ ಮಾಡಿದಿರಿ. ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಬಡವು ಕವನಗಳನ್ನು ನೀವೂ ನಿಮ್ಮ ಶ್ರೀಮತಿಯವರೂ ಹೇಳಿದಿರಿ. ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ನಾನು ಹೇಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದೋ ತಿಳಿಯದಾಗಿದೆ. 'ಕೃತಜ್ಞ' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಸಾರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ, ಸಕಲ ವ್ಯಾಪಕಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಇನ್ನು 'ನೆಲ-ಮುಗಿಲಿ'ನ ವಿಷಯ: ನೀವಿದೇನು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಈ 15-17 ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಸುಮಾರು ನಿಮ್ಮ ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಸರಸತೆ, ವಿಲಾಸ, ಕಲ್ಪನೆಯ ಸಹಜತೆ ಮೊದಲಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿವೆ. ಇವು ಹಣ್ಣು ಸೌಭಾಗ್ಯ ಈ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ನೆಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಸಂತೋಷಪಡುವ, ಕೊಡುವ, ಕಾಣಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಹಲವರಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಲೋಕದ ಚೆಲುವಿಗೆ ಸೊಕ್ಕಿ ದುಂಬಿಯಂತೆ ಆ ಸವಿಯನ್ನು ಹೀರಿ ರುಂಕರಿಸುವ ಭಾಗ್ಯ ಭ್ರಮರವೊಂದರ ಪಾಲಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬಂದುದು.

ಪ್ರೇರಣೆ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಆಗುತ್ತಿದೆ; ಕಲ್ಪನೆ, ಆದರ್ಶ, ಸ್ಥಿತಿ-ದೃಷ್ಟಿ ಹೇಗೆ ರೂಪಗೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ; ಯಾವ ಯಾವ 'ಕೃತಿ' - ಎರಡರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ - ನೀವು, ಅವು ಎರಡೂ - ಹೇಗೆ ನಿಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗುತ್ತವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಅಲ್ಲಿನ ಹಿತ-ಮಿತ, ಹರವು-ಹಾಳತ, ಅಲ್ಲಿನ ಲಲಿತ-ಕೋಮಲ ಕಲ್ಪನಾಸಂಪತ್ತಿ ಮೋಹಕವಾಗಿವೆ. ಕೆಲವುಗಳ ಎಟುಕೂ, ನಾಲಿಗೆ ಚಾಚೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಂದಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತವೆ. ನೆಲ-ಮುಗಿಲು ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅದರ ಇತಿಮಿತಿಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣವಿದೆ. ನೆಲವನ್ನು ಬಾನನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಎರಡರ ಸುಖಲೋಲುಪರಾಗುವುದು ಕವಿಯ ಪಾಲಿಗೆ ಬರುವ ಹಾಗೆ ಅನ್ಯರಿಗೆ ಆಗದು. ಉಪಮೆ, ರೂಪಕ, ಪ್ರತಿಮೆ, ಧ್ವನಿತಗಳು ತುಂಬಾ ಹರ್ಷಪ್ರದವಾಗಿವೆ. ಪ್ರಣಯ-ಪ್ರೀತಿಯಲ್ಲಿನ ಆಧಿಕ್ಯ ರಭಸಗಳಿಗೆ ಬೆರಗಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ನಿಮ್ಮ ಒಂದು ಮಗುವಿನ ಹೆಸರು ರಂಜನಾ-ನೆ? ಎಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಯ ಪರಿಮಳ ಅಲ್ಲಿದೆ! ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕವನಗಳನ್ನೂ ಕವನಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಹೆಸರಿಸಿ ನನಗೆ ಪಕ್ಷಪಾತ ತರುವ ಖಂಡಗಳಾವುವೆನ್ನಬಹುದು**. ಅದಕ್ಕೆ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲ? ಈಚೆಗೆ ಪಾದದಿಂದ ಪಾದಕ್ಕೆ ನಿರರ್ಗಳವಾಗಿ ಓಡುವ ಒಂದು ಕಲ್ಪನೆಯ ಭಂದೋಗತಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಅತಿಶಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹಾಗೆ ನುಡಿದೇ ನಡೆದೇ ಕನ್ನಡದ ಲಯಗತಿ ಸಫಲವಾಗಬೇಕು. ನಡುವೆ ಎಂದಿಗೆ ಆಗಲಿ, ಬೇರೆ ಸಮಯದ ಆಕರ್ಷಣೆಗೆ ಅಂಥ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಈಡು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ನನ್ನಂಥ ಹಳಬನಿಗೆ ಸಂತೋಷ. ಸಮಯಗಳು ಬೆರೆಯಬಾರದು. ಎರಡಕ್ಕೂ ಸುಖವಿಲ್ಲ.

ಬೇಂದ್ರೆ ತಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನುಡಿದ ಎಲ್ಲವೂ ನನಗೂ ಒಪ್ಪಿತ. ಇದೊಂದು ಸೊಬಗಿನ ಸುಗ್ಗಿಯೇ. ನಿಮ್ಮ ಆಸೆ ಅಲ್ಪವಲ್ಲ. ಸೃಷ್ಟಿ ಬದುಕಿಗೆ ಹೇಗೂ ಕಲ್ಪನೆಯ ತಾಂಡವಕ್ಕೂ ವಿಲಾಸಭೂಮಿ. ಅದಿಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಕರ್ಮವುಂಟು, ಧರ್ಮವುಂಟು, ಕಲೆಯುಂಟು, ಶಾಸ್ತ್ರ ತಂತ್ರವುಂಟು? ಹಾಗೆಯೇ ಬಾನಿನ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೂ ಬೆಲೆಗೊಡುವ ಸನ್ನಿವೇಶ ಅದರದೇ, ಅದೇ. ಎರಡಕ್ಕೂ ಮನಸ್ಸು, ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ತೆರೆದರೆ ತಾನೇ ಕವಿತೆ ಫಲಿಸುವುದು? ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಅದು ಮಿಡಿಸುತ್ತಿರಲಿ.

ಹಲವಾರು ಉತ್ತಮ ಕೃತಿಗಳಿರುವ ಇದು ನಿಜವಾಗಿ ಹೊಸ ಕನ್ನಡ ಕವನ ಸಂಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ತೆರೆದ ಸಂಕಲನವೊಂದು.

ತಮಗೂ ತಮ್ಮ ಶ್ರೀಮತಿಯವರಿಗೂ ನನ್ನ, ನನ್ನ ಮನೆಯವರ 'ಆಭಾರ'!

** ಉದಾ: ಪುಟ 3-4 ಅಗಲಿ... ಬೆಳಗಲೆಂದು; 9-ರಂಜನಾ: ಸಾಗಿತುವರೆಗೆ; 10-ಬೇಸಗೆ ಪದ್ಯ; 15-ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ... ತೀರ್ಥವಾಗಿ; 18-ಪೂರ್ತ; 20-ಈ ಚರಿತ್ರಗೆ; 25-ನಿನಗೆ ಬೇಕು; 26-7 ಇಂಥದರಲ್ಲಿ... ಹೋಗುವಾಗ; 30-1 ಸಕಲದ... ಬದುಕು, ಹಡಲೆಕೊಂಡಗೆ...; 32-3 ಗುಡುಗಲಿ... ನವ್ಯಪಾದ; 34-5 ಹೊತ್ತಾರೆ; 37 ಸಮಾಧಿ ದರ್ಶನ; 41 ಗರಿಬಿಚ್ಚಿ... ಗೀತ; 43 ಬಾನು ತೆರೆವಾ...; 46 ಮೊದಲ ಪದ್ಯ ದೀಪಾವಳಿಯ ಹಿಂದೆ... - ಒಂದೇ ಎರಡೇ! ಸಂತೋಷ. - ವಿ.ಸೀ.

* ಕರ್ನಾಟಕ ವಿ.ವಿ.ದ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ 'ಸಾಹಿತ್ಯ : ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಹೊಸಮಾರ್ಗ' ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿತ.

ಡಾ. ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲ ಶಾಸ್ತ್ರೀ ಅವರಿಗೆ

80.

ಬೆಂಗಳೂರು, 25-9-1979

ಡಾ. ಶ್ರೀ ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲ ಶಾಸ್ತ್ರೀ ಅವರಿಗೆ : ನೀವು ಭಾನುವಾರದಂದು ತಂದು/ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ತಮ್ಮ 'ಭಂದಃಸ್ವರೂಪ' ಮತ್ತು 'ಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಹಾರ' ಎರಡೂ

ಸೇರಿದವು. ಈಗಾಗಲೇ ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ಗ್ರಂಥ ಬರೆದಿದ್ದೀರಿ. ಆಗಾಗ ಇನ್ನೊಂದು ಪುಸ್ತಕದ ವಿಷಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದೀರಿ. ಬಹುಭಾಗವನ್ನು ನಾನು ಆಗೀಗ ಅಲ್ಲಿ ಓದಿದ್ದೇನೆ. ಮೈಸೂರಲ್ಲಿ ಇಂಥ ವ್ಯಾಸಂಗದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುವವರಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಮನಸ್ಸಿನ ಚುರುಕು, ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕೆಂಬ ಮನಸ್ಸು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ (ಹೀಗೆ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ Scholarship ಆದರೂ ಬೆಳೆಯಬೇಕು. Thoughts ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಲ್ಪ). ಇದಕ್ಕಾಗಿ ನನಗೆ ಹರ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಸಲ ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ದಯಮಾಡಿ 10 ನಿಮಿಷ ಕಳೆದಿರಿ. ಆಗ ಈ ಭಾವನೆ ಆಳವಾಯಿತು. 600-700 ಪುಟಗಳ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಮೇಲಿನ ಗ್ರಂಥ ತುಂಬಾ ಸಾಕಲ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಹಿತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಾಗಿ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡದೆ ಇರುವ ನಾನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಒಂದು ಓಲಿನಲ್ಲಿ - ಹೇಗೂ windfall ಆಗಿ ಬಿದ್ದೆ - ಬಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಛಂದಸ್ಸು, ಅಲಂಕಾರ ಇವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು, ಪಾಠ ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹರು(ರಿ?)ಕು ಮುರು(ರಿ?)ಕಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಒಂದು ಆಕೃತಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು.

'ಹಿಂದೂ' ಪತ್ರಿಕೆಗೆ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರ 'ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆ'ಯನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು ಒಂದು ಲೇಖನ ತಯಾರಿಸಿ ಕಳಿಸಿದೆ. 'ಪ್ರಾಕೃತ ಪೈಂಗಳ'ದ ಒಂದು ಪುಸ್ತಕದ ಎರವಲನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ರಾಘವನ್ ನನ್ನಿಂದ ಮಾತು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನುನು ' 'ದಾನುನ್' ಅವಲೋಕನ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರೆ, ಅದರ ಒಂದು ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತ್ರೇನೆಂದು ನಿರ್ಬಂಧ ಹಾಕಿ ಆ ಅವಲೋಕನವನ್ನು ಬರಸಿದರು. ಅವೆರಡರ ಕನ್ನಡ ರೂಪ ಈಗ ಬಂದಿತು. ಆ ಮುಂಚೆಯೇ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನನಗೆ ಕೆಲವರು ಹೊರ-ಒಳ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸೌಹಾರ್ದ ದೊರಕಿತ್ತು. ಅಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಾನು ಆ ಪರಿಶೀಲನಗಳಲ್ಲಿ ಕೈಹಾಕಿದವನಲ್ಲ. ಪದ್ಯಗಳೂ ಕವಿತೆಗಳೂ ಬರೆದು ವಿಷಯಕ್ಕಾಗಲಿ ರೀತಿಗಾಗಲಿ ತಂತ್ರಕ್ಕಾಗಲಿ ಕಲ್ಪನಾ ಸೌಂದರ್ಯಗಳಿಗಾಗಲಿ - ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಮೈಸೂರು ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ - ಯಾವ ಸ್ವೀಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದನೋ ಕಾಣೆ! ಸ್ವೀಕಾರ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದ್ದು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಒಂದು ಗಿಡ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಪ್ರಶಂಸೆ ಬೇಡದೆ, ಕಾಯದೆ ತನ್ನ ಚಿಗುರು ಹೂ ಬಿಡಬೇಕಾದ್ದು ಅದರ ಧರ್ಮ. ಹುಣಿಸೆ ಗಿಡವನ್ನು, 'ಟೊಮ್ಯಾಟೊ ಬಿಡು' ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಅದು ಹೇಗೆ ಬಿಟ್ಟಿತು?

'ಜಯದಾಮನ್'ಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲವು ಮುನ್ನುಡಿಯ ಮಾತುಗಳು ಛಂದಸ್ಸಿನ ಮೂಲಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು. ನನಗೂ ಅವರ ವಿಶ್ವಾಸ ಪರಿಚಯ ಇಷ್ಟು

ದೊರಕಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ನಾನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡುದು ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಕರ್ಷರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು, ವಿಭಜನೆಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕುರಿತು 1-2 ಮಾತಾಡಲು; ಹಾಗೆಯೇ || ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟು-ವೈದಿಕ ಭಂದಸ್ಥಿನ ಕಾಲದಿಂದ ಕುರಿತು- ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ (verse-line)ಯತಿಯ ಸ್ಥಾನವೇನು, ಕಾರ್ಯವೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು. ಅವರು Line-music ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಂಡು ಕೆಲವು ಕಲ್ಪನೆಗಳಿಗೆ ಸಾಗಿದ್ದಾರೆ. ತೀ.ನಂ. ಹೇಳುವಂತೆ ವೇಲಣಕರ್ ಅಂಶಬಂಧ ಗ್ರಹಿಸಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ D.L.N. ನೆರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.

ಲಯ ಎಂಬ ಪದ ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟವಾದ್ದು, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ್ದು. ನಮ್ಮ ಲಯಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ್ದು ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ Rhythm ಎಂಬಂತೆ ನೀವು ಕೂಡ ಬರೆದಿದ್ದೀರಿ. ನನಗೆ ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ : ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ Rhythmಗೆ ನಾವು ಲಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಈ Rhythm ಕುರಿತು ತಾವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಪದದ ಅರ್ಥವಂತಿಕೆ ಕುರಿತು Encyclopaedia Britannica ಹೇಗೆ ಬರೆದಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಬಾರಿ ನೋಡಿದರೆ, ಅದು ಪ್ರಪಂಚದ ಮೂಲಧಾತುವಾಗಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಹೇಗಿದೆ (ಮಾತ್ರವಲ್ಲ) ಎಂಬುದರ ಜೊತೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಶವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೀರೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಗಣನೆ ನಿಮಗೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಿದೆ; ಆದರೂ ಯಾವುದನ್ನು Art (vs. Nature) ಎನ್ನುತ್ತೇವೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ Rhythm ಕಲೆಗಾರನು ತಾನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದು. ಅವನು ಉದಾ. ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನು Ground-Rhythm ಎಂಬಂತೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಅದು ಅವನ ಉತ್ಪತ್ತಿ. ಅದನ್ನು ಹೇಗೆ ನಡಸುತ್ತಾನೋ? ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ, ಅಗತ್ಯಕ್ಕೆ, ದೃಷ್ಟಿಗೆ, ಉಸಿರ ನಡೆಗೆ ಅದನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಭಾವಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಂಚಾರವನ್ನು ಕೊಡುವ ಮಾತುಗಳ ರಚನೆಗೆ ಬಳಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಇರುವ ರಚನಾಭಾಗವೊಂದು (ಎಂದರೆ, ಕಟ್ಟಡ) ಭಾವದಿಂದಲೂ ಅರ್ಥದಿಂದಲೂ ಉಚ್ಚಾರದ ವಿಶೇಷಗಳಿಂದಲೂ ತುಂಬಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ರೀತಿ ಹುಟ್ಟಿ ಒಂದು ಪಂಕ್ತಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯಬೇಕೆಂದು ಅವನು ತಿರುಗುವಾಗ, ನೀವೂ ಬಳಸಿರುವಂತೆ ವೃತ್ತ, - ಇದನ್ನು ಮೊದಲು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಡಾ. ಎ.ವಿ. ಸ್ವಪ್ನಪಡಿಸಿದರು - ಅಲ್ಲಿಗೆ ಪಾದಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಯತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡರು. (ಹೀಗೆ) ಮಾಡಿಕೊಂಡಾಗ ಪಾದಾಂತದಲ್ಲಿ ಯತಿ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕು, ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ; ಅದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಹಿಂದೆ ಅನುಷ್ಟುಭ್, ತ್ರಿಷ್ಟುಭ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಖಂಡವೂ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಬೆಳವಣಿಗೆ ಆದಂತೆಲ್ಲ ಇದರ ವಿಶೇಷಗಳು, ನಡೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋದವು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪಾದಾಂತ ಒಂದು ಗುರುವಿನ ತೂಕವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೇ

ಹೋಗುತ್ತದೆ. 1-2 ಇದ್ದ ಹಾಗೆ 3-4ನೆಯ ಪಾದಗಳು ನಡೆದು, ಒಂದು ಜೊತೆ ಆಗಿ, ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಅಕ್ಷರವೃತ್ತಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿದುಹೋಗುತ್ತವೆ. ಪಾದಗಳಿಂದ ಪದ್ಯವೋ, ಪದ್ಯಗಳ ಪಾದವೋ? ಈ ಸಮ ಅರ್ಥಗಳ ಒಟ್ಟು $2 \times 2 = 4$ ಪಾದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಬಂತು. ಒಂದು ಪಾದ ಇದ್ದ ಹಾಗೇ ಇನ್ನೊಂದು. ಮೂಗನ್ನೇ ಬೆಳಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ. ಪಾದಗಳನ್ನು ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಈ ದೀರ್ಘತೆಯಲ್ಲಿಯೇ horizontally ಬೆಳಸುತ್ತ ಹೋದರೆ ಹೊರತು, ಇಂಥ ಪಾದಗಳನ್ನು ಬೇಕಾದಷ್ಟು (ಸಮ, ಅರ್ಥಸಮ, ವಿಷಮ, Extended) ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ.

ನನಗನ್ನಿಸುತ್ತದೆ : ಅರ್ಥ, ಭಾವ, ಪೂರ್ಣ, ಕ್ಷೀಣ ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳು ಹೇಗೆ ಇರಲಿ, ಯತಿ ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯ - ಅಕ್ಷರಗಳ ಗಣ ಎನ್ನಿ, ಬೇರೆ ಏನೇ ಎನ್ನಿ - ಮಾತುಗಳು ಬಂದಾಗ, ಅವುಗಳ ಸ್ವರ ವ್ಯಂಜನಗಳ ಭಾರ, ನುಗ್ಗು, ಓಟಗಳಲ್ಲಿ ಯತಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ರಚನಾಂಗ. ತ್ರಿಷ್ಪುಭಿನಲ್ಲಿ ಪುರುವಾಯಿತು. 4ಕ್ಕೂ 5ಕ್ಕೂ ಯತಿ ಬಂದು 2 ಭಾಗಗಳಾದವು. ಎಲ್ಲಿ ಯತಿ ಬರುತ್ತದೆಯೋ ಅದರ ಉಚ್ಚಾರದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವರ್ಣಗಳ ವಿನ್ಯಾಸಗಳು ರೂಪಿತವಾಗುವಂತೆ ಆದುವು ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಯಗಣದಿಂದ ಎಂಬಂತೆ ತ್ರಿಷ್ಪುಭ್ ಮುಗಿದಾಗ ಗಣಗಳು - 4.4.3, 4.3.4 ಹೇಗಾದರೂ ಇರಲಿ - ಮುಗಿದು ನಡೆದವು. ಏಕೋ ಏನೋ ತ್ರಿಷ್ಪುಭಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕವಿಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಆರ್ನಾಲ್ಡ್ ಕೂಡ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ನೆನಪು. ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ 8-11-12 ಇವುಗಳಲ್ಲಿ, ಇವುಗಳ ಸಂಯೋಜನೆಗಳಲ್ಲಿ - 11 ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಜಿತವಾಯಿತೋ ಅದನ್ನು ಬಿಡೋಣ- ವೃತ್ತಗಳು ಬೆಳೆದವು. ಆ ಯತಿಯನ್ನು ಪಾದದ ಖಂಡಗಳು ಅಳೆಯುವಾಗ 2, ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚೆಂದರೆ 3 ಯತಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗುವಂತೆ ಬೆಳಸಿದರೆ ಬಂಧ ಶಿಥಿಲವಾಗುತ್ತದೆ, ಒಂದು ಪಾದದ ಅಖಂಡತೆ (structural integrity; - organic) ಕೆಡುತ್ತದೆ. ಈ 8 ಗಣಗಳು+ಲಗ/ಗಗದೊಡನೆ 26 ಅಕ್ಷರಗಳದು ಎಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಈ ಅಖಂಡತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ನಮ್ಮವರು ಒಪ್ಪ ಓರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ದೀರ್ಘಪಾದಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಕೌತುಕಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಅವು ಊರ್ಜಿತವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ವೇಲಣಕರ್ ಮತ್ತು ಇತರರು ಮಾತ್ರಾಲಯವನ್ನೂ ಸಂಗೀತದ ತಾಳವನ್ನೂ ಕಲಸುತ್ತಾರೆ. ಭಂದೋಲಯ ಬೇರೆ; ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿನ ತಾಳಲಯ ಬೇರೆ. ತಾಳಲಯ ಹೆಚ್ಚು ನಿರ್ಘೋಷ, ನಿಯತ; ಅದಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿಲ್ಲ, ಕರುಳಿಲ್ಲ; Abstract; ಬರಿಯ ಕಾಲದ ನಿಯತಿ. ಅದರ(ಲ್ಲಿ) ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದ ವಿನ್ಯಾಸಗಳು ಮುಖ್ಯ. ಆ ತಾಳ

ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ, ಮೃದಂಗದ ಅವರ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ, ನಾಟ್ಯ ನರ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ ವಿನ್ಯಾಸಗೊಂಡು ಅಚ್ಚರಿ ಸಂತೋಷ ತರುತ್ತದೆ. ಛಂದೋಲಯ ಬೇರೆ ಹೃದಯದ್ದು; ಜೀವಸತ್ವದ್ದು. ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳಲ್ಲಿ, ಅಂಶಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಒಂದು ಲಯದ ನಡೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದು ಕ್ರಮಬದ್ಧ ನಡೆ. ನಾನು ಒಂದು ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ: ಒಂದು : Structural, ಕಟ್ಟಡದ ಅಂಶ ಮೇಲ್ಭಾಗ; ಇನ್ನೊಂದು : Textural, ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ಮಾತುಗಳ, ಅಕ್ಷರಗಳ, ಸ್ವರವ್ಯಂಜನಗಳ ರಂಗು-ರಂಜನೆ-ಓಟ, ಅವುಗಳ ಏರು-ಇಳಿತ, ಹೊರಳು-ಜಾರು, ಇವುಗಳ ರಚನೆ ಹೇಗೆ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಸಂತೋಷಗಳನ್ನು, ಅದರ ನಯಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅನುಲಕ್ಷಣೆ: ಅದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿಯ ಉಸಿರಿನ ಓಟ, ಕಲ್ಪನೆಯ ಚಾತುರಿ, ಕಿವಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರ, ನಾಲಗೆ ತುಟಿ ಇವುಗಳ ಉಚ್ಚಾರಗಳಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು The beat of her unseen feet, which only the angels hear (ಷೆಲ್ಲಿ) ಎಂಬಂತೆ ಅಂತರ್ವಾಹಿಯಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ಬೆರಳಚ್ಚಿನ ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ (typewriter), ಕವಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಪದ್ಯಪಾದದ ರಚನೆ ಮೊದಲು ಕೊನೆ ಹೇಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆ, ಒಂದು ಗಂಟೆ ಬಡಿದ ಹಾಗೆ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ, ಪಾದದ ತೊಡಗು-ಅಂತ್ಯ ಸೂಚಿಸುತ್ತ. ಅದು ಮಾನನಿಯಮ ಸೂಚಕ; ಕವಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ; ಓದುವವನಿಗೆ ಕೇಳುವವನಿಗೆ ಒಂದು ಕ್ರಮ ನಿದರ್ಶನ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಒಮ್ಮೆ ನಾನು ಲಘಾಡಿಯೊ ಹರ್ನ್ ಎಂಬಾತನ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಮರ್ಶೆಯ 2-3 ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಓದುವಾಗ - ಮಹಾರಾಜ ಕಾಲೇಜಲ್ಲಿ - 1-2 ಮಾತುಗಳನ್ನು ಓದಿ (1917-20) ಪ್ರಭಾವಿತನಾದೆ; ಆಮೇಲೆ ಸೈಂಟ್ಸ್‌ಬರಿ ಮುಂತಾದವರನ್ನು, ಹಾಗೆಯೇ ಅದೂ ಇದೂ ಓದುತ್ತ ಸಾನ್-ಎನ್-ಪೈನ್ ಬರೆದ Rhythm ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಓದಿ, ಅದನ್ನು ಎರವಲಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ P.M.ಲಾಡ್.I.C.S. ಅವರೊಡನೆ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡುತ್ತ, ಆತನು ಹೇಳಿದ ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿ ಪಟವರ್ಧನ್ ಬರೆದ ಛಂದೋಗ್ರಂಥದ ಕೆಲವು ವಿಚಾರ ಮಾತನಾಡುತ್ತ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವಿತನಾದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಓಮಂಡ್ ಪುಸ್ತಕ ಓದುತ್ತ, ಆತನು ಹೇಳಿದ mono-pressure ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಉದ್ಬೋಧಗೊಂಡೆ. ನಮ್ಮ ಕಾಲೇಜ್, university ಭಂಡಾರಗಳಿಗೆ ಅವನ್ನು ತರಿಸಿದೆ.

ಉಚ್ಚಾರದ ಘಟಕ 8 ಲಘುಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮೀರುವುದು ಕಷ್ಟ; ಶ್ರಮಸಾಧ್ಯ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಒಂದು ಲಘು ಅಥವಾ ಗುರು ಒಂದು ಗಣ ಆಗದೆ, 2 'ಲ' ಅಕ್ಷರದಿಂದ 8 ರವರೆಗೂ ಹಿತವೆಂಬ ಭಾವನೆಗೆ ಒಂದೇ

ನಲಕುಳ್ಳದ್ದಾಯಿತು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೂ 2-3-4ರೊಳಗೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ಅಪರೂಪವಾಗಿ 5ಕ್ಕೆ - ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲ 2, 3ರ ಗುಣಕಗಳು - ಒಂದೊಂದು ಗಣವಾಗಿ ಆಗ ಬಿಟ್ಟು; 2-3 ಮಾತ್ರವೇ ಮೂಲ; ಉಳಿದವೆಲ್ಲ ಸಂಯುಕ್ತ ಗಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ 2-3ರಂತೆ ಮೂರರ ಎರಡು, 3-4, ನಾಲ್ಕರ ಎರಡು (4+5 ಕಷ್ಟವಾಯಿತು). ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಬಹುಶಃ 18 ಮಾತ್ರಗಳ ಷಟ್ಪದಿ, ರಗಳೆ ಬೆಳೆಯಲಿಲ್ಲವೇನೋ. ಈಚೆಗೆ ಡಾ. ಗೋಕಾಕರು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಿರುವ ಹಾಗೆ ನನಗೆ ನೆನಪು. 3-5 ಸುಂದರವಾದ ಗಣಗಳನ್ನು - ಉದಾ. ಬೇಂದ್ರೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ - ತಂದುಕೊಟ್ಟವು. 'ಭಂದೋಂಬುಧಿ'ಯಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ವರ್ಣವ್ಯತ್ಯಗಳನ್ನು 3,4; 4,4; 3,5 ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು; ಅಂತಗಣಗಳಾಗಿಯೂ ಅನೇಕವನ್ನು ಓದಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ನಾನು ಹಾಗೆ ಕೆಲವನ್ನು ಓದಿಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಯಾವುವು ನಮ್ಮ ಮಾತ್ರಾ ಮತ್ತು ಅಂತಗಣಗಳಿಗೆ ಸುಖ ತಂದವೋ ಅವು ಹೆಚ್ಚು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿವೆ. ಕಡೆಗೆ ಜಗಣದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಪೃಥ್ವೀ, ನಿಮ್ಮ ಸ್ವಗೃರೆಯನ್ನೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಓದಬಹುದು. ಆದರೆ ಓದಿಗೂ ರಚನೆಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ ಏನು?

ಅಂತಗಣದಲ್ಲಿ, ಮಾತ್ರಾಗಣದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಇನ್ನೊಂದು ಸೌಲಭ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ : ಗುರುವನ್ನು ಲಘುವಾಗಿ (ಅದರ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿ ಗಣಗಳ ಮಾತೇ ಬರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ತಮಿಳರಲ್ಲಿ, ನಮ್ಮ ಜನಪದ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನೋಡಬಹುದು.) (ಅಕ್ಷರ) ಗಣದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿನಂತೆ 2-3ರ ಬದಲಾಗಿ -/UU ಗಳು ಸಮವೆಂದ ಹಾಗೆ (?) 2-3 ನೇ ಅಂಶಗಳು ಬಹುವಾಗಿ ಇರಬಲ್ಲ ಎಣಿಕೆ. ತೂಕ ಶಕ್ತ ಎಂಬುದಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಸಾಧಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳು ಅತಿಶಯವಾಗಲೂಬಲ್ಲದು.

ಇದೆಲ್ಲ ನಿಮಗೆ ಚರ್ವಿತಚರ್ವಣವಾಗಿರಬೇಕು. ನೀವು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಓದುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮಗೆ ಇದನ್ನೇ ಪುನಃ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನೆ ತಿದ್ದಲಿಕ್ಕಿ. ವಿಶದಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ. ನಾನು ಈ ಪ್ರಪಂಚ ಬಿಟ್ಟುಬಂದು (1948) 31 ವರ್ಷವಾದವು. ನಾನು 47ರವರೆಗೆ ಈ ವ್ಯಾಸಂಗದಲ್ಲಿದ್ದೆ. ಈಗ ಯಾವುದು ಹೇಗೋ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ನನಗಂತೂ ಭಂದೋಲಯ, ಸಂಗೀತದ ಕೀರ್ತನೆಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿನ ಗಾನಲಯ, ನೃತ್ಯದ ತಾಳಲಯಗಳ ತಾಂಡವಗಳನ್ನು, ರಂಜನೆಗಳನ್ನು ಕಲಿಸಿಬಿಡುವುದು ಅಪರಾಧ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಕಡೆಗೆ ಷಟ್ಪದಿಗಳ ಕಡೆಯ ಗುರುಗಳನ್ನು ಒಂದು ತಾಳದ ಸಮಾನ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಮಾಡುವುದು ಕೂಡ ಅಂಥ ಅಪರಾಧವೇನೋ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವುದನ್ನೂ ತಾಳ ಹಾಕಿ ಹಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಷಟ್ಪದಿಯ

ಕೊನೆಯದು ನಿಲುಗಡೆಗೆ ಮಾತ್ರ; ಉಸಿರು ಅಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥಭಾಗವನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ನಾವು ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ಕೂಡ ಮೊದಲ ದೀರ್ಘ ಪಂಕ್ತಿ, ಎರಡನೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಪಂಕ್ತಿ, ಇವೆರಡನ್ನೂ - ನೂರಾರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ - ಈಚೆಗೆ ಎಳೆ ಎಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡು, ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅಂಶ ಸೇರಿಸಿ 3ನೆಯ ಪಾದವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು 2ನೆಯ ಮೂಲ ಪಾದವನ್ನು ಮನರಾವರ್ತಿಸಿ 2:2=4 ಪಾದಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಒಂದು ಯಾಂತ್ರಿಕ ಮನೋಭಾವ ಕಾಡಿದೆ. ಚೌಕ ಮಾಡಬೇಕು ಅಥವಾ ಅಸಮವೃತ್ತ ಸಮವೃತ್ತ ಒಂದು ಜೊತೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಬೇಕು! ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತೃಪ್ತಿ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲವೇನೋ ಎನ್ನಿಸಿದಿಟ್ಟಿದೆ.

ಇಂಥ 2, 2 ಸಮಪಾದಗಳ ಆದಿ ಅಂತ್ಯ ಪ್ರಾಸಗಳುಳ್ಳ ಎಷ್ಟು ದ್ವಿಪದಿಗಳನ್ನಾದರೂ ('ದ್ವಿಪದಿ', 'ದುವಯಿ' ಅಲ್ಲ) ಅದನ್ನು ರಗಳೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ. ಅದು ರಗಳೆಯಂತಾಗಿ 'ರಗಳೆ' ಹುಟ್ಟಿದೆಯೋ, ರಗಳೆ ಹಾಗೆ ಅದು ಬೆಳೆದದ್ದರಿಂದ ರಗಳೆಯ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥ ಬೆಳೆದಿದೆಯೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಪ್ರಾಕೃತ ಅಪಭ್ರಂಶಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕಡವಕಗಳ - ಅವು ಸುಮಾರು 16 ಪಾದಗಳ ಘಟಕಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ - ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ರೀತಿ-ಹಾಗೆಯೇ ವಿಶ್ಲೋಕಾ, ವಾನವಾಸಿಕಾ ಅಂತಹ 16 ಮಾತೃಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಗುಂಪು-ಬೆಳೆದು ಅದಕ್ಕೆ ರಗಳೆ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿತೋ ಕಾಣೆ. ಪದ್ಧತಿ, ಪಜ್ಜಟಕಾ ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆ ಆಯಿತೋ(?); ಆ ರಗಳೆಯ ಹೆಸರು (?) ಹೀಗೂ ಹಾಗೂ ಎರಡೂ ಆಗಬಹುದು. ರಘಟಾ < ರಗಳೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಪ್ರಯೋಗ ಬಂದ ಮೇಲೆ ರಾಜಶೇಖರ, ಹೇಮಚಂದ್ರರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ರ-ಬಂಧ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಅದರ ಮೂಲವನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಒಂದಷ್ಟು ವಿದ್ವತ್ತು ಬೆಳೆದಿದೆ. ಅಂತೂ ಯಾವುದಾದರೂ ತಲೆಯನ್ನು ಕಾಡಬೇಕು! 3-4-5, ಅದರಲ್ಲಿ ಒಳರಂಜನೆ, ನೇರ ಓಟ ಅಥವಾ 2 ಸಮಭಾಗ ರಚನೆ ಅಥವಾ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಎರಡರ್ಥಭಾಗ ಹಾಕಿ, counterpoint ಎಂದು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ, ಹೇಗೂ ಕುಶಲತೆಗಳನ್ನು ಕವಿ ತೋರಿಸಬಹುದು. ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಕವಿಕಲ್ಪನೆಗೆ 'ಯಾವುದು ಅಡ್ಡಿ, ತಡೆ?'

ನನಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಾದ 'ನಿಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ಥಾನ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ಒಂದು ಹೊಸ ಹುದ್ದೆಯೇ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗದ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತಲ್ಲದೆ ಇತರ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಯಾವುದಾದರೂ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೋ ಇಲ್ಲವೋ. ಆದರೆ ನೀವು ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ 2-3 ಕಡೆ ನನ್ನ ಹೆಸರನ್ನೆತ್ತಿ ಟೀಕೆಗಳೊಡನೆಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೂ - ನಿಮ್ಮ ಇತರರ - ಮಾತು ನುಡಿದಿರುವುದು 'ಐತರೇಯ'ಕ್ಕೆ

ಒಂದು ಸ್ಥಾನ ಕೊಟ್ಟ ಹಾಗಾಗಿದೆ. ಅದು 'ಇತರರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ (an outsider, ಶೂದ್ರ) ಉಪನಿಷತ್ತು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ ಆ 'ಇತರರಿಗೆ ಸ್ಥಾನ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಹೆಸರಿನ ಹುಟ್ಟನ್ನು ನಮ್ಮ ಜನ ತಿಳಿಯರು.

ನಿಮ್ಮ ಗ್ರಂಥ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಷ್ಟು ಇಲ್ಲಿಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಓದಿದ್ದೇನೆ. ಪೂರ್ತಿ ಓದಿ ಗ್ರಹಿಸಲು ನನಗೆ ಈಗ ದೇಹಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ನಿಧಾನವಾಗಿ ಓದುತ್ತೇನೆ. ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮೂರಕ್ಷರದ ಗಣ, ಯತಿ, ಲಯಗಳ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ 1-2 ಮಾತನ್ನು ಪುನಃ ವಿಶದಪಡಿಸಲು ಮಾತ್ರ, ನನ್ನ ನಿಲವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲು ಮಾತ್ರ, ನಾನು ಬರೆಯಬೇಕು. ಬೇಸರವಾದರೆ ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು.

'ತೋರೆ' : ಕ.ಸಾ.ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನೆರವಾದ ವಿದ್ವಾಂಸರು. ನಂಜುಂಡ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮಾನ್ಯ ನೆನಪು ನನಗೆ; ಈಗ ನೀವು. ನನಗೆ ವಯಸ್ಸಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನನಗಿಂತ ತುಂಬ ಯುವಕರಾದ ನೀವು ಶತಾಯುಷಿಗಳಾಗಿ ಇಂಥ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥದ ವಿಷಯ ನನಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ. ಅದು ಪರಿಭಾಷಾ ಮತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟ ವಿಧಾನಗಳಿಗೂ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾರ್ಗಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು. 'ತೆ' ಮಾತನ್ನು ಕುರಿತು ಮೊದಲು ಶ್ರೀಯವರು ಪಂಪಧಾರತಕ್ಕೆ ಕರಡು ತಿದ್ದಿದಾಗ ವಿವರಿಸಿ, ಹಳೆಯ ಕಾಲದ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಒಂದು ಅಚ್ಚರಿಯನ್ನೇ ಉಂಟು ಮಾಡಿದರು. ಆಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಛೇರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನಾನು ಕುಳಿತಿದ್ದೆ. ಆ ನೆನಪೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಕೊಡುಗೆಗಾಗಿ ವಂದನೆಗಳು. ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಯಾವಾಗಲೂ 10 ನಿಮಿಷ ಬಂದು ಹೋಗಬಹುದು.

ಪ್ರೊ. ಜಿ. ಎನ್. ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಅವರಿಗೆ

81.

Bangalore, 12-7-1976

Dear Sri Chakravarthi : Thanks for the letter, the pamphlets and the kind words you say. The outline sketch separately given by you makes some meaningful reading for me. But the pamphlets are a bit stiff. They deal with mythology and cosmology; and, I have no knowledge of Skt. for understanding subtleties and intricacies that may be read in to mythology, Vedic and other mythological lore. I do not know if we could take

up the whole of the Mbh. as a single unit - a camel to swallow; and to deduce details of time and place from them is hazardous. The earliest date of Mbh. so far conceded is 3104 B.C. Even in the *Visvarupa* in *Bhagavadgita*, I don't believe there is mention of contemporary or earlier civilizations like Egypt and China's - which seem to be far older. Studies of Mittanni and Hittitian civilization and the recent studies of Mitra and a pre-Homeric Myceanian civilization are still very much in the dark. My feeling is events and personalities, tribes and migrations, inscriptions and relics must at least be basis for any sort of History. To call these *Ithihasas* and try to circumvent criticism may not be acceptable to many; they must at least be made credible.

The term 'Cosmic' is frightful for me. I can understand a 'World' and possibly the 'Universe'; but, 'Cosmos' is a complex of all creation; astronomical, geological, archaeological etc. Humanity is in labors about it all. Before one can speak of the Rigveda and the Aryan migration into India, the Harappan antiquities have got to be analyzed and explicated. They seem to be an urban type of civilization and I shall not be surprised, if they have something to do with the Tripura Dahana associated both with Indra and Siva.

Centuries and millennia are acceptable, but *Kalpas* reaching up to *Brahma Kalpa* on one side in our books, and thousands of *Poorvas* in the Jaina tradition and saying that Dasaratha ruled for 60,000 years take much believing, for as you know that a father or an ancestor of Dasaratha Anaranya by name prophesied that Ravana would be killed by one of his own descendants. (In the Bhagavata). Could they be the same as the first Jina and the Emperor? Thank God we have no quarrel yet because of that; and the last (24th) Tirthankara of the

Avasarpini Age is Mahavira. (6th Cen. B.C. would be fantastic). I wish we were more definite about genealogies and creation. What do you think is the period of the '*Nasadiya*' and the '*Kasmai Devaya*' hymns in the X Mandala of *Rigveda*? The Saptarsis and the Kashyapa, Diti & Aditi a/cs - kind abouts all Sura and Asura - Ahura - can be fanciful. They are asserted as deriving name from the Caspian. Cyrus of the Iranian tradition is said to be affiliated to the Kurus: funny linguistic sequences, you would say. The Brahma Manasaputras and the sages like Sanaka and Sanatkumara etc. is one grouping, Narada is another: more of the *Pancharatra* school than was acceptable in the earlier days. No end of nonsense has woven round the story of Narada. The Bhrgu-Angirasa episodes are a terrible reminder. An other group of Rishis and the whole of their Progeny-with Gotrapravara and all - have got to be analyzed and understood if we have to establish acceptable meanings to some sort of chronology.

After all, chronology is the most essential element for which purpose place, time, name, genealogy-i.e. *Anupurvy*-have all got to be explicated. Aren't you getting into a terrific wilderness? But you must know your ground and you will have your strong reasons for holding your opinions. And I have neither the knowledge nor the desire to get into fields which are beyond my ken.

Rather, choose the true *Ithihasas*, after marking out what is possibly the basic element in them and the accretions of later times, i.e. inflations of later myths and legends and try to unravel the concept you would like to present.

You know how the Saiva and the Vaisnava - both terms not very much to the fore in the early *Rigveda* and the term Brahman, which also seems to be a later concept - must have

evolved. In the Gayatri mantra itself *Bhargah* is made to mean the excellent one and Siva. The entire cultural history, i.e., the religious part of it, is plagued and bedevilled with the Saiva and Vaisnava dog-fights, each claiming to be anterior to the other until the Vaisnavism seems to have won, i.e., the Aryan hegemony seems to have estd. itself. That at least unified the country. Only the Tamils - not just now to think of Alvars etc. - seem to cling to Siva against and the (Siva is god to raksasas) imposition of the Aryan modalities. Siva himself is more regularly Rudra of the earlier periods, leader of the Maruts. The Sivarudra assimilation has done a great deal of good in bringing the original and the later elements in our civilization. It is in Karnataka and Andhra that an effort has been made to tame the ferocities and the antagonisms of the Saiva and the Vaisnava groups by the Bhagavata Sampradaya with its temple at Pandharpur and Harihara and Shankaranarayana ideals in Karnataka and among at least a no. of poets like Tikkanna, Lakshmissa etc.

All that I am saying is that you had better be more concrete and not depend too much upon metaphysical and cosmological lore. In their very essence they get beyond general understanding and acceptance. To blame Western Historians is easy. A History of Egypt by Maspero and the Chronology and the Dynastic histories in China have commended themselves even when those scholars haven't given them proper value or weight. Thought more than conjecture, logic more than subtlety will be greater instruments in analysis. You may easily mistake the one for the other; and even among them there can be self-deceptions. Bhrama and Prama are beautiful terms in contrast. As a student of Skt. Bhranti derives from Bhrama, even as Sambhrama does. What about Pramana? Is it pra+mana or prama+ana? Skt. is a very flexible language where etymology

and prefix and suffix develop meanings which play all sorts of roles. Etymology can play monkey tricks in arguments, supplying what one may deem both reason and unreason, and reason itself is just a faculty. It can be the right reason or the wrong reason!

See, into what nonsense I have led myself into, and am placing before you who are an earnest student of the subject you have chosen to work at/on! But it is a great opportunity for you. I should like you to work on definite establishable data; in terms which will be credible if not acceptable by people who desire to get at the truth of things. I am sorry, if I have inflicted this boredom on you. I hope you are well.

■

ಡಾ. ಎಸ್. ಬಿ. ರಾಯ್* ಅವರಿಗೆ

82.

Bangalore, 29-3-1978

Dear Dr. Roy : This is from a stranger and a fairly old man of some 78 years, who must have read a few books on the *Mahabharata* and the date of *Mahabharata*. But I got a copy of your brilliant book recently and was awe-struck by the amount of care and conscientious digging into and pursuit of all research and scholarly work so far available to organise the matter and evaluate the evidence. Comparatively the establishment of your date has been done positively and it should be difficult to deny its validity. Like all Hindus, I fondly believed it would be 3102-1B.C. since antiquity clothes an item with sanctity: but beyond the credible. The multiple *Kalis* shatters the subject. The comparisons with/against the non-Indian dynasties and records in Aryana are weighty evidence. What, may I know, is the priority of Vasistha and Visvamitra in the

Vedic Schedule? The Gayatri is said to be presided over by and attributed to Visvamitra. You have 3-4 of them. I fear Gayatri is the *Chandas* inspite of the defective first line which needs *Varenyam* to be made into *Vareniyam*. That calls it the *Mantra*. Could you kindly let met know if any fruitful book has been published bearing on the Nara-Narayana Rsis and the Narayana-Visnu-Krishna equation? You have offered yours.

It is a tangle in the *Mahabharata*. The evidence about the end of the Khandava calling them Rsis and Krishna as Vasudeva giving two last sections of Sauptika Parva in answer to Yudhishtira make the whole thing queer. Why should Rudra have hostility against the entire camp of the Pandavas? I shall not speak of the intermediate utterances of Bhisma, Vyasa etc. in between nor will I bother you about the *Narayaniyam* later. Is Jara not simply oldage; need there be a hunter in the context?

Pray pardon me for intruding on your time and attention from more urgent work. I am trying to understand authenticity of Krishna in the *Mahabharata* as a human being raised later on to myth and divinity. The fellow fights from all points and from all sides. There is so much of the Puranic and theological that it hurts one's sense of the real. A whole process of Vedic Gods being converted into Puranic through the *Yugas* monkeys with it. I have done a book or two for the Govt. of India, the N.B.T. and the Sahitya Akademi in English and have been conferred a D.Litt. by my own University and have committed some work in my own language. This is just to tell you that I am no idle inquirer in such matters. A small brochure on *Valmiki Ramayana* is published by Sahitya Akademi, Delhi, which may speak about my purely literary preferences. But

that is neither here nor there. I once again offer my humble tribute of regard and thankfulness for the scholarship, insight, vigour and inquiry in your book. Shakespeare speaks of a 'cold fire' in a different sentimental context; you will be able to weigh the drift of the adjective and the fire of the fire.

The inscription on P.134 is Aihole, not Ahihole; it is Sisunaga (p.137) and another name is Ravikirti, not-rt; Vicitra Virya-Amba(p.200) needs revision; for she struck and went away? Who are the Matacis (p.137)? For, the history of the Kannada language and literature makes much of the word, equating it with its meaning as a grass hopper. Your statement that Sarasvati as having its source in Iran etc. is revealing though I should like to know if Balarama did visit it at all during the 32 days of his pilgrimage in Gadaparva!

* ನವದೆಹಲಿಯ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ಕ್ರಾನಾಲಜಿಯ ನಿರ್ದೇಶಕರು.

■

ಶ್ರೀಮತಿ ಶಾಂತಿ ಅವರಿಗೆ

83.

Bangalore, May 1978

Dear Sister Shanti : This is quite sometime after I wrote to you last, acknowledging your generous courtesy in sending me a copy of your valuable book. 'Oliver always asks for more'. He gets a beating there from the Beadle. Dickens had a purpose there. You are not a Beadle, though my asking is like Oliver's for more, like in *Naciketagni*.

I am just now writing a brochure on Krishna of the Epics, meaning by that both the *Mahabharata* and the *Harivamsa*. From the latter I select only one or two episodes. But I am exercised and intrigued by the character and eminence of

Krishna. How much of things and men and history he knows! Marvelous. It is for this reason that I have delayed writing at all on him for more than 40 years. I am somehow trying to see him as a great human being whose qualities establish him for supreme worth in the world of politics and secular living in his days. 2 or 3 points are causing me concern. In the Khandava episode celestial voices speak to Indra(!) that Arjuna and Krishna are unconquerable because they are the Rsis Nara & Narayana. I should like to know definitively what is the latest position about this Nara-Narayana relationship- in the extension of what *Narayaniyam* says-which is a wilderness. How it became connected with Vasudeva-Krishna and Nara-Arjuna-Sankarshana(?), possibly etc. Is Vasudeva quite an earlier name in the Ekantika-Satvata-Pancharatra or the Bhagavata tradition? Bhagavan is used both for Krishna and Siva occasionally. But Bhagavata is later on specially for Narayana-Vasudeva-Krishna. And, in the Gita itself Krishna has to give Arjuna 'Divya' Vision before he can grasp his cosmic personality and is not Cosmos itself rather too big a term when China, Egypt, Iran etc. do not come in as part occasionally in? For, after all, our visions of *Visva* are miserably limited to our local conventions and myths. That apart. In the description rarely do Arjuna and Yudhishtira speak or refer to him as Bhagavan or Vishnu etc. Only very rarely I suppose as Vasudeva. The whole message in the Gita is given by Bhagavan: not so much as Visnu or Vasudeva, for in one place- is 'among the Adityas I am Visnu, among Vrsnis, I am Vasudeva'. Both in the Rajasuya episode and the Vanaparva and later in Udyoga and Drona, myths connected with Narayana, Visnu, Krishna etc. as well as in Krishna's offering respect to Siva(pace Pashupata and later in Jayadratha Vadha)

in his presence - and Uma with him-is their extreme regard for Siva-for Krishna is here but a man! And in the Narayaniya section, it is a welter as I said. What makes things funny to me is that Krishna pacifies Yudhishtira and others on hearing of the massacre in the Pandava camp in the Sauptika Parva as attributable to the fury of the Rudra, whose devotee the purblind Asvathaman is. Why should Rudra have this anger against the young things in the camp, or is it a total desire perhaps of Krishna (Kalosmi) to destroy this part of the Pandava army also as he has got the other side?

Dr.Gonda's book *Visnuism and Sivaism* stunns- if not even overwhelms me. The entire literature connected with the study of the problems is mixed up with the history and development of the concepts of Visnu and Siva, when, where-historical priorities are still indubitably not estd. That kind of scholarship is phenomenal. I feel that no library in India will be able to supply us the whole set of references in his notes. Nor can I think of students who know as many languages to refer to them for benefit.

Just a para/page or two, indicating to me the latest position of this relationship between Nara-Narayana, Narayana>Visnu> Vasudeva>Krishna - may kindly be sent to me, if it be possible and if you can find some little time for this distraction. You know the ground. You have access to books and you will have formed your own conclusions about the Gods, particularly Visnu, Rudra, Siva, Isvara or Shankara-by now.

Sorry, I am putting you to trouble. I hope you are keeping good health. I can't say I am languishing: I am not decrepit though not very much more than that. I can still put together a few notions to check up my information in connection with

my estimate of things. A tall order, you will say. But in the absence of and access to sources here I am appealing to you.

■

ಡಾ. ನಾರಾಯಣ ಮೆನನ್* ಅವರಿಗೆ

84.

Bangalore

Dear Dr.Narayana Menon : Shri CKN Rao brought me a letter signed by you, asking me to contribute a note on the great Veena Seshanna. It is kind of you to refer to me on the subject.

Though I have heard Seshanna a good number of times from early on and frequently between 1917 and 24-he passed away in 1926-it is more as a consumer of music and as a mere taster(!) than as one who knows music technically, able to understand and assess its quality or analyse the enjoyment of it. It has been so with painting and dance; more enjoyment than like a connoisseur, student, musicologist or critic. I wrote a short impressionistic account of Seshanna in Kannada a few years ago from the outside:secular. That does not entitle me to speak with any understanding or intelligent appreciation of him as a musician.

This much is certain: his handling of the instrument was perfect and had an easy grace and mastery over it. With the first note or touch on the wire, one knew what quality of a note was issuing for what purpose and in a minute the Raga he would develop would show up clean and neat; the rest of the time he played a full development of its personality would shape. He never repeated an effect or movement. No other Vainika within my knowledge could or did so absorb himself in the Raga or Tala and be it while he played. The only vocalist who did that in my experience was Khan Saheb

Abdul Kareem Khan. Seshanna's Tala scheme was simple and straight, never strained or complicated, though he could dazzle with technical brilliance when occasion arose. They say Seshanna and Subbanna together performed to frighten a challenger in the South in the old days. It was not difficult for any one to follow his time scheme correctly. There used to be perfect silence when he played, for all would be intently listening. He did not play all sorts of Ragas; i.e. the rare or uncommon ones. Janjuti, Behag, Kamach were his favourites. Khamboji, Todi and Bhairavi, Ketaragoula, Begade and Shankarabharana among the larger ones and Ghanaraga *Thanams*. The majesty of the modes in the latter would rise into full view as he passed from one to the next. He did not rush and never tried to take you by storm. It was easy grace and exquisite in everything and it closed naturally and quite as with a full stop in a paragraph or statement. Some one desired one day at the beginning of the day's recital to hear Goula a little more fully. He developed it for a full hour. It appears H.H.Sri Krishnaraja Wodeyar asked the palace Vidwans to play him an unusual Raga next time which he had heard from some stranger musician to whom he had given audience. The members of the palace group at first felt embarrassed. This is what is said: Seshanna simply said 'H.H.is almost testing us. Take down this *Prastara* in such and such a *Mela Karta*. We shall develop it tomorrow morning and play it to him the evening' That easily confirmed him once again as the Maestro he was deemed to be.

Nor was he insensitive to a chance criticism. It appeared to him that a few of the musicians sitting before or about him were keeping a slightly different beat in rhythm and he suddenly asked 'why people like-so and so - he mentioned a few names-took the beats slightly earlier or later than he intended. Sri

Bidaram Krishnappa who was in the audience seems to have said- 'the Master was playing it just a *Kala* or two short' and Seshanna seems to have said, 'Kittappa, you are a truthful, honest man; you must be right'. That was the largeness of his mind. He was gracious and large, ever, in what he said and did.

His *Darus* and *Tillanas* are some of them marvellous pieces of composition. More than everything else was his courtesy, the easy accessibility to him and desire to play to anyone who went to him with a request. Once my Principal Sri N.S.Subba Rao asked him if the time kept by a musician in minutes in vocal performance and on the Veena absolutely corresponded with the time on a chronometer. Seshanna said, 'yes'. Rao requested him if he cared to play for eg.23 minutes. Seshanna accepted it and stopped exactly on the time indicated. Rao was overwhelmed and touched his feet. The two were big men each in his field. He took out the two coins he carried with him that day in his pocket, i.e. 2 Sovereigns and humbly offered them to him as a small token of his gratitude and regard. Such things are small anecdotes; there are many others; telling of his absorption and of his firmness.

But this is no musical criticism or an understanding of it. And, can music ever be described or expounded in words? No musician could explain the meaning of an *Alapana* he made and it would be an impertinence to call on him to do it.

I know once how Ustad Barkhattullah Khan gave a Sitar recital in the palace during the Krishnastami week. It was a memorable performance and Seshanna was feeling happy to hear the great music of the other school done with superb such mastery, rare on earth, as he said. On an other day when Sri Vasudevacharaya was requested as he alone could render

to the *Madhyama Kala*, and he did it exceedingly well, Seshanna went in instantly, brought a special silk and lace cloth and offered it to him in token of full appreciation indicating how the great musicians greeted each other with no reservations but with fullness of heart and appreciation.

If I cannot write any note on him or his music, I may kindly be forgiven. My limitation is true and when a person of your eminence in Indian and Western music sponsors a celebration and writes to me, it should be less than fair to accept the job. Thank you anyway for the kindness.

There are just 3 or 4 persons who learnt under him here in Bangalore. Narayana Iyer, Bhima Rao and Chandrasekhara Rao and Smt. Tirumale Rajamma in addn. to his own grandson Sri Venkatanarayana Rao ('Svaramurti' as he was called). Of course my elder Dr. Sri Rallapalli Ananthakrishna Sharma could give a good account of his music but he is old and weak and his sight is poor. If some person should persuade him to record his views on a tape recorder, it would be fine.

* ನವದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ಡೈರೆಕ್ಟರ್ ಜನರಲ್ ಆಗಿದ್ದವರು. ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ-ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತ ತಜ್ಞರು. ಖ್ಯಾತ ಕಲಾವಿಮರ್ಶಕರು. ಕವಿ ಯೇಟ್ಸ್ ಮತ್ತು ನಾಟ್ಯವಿಶಾರದೆ ಬಾಲಸರಸ್ವತಿ ಕುರಿತು ಕೃತಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. The Language of Music ಅವರ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕೃತಿ. ಪದ್ಮಭೂಷಣರು.

II. ನಾರಾಯಣ ಸಂಗಮ ಅವರಿಗೆ*

85.

Bangalore, 22-06-1933

My dear Mr. Sangam: Once again I am writing in English. I am sure you don't mind. How are you and your ward keeping now? And how much exactly do you remember your promise to send me the book? What, by the way, is the exact title

of Dr. Abananin's book? I hope everything is O. K. with you, with Mr. Martand and friends.

This introduces to you a very good friend of mine by name Mr. M. V. Sitaramiah of Mysore who is fresh from the University with distinction in Kannada M. A. Exam. He is going up to Shantiniketan to pursue art studies if opportunities are offered to him. With Sgt. Nandalal Bose in top of things and you there to sponsor him - it shouldn't be difficult for him to get in and install himself. Kindly do your very best. You might even know that he is doing much good reviewing and art criticism work under his initials 'M. V. C'. He has illustrated some books as well. He is of your feather and will surely be a delightful friend and companion. This is one more link between Karnataka and Shantiniketan, not to speak of the one between Mysore and Dharwar.

Well, how is everything else? What new pictures have you made? Is Dr. Basu keeping fit? More on hearing from you.

* ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕಲಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಕನ್ನಡಿಗರು.

■

ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ಅನಂತನಾರಾಯಣ* ಅವರಿಗೆ

86.

Bangalore, 30-5-1949

Dear Sri Ananthanarayana : Kindly send me my copy of *Poetic Image*. I need it badly.

Meanwhile pray let me say a word re : some note you seem to have written recently on Sri Govind Pai. I have not read it and so do not know what you say there and how you say it. I hear that you use my name for saying that Sri Pai ಸ್ನೇಹಿತರನ್ನು ಊಟ ಹಾಕಿ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾರೆ or words to that effect. If

I could be guilty of it I should be ashamed of myself. ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾರೆ will never pass my mouth comfortably in connection with any person : least of all would I use it for an esteemed elder and host? If Sri Pai saw it or heard it what will he think of me? Young friends like you should not develop disaffection and cause of hurt between those who have been good friends for decades.

Say anything on your own. You are entitled to your opinions and ways. But please do not put into our mouths words unworthy and of which we cannot be authors.

You can have meant it well. But that is not the way an earlier generation felt, said and did things. You may call us old women; and, welcome. Even we deserve to be spared our feelings.

Please pardon me for having to write this. I owed it to myself and to a very valued friend from whom I have received nothing but warm affection.

To : Sri Govind Pai - Forwarded with compliments. Copy of a letter written - where you/we unfortunately subject.

* ಮೈಸೂರು ವಿ.ವಿ.ದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೋಧಕರಾಗಿದ್ದರು. 'ಸಂಸ'ರ ಬಂಧುವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು. 'ಹೊಸಗನ್ನಡ ಕವಿತೆಯ ಮೇಲೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಭಾವ' ವಿಮರ್ಶಾ ಕೃತಿಯ ಕರ್ತೃ.

ಡಾ. ಡಿ. ಸಿ. ಪಾವಟೆ* ಅವರಿಗೆ

87.

Bangalore, 17-2-1950

Dear Dr. Pavate: Pray let me speak in behalf of the worthy guest speakers whom you ask for the Kannada Research Institute, Dharwar for Extension Lectures.

The Remuneration offered to them is Rs.100/- inclusive of their T.A. D.A. etc, for a stay of 3 days in Dharwar. This does not consider the distances which the persons have to travel

and will certainly not be any sort of honorarium - for 3 learned lectures, which they are asked to deliver. Could you kindly sanction a substantial sum of money to cover the expenses and make a handsome additional payment to them. I remember to have been present at a meeting when a resolution in favour of this was passed at Dharwar.

The Director of the Institute, just now asks me to forward with a personal note an invitation to Sri P.S. Subramanya Sastri of Tanjore to accept this year's invitation. By no stretch of helpful fancy can I believe that he can accept it for an inclusive honorarium of Rs. 100/-.

I have explained to Sri Panchamukhi how this will be the equivalent of disinclining him totally for the task. Please consider this and see your way to making our invitation acceptable; really inviting.

I am sorry I am writing so. But I hope you will concede the point I am making. How are you?

* ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆಯ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿದ್ದು, ಬಳಿಕ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳಾದವರು.

■

ಪಡುಕೋಣಿ ಪ್ರಭಾಶಂಕರರಾವ್ ಅವರಿಗೆ*

88.

Bangalore, 11-2-1953

My dear Shankru : Thanks for your kind letter. Herewith I send a crude indication of the meaning of the sloka.** Behind it are many explanations of the meaning of which lead us into wilderness of symbolism according as you are a follower of

one system or another. I believe this physical description will do safely. If anything more be needed we shall try to supplement it. I have just broken up the stanza for making off meaning phrases.

I am glad to hear that Sri Shiva Rao is to be on such new duty. It is surely something worthy of his experience and hard and only one like him could do justice to it.

I need not assure you of my regard and affection so late in the day. Pray convey my best regards to your parents and best wishes to your Mrs., Child and Sister.

** ಮುಕ್ತಾ ಎದ್ರುಮ ಹೇಮ ನೀಲ ಧವಳಚ್ಚಾಯ್ಕಿಃ ಮುಖೈಃ ತ್ರಿಯಷಣೈಃ |
ಯುಕ್ತಾಂಃ ಇಂದು ನಿಬದ್ಧ ರತ್ನ ಮಕುಟಾಂಃ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥವರ್ಣಾತ್ಮಿಕಾಂ ||
ಗಾಯತ್ರೀಂ ವರದಾಭಯಾಂಕುಶಕಶಾಃ ಶುಭ್ರಂ ಕಪಾಲಂ ಗದಾಂ |
ಶಂಖ ಚಕ್ರಂ ಅಥ ಅರವಿಂದಯುಗಲಂ ಹಸ್ತೈಃ ವಹಂತೀಂ ಭವೇ ||

The deity has 5 faces and 10 hands; each hand holds something as described above; she represents the 24 letters which reveal the substance of the Gayatri Mantra with its 3 lines of 8 syllable each etc.

Each of her 5 faces has (in order) ಛಾಯೈಃ = the colour of ಮುಕ್ತಾ = the Pearl; ಎದ್ರುಮ = the Coral; ಹೇಮಃ = the Gold; ನೀಲ = the Sapphire; ಧವಳ = The white; and she has 3 eyes on each face : ತ್ರೈ (or ತ್ರಿಯ) ಷಣೈಃ; (her head) wears a jewelled crown to which is fastened the (half?) moon; she is the symbol (expressing the philosophical meaning) of the Gayatri deity indicated by the 24 syllables; she holds in her 10 hands the ವರ = boon; the ಅಭಯ = (fearlessness) security; the ಅಂಕುಶ = pike; the ಕಶಾ = the whip; the ಶುಭ್ರಂ ಕಪಾಲಃ = the clean skull cap; the ಗದಾ = the mace; the ಶಂಖ = the conch; the

ಚಕ್ರ = the discuss; and the ಕಮಲ ಯುಗ್ಮ = a pair of lotuses.
I am singing (thy) praise (offering my worship to thee).

This is roughly the meaning of the stanza. The Gayatri devi is a special concept and includes the ತೇಜಸ್ and power of all the 3 forms of the Supreme deity : ಸತ್ವ, ರಜಃ and ತಮಸ್, and the consorts of all these. The whole prayer is one offered to the Sun God first which is the source of all light so that the worshipper might get illumination in his own mind through such prayer.

This is a Dhyanamoothi on which meditation begins. (There is a pretty elaboration of this atmosphere in Tagore's 'PERSONALITY').

* ಪಡುಕೋಣೆ ರಮಾನಂದರಾವ್ ಅವರ ಪುತ್ರ.

ಡಾ. ಎ. ಪಿ. ಕರಮರಕರ್* ಅವರಿಗೆ

89.

Bangalore, 28-3-1956

Dear Dr. Karamarkar : I hope you are well. Here you will find the glamorous stanza which you and I associate with Dr. L. H. If this is useful to you any way, have it. I get it thro' the courtesy of my friend Sri Motaganahalli Subrahmanya Sastry.

ಯವನೀ ರಮಣೀ ವಿಪದಃ ಶಮನೀ / ಕಮನೀಯ ತಮಾ ನವನೀತ ಸಮಾ |
ಉಹಿ ಊಹಿ ವಚೋಽಮೃತ ಪೂರ್ಣಮುಖೀ / ಸ ಸುಖೀ ಜಗತೀಹ ಯದಜ್ಞಗತಾ ||
ಯವನೀ ನವನೀತ ಕೋಮಲಾಚ್ಛೇ / ಶಯನೀಯೇ ಯದಿಶಯೇ ಕದಾಚಿತ್ |
ಅವನೀ ತಲಮೇವ ಸಾಧುಮನ್ಯೇ / ನವನೀ ಮಾಘವನೀ ವಿನೋದ ಹೇತುಃ ||
ನ ಯಾಚೀ ಗಜಾಲಿಂ ನವಾವಾಜಿರಾಜಿಂ / ನ ವಿತ್ತೇಷು ಚಿತ್ತಂ ಮದೀಯಂ ಕದಾಚಿತ್ |
ಇಯಂ ಸುಸ್ತನೀ ಮಸ್ತಕಸ್ಯಸ್ತ ಹಸ್ತಾ / ಲವಜ್ಞೇ ಕುರಂಜ್ಞೇ ದೃಗಜ್ಞೇ ಕರೋತು ||

I hope this will do for earth's felicity. Pray convey my regards to Sri Deole, V. G. and Potdar.

• ಪುನಃಯ ಭಂಡಾರಕರ್ ಓರಿಯಂಟಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್‌ನಲ್ಲಿಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯು; ಆ ಸಂಸ್ಥೆ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ 'ಮಹಾಭಾರತ'ದ ಒಂದೆರಡು ಸಂಪುಟಗಳ ಸಂಪಾದಕರು.

■

ಮೇಡಂ ಸೋಫಿಯಾ ವಾಡಿಯ* ಅವರಿಗೆ

90.

Bangalore, 20-12-1958

My dear Madame : I am grateful to you for the letter. Indeed I was feeling worried. Thank you for telling me that you will be on the look out for something. Living is hard but is needed for more than 10 of us.

In addition to literary and cultural items, I could do any general work connected with current affairs; in Politics, Economics, Philosophy, Religion etc. This is just for information.

I wonder if the writers' meet at the conference could consider the interference by Govt. with an earlier decision of the Sahitya Akademi about Masti's novel. It was a new deal and thoroughly wrong on principle. The book is extraordinarily clean and noble. Simply because one group of vicious fanatics made trouble and they could be effective because they were M. P.'s should not be excuse for prohibiting the translation into other languages of a book by an illustrious writer and first sponsored by the Akademi. Where will we land at this rate?

I trust that this will find you in perfect health.

91.

Bangalore, 23-11-1977

Dear Madame Wadia : Last time I met you in the I.I.W.C. here I said I was working on a series of 25-30 books on Literature in Kannada over the whole period between the 9th

Cy. till the 20th. That would have covered the record in any history of our literature - excluding the work of this Cy., if I wrote for you. I have been able during these 3-4 years to bring out some 14 out of the total. The 14th would have been the last in point of time. These items are now sent to you for kind acceptance by the PEN. Others of earlier periods have been fully written and are in the hands of the Publisher.

This is partial atonement vicariously for lapse in conduct in connection with my writing a short history for the PEN series. My master Prof. B.M. Srikantia, I thought, would be writing it. He passed away in 1946 without doing it from 42 onwards. I have not been exactly in heaven situated at home and in my career. For over many years, I have had to be out of Bangalore. 'Conscience' Shaw said, 'is anxiously self-explanatory'. By the 50's I found that your series also had stopped. I have done some other work for the Sahitya Akademi and the N.B.T., Govt. of India and other Universities here abouts the bulk of which is in Kannada, though 5-6 are in English too. I have not declared anything about my work to the PEN so far. After all, it isn't great value to boast of. But I thought I owed you an explanation.

My Publishers, here, the local Branch of the I.B.H. send you the books the series of which I am general Editor too.

Each work is in 3 parts written by some one deemed competent and survey of the 3 items and selections from the writers as well as sometimes a fairly long Foreword are my part of the work. The first part is historical; the second and third deal with works - expository and critical; when there is an original from which the work derives, an a/c of that is given in the III Part. It has been a job to get the articles and process the work for the Press. The strain on it has been equal to

all that I was put to in my university service. But that is neither here nor there. If the remaining 11 or 12 volumes come out during this side of my life I shall be content. I have my own doubts.

You will not be able to read any book in the packet. But that will give you an idea of what I have done in connection with our Literature. I don't know if your Library will keep it; and if you will care to get a notice or review of the work in the PEN howsoever brief it be. If you can't keep it with you or may give the packet away to some institution which deserved to have it and accept my rigmarole. You have extended to me marks of recognition often and made me an Honorary Member of the PEN.

I hope you are keeping well. A line in reply, if possible, be sent to the Publishers at Bangalore.

* ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕ ಬಿ.ಪಿ. ವಾಡಿಯಾರ ಧೀಮಂತ ಪತ್ನಿ, ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ Indian PEN Centreನ ಸಂಸ್ಥಾಪಕಿ. Indian PEN ಮತ್ತು Aryanpath ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನಿಯತ ಕಾಲಿಕೆಗಳ ಸಂಪಾದಕಿ.

■

ಡಾ. ನಾರಾಯಣ ಮೆನನ್ ಅವರಿಗೆ

92.

Bangalore

My dear Dr. Menon: just a line to express my pleasure on hearing that you have taken charge of the Director Generalship of the AIR. I was at Kottayam the other day for Writer's seminar organised by S.P.C.S. and met Sri Nayar there. He told me you had accepted the job and were on. The news was no doubt abroad for sometime; but we were awaiting the event. As soon as I returned from Kerala I am writing to you in felicitation.

The Department needs a reorientation and you can give it with your sense of finesse and purpose. There is much that is set and stylised there. The news make up and presentation must be crisper and better spoken almost in all the Centers. The music section will I know come under your fosternal care and will be given a new life and expressiveness. I wonder what can be done with Bangalore but even there a lot more can be done with stimulation of initiative and emulation. I fear something needs to be done about the enrolments as well. Kind words and warmth of appreciation do more even than money in an institution.

Could interviews be organised better? We have the great interviewer Freeman now in Delhi; I wish our interviews were made livelier and fuller and more full of personality and give and take. Freeman and Dimbleby did a great thing of it in the BBC.

We should be grateful if you could produce Konkani and Tulu programs once a week at least in Karnataka. The North and South Kanara districts will be served better and intelligent people will be made to feel they are an organic part of the community.

All that apart, it is good and refreshing to see a person of your vision and sensibility at the top of things in control of an agency which can make a Renaissance or quite cultural revolution possible if it sets its heart on it.

■

ಶ್ರೀಮತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮೆನನ್ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮತಿ ಶಾಂತಾ ರಂಗಾಚಾರಿ ಅವರಿಗೆ

93.

Bangalore, 12-12-1959

Dear Sister : Thanks for the letter. It is kind of Sri Kripalani to mention my name; though I do not know if I represent

Bangalore. But a profile is not a portrait, and one could be as good or bad as another.

I cannot say I have struck the first in anything; but my interests are fairly varied. I have tried to get acquainted with history and present movements in the arts to the extent possible here.

My feeling is that knowledge of our past is necessary for the young, so that they might build on it true to our genius. Too many of them are ignorant or reckless of it. While too much preoccupation with past glory made us unprogressive and sentimental in the earlier decades, present-day life in India and elsewhere makes a different demand on us, and presents a different purpose. Knowledge of and adjustment to it are necessary for progress and the larger devotions of the spirit.

My faith in traditional religion and its institutions is perhaps not strong; though I know how much they have done for us. I suspend judgement on the ultimates, for I don't know enough. I am content with social or ethical idealism. The achievements of our philosophic thought stir me and help to hold me steady, though the sterility of the present in the fields of intellect and the spirit is saddening. The arts are a surer and more humane influence and literature is warmest at that, for it makes me tender and tough together. My partiality for it is because it spares a tear for the sinner and the broken.

Yet too much addiction to these softer cultural factors can inhibit the demand for efficiency and success in the more virile tasks of a modern technological world.

I have no end of ambition for India, and I want my Karnataka to take its rightful place in the councils and direction

of India, even as the latter should on the world map, participating in winning the glories of peace. I sometimes have felt that, in Nehru and his leadership, the dearest dreams of my desire have come true.

I have owed much to friends and to Karnataka hospitality in all manner of ways; for it has been generous. Karnataka has rendered service to India in the past, conserving, interpreting, reconciling and building. And it should be proud to play the same role today and tomorrow- a force alive, alert, enterprising and beneficent.

I hope this credo will do for anything you may need to present my "spiritual" situation.

I have not done this sort of confession publicly except in an A.I.R. talk (since published). One or two pieces of writing bearing on me and my work are written in Kannada.

P.S. : I send with this a copy of the details bearing on my career, which I have sent to the Sahitya Akademi's WHO'S WHO.

■

ಡಾ. ಸುಕುಮಾರ ಸೇನ್ ಅವರಿಗೆ

94.

Bangalore, 2-9-1960

My dear Dr. Sen : Will you feel vexed if sometime say, on or before the 15th of this month, I send you a list of words and terms - not many - for which you would give me equivalents? I need definite transliteration of a few proper names and items in the appendix. Also, some equivalents used in your Bengali Book do not make the same communication here. I wonder what has happened to my S.C. Mitra's

Dictionary. If I had that I shouldn't have troubled you. One or two constructions need minor clarification so that I might render them more correctly.

Now that I had the author as a helpful and co-operative correspondent, I thought I might apply to you. Pray do not mind this trouble.

I have agreed to write a short note on Tagore's Literary Criticism to a commemoration volume here. Could you kindly send me any book or books bearing on the subject and a copy each of his '*Sahitya Paricay*'(?) and '*Panca Bhut*'? I enclose a cheque to buy them with for despatch. Anything extra I shall send on hearing from you.

Trusting that this will find you in the enjoyment of perfect health.

P.S. : I could do with the best samples of Tagore's reviews of any contemporary work in Poetry, Drama and Fiction. If some work which has 'readings' of that kind could be lent I should be able to return it soon.

■

ಬಿ. ಎಸ್. ಕೇಶವನ್* ಅವರಿಗೆ

95.

Bangalore, 4-4-1962

My dear Sri Keshavan : When last Sri Manjeri S. Isvaran was here I asked him, if there was a chance of translations of modern plays like even Bernard Shaw being sponsored by the National Book Trust. He said the Council will have to think of it and decide on the principle or something like that.

It happens that I have rendered *Pygmalian* and *Major Barbara*; the first is ready for the press. I have obtained permission from the Society of Authors, London, for publishing

it on a translation fee of Rs. 200/- per book. Now there is no private publisher for things like that here paying the fee. Even if I brought it out there should be no selling agency unless I paid 35-40% as commission etc. I may not get back even my Press Bill. It is a pity that all of us talk of Shaw and modern plays and criticism before we have copy of plays, before we could talk about such things. To my knowledge not many other Indian Languages have taken up Shaw. I don't know at Bengali. Anyway it would be excellent to have some 20 moderns rendered into all the Indian Languages.

Drama is the weakest in India. The translations will supply model for theme, treatment, technique of structure and dialogue; and creative work may be liberated in the languages later on. Please see if you could initiate any move. You can if you will.

Say Shaw, Barnie, Coward, Galsworthy, Maugham, Eliot, Auden, Isherwood, Thiestler, Synge, O'Casey etc. from English; Eugene O'neill, Sher Anderson, Tennessee Williams etc. from America; Sartre and Camus, Gabriell Marcel etc. from France; Pirandello from Italy; Hauptman, Knoff etc. if not even Brecht from Germany; Strindberg, Bjornson from Scandinavia; Gorki and Alexi Tolstoy from Russia - to think of a few. You know more of these than I do. I thought I might write to you about it. So, here goes.

Also P. V. Kane's *History of Dharmasastra* may be abridged into one volume of 400-500 pages in English and rendered into all Indian languages with immense benefit to all. Pray give this a thought. If you can't, don't worry. I trust you are keeping well.

* ಕಲ್ಪತ್ರೆಯ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಲೈಬ್ರರಿಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾಗಿದ್ದವರು: ಪದ್ಮವಿಭೂಷಣ ಪುರಸ್ಕೃತರು.

ಕ್ಲೀವ್‌ಲ್ಯಾಂಡ್* ಅವರಿಗೆ

96.

Bangalore, 14-6-1963

My dear Mr. Cleveland : Thanks for the letter dated the 12th inst. I can't throw off your courtesy. I shall try to accept the assignment tho' I know that the material is stiff and rather strange for our people. It is all so, so exotic. I wonder if we have any idea of a whale* or a harpoon, and not many - no - not! - have been inside of a ship.

Yet - the time will be atleast a year; I shall try if it can be less. May I request you to let me have a loan of a good Dictionary of the American Language which includes American colloquial and technical terms dealing with fishing and whaling etc. for the duration? It will be a help.

* ಪತ್ರ ಹರ್ಮನ್ ಮೆಲ್‌ವಿಲ್ ಕಾದಂಬರಿ 'ಮಾಬಿಡಿಕ್'ನ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು; ಕ್ಲೀವ್‌ಲ್ಯಾಂಡ್ ಬೆಂಗಳೂರಲ್ಲಿದ್ದ United States Information Service ಕಚೇರಿಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು.

■

ಆರ್. ಆರ್. ದಿವಾಕರ್* ಅವರಿಗೆ

97.

Bangalore, 19/25-5-1964

Dear Sri Diwakarji : Thanks for your Kannada letter dtd. the 11th instant. I am honoured.

I wish a full seminar was organised to consider the problems raised in 'Ends and Means' and 'Hind Swaraj' - in the light of developments in India and elsewhere - for secular democracy - during these 10-15 years.

Another on 'Why anybody should be good' and on the obligations to 'Truth' and 'Non-violence'. These concepts were, I believe, dear to him and therefore had better be gone into

again and correctly analysed without bias, religious or patriotic: no holds barred!

A third and almost flowing from both the above would be on the 'Implications of an International Citizenship' - in a nuclear age. The proceedings and results could be published and propogated in all languages.

Many assumptions and inhibitions seem to hinder progress in thought in this country. A fearless and untrammelled inquiry into the nature of human thought, expression and action - in so far as this deal with group behaviour, particularly in Religion, Ethics and Social welfare - and in Institutional framework which could promote it - without itself introducing inertia points - seems to be a desideratum.

My feeling is that too much of traditional response and reaction - revivalist and obscurantist - are in the way of striking out in the new term in India.

The Western and Eastern attitudes need to be cleared of dead lumber - and points agreeable and acceptable to both may be listed as basis for further amity - and the next step forward will have to be taken as a joint endeavour. Terms like Peace, Truth, God, Soul and Spirit and Freedom and Religion have got to be defined and men should know what they are definitely denoting by them. The Semantic ambiguities hurt the progress of thought and conduct.

No auspices will be better than the Gandhi Smarak one to undertake this task. Impulses to conduct - for friendship astute - individual, social or communitywise, national and international - have got to be gone into by men and women earnest, objective and willing to be led to conclusions however incompatible with all that they cherish as faith and belief so far.

This is asking for the moon? But bless my soul! It is that. That is where we are chanting ourselves to if Gandhiji's spirit should fulfil itself. Even he had a working faith, and he would not question it. There would be people who might not accept the premises. Am I ranting?

* 'ಗಾಂಧೀ ಸ್ಮಾರಕ ನಿಧಿ'ಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು: ಕೇಂದ್ರ ಸಚಿವರೂ ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ರಾಜ್ಯಪಾಲರೂ ಆಗಿದ್ದವರು.

ಇಬ್ರಾಹಿಂ ಅಲ್ಕಾಜಿ ಅವರಿಗೆ

98.

Bangalore, 2-2-1966

My Dear Sri Alkazi : You remember our talking at the Fact meeting about Greta Garbo's doing a Pirandello Play. I was not sure of it then. But a little after I left that place-the next morning I left for Delhi, I remembered it. The title of the picture was 'As you Desire Me'; where the 'heroine' - bless my soul - comes in to a patient - the leading man-as Nurse. The Patient thinks- it is his obsession-that she is his loving long lost wife-or so-coming back to him;- any and every effort she makes to disabuse him of it, is rejected. She gradually learns to play and be the part and finally agrees(!) to live with him as wife.

It's a typically Pirandellian process and she did it well, I should say. I wish I was able to see you do 'Waiting for Godot' or some Anouilh; or some extra naturalist- or realistic- piece. I wonder, e.g., how you would manage O'Neill's *Days Without End* or Priestley's *Music at Night*. The first will be simple no doubt but still interesting: i.e., to see how you will bring off Loving and John; the second how you will manage the fade outs and insets in it. I have myself a short play which uses the technique of the latter; just for fun.

I wish I could have had an hour with one or two of us together to discuss our Dramatic situation in India. The discussion that took place under Sri Rakesh was more Theatre Arts and Stage Technique for a play than presenting great Drama as a form of literary art and presentation. Even that aspect was brought up; but it was not worked out. Far too little is thought of imaginative Drama with a large theme in it; and far too much as seems to me is made of clever production of them and pretty things. I wonder if I am right.

I just remembered today the whole scene of our eating fruit-salads uncomfortably on the lawn at the margin of the fountain with nowhere exactly to sit and being thrown together by chance-by luck. Chewing cuds, I suppose.

■

ಎಸ್. ಆರ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅವರಿಗೆ

99.

Honavar, 23-6-1967

My dear SRR : I hope you are well and got past the marriage at Mysore which takes place between two good sensible people leaves you cold and ever yet unresolved. I am glad to hear the groom is the son of an old acquaintance of mine. If he remembered me it should be from a depth of a score of years or even a quarter of a century. It is good to hear he has a son that big and he himself still litters the earth - when worse than him - eg. me - does it, why should he not?

You remember a request of mine. (1) I need the invocation to Indra to ಸೋಮಪಾನ in a ಯಜ್ಞ. There is *no* ಯಜ್ಞ called ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ, but that is the name I gave it in a play of mine*. But Indra has to be invoked and praised. Give me one or two such. (2) The mantra at a ಪೂರ್ಣಾಹುತಿ stage also is needed-

the loveliest that can be got. (3) I bring ಅಶ್ವಿನೀs on and get them a right to accept ಸೋಮ glass in equal citizenship with Indra - a right they get when ಚ್ಯವನ secures it for them. How should they be invoked and addressed and blessed by ಚ್ಯವನ?

You see now : I have completed the draft of the 3rd scene of the play; which in the 3rd scene sets it with this bit of action. Do please exercise yourself and get me the stuff. You are still a stuffed conservative and could at least go back to a Yajna when you can defend the cow so lusciously, so piously. I do too when I get good cow's milk and see one of its Indian kind before me. But I can't prejudge the case and claims of other mortals who in their appetitiveness (Base>Basis?) and voracity ask for steak. Ask Perry Mason.** He needs it done. Fine.

That apart : Here is a need. Kindly help a fellow out who is out of the aid of goodly men and access to libraries. Worse still of those monuments of memory, the repositories of ಯಜ್ಞಕರ್ಮ - more Karma than ಯಜ್ಞ, more ಯಜ್ಞ than Karma. Poor Devas! - because they earnestly, devoutly believe in it. See, I am not intolerant. It is only your type of fellow who will shrug if not even shake me and my kind of stow-away.

Meanwhile how are you all? How is Sri G*** now? Give my regards to him.

P.S. : See, I have made my script 1st class. If I write for 5 minutes more it will be even your despair.

* 'ಚ್ಯವನ' ನಾಟಕರಚನೆಯ ಸಂದರ್ಭ

** Earl Stanley Gardener (ಮತ್ತು A.A. Fair) ಎಂಬ ಗುಪ್ತನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಪತ್ತೇದಾರಿ (ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಸಾಮಾಜಿಕ) ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಅಮೇರಿಕನ್ ಲೇಖಕನ ಪತ್ತೇದಾರಿ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿನ ಖ್ಯಾತ ನ್ಯಾಯವಾದಿ ಮತ್ತು ಪತ್ತೇದಾರ.

*** ಡಿ.ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು.

ಶ್ರೀ ಶೇಷಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ : ನಮಃ. ನಿಮ್ಮ ಪತ್ರ ಪುಸ್ತಕ ಮುಟ್ಟಿದವು. ನಿಮ್ಮ ಬಿಡುಗಡೆಯಿಂದಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮನಸ್ಸು ಹಗುರವಾಗಿರಬೇಕು. ಇನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ನೀವು ಇರುವಷ್ಟು ದಿನವೂ ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿರಬಹುದು. ಸಂತೋಷ.

ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಕುರಿತು ನಾನೇನು ಹೇಳಬಲ್ಲೆ. ಅದು ವೇದಾಂತ ಗ್ರಂಥ. ವೀರ ಮಾಧ್ವರು ನೀವು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿರುವ ಅದ್ವೈತ ಗ್ರಂಥ. ಕೆಲವು ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಪದಗಳು - ಉದಾ. 'ವಿವರ್ತ' ನನಗೆ ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿಯಾಯಿತು. 'ತ್ವಂ ತದಸಿ' ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. 77ನೆ ಪುಟದ ಸ್ಪೃನೋಜ ಮಾತಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪೂರ್ತಿ ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆಯೇ? 'As soon as we form a clear and distinct idea of it' ಬೇರೆ ಚಿತ್ರವಿಲಾಸವಲ್ಲವೇ?

ನೀವೂ ಏಕೆ 'ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕಿ' (62) ಹಾಕುತ್ತೀರಿ? ಬುದ್ಧಿ ಹೃದಯಗಳ ಏಕತೆ ಕಲ್ಪನೆ ಮೂಡಬೇಕು. ಇವೆಲ್ಲ ಅಲ್ಪ. ಈ ಸಂಬಂಧದ ಪ್ರಜ್ಞೆ ನನಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಾನೊಬ್ಬನೆಂಬ ಬಗೆಯಿಂದ ಇದನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ವಂದನೆಗಳು.

ಮೂವರು ಆಚಾರ್ಯರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸಾರತತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನ್ನು ನೇರ ತಿಳಿಯಾಗಿ ಕನ್ನಡಿಸಿದರೆ ಉಪಕಾರವಾದೀತು. ಸರಪಣಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ತಿಳಿದವರಿಗೆ ಸುಲಭ. ನಿಮಗೆ ಕನ್ನಡ ಮಾತು ಕಷ್ಟವಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಕೊಡಿ.

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೀವೆಲ್ಲ ಆರೋಗ್ಯವೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ. ಇನ್ನೆಷ್ಟು ಕಾಲ ನನಗೆ ಇಲ್ಲಿ ವನವಾಸವೂ ಕಾಣೆ. ಅಂತೂ ಅತಿಮಿತಿ ಈ ವರ್ಷ. ಮತ್ತೆಲ್ಲ ಎಂದಿನಂತೆ.

P.S. : SSRಗೆ ಪ್ರೊಫೆಸರ್‌ಶಿಪ್ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಆತನ ಮೇಧಾವಿತನಕ್ಕೆ ಈಗಲಾದರೂ ಸ್ವೀಕಾರ ದೊರಕಿತಲ್ಲ! ಇಷ್ಟು ತಡವಾಗಿ. ಆದರೇನು : ಆ ಜೀವ ಸವಿಯಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕಲ್ಲು ಶಿಲ್ಪವಾದೀತು. ಜೀವವಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ? ಅದನ್ನು ಬಯಸುವುದಕ್ಕೆ ನಾನೆಷ್ಟರವನು?

101.

ಬೆಂಗಳೂರು, 23-7-1968

ಜಿ. ಎಸ್. ಅವಧಾನಿ ಅವರಿಗೆ : ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಬರೆಯಿರಿ. ಓದಿ. ಮನಸ್ಸು ಹೃದಯ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳಿ. ಅದು ತುಂಬಿ ಚೆಲ್ಲುತ್ತಿರುವಾಗ ಕವಿತೆ ಹಂದು ಬಂದೀತು. ಆ ನಡುವೆ ಬರೆಯುವುದು ಬರೆಯುತ್ತಿರಬೇಕು : ಮೋಹವಿಲ್ಲದೆ.... ನೂರು ವರ್ಷ ಜೆನ್ನಾಗಿ ಬದುಕಬೇಕಾದ ನೀವು ಎಲ್ಲ ಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಅಭಿವ್ಯಂಜನೆಯನ್ನೂ ಬೆಳೆಸಲು ಯತ್ನಿಸಬೇಕು.

102.

ಬೆಂಗಳೂರು, 2-10-1969

ಶ್ರೀ ಜಿ. ಎಸ್. ಅವಧಾನಿ ಅವರಿಗೆ : ವಂದನೆಗಳು. ನಿಮ್ಮ ಪತ್ರ ತಲುಪಿದೆ. ನಾನು ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ ವಹಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಅದು ಶಕ್ಯವಾಗದುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಷಾದಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದಸಮುಚ್ಚಯ ಇದೆ : 'Presiding one's own funeral' ಎಂದು, ಹಾಗಾದೀತು ಕ್ಷಮಿಸಿ.

ನಿಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ವಂದನೆಗಳು. ದಯವಿಟ್ಟು ಶ್ರೀ ಎಂ. ಎಸ್. ಹೆಗಡೆ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಅನಂತ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು. ಅವರ ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಅಲ್ಲಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲವೂ - ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪರಿಚಯ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ನಾನು ಊರು ಬಿಟ್ಟು ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತೆರಳುವವರೆಗೂ - ಕಾದವು. ಆ ನೆನಪು ನನಗೆ ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ ಇದೆ. ಆ ಊರು ನನ್ನನ್ನು ತುಂಬಾ ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಂಡಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ಊರಿಗೆ, ನಿಮಗೆಲ್ಲರಿಗೆ ನಮಃ.

ಫ್ರಾನ್ಸಿಸ್ ಥಾಮ್ಸ್ ಕವಿ 'Hound of Heaven' ಎಂಬ ಕವನ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ದೇವರು ಜೀವನನ್ನು ಬೇಟೆನಾಯಂತೆ ಅಟ್ಟಿ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನಿಂದ ಯಾರು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಾರು? ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದಾರು? ಬೇರಾವುದು ಹೊಗಳಲು? All things betray thee, / who betrayest me ಎಂಬುದು ಅಲ್ಲಿ ಮಾತುಗಳು. ಇಂಥ ಪ್ರೀತಿ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರದು. ಅದಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿ ಕೈ ಮುಗಿವ, ಋಣಭಾರ ಹೊತ್ತು ಬಾಗುವ ಭಾಗ್ಯ ಮಾತ್ರ ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಇರಲಿ.

* ವಿ.ಸೀ. ಹೊನ್ನಾವರದ ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನ ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಲರಾಗಿದ್ದಾಗ ಅವರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿದ್ದ ತರುಣ ಕವಿ. ಅಲ್ಲಿನ ಗೆಳೆಯರ ಕಲಾಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಧ್ಯಕ್ಷ.

103.

Bangalore, 8-11-1968

My dear Sri Rumale : It was good of you to take me to your Studio to show me your recent paintings. It was a delight.

Between these 10-15 years since I saw a few pictures of yours in an exhibition and now what a remarkable development has happened in your artistic ability! Your eye for perceiving beauty has got keener, your technical skill has improved, tonal values are better presented and related, the distribution of mass and figure has gained clarity, strength and distinction. You put better reality into water reflections and better gradation into colour, both in water colours and in oil. I possibly miss the clear soft blue of the Bangalore skies as is at 10 am and 3 pm. Am I right?

This seems to be a red period for you, though your brilliant white and yellow flowerage is compassed. The clusters are gay and striking even whereas in ವನಶ್ರೀ the topline looks too deliberate.

You have shown up Bangalore in its parks and roads and circles, in the private compounds and as set against the forbidding sombre red brick of the Public Offices. Bangalore should feel proud, though much of it is exotic charm and arrests the artistic eye first. Meanwhile when is our mango, tamarind, neem, honge, kakke, hippe, buraga to get portrayed? Our flowers are quieter and less loud out. ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಮಾಧವೀಲತೆ, ಪಾರಿಜಾತ, ಮಂದಾರ, ಸುರಹೊನ್ನೆ need your affection.

Powers ripen with practice, with concentration and devotion. You have both : vision and design; have benefitted from them.

ವನಶ್ರೀ is a large piece by all standards. I wonder if the right hand mass i.e. group of plants feel comfortable in feeling against the tropical might of the central giant. I am subject to correction since I base my remark on just seeing it once.

In your figure portrayal too, I see strength and depth of expression.

I wish our Government established a good gallery for Mysore Art to put in a few pieces of yours immediately before some one else knocks them off as collection elsewhere. Try to see that Exhibition Grounds are constructed for your show and those of other young and old ones, for easy and cheap one-man presentation. It is a woeful want in Bangalore.

I congratulate you on such good work.

* ಕರ್ನಾಟಕದ ಖ್ಯಾತ ವರ್ಣಚಿತ್ರ ಕಲಾವಿದರು.

■

ಡಾ. ಇರಾವತಿ ಕರ್ವೆ* ಅವರಿಗೆ

104.

Bangalore, 1-4-1969

My dear Dr. Iravati Karve : Greetings on the Sahitya Akademi award for your 'Yugant' in Mahratti. The Akademi doesn't create a work or writers but it deems itself lucky if it will recognise real merit.

I did not know you wrote in Mahratti also. Scientists are said to be a different species from the vulgar herd who will not care to glance at an agnate - let alone a cognate - field if they can help it. Your interest in the *Mahabharata* thus will be a departure. I know how carefully you have studied the work, and, you gave me evidence of the fact that a lady can be harder on ladies than a man would care to be; a la'

Kunti. I remember your having expressed your admiration for Arjuna. I suppose I should confess to it myself since he has behaved fairly decently throughout. This book of yours - that I shall not be able to read at all - will, I am sure, have dealt with all your largeness - events, persons and things of our great Epic acutely and in depth revealing aspects of value not normally available to pure literature men.

I join your admirers on this occasion and offer my salutations to you.

Chickmagalur, Belur and Mysore come back to my mind and not less in a pea-and-sago bhat which you so graciously treated me to in your own home, when I had the privilege of meeting your revered father-in-law. I cherish the memory.

I hope you and Dr. D.D. Karve, with children and grand children are keeping well.

* ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪುರಸ್ಕೃತ 'ಯುಗಾಂತ' ಕೃತಿಯ ಕರ್ತೃ. ಮಹರ್ಷಿ ಕರ್ವೆ ಅವರ ಸೊಸೆ; ಡಾ. ಡಿ.ಡಿ. ಕರ್ವೆ ಅವರ ಪತ್ನಿ.

ವಿ. ಕೆ. ವೀಣಾಕರ್* ಅವರಿಗೆ

105.

ಬೆಂಗಳೂರು, 10-10-1969

ಶ್ರೀ ವೀಣಾಕರ್ ಅವರಿಗೆ : ನಮಃ. ನಿಮ್ಮ ಪತ್ರ ಬಂತು. ಸಂಗತಿಗಳು ತಿಳಿದವು. 'ಲೋಕಸ್ವರೂಪ' ಅದು. ನಷ್ಟ, ದುಃಖ ಬರುತ್ತವೆ. ಅವನ್ನು ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ತಾಳಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ನೀವು ಈವರೆಗೆ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತೀರಿ. 'ಮಾ ಶುಚಿ' ಎಂಬುದು ತಾನೇ ಮಂತ್ರ; ಉಪದೇಶ ಎಲ್ಲರಿಗೂ.

ನಿಮ್ಮ ವೀಣಾ (?) ಸುಖವಾಗಿ ನೂರು ವರ್ಷ ಆಯುರಾರೋಗ್ಯಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಬಾಳಲಿ. ನಿಮ್ಮ ಬಾಳನ್ನು ಹರ್ಷಗೊಳಿಸುತ್ತಿರಲಿ.

ನನ್ನ ಆಯುರ್ಮಾನ : ಅದಕ್ಕೆ ನಾನೇನು ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಂತೆ ಇನ್ನೊಂದು ಆಗಲಿಲ್ಲ; ಇದು ನಡೆದಿದೆ. ಯಾವ ಶಕ್ತಿಗಳು ಮನುಷ್ಯನ ಬಾಳನ್ನು

ನಡಸುತ್ತವೆಯೋ ಅವು ನನಗೆ ಬಲವಾಗಿ ನಿಂತರೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಬಾಳ ಇದನ್ನು ಮುಗಿಸಬೇಕೆಂದಿದೆ. ಅದೃಷ್ಟ ಹೇಗೋ ಏನೋ. ನನ್ನ ಆಸೆ ಅಭಿಲಾಷೆ ಹಾಗೆ. ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಸಂತೋಷ ಅದಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗಲಿ.

ಲೋಕೋತ್ತರ, ಆವರಣಭಂಗಾದಿಗಳ ವಿಚಾರ : ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಆ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ವಿಷಯ ಅಭಿನವಗುಪ್ತಾದಿಗಳಿಂದ ಓಡಿದು ಪಂಡಿತರಾಜ ಜಗನ್ನಾಥನವರೆಗೂ ದೊರೆತಿರುವ ಅಲಂಕಾರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ ಸಂಗತಿ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ. ನನಗೆ ವೇ. ಬ್ರ. ಭಾಳಚಂದ್ರಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರಂಥವರಿಂದ ಬೇಕಾದ್ದು ಆ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ವೇದಾಂತಿಗಳು ಅವನ್ನು ವಿವರಿಸಲು, ವಿಶದಗೊಳಿಸಲು ಏನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆಂಬುದು.

ನನ್ನನ್ನು ಚಕಿತಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವುದು : ಕಲಾಸೃಷ್ಟಿ ಹೇಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ? ಅದರ ವಿಧಾನಕ್ರಿಯೆ, ಪ್ರತಿಭೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ? ಏಕೆ? ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ರೀತಿ ಏಕೆ? 'ಸಂಸ್ಕಾರ'ದ ಕಾರ್ಯ; 'ವಾಸನಾ' 'ಸುಪ್ತಚೈತನ್ಯ'ಗಳ ಭಾಗ ಯಾವುವು? ಕಲೆಗಾರನ ಮನಸ್ಸಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಜ್ಞಾಭಾಗ ಹೇಗೆ ಉದ್ಬುದ್ಧವಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ? 'ಆವರಣಭಂಗ' ಯಾವ ಮಜಲಲ್ಲಿ? ಅದರ ವಿಧಾನ ವಿಷಯವೇನಾದರೂ ಗೊತ್ತೇ? ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಕಡಮೆಯ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಇಂಥದಕ್ಕೆ ವಿವರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಸಂಗತಿಗಳೇನಾದರೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತವೆಯೆ? - ಎಂಬವು. ಇವನ್ನು ಮುಖತಃ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆಗ ತಕ್ಷಣಕ್ಕೇಳುವ ಉಪಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನೂ ಕೇಳಬಹುದಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಎಂದೋ! ಇವೆಲ್ಲ ಅಬ್ಬರದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳೆಂದೀರಿ, ಅಲ್ಲವೆ?

'ಸ್ಪೋಟ'ವನ್ನು ಕುರಿತು ಪರ್ಯಾಲೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀರಿ ಎಂದು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ವ್ಯಾಕರಣ, ರಸಪ್ರಕರಣ, ಮೀಮಾಂಸೆ, ವೇದಾಂತ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ಆ ಅಂಶ. ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಸಂಬಂಧಗಳು ಸೂಚಿತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವಿದೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿನ ಒಣತರ್ಕಗಳಲ್ಲಿ, ಕೇಶವಿಧಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಬದುಕಬಹುದು. ನೀವೆಲ್ಲ ಆರೋಗ್ಯವೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ. ಉಡುಪಿಗೆ 5-6 ನವೆಂಬರ್ ಬಂದೇನು. ಮತ್ತು : ಸತ್ಯಂ-ಶಿವಂ-ಸುಂದರಂ ಎಂಬ ತ್ರಿಕ ಇದೆಯೆ? ಅಂಥ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸುಂದರ ಸೇರಿಸಿರುವುದೆಲ್ಲಿ? - ಎಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿದೆ.

* ವಿ.ಸೀ. ಹೊನ್ನಾವರ ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಲರಾಗಿದ್ದಾಗ ಕಾಲೇಜಿನ ಬೋಧಕವರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದವರು.

ಪ್ರೊ. ನಿಸೀಮ್ ಎಜೆಕೀಲ್* ಅವರಿಗೆ

106.

Bangalore,

Dear Prof. Ezekiel : In the latest issue (Vol. 40, No. 6-7, June-July) of the P.E.N., a reference is made to my late friend Govinda Pai at the bottom of Page 8. By a singular act of wrong doing the States Reorganisation Committee handed over the taluk of Kasargode (in our South Canara Dist.) to Kerala. We are sore about it. The wrong is crying to be rightened. The sorest disappointment was to my friend Govinda Pai who lived in Manjeswar, 56 miles from Mangalore. He died broken-hearted almost. To call him a "Malayali Poet who writes in Kannada" is an insult to his memory and a travesty. I wish a correction is published in the next issue. We shall thank you for the courtesy.

* ಖ್ಯಾತ ಇಂಡೋ-ಆಂಗ್ಲಿಯನ್ ಕವಿ. PEN - All India Centerನ ಗೌರವ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ-ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿ ಆಗಿದ್ದವರು. ಮೇಡಂ ಸೋಫಿಯಾ ವಾಡಿಯಾ ಅವರ ನಿಕಟವರ್ತಿ.

ಕೆ. ವಿ. ಶಂಕರೇಗೌಡ* ಅವರಿಗೆ

107.

ಬೆಂಗಳೂರು, 20-6-1970

ಶ್ರೀ ಕೆ.ವಿ. ಶಂಕರೇಗೌಡರವರ ಸ|| ಕೈ : ಮಾನ್ಯರೇ : ತಮ್ಮ MSSA. F22-82-ಕಾ/70-1 ತಾ 18-6-1970 ರ ಪತ್ರ ಮುಟ್ಟಿತು. ವಂದನೆಗಳು.

ಈಗ್ಗೆ 7-8 ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಮುಂಚೆಯೇ ನನ್ನನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಅತಿಥಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಇಂಥ ಬಹುಮಾನಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ ತಮ್ಮ ಅಕಾಡೆಮಿ ನನ್ನನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಗೌರವಿಸಿದೆ. ಆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅಂದೇ ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ನಿವೇದಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಈಗ ಅಂಥದೊಂದನ್ನು ನಾನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬರುವುದು ನನಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸ ದೊಡ್ಡದು. ನನ್ನನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಂಡು ಈ ಸಲದ

ಪ್ರಶಸ್ತಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಅರ್ಹನೆಂದೆಣಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಮಗೂ ನಿಮ್ಮ ಸಮಿತಿಗೂ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ದಯವಿಟ್ಟು ಮನ್ನಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.

* ರಾಜ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಚಿವರೂ ಆಗಿದ್ದವರು.

■

ಡಾ. ಟಿ.ಎಂ.ಎ. ಪೈ* ಅವರಿಗೆ

108.

Bangalore, 4-8-1970

My dear Dr. Pai : Your kind letter : thanks. The wisdom that marks your answer is natural to you. If I meant my proposal as less than serious, I should not have written to you nor do I wish to take your letter as a snub intended.

Rightly or wrongly we have chosen the Democratic - whatever that may mean to different sections and types of people - way of life. It means it is a whole of manner of life, thought, conduct and conversations. The largest single factor everywhere that vitiates it is the Party. The whole question needs to be thrashed out and correct ideas deserve to be propagated. If we do not develop conventions and the larger decencies of Public life the present tendencies will destroy the peace, security and stability of the country. That is why I desired a full, frank and free expression of attitude about things.

I quite know that the press queers the pitch. This is the post 2nd war-American way of interviewing, reporting and presentation of news etc; not the British way Pre-1947.

There are problems of Freedom in the expression of opinion and propagation. It is one of the Institutions which came in for discussion.

That is the matter to be grasped. But you don't naturally like the hurly-burly of the passions of such discussion. What

are the limits of freedom, its modalities and how should the press and other organs of propagation of opinion function on is as important as anything else. And it should be in as subject.

I am sorry I brake in on your time and attention writing the letter. I hope you and yours are well.

P.S. : You are quite on the grim side of ಯಸ್ಕಾನೋ ದ್ವಿಜತೇ ಲೋಕಃ etc. and bright. But my feeling is that the anarchist attitudes, the students problem and the unscrupulousness of party manoeuvres will be the worst things of this decade in India.

* ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವೈದ್ಯರು; ಮಣಿಪಾಲದ ರೂವಾರಿ; ಅಲ್ಲಿಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಆಫ್ ಜನರಲ್ ಎಜುಕೇಷನ್ ಸಮೂಹ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು.

ಡಾ. ಡಿ. ಡಿ. ಕರ್ವೆ* ಅವರಿಗೆ

109.

Bangalore, 12-8-1970

Dear Dr. Karve : Sad news to hear this morning. I carry the memory of your treating me to warm hospitality a few years ago when I was in Poona. Mrs.** was a very gracious and a firm minded lady. I very much like to cherish the two-three days mother and daughter spent with us at Chikmagalur and Belur. When you and the Godgils listened to the recitals of Veena music by my young friend Mr. V. Doreswami Iyengar at Mysore, I saw with what attention and intelligent appreciation she listened to it. It is also a delight to meet your great father*** at Poona - altogether a fine day to remember and hold in memory. That was beneficence indeed. I have not seen the like of her for scholarship and understanding. To convey any condolence is but a small job. Some of us are with you at this moment of bereavement.

+ ಮಹರ್ಷಿ ಕರ್ವೆಯವರ ಪುತ್ರ, ಪುಣೆಯ ಭಗ್ಯೂಸ್‌ನ ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರಾಗಿದ್ದವರು.
 ** 'ಯುಗಾಂತ' ಕೃತಿಯ ಲೇಖಕಿ ಡಾ. ಇರಾವತಿ ಕರ್ವೆ (ಶಿರಿಕೊಂಡ ಸಂದರ್ಭ). *** ಮಹರ್ಷಿ ಕರ್ವೆ.

ಕೆ. ನಾಗರಾಜು ಅವರಿಗೆ

110.

ಬೆಂಗಳೂರು, 06-02-1971

ಶ್ರೀ ಕೆ. ನಾಗರಾಜು ಅವರಿಗೆ : ನಮಃ. ನಿಮ್ಮ ಕಾಗದ ಬಂತು. ನೀವು ತಿಳಿಸಿರುವ ಕಥಾಂಶಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲೆ. ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟಳು ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಮಗೆ ಒಪ್ಪಿದರೆ ಹಾಗೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಿ. ನನ್ನ ಪದ್ಯಗಳ ಮನಸ್ಸು ಅದಲ್ಲ.

ನಮ್ಮ ಕಡೆ ಕಥೆಯ ಒಂದು ಪಾಠ ಹೀಗೆ ಜನಜನಿತವಾಗಿದೆ. 'ನಿನ್ನ ಗಂಡನು ದುಷ್ಟ. ನಿನ್ನ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಲೋಕಕಂಟಕನಾದ ಅವನು ಅದಮ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಅಕಾರ್ಯವಾದರೂ ಲೋಕಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು' ಎಂಬುದು ಪಾಠ. 'ಕೋಪ ಬೇಡ, ಯಾವ ಕಾಮುಕತನವೂ ದುಷ್ಟತನವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಕ್ಷಮಿಸು ತಾಯೆ' ಎಂದು ಇವನು ಕೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಕಥೆ ಇದೆಯೆಂಬಂತೆ ಅದನ್ನು ನಾನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಇದೂ ಕೊಳೆಯೇ. ಇಂಥಾ ಕೊಳೆಕಥೆಗಳು ಅನೇಕವನ್ನು ದೇವರ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಜನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅವಳು ಒಪ್ಪಿದಳೋ, ಬಿಟ್ಟಳೋ. ಅವಳು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆ, ಮಾನವತೆಗೆ ಅವಳ ಪ್ರಮೆ ಅವಳನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿತು ಎಂಬಂತೆ ನಾನು ಆಳ ಮಾಡಲು, ಅರ್ಥ ವಿಸ್ತರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅದಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ. ಪತಿವ್ರತೆಯೆಂಬ ಆಕೆಯ ಕೀರ್ತಿ ಚಿರಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ಆಕೆಯನ್ನು ಲೋಕ ಪೂಜಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಕೃಷ್ಣನು ನುಡಿದ ಮಾತು. ಕೊಟ್ಟ ಭರವಸೆ ಎಂಬುದು ನನ್ನ ಕಥೆಯ ನೆಲಗಟ್ಟು. ಆದುದರಿಂದಲೇ 'ಲಂಚವೆ?' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದು. ನಾನು ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ನಾನೇಕೆ ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯಬೇಕಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಗೂ 'ಧರ್ಮ ಉಳಿಸಲಧರ್ಮವೆ? ಪರದೇವನಂಥುದಗೈದನೆ?' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಎತ್ತಿದ್ದೇನೆ, ಮೂಲಭೂತವಾಗಿ. ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆಕೆಯ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯಭಂಗ ಮಾಡಿದ್ದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಆಕೆಯ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ ಶಾಶ್ವತವೆಂದು ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಉಳಿದರೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಆಕೆಯ ತಾಯಿಕಾರುಣ್ಯ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಉಳಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಕಲ್ಪನೆ. ಒಪ್ಪುವವರು ಒಪ್ಪಬಹುದು, ಒಲ್ಲದವರು ಬಿಡಬಹುದು, ಯಾವ ಕಡ್ಡಾಯವೂ ಇಲ್ಲ.

ಈ ಕಾಲದವರಿಗೆ ಒಂದು ಕಥೆಯ ಹೃದಯ ಹೇಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ.

111.

Bangalore, 28-7-1973

My dear Sri Arun Bhattacharya : Presuming on the courtesy shown to me by you so unaccountably, so pleasantly, I write to thank you for the issues of the *Uttarasuri* you are sending me. I do not know who commended me to you. I just know how to piece together the letters and read a few Bengali things slowly. What can get into my head so at all I tried to make mine.

The issue dealing with poetry in Bengali in the last decade though is delightful other compatriots of yours with fairly illustrious names have written to you in congratulation. Pray accept mine for what it is worth.

There are articles on the prodigies of France and the European continent of the 90's of the last century and the first decade of this century in your issues who have transformed the waves of all our poets here in India also. Many swear by them. But there are few translations directly from French, Italian, German, Czechoslovak etc. Have their best pieces in poetry been rendered into Bengali? If you can get them done competently, like say Bowra used to do them or Ezra Pound, print one or two each time - the original in Roman type, on the left page and the Bengali rendering on the right. I should like to read and appreciate. You are a more enterprising people and do it easier and earlier. But you represent the staid values in kind and your criticism seems to be at the center of the compass, not too much to the left; - am I right? There is learning behind attitude and statement in many of the articles as I see them.

I for e.g. do not get the dash and the D-I which e.g. a Sri Sunil Gangopadhyay gets translated into in Smt. Lila Ray's "CALCUTTA" in '*A Lucky Dip*'. The lady and Sri Ray I was lucky enough to be taken to last year about early April when I chanced to be in Calcutta. If I knew enough of you I should have tried to look you up. But I am held back because of my ignorance of your tongue and the spoken Bengali is the despair of an outsider.

Your notes on Music are exceptionally done well and I am sustained in the feeling by reading what Sri Amiya Chakravarthi says in this issue. *Darbari Kanada, Todi* and *Bhairavi* he speaks of - really the Moghuls among the Ragas - are dear to me as well. They are however larger things while there are dearer ones for me. Is there any chance of your going over to these parts? Pray write to me if and when there be.

Long ago about 1932-3 when Sri Masti and I went to Shantiniketan and my elder carelessly spoke his name as Chatterji or so, Dr. Amiya sharply called attention to his correct name. That there should be Bengalis today who will spell his name with 'b' is a codum! Are we men educable at all? These errors happen.

I wish someone translates a few of the Canzones which Ezra Pound translates into English stanzas from his Provençal bits. We have none here who know Italian or Provençal or its sister tongues.

See: you have drawn on yourself a long letter for the courtesy of sending me copies of your Journal. Serve you right but gratitude indeed.

I wrote a note for the local Souvenir which my Bengali friends published for last year's Dashara on the Paintings by Rabindranath Tagore taking a bit of a sentence from one of your own writers and mentioned your name to the editors for a copy of the issue to be sent to you. I hope they have done it.

With best wishes. Cheerio: this issue is well done for matter, get up and all that.

112.

Bangalore, 1974

Dear Dr.Arun Bhattacharjee : Your letter: thanks. I could see that the article was written by a younger hand eager to argue for Achala. This triangle is as old as the hills in Literature. And she lets herself down into a situation. Poor thing: Father and the husband hunt her differently; and Suresh is grasping. It is almost like the form of a doctorate thesis concluding arguments with quotations from and references to authorities like he does. Havelock Ellis was a name in my High School days half a century ago. Each succeeding generation gets tired with the influence of a great name before it. Sri Buddhadeva Bose seems to have mounted some dissatisfaction against Tagore. But a few of the titles of his later poems etc. are (?) chunks from Tagore. I am reminded of Tennyson's "Lest one good custom should corrupt the world".

Sharat and Rabin's work amounted almost to a tyranny, a worship or a cult, to young, impatient but new types of creative minds. Unless idols are broken-often alas, rudely- a new generation thinks it will not be heard. It has ever been so.

I have read part of a poem by a later writer called 'Vismarani', in 'Mohamudgara' addressed to Tagore as the 'Kavi-vasav'. Even a great poet, in later stages, tends to repeat his successes with vitality lost.

The short stories of Tagore and of Sharat are of different kinds. Rabin's have a wider range and flexibility and variety. Sharat's sensitiveness is acute, concentrates on the sorrow of women in society, particularly of the middle and some times educated classes. Not that I have read all the stories; my experience is limited. But his pen is pointed & steel-edged with a finesse of its own. Dr. Sukumar Sen lets down Bankim extolling the superiority in all kinds of Tagore, not conceding a point to Bankim. Bankim's is a historic influence equal to that of anybody. *Visavrksa* is a classic in its kind. Tagore estd. a supremacy in many kinds of work and Bankim fell to conservative briefs. But some of his women and his handling of their problems is larger. Tagore doesn't seem to know the lower middle and poorer class of men and women. Yet, why should we have to praise one always at the cost of an other?

I carry very sweet memories of Shantiniketan when I was there with my elder Masti (1932). Already I could see a decadence - the vital spirit seemed to have suffered. The famous beard of the poet had been shaved for some reason to show weak thin chin. Shri Amiya Chakrabarti was there as Secretary or so.

I have met Smt. Leela Ray and Sri Annada Shankar once when Sri Asit Gupto took me to them. Sri Annada looked taller for my reach and a little less easy to be drawn into easier conversation with a new man though he was very sociable

and urbane. Mrs. Leela very kindly gave me a copy of the convocation address and a copy of her translation of Bengali poems 'Lucky Dip' where out of 2 poems dealing with Calcutta there was almost a violence in the one by Sri Ganguli. The last line in the original seems stronger than in the translation. Her translation sometimes scores higher in English than the originals. I have not seen a *Sthalakamala* in these parts. I hear it is not *Magnolia Grandi* Flora Linne. It is pleasant to hear that Smt. Leela Ray will be rendering a few of your own poems. Good news.

Your notes on Music are interesting not only but full of an enthusiasm - for quality. I don't know how traditional Music -North and South-will fare in the coming years all over India with Pop, Rock 'N Roll, Twist etc. invading us propagated torturing and deforming libretto movements in Talkies and in the mouths of youngsters, who are carried away by the visual charms there or cabaret-shows with their titillation, caress & entertainment-moved as much by the beats as by the situations and the Apsarasas and Gandharvas who are on the white screens. They need longer ears than mine - do I sound superior - to take in. It is a new Dionysian if not even a Pan-like transformation that is coming over this land.

Enough of all this nonsense: I am glad to hear from you and it is good of you to speak so kindly. The wealth of poetic talent in Bengal is heartening.

113.

Bangalore

My dear Sri Bhattacharjee : This recent issue of *Uttarasuri* contains a note or two on Dr. Sukumar Sen and among his productions in English - one on origin & development of the

Rama Legend-is mentioned. If copies of the book are available kindly send me one by V.P.P. I have met him once at a Jnanapeeth Meeting. But, I have corresponded with him for I rendered into my language his *History of Bengali Literature*, when he was very helpful in the translation. He also sent me a copy of his Bengali work on the subject. I see he is a Rabindranath Tagore man and rightly. According to some opinion, he is hard on Bankim by even considering his brother as superior to him (But, I have no knowledge of the brother's works). I have not had access to the latter's work but Bankim's work has been with us from the beginning. I very much like his handling of the many phases of women's role in life and her problems. His treatment of the Krishna theme is more or less radical. It has cleared a lot of the jungle and he in his time had to fight a number of people-Indian as well as foreign-who attacked Hindu Religion. It is possibly because he supported the conservation of the Hindu Dharma - as he seems to have written separate books on the subject, that he was even called reactionary and even his fiction suffered. I may be wrong.

I quite liked a few essays in Sharatchandra Chatterjee's case though the comparisons between Anna Kerenina & Grihadaha were a bit strained. That's a personal opinion.

Your poem published in aid of the suffering in Bengal was extremely effective. I couldn't do anything even by sending a small donation for atleast two reasons. 1) Because I myself am a poor man 2) I was in a Nsg. home for quite some time during those days.

Incidentally, how do you render 'Individuality' & 'Personality', express difference between the two and terms like 'item' ,

'trend', 'terror', 'attitude' etc? Sometimes even Tagore keeps the English words and some of the articles which appear in *Uttarasuri* also keep them. But equivalents used in sister languages can light up the rendering in other languages and can be more likely to help us in our work. As the recent 'Listener' article puts it, 'likely' connotes 'more probable than not' as meaning of a term nearer in expressiveness. I wish I knew fully to understand the language of the 'Nathoon Kavita'. Any pure native idiom is hard enough but the sallies of the 'Navya' everywhere almost from the beginning of this century in Europe & America and from the 50's here are a bit of a problem. Possibly we are in for a lot of what they used to call 'protest' or 'Beat' 'Nagna' 'Digambara' etc. and sometimes merely Angry and illiberal.

I hope you and yours are keeping well.

* ಬಂಗಾಳಿ ಕವಿ; 'ಉತ್ತರಸೂರಿ' ಬಂಗಾಳಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಿಯತ ಕಾಲಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕರು.

ಕುಮಾರ್ ಅವರಿಗೆ

114.

ಲಂಡನ್, 6-5-1974

ಚಿ|| ಕುಮಾರ್‌ಗೆ : ಆಶೀಃ. ನಿನ್ನೆ ಮತ್ತೂರವರು ಮೆಸೇಜ್ ಕಳಿಸಿರಬೇಕು. ಸ್ಥಳ, ಜನ, ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದೆ. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಸೇರಬೇಕಾಯಿತು. ಆದರೆ ಗಾಬರಿ ಬೇಡ. ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡ ಡಾಕ್ಟರು ತುಂಬ ಬುದ್ಧಿವಂತರು. ಏನೂ ಭಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಷ್ಟು ಬೇಗ ಅವರು ಇಲ್ಲಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಟ್ಟರೆ ಅಷ್ಟು ಬೇಗ 3-4 ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಸ್ಥಳಗಳನ್ನಾದರೂ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟು ಬರುತ್ತೇನೆ. ಹೇಗಿದ್ದರೂ ರಿಟರ್ನ್ ಟಿಕೆಟ್ ಇದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಬೊಂಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಇಂಡಿಯನ್ ಏರ್‌ಲೈನ್ಸ್ ಹತ್ತಿ ತಕ್ಷಣ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಊರು ತಲುಪಬೇಕು. ಐತಾಳರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣವನ್ನು ಜತೆಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಕಿಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕಳಿಸಿ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಬಂದಂತೆ ಇಬ್ಬರೂ ಬಂದರೂ ಸರಿಯೆ. ಅಕಲಾಯಿಯಾಗಿ ಬರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಹಣ ಈ ಖರ್ಚಿಗೆ ಒದಗಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಚಿಂತೆ

ಬೇಡ. ಯಾರಿಗೂ ಬರಬಹುದಂತೆ, ನನಗೆ ಯಾಕೆ ಬರಬಾರದು? ಎಡಭಾಗ-
 ಕೈಕಾಲು ಚಲನೆ ಅನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆ, ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ. ಮಾತು ಕೆಲವು ಸಲ
 ತೊದಲುತ್ತದೆ. ಕಾಲು ಕೈ ಆಟವಾಡುತ್ತಿವೆ. ಕೆಲವು ಗಂಟೆ ಸರಿಯಾಗಿರುತ್ತೆ, ಕೆಲವು
 ಗಂಟೆ ದುರ್ಬಲವಾಗಿ ಚಲನೆ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಜೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
 ಅವರ ಜನ, ನಮ್ಮ ಜನ ಎಂದು ಭೇದ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇದು ದೊಡ್ಡ ಸಂತೋಷ.
 ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರ ಕೈಲಿ ಮಾತನಾಡಿ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಮತ್ತೂರ್ ಮತ್ತೂ ಅವರ
 ತ್ರೀಮತಿಯವರು ಶುಂಬ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನನಗಿಂತ ಅವರಿಗೆ
 ಚಿಂತೆ, ನೋವು ಆಗಿದೆ. ಯಾರು ತಾನೇ ಏನು ಮಾಡಿಯಾರು? 'ಅವಶ್ಯಂ
 ಅನುಭೋಕ್ತವ್ಯಂ' - ಇದು ಜೀವನದ ಮೂಲಮಂತ್ರ. ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಇಲ್ಲಿಂದ
 ಹೊರಟು ಬರಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತೇನೆ. ಮತ್ತೂರ್ ದಿನವನ್ನು ಕೇಬಲ್ ಮೂಲಕ
 ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬೊಂಬಾಯಿಗೆ ಬರಲು ಶಕ್ಯವಾದರೆ ಬನ್ನಿ. ಮತ್ತೇನೂ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲ...
 ಬಂದ ಕೆಲಸ ಯಾವುದೂ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ನೆರವೇರದೆ ಹೋದದ್ದು ಮಾತ್ರ
 ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇಸರ.

115.

London, 15-5-1974

My dear Kumar : My 1st letter must have sufficiently
 disappointed you. I could not help it. All conditions were
 formidable. Only I did not show up to strength and competence.
 I am still in the Hospital and may've to be there for a few
 days more. I do not know when I shall be able to stand up
 firm on my left foot and be able to walk atleast easily with
 the help of a stick (or crutch)... If I am able to get into the
 airship I shall fly back. After all what else have I here : when
 I can't go out into show or place? All things that I should
 have valued are on in the way : plays, operas, music etc. I
 am unable to avail myself of their being on. *Pygmalion* is to
 be on. *Heartbreak House* : both in a few days time. The
 day before yesterday Neruda's poems were recited by Gielgud,
 Peggy Ashcraft, Sybil Thorendike etc. It must have been a
 grand show with super weights being put on boards.

How are you all? Comfort Kitty and my other children. A little more time may or may not be given to me to live. I wish it would be free from such desperation. If this does not impair me as a disability, I shall be grateful. Possibly the head may not go wrong. Let me hope. If it does, what could I do? Do I expect this? This is spine, they say. It is lucky it was as light as this. Two of the biggest Doctors have said that. I am glad my wife is now not there to bemoan in the midst of her physical and mental worries, nor my mother or aunt. Happy situation on that.

My regards to the friends. Mattur is doing fine and some of them are looking after me as well as any.

ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕಿ, ಮಹಿಳಾ ಸಮ್ಮೇಳನ ಅವರಿಗೆ

116.

ಬೆಂಗಳೂರು, 25-12-1974

ಮಾನ್ಯರೇ : ನಮಃ. ಹಳೆಯ ಕಾಲದ ನಾನು ಈಗಿನವರಿಗೆ ಯಾವ ಹೊಸತನ್ನು ಕಾಣಿಸಿಯೇನು? ಭಾರತೀಯ ಮಹಿಳೆ ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾಳೆ. ಒಂದೇ ವರ್ಷ ನಾನು ತಂದೆಯ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದವನು. ಆ ಮುಂಚೆ ಸಾಕಿ ಸಲಹಿದವರೂ ಆಮೇಲೆ ಕಾಪಾಡಿದವರೂ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳೇ - ಆದ್ದರಿಂದ ಬರೆವ ಧೈರ್ಯವಾಯಿತು. ಆಕೆಯಿಂದ ಮನೆ, ಮಾನ. ನಮ್ಮ ಕುಟುಂಬ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೂ ಅದರಲ್ಲಿ ತಾಯಿ-ತಂದೆಯರಿಗೆ, ವಯಸ್ಸಾದವರಿಗೆ, ಮನೆ ತಪ್ಪಿದ ಇತರ ಬಂಧುಗಳಿಗೆ, ಸೇರಿದವರಿಗೆ ಅನ್ನಸಾರು ಸಿಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡಿ - ಇನ್ನೂ ದೊರೆವ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನೋಡಿ-ಇದಕ್ಕೆ ಕರುಬುವ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯರಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮ ಕೂಡು ಕುಟುಂಬ ಪದ್ಧತಿ ಈಗ ಕರಗುತ್ತಿದೆ, ನಿಜ. ಆದರೆ ಅದು ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಮಾಸಂಸ್ಥೆ (Social Insurance System) ಆಗಿತ್ತು. ಯಾವುದನ್ನು ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿ (ವಾ, ನಿರೋಗವಾಗಿ) ಇಡಬೇಕಾದರೂ ಮಹಿಳೆಯ ಕೈವಾಡವೇ ಮುಖ್ಯ. ಕಷ್ಟನಿಷ್ಠರದಲ್ಲಿ, ಅಪಮಾನ ಹೀನಾಯದಲ್ಲಿ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಗೆ ಈಡಾಗಿ ಆಕೆ ಇರಬೇಕಿದ್ದ ಕಾಲವಿತ್ತು. ಈಗಲೂ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಕಡೆ, ಪಟ್ಟಣದ ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ಮನೆತನಗಳ ಮರ್ಯಾದೆ (= ಗೌರವ, ಮಿತಿ) ಕಾಪಾಡುವ ಭಾರ ಮನೆಯ ಯಜಮಾನತಿಯದು.

ನಾಳೆ ಗಂಡ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಯಜಮಾನ'ನಾಗಿ ಇರಬಲ್ಲನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಕಾಣೆ. ನೀವು ನಡಸಿಕೊಟ್ಟರೆ-ಪ್ರೀತಿಯಲ್ಲಿ-ಆರ್ಜಿಸಬೇಕು ಅದನ್ನು ಗಂಡು-ಆಗುತ್ತದೆ.

ನಿಮಗೆ ಶಕ್ಯವಾಗುವುದಾದರೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿ :

1. ಪ್ರತಿ ಚುನಾವಣಾ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬ ಮಹಿಳೆಯದ್ದೇ ಇರಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ಪಕ್ಷಗಳವರೂ ಒಪ್ಪಿದರೆ ಅವರಿಗೇ ಲಾಭ!

2. ಹೆಣ್ಣಿನ ವೋಟು ಹೆಣ್ಣಿಗೇ - ಗಂಡ, ಮಗ, ತಂದೆ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ- ಅಲ್ಲ-ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಿರಾದರೆ, ಆಗ ಹೊಸ ನಾಗರಿಕತೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಬುನಾದಿ ಹಾಕಿದ ಹಾಗಾಗುತ್ತದೆ. ನೀವು 4500 ಸುಮಾರಲ್ಲಿ 2250 ಶಾಸಕಿಯರಾಗುತ್ತೀರಿ. ಆಗ ನಿಮ್ಮನ್ನು ತಡೆಯುವವರಾರು?.

ಆದರೂ ಕೋಟಲೆ, ವಿರೋಧ ಎಬ್ಬಿಸುವಂತೆ ನುಡಿಯದೆ, ನಡೆಯದೆ ಭಾರತಕ್ಕೆಲ್ಲ ಸಮವಾಗಿ ಮಹಿಳಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ, ಸಾಧಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ, ಅವಕಾಶ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಈಗಿನ ಕಥೆ, ಕವಿತೆ, ನಾಟಕ, ಸಿನೆಮಾ ಹೆಣ್ಣಿನ ಪರವಾಗಿ ಬರೆಯುತ್ತಿರುವುದು ನನ್ನಂಥವರಿಗೆ ಕಳವಳವುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಇದು : ಸುಮ್ಮನೆ ಸಂಸಾರ, ದಾಂಪತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಪ-ದೋಷ, ಚಪಲ,ಕಾಮಪ್ರಚೋದನೆ, ಬಹುಗಮನಗಳ ಕಡೆಗೇ ಮನಸ್ಸು ಸಡಿಲವಾಗುವಂತೆ, ಸ್ತ್ರೀತ್ವದ ಶುಚಿ ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡುವ, 'why should I not be more worthless than I am?' ಎಂಬಂಥ ವಾದಕ್ಕೆ ನೆಲೆಗೊಡುವಂತೆ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಲಕಿ ಸಮಾಜದ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಕೊಡಲಿ ಹಾಕುವ ಬರಹಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಮ-ಮಾನ ಎನ್ನುವುದು ಎರಡೂ ಕಡೆ ಸಾಧಿತವಾಗುವಂತೆ, ಮಕ್ಕಳು ಮನೆಯನ್ನು ದುರ್ಲಕ್ಷಿಸದೆ ಸಂವಾದಗಳು ನಡೆಯುವಂತಾದರೆ ನಾವು ನೆಮ್ಮದಿಗೊಂಡೇವು. ಇದು ಹಳೆಯ ಕಾಲದವನ ಮನಸ್ಸು.....

ಪಿ. ಎನ್. ಕಾಮತ್* ಅವರಿಗೆ

117.

Bangalore, 21-1-1975

My dear Shri Kamat : Your letter dated 18th instant has been received today. I note the sincerity and frankness in the voice and can understand the situation. It's a pity that the Book

Printing business is under a shade now and that you have had to suffer losses and other kinds of hindrances.

That so much has been spent on me is true. It has been a goodly sum though I don't believe I have kept track of it since I don't maintain Accounts and I pay more monies away - almost every time I receive your cheque. Books like these don't sell easily anywhere in the world : they need a lot of persuasion and personal effort. Possibly a little more flexibility in that direction and in marketing could sell a few more. The Gross Value of all the 7 books - 6 done and the seventh impending - will make up the total expenditure. But, that is not how any one could speak to publisher. Nor can it convince chiefs of firms who must think of investment and return. And, it takes time to realise the money however.

There are about 5 books more with you pending and ready for publication on which all monies have been paid to the Authors. 4 to 5 more books are with me containing all the three parts and waiting for my "Sameeksha". One is completed and is under fair-copy; the others will be completed within a month or so. Though I have got to be read again in terms of each other and comparing them with texts - not all of which are easily available. I have got to get them - if at all - from the Dictionary Committee and the University Library. Until I go through them I can't formulate a view on the observations of the Writers, which are sometimes ticklish; add to them or modify them. The "Sameeksha" has to be my word. The 'Kavivani' at the end has had to be got up quite at the end since I shall have to select from all the books and omit stanzas quoted in the articles and otherwise, add what I consider more significant items. That depends also on the amount of space we can allot in the books. This has been a very arduous task,

and correcting 3 or 4 proofs on each is not a soft job. The 'Sameeksha', therefore, cannot be taken up till all the three articles are checked up and weighed. But I shall complete that part of the completed books within about a month I have spoken about just now.

The other scripts are with me and are not complete : you have paid for them all and I shall be glad if you take them from me as value received in return for payment. When the III Part comes up on each, each may be sent to me for making up with its "Sameeksha" and 'Kavivani". Keep them as Value in Account to the Firm.

I have neither authority nor sanction to order the Writers or hurry them for performance; fair-copying as I wrote to you in my last letter, has got to be done by some body who is free and at leisure and can understand the business. It's a special technical job in these books. The two friends who are working with me are in independent jobs and cannot give me more than an hour's time when they are in town and off business. I shall never be able to do any writing legibly myself for my fingers are bad these 40 years and I depend upon friends to take the dictation, get corrections from me and then take up for faircopying. This is the situation on my side. I enclose copy of a letter I have today written in answer to one from Dr. D.V.G. - both may kindly be perused and sent back to me.

I do not think I have written as many letters these 30 or 40 years that I have written to our writers during these 4 years. All of them speak soft in answer but their scripts haven't yet come to me. I have changed some writers when it has become necessary and 2 or 3 are still under negotiation. If we hand over the commission to some new man not necessarily equal in quality, he may take an other year or two which will not

help matters. You are free to chuck them off and ask others. Many of these articles could be later on individually printed as separate pamphlets - if you feel to do it that way. Meanwhile do I feel that you will not yet despair of the series?

Please let me know when my subscription for the 'Economist' ends. I shall send a personal cheque for the amount due and your Firm at Bombay may place a renewal order for that. It may not be for more than a year and I do not know if I last beyond 1975. I am almost addicted to the Air-edition and the Postage takes up more than half the cost of the paper and that can't be helped.

I note the direction contained in your letter re : the publication of my other work. The world will be no poorer for not seeing my work or me. If they get published somewhere sometime, it's alright. Else, they can keep unpublished or delayed in publication. You needn't feel the least worried about that.

You have been so good and kind to me that I cannot forget or throw away such marks of regard and affection. Re: the book you have presented me, the money is still with Sri Aithal, who is somehow feeling irked about the way of presenting it to me; though I have craved for some Rs.2,500 as advance from him in connection with my fateful journey to England. No function need be got up in connection with it and Sri Aithal is ready anytime to make it over. I hope I haven't hurt your feelings writing this. I am a grown up person and can understand. I wish you had called for a few minutes at my place; or, if you will fix up time and date, I shall go to you-anyday. Thanking you and Mr. Anantaram.

* ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಇಂಡಿಯಾ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಐ. ಬಿ. ಎಚ್. ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಕಚೇರಿಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು.

118.

Bangalore, August 1975

Dear Sir : Your letter with enclosure was received by me redirected from the National Book Trust, India, Delhi. I am sending this forthwith. A sheet containing some detailed bio-data is sent along with this.

I am sending this because I am intellectually and in affection attached to Cambridge; more particularly to Kings' College, where some of my worthies like Marshal and Keynes, Sidgwick and others, possibly Bertrand Russel etc. and E.M. Forster were working or meeting. I looked up the College about the 20th May 1974, went round the building but I learnt it was vacation time and the College was not to open and I barely could spare 2-3 hours. I wish I had looked round the College itself but that could not be. I had been taken ill at London and could move about in a wheel-chair round. So I consider a tribute of affection to supply this information. Thank you for the courtesy.

■

ದೇವಲಪಲ್ಲ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ* ಅವರಿಗೆ

119.

Bangalore, 26-02-1976

My dear Sri Devalapalligaru: So long after the Govt. has conferred an honour on you, I am writing this. I am not myself keeping good health and writing is difficult for me. The fingers are doing poorly these many years past and let alone being

legible, they strike in the middle of the paragraph. But none of these can be ground for a discourtesy like mine.

You have been so good to me when last we met at Hyderabad. A later time at Madras - at perhaps an Akademi Symposium - I just caught you for a minute; but being called away for some other work perhaps I left you brusquely. I am sorry for what happened. I tried to find you again but you were not anywhere available for me.

Kindly accept my feelings of regard and for my joy at the conferment of the title. It is nothing for a person of your abilities and achievements and certainly not at this age of yours. All that I could say is that the great Sita of the Ramayana herself was made to say by the poet that there is hope of joy if a person could live a hundred years!

The songs that Sri Rajani sang one evening at your place were enchanting. I met him later at one or two meets. It was a different level of conversation and response. Is that the same person who has come here as Station Director of A. I. R. recently from Vijayawada? We had a chance of meeting at the Ravindra Bhavan recently and hope to meet as patron and client hereafter. My ability to perform is poor now. And the station will not usually stretch hands to lame ducks or to superannuated persons.

I hope you and yours are keeping good health and cheer.

* ಖ್ಯಾತ ತೆಲುಗು ಸಾಹಿತಿ; ಪದ್ಮಭೂಷಣ ಪುರಸ್ಕೃತರು.

■

Dear Dr. Dandekar : I hope you are still there and Incharge of Affairs. You very kindly sent me a bulk of *Mahabharata* items in Prof. B. M. Srikantia's a/c. It is a fairly long time. I have thought of writing this letter over a period. Being ill for some time and not quite upto mark I didn't tell you that the last volume of Karna Parva was not included in the Packet. It was possibly one of the very last publication of the *Mahabharata*. Perhaps Dr. S. Radhakrishnan released it. That volume is very valuable and I have many things to checkup in a comparative account of Karna characterisation in my literature. The Southern version is highly inflated. A sad fatality has dogged the life of Karna from the start and there are some glorious accounts of how he must have felt in full knowledge that Arjuna was his brother, when the latter didn't know it : a nobility of character rarely matched in a drama of character. Kindly see if a copy of that volume could be sent to me. If you feel that I should make a payment for it, I shall send you a cheque for the sum or accept the volume by V.P.P. That will make my record full. I shall not bother you over the *Mahabharata* copies after this. The cup will be full.

Has any book been published recently or the past few years about an authentic and inclusive account and assessment of Krishna and the Krishna problem ? That character dodges student at every point. I am more interested in the Epic accounts in the *Mahabharata* and *Harivamsa*. There is much woolly nonsense in some of the accounts published by Bharatiya Vidya Bhavan, even during Dr. Munshi's life. He is more myth, fable and legend there. Things like that cannot have built up

the character of Krishna into esteem and worship as a national hero. If it be possible, I should like to present a short realistic account of Krishna of the Epics, with or without the inclusion of the incarnation motif. I shall thank you for the information. A fearsome task tho' it be. What is the life membership fee of the BORI or the Annual membership subscription ?

For a long time, I have been eager to have a condensed version of Dr. Kane's *History of Dharmasastras*. Even in 1949 I proposed it to him when Chief Minister B.G. Kher had assembled a few of us at Bombay for a conference. Till the last he would not agree. Some person seems to have got a right to abridge or translate it. I wish first a short version of it like Somerville's *Summary of the Toynbee's Study of History*, first in English, culled from his own sentences in about 5-600 pages and later on if possible to be rendered into the major languages of the country. It contains the basic information on which the entire culture of a Hindu India is said to be shaped tho' that is disappearing today ! I had tried to interest a number of Institutions and wrote to Dr. S. Radhakrishnan also when he was President : it hasn't materialised so far. We are a crass people and cannot value treasure.

Can some thing be done in connection with that? Teerthakshetra, Yagnakarma etc. may be brushed aside ; but the more substantive portions including the essence of our Jurisprudence may be presented. It will be valuable work.

The first volume supplies not only an account of the literature current on the subject but contains descriptive summary (!) of all the contents. Atleast that could be rendered first.

I hope I am not disturbing you too much and you are keeping well.

ರಿಜಿಸ್ಟ್ರಾರ್, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಧಾರವಾಡ ಅವರಿಗೆ

121.

Bangalore.

Dear Sir : Here is my report on thesis on 'Darsanika Kavi Chamarasa'.

I have no objection to passing this for the Ph.D., since others like this have before now been passed; and, it will be unfair to deny him a similar degree.

The work collects information from all round and in doing it, has secured the guidance and supervision of Dr. Bhoosanurmuth. But the whole of it appears to me paste-board and scissors work, for there does not seem to be more than industry and quotation. Chamarasa is one of the finest poets in Kannada and is writing on Allama Prabhu; perhaps the clearest-headed subject. Prabhu's personality shows to advantage, understanding, culture and achievement. But for him the relative worth of the others would not have been clear. I wish more of his personality was shown in Relief, marking him for individual quality and his fundamental humanity. 'Karunamaya' 'ಸರ್ವಜೀವದಯಾಪ್ರದಾಯಕ:' 'ಹೆತ್ತ ತಂದೆ' etc. are beautiful terms. Our writer may excuse himself by saying that he is dealing with the philosophy in the poem. But eking out a systematic philosophy from a poem is a delicate and a tricky job, particularly when it is an episodic poem. A philosophy undertakes analysis as well as integration to make it a coherent and a completely meaningful body of thought. Many of the later

writers seem to do less than justice to Harihara who was nearer in time to Basaveswara etc., and felt nearer to the flush of the enthusiasm of the period than the later doctrine makers.

The several chapters and sections have been taken up more or less to substantiating aspects of the philosophy as it is called, of Allama Prabhu and as illustrated in the work. Is it the Shatsthala clearly, definitely and regularly made? Much of the lore here is taken from the other Vachanakaras and people who expound the Veerasaiva doctrine at later times. This is perhaps valid. But no independent thought is evident which, I feel, has to be present in a thesis of our time in analysis of a subject. The doctrine as expounded by other writers on the Veerasaiva Movement takes just those elements which are superlative accounts in general.

Lytton Strachy and Harold Nicolson as writers and/or in biography are not exactly the same kind and their distinctions of pure and impure biography are neither acceptable nor can be used in marking against the Jaina Puranic biographies or in cracking up saints like the present subject. Such things may be avoided. The bibliography is much too big. Possibly such a thing is held needful to impress the referees and the readers of the Thesis when it is published. Any bit of a pamphlet or any work mentioned once or twice is put in as reference: some could find a place only in an index. In a subject like this the concepts are not easy to get into by secular men of our time - and are readymade. Many are dope words for those of faith; for they have been accepted as details of a theological system. No thought is involved in adducing or accepting them.

I should have e.g., liked the development of thought and attitude, i) as it had presented itself till-and, in-Prabhu's time;

ii)mark it off from what it developed into in successive stages from Harihara on. By the 15th century, the doctrine had hardened into a system, and to read later doctrinal meanings into earlier mode of feeling and utterance may not be sound. A person belonging to the community writing his Thesis on a religious subject is naturally prone to selecting. Quotations are connected not with the main thesis but on secondary and incidental aspects. The reference e.g. to Kalidasa or Sudraka and to quite a no. of the English books and matter in the periodicals are not exactly necessary or relevant. I quite like the concluding paragraph on page 374. It is honest. More than accepting a symbolic philosophical meaning from the beginning, the human side of Prabhu's achievement can be presented to greater advantage to make better meaning today. What for eg. were actually the deficiencies in Siddarama, Goraksha and the others and how he beat into them the higher valuations could have been more illuminatingly presented. Even the Mahadevi episode could be analysed better. What exactly was the point of conveyance in the Gupta Bhakti of Marula Sankaradeva or vis-à-vis Ajaganna and Muktai could have been elucidated. And has it been described anywhere? The distinctive contribution of Basavesvara, Channabasava and Madivala Machiah whom Prabhu selects as the Elite as well as the successive steps with which he cleared the levels of feeling, attitude and reaction in Siddarama at Sonnalige - it is a magnificent episode - could have been more satisfyingly presented. I say this because the degree confers position and status for the persons and for the book in its kind. It will be deemed as authoritative source for other writers.

I should like to make an humble suggestion for consideration. These are all religious subjects taken up by people belonging

to the respective religions. Great works and literary forms of other lands and times which are deemed classics in literature and intellectual esteem and culture may be encouraged to be taken up as Thesis for Doctorates. If there are no guides inside, others could be chosen from elsewhere. That will stimulate more spacious thinking and methods of inquiry and will expand the knowledge- both of the writer and the people of this country and add new wealth to Kannada Letters. I hope I do not say anything which hurts the present inquiry; for it is essentially no inquiry at all but a collection of material, organized(?) into a Thesis.

I do not see any need for a Viva-voce on the basis of the writing; for the material connected with it is already there and if the person has a good memory of the quotation and the source, he can answer a question bearing on it. Our students deserve to be put on courses which will enlarge their minds and open out fresh operational fields of thought and evaluation. My fear is that it is not being encouraged or even countenanced in our Universities where departments limit and restrict choice; even frown on a different kind of effort. This will condemn us to stagnation and sterility. I am not preaching. But to whom else can I make an appeal than to a University?

■

ಪ್ರಾಂಶುಪಾಲರು, ರಾಜಾರಾಂ ಕಾಲೇಜ್, ಕೊಲ್ಲಾಪುರ ಅವರಿಗೆ

122.

Bangalore, 1979

Dear Sir: Lying among my old papers I discovered this little pamphlet which I must have borrowed from your Library in 1949 when Prof. Gokak was Principal there. I wonder when it was added to the library. He must have accounted directly

or indirectly for the books borrowed by him before he left for Dharwar, I suppose or Visnagar. He must have forgotten that I have taken this as loan from him. Anyway, it belongs to your College.

You must have a separate copy bought for yourself after then. Even if you have, this belongs to you and to your students - a sort of work which deserves to be read by every student of literature and man of letters. It goes into the making of a man who needs to develop into a person with culture.

Pray, have this with you. I am sorry it lay with me so long. I have read it more than once and somehow it had escaped my notice being so little in size. Why do we bother about size when the quality of the work is so large?

I beg to tender my apology for failure in duty. I should have sent it back earlier if I had discovered it so. Prof. Gokak has come away from there and another person or two who belonged to your college are now no more. I mean Dr. Upadhye and Prof. Kundanagar. But I cherish the memories of them both and of my stay for a day or two at Kolhapur.

■

ಕೂಡಲ ಚಿದಂಬರಂ** ಅವರಿಗೆ

123.

ಬೆಂಗಳೂರು, 1-12-1977

ಶ್ರೀ ಚಿದಂಬರಂ ಅವರಿಗೆ : ನಮಃ. ಶ್ರೀ ಎಸ್. ಆರ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಿಯವರು ಡಿ.ವಿ.ಜಿ. ಅವರ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು* ತಂದುಕೊಟ್ಟರು. ಈಗ 3.30ಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ಓದಿ ಮುಗಿಸಿದೆ. ಆಕೃತಿ, ಮುಖಚರ್ಯೆ, ಮಾತಿನ ರೀತಿ, ಧ್ವನಿ, ಅದರ ಏರು-ತಗ್ಗು ಪುನಃ ಕಾಣುವಂತಾಗಿ, ನನಗೆ ಅವರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ದರ್ಶನವಾದಂತಾಯಿತು. ಮುಳುಬಾಗಿಲು ಪ್ರಪಂಚದ ಕಥೆ, ಆನಂದಗಳನ್ನು ನಾನು 10-15 ವರ್ಷ ಅವರ ಬಾಯಿಂದ ಕೇಳಿದ್ದವನು. ಆಗ ಆ ಜೀವಂತ ಅನುಭವ ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂತು. ಅದರ ನೆಲೆಲಾದರೂ ಇದ್ದರಾದೀತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ, ನಮ್ಮ ಜನಕ್ಕೆ ಎಂದು ಏನೇನೋ

ಯಾರಾರನ್ನೂ ಗೋಗರೆದಿದ್ದೆ. ಕಡೆಗೆ ಆಯಿತು. 'ಮಂಕುತಿಮ್ಮ'ನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಸಡಿಲ (!?) ಆಯಿತು. ಉನ್ನತಿ ಸಾಧಿಸಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ದೊರಕಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿ ಸೋತೆ. ಅದೇನೂ ಗೆದ್ದಿತೆನ್ನಿ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಈ ಜೀವನೋತ್ಸಾಹ, ಧಾರಾಳ ಬಂತು. ನಿಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಈ 'ಜ್ಞಾಪಕ ಚಿತ್ರಶಾಲೆ' ತೆರೆಯಿತು. ಈ ಕಡೆಯ ಸಂಪುಟ ಸಂಕೀರ್ಣವೆಂದರೂ ಪೂರ್ತಿ ಪುನಃ ಅವರದೇ ಬದುಕು, ಸರಸ ಸಲ್ಲಾಪ all of a piece ಎಂಬಂತೆ ಎಲ್ಲವೂ ಇದೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ನಾಚಿಕೆ ಇಲ್ಲದವನು, ಭಂಡ ಎಂದುಕೊಂಡರೂ ಅದೂ ಸೊಗಸೇ.

ಕಡೆಗೆ ಸ್ವಾಮಿ ಕೂಡ ಅದಕ್ಕೇ ಸೇರುವಂತಾಯ್ತು. ಸ್ವಾಮಿಯ 'ಹಸಿರು ಹೊನ್ನು' ಆತನ ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು, ವಿಜ್ಞಾನದ ತಿಳಿವನ್ನು, ನಗೆಯನ್ನು, ಯುವ ಜೀವನದ - ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿನ - ಹಗುರ ವಿಲಾಸವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿದೆ. ಬಹುಶಃ ಅಂಥ ಇನ್ನೊಂದು ಪುಸ್ತಕ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ನಾಡು ವಿಂಡಿತ ಪುರಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಅದೃಷ್ಟವಿದ್ದರೆ ಬೇಗ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಕೂಡ ಬರಬಲ್ಲದು ಎನಿಸಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಹಿಂದೆ ಒಡನೆ ಒಳಬಾಳಾಗಿ ಕನ್ನಡ-ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯ ಎಷ್ಟು ಸೌಮ್ಯವಾಗಿ, ಹದವಾಗಿ ಹೃದಯವನ್ನು ಕಾಣಿಸುವ ಓದು, ಹೃದಯಸಂವಾದ ಇದೆ. ಸಸ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಚೇತನವ್ಯಾಪಾರದ ಇನ್ನೆಷ್ಟೋ ಸೇರಿ ಇದನ್ನು ಮೇಲೋಗರವಾಗಿ ಮಾಡಿದೆ. ದೃಶ್ಯವಿದೆ, ಗೀತವಿದೆ, ಹಾಸ್ಯವಿದೆ, ಉದಾರರಮಣೀಯತೆ ಇದೆ, ಓರ್ಪಿದೆ. ಇಂಥದನ್ನು ಬರೆದವರಿಗೂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದವರಿಗೂ ನಿಜವಾಗಿ ಕೀರ್ತಿ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಈ ಎರಡೂ ನನಗೆ ಈಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟು ಹೊರೆಯಾಗಿದ್ದ ದೇಹದ, ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವಗಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಇಳಿಯುವಂತೆ ಆಗಿದೆ. ವಂದನೆಗಳು.

P. S. : ಯಾರ ಯಾರ ಜೀವ ಹೇಗೆ ಕೃತಾರ್ಥವಾಗಬೇಕೋ - ಹೇಗೆ ಹೇಳಬಹುದು ? ನಿಮ್ಮ ಬದುಕು ಈ ಪ್ರಕಟನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಾಗಿದೆ. ನಿಮಗೆ ಲಾಭವಿರಲಿ, ಇಲ್ಲದಿರಲಿ - ಒಂದು ಕಡೆ ಹಿರಿಯಣ್ಣನವರ ಕೃತಿಗಳು, ಈ ಕಡೆ ಡಿವಿಜಿ ಅವರವು. ಇವು ಯಾರಿಗೂ ನೀವು ಕೈಕೊಂಡ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ತರಬಲ್ಲವೇ ಸರಿ.

ಒಂದೆರಡು ಕಡೆ ವರ್ಷಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಲಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಸಂಗತಿಗಳ ಅನುಪೂರ್ವಿ ಬೇರೆ. ನಾನು ಚಳ್ಳಕೆರೆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ನಾನು ಅಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಯಸಿ ನನ್ನನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬಹುಶಃ ರಾಜರತ್ನಂ ಇದ್ದರೇನೋ. ಚಳ್ಳಕೆರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಲಾವಣಿ ಒಂದಿದೆ - ಆ ಬಗೆಗೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಭಟ್ಟರು ಕರ್ಮ ಮಾಡಿಸಲು ಹಿಂಜರಿದ ಪ್ರಸಂಗ ದಿವ್ಯವಾದ್ದು. ಕಡೆಯ ಮುದುಕ-ಮುದುಕಿಯರ ದಾಂಪತ್ಯದ ಸಫಲತೆಯು ನಿಜವಾಗಿ ಯಾರಿಗೂ ಜೀವನ ದರ್ಶನವೇ ಸರಿ.

* 'ಸಂಕೀರ್ಣ ಸಂಪುಟ', ಜ್ಞಾನಕ ಚಿತ್ರಶಾಲೆ - ಭಾಗ 8, ಲೇ. ಡಿವಿಜಿ, ಪ್ರ. ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು.

** ಮೈಸೂರಿನ ಕಾವ್ಯಾಲಯ ಮಸ್ತಕ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಂಸ್ಥಾಪಕರು. ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದವರು.

ಸಣ್ಣದಾನಂದ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನ 'ಅಜ್ಞೇಯ'* ಅವರಿಗೆ

124.

Bangalore, 1978

Dear Sir : I hope you remember me. We have met more than once or twice and I particularly remember our meeting in Ernakulam at the Writers' Conference and in a camp organised by Dr. Keskar at Yelawala, near Mysore. But more than that I have heard about the work that you have done in Hindi. Ignorant of the language as I am, I can't say anything about it or the quality, uniformly and universally accepted and admired by those who know it and the quality of the work you have done in prose and verse and criticism and as a Journalist. It is such a pleasant thing to hear that the latest Award of the Jnanapeeth has been made to you.

Not that the Award makes you greater than you are, for, that can't be measured by recognition, acclaim or award even of the quality. It is just a way of greeting by all the language groups in India. That is how we spoke on a day when for the first time we met Smt. Rama Jain in Delhi. She was very eager to see that some Award was made i.e. begin with that year. Procedures, modalities could improve and refine with the doing. The Prize will go to some creative work or writer of a language in India, acclaimed as its best for the period by its people. That is enough. I very much liked her statement that if the Prize is not awarded to some writer then she would

lose all interest in the scheme. I also liked the observation made by Dr.Nagendra that day that if Bengali was given the Prize that year - the work recommended was Nazarul Islam's - which for non-literary reason could not get it! - he would not putforth his claim for Hindi. It is attitudes like these that build up understanding and character. All this I needn't say to you now. The two of you-yourself and Smt. Kapila-have played a great part in Hindi Literature and Art and I am very happy to extend to you my greetings from the Karnataka country on this occasion.

I hope you and yours are keeping well.

* ಹಿಂದೀ ಭಾಷೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕವಿಗಳಲ್ಲೊಬ್ಬರು; ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪುರಸ್ಕೃತರು.

ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣರಾವ್* ಅವರಿಗೆ

125.

Bangalore, 13-12-1978

My dear Sri Satyanarayana Rao : Your letter; thanks. I am glad to hear that atleast by the end of January the ಸಾಹಿತ್ಯಲೋಕನ will be printed. You must have your own difficulties. But you will see from my letter that on a particular day at the end of 3-4 days' uncertainty of my health, I thought I should make some arrangement, and therefore, wrote to you the letter. The 'residue' of what they call it of my 74 collapse still makes me unfirm in the foot and for no reasons I can assign, this wretched blood stream takes it into its hand to rise as it does;- totally holding me up. I have kept no reserves indeed. The rest of my life - whatever that be - will be taken up with clearing a few payments which have dragged me all through my life - an interminable process - more or less and I do not

want to leave any burden on the sons. I have suffered enough.....

I am glad you heard the Interview** and have sent me cheerful news about it. 14 minutes - even less - of doing is not much of a time for definitions and clarifications. A 50-60 pages length matter now in the hands of the local University could be printed off in a day if conditions there were not in a mess - as I hear. Even that is part of the misery we are in. You remember a phrase in Tennyson's 'Morte d' Arthur' where Arthur says - 'Authority forgets a dying king / laid widowed by his power to strike'. It is not Politics but just an indication of a position. For Krishna, it is not just authority; the authority was Yudhishtira's for him***! DVG and I have considered together these distinctions at length - not usually figuring in any books of Political Science and a book could be written on "Pressure Groups in Public Life". Even in this talk, I should have clarified. It is not so much State vs. vis-a-vis Govt. but Civil Service, which is perhaps the most powerful point of power in any Govt. In Communist Govt., it is more monolithic and rigid. In democracies like ours where cabinet ministers are raw and uneducated in political thought or principles of Govt. and ignorant of the fact that the idea of democracy has raised from the Greek days to the present. Even if the Congressional-Presidential system of America and the Cabinet-Parliamentary system in England are both democracies****; the one basic difference between the two is that the Ministers or the President aren't responsible to the Congress except indirectly, whereas there is a mythical collective responsibility in our system.

Is collective decision ever possible in such or any systems? Even in U.K., there is hue and cry, if not even a lamentation

that the P.M. doesn't consult all the members of the Cabinet but carries on with the aid and counsel of the civil service - rather a sorry condition. But when you have chosen - modified or unmodified - mainly the British - and swear by those precedents there your lapses; it is no less unintelligible. But there the system has grown with conventions which are valued and adhered to and the people are few - Cp. India - more or less of one religion - more or less of homogenous - having a political consciousness and more politically organised. Our politics is a rabble.

Once I tried to have 3 or 4 talks in the AIR when I was there, asking fairly eminent men to speak on the Statesman, the Administrator and a Politician in a system of democracy, and the point of a leader and the relation on oneside to the Govt. and on the other to the entire Parliament and very much more with the people at large. Law and Liberty mean different things in different countries. I wanted somebody to translate Laski's *Liberty in the Modern State & Authority in the Modern State*. Who will do it? And political thought and activist movement everywhere - rational or otherwise - have taken the breath of even 'The Contingent Anarchy' idea. We speak about Law and Order - which are difficult to translate. We speak of some ವ್ಯವಸ್ಥೆ : we have ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ, which may lead us to an ಅನವಸ್ಥೆ: Rather frightful terms.

When will our country seriously go into a sincere understanding of the basic problems of the principles which ought to guide a State - even in a democratic system? Possibly even the term 'Rights' is a very interesting but absorbing study. How rights and liberty have got to be organised into a pattern of political, economic and social democracy? - is a question that ought to worry our students of Political Thought.

Even in the opening declaration of our Constitution, the first place is given to Justice; and in order come - social, economic and political. Liberty comes next. And the IV chapter which seeks to direct all future legislation - after 1950. This was regretted by even people like DVG. The minds of some of these did not come to value the movements initiated by the activist systems and the coming in of Trade Unions, – am I treading on your toe? And, authoritarian systems all over the world have set up disorderliness and power of control undercount of by earlier writers of the 18th cy. and the liberal philosophers and the politicians who ended with Lord Morley and by whom and by Gladstone DVG swore. There is the added misery of Freud and Jung, and Sociological studies and Psychology sponsored by students of Sociology, who analyse the influence of Passion vs. Reason in Politics. And our people go about talking of the ‘National System’ ! Which is that ? Is it the Parliamentary and Democratic system ? And how do we manage the Shariyat, the Granth Saheb, Christianity and the fiercely exclusive Parsis; and now NEFA states have come in? Cannot a decent Conference or Seminar consider these several aspects? – and come to sober conclusions? Alas the while!

I am sorry I have let myself loose. That you called it on yourself speaking of my interview. So much lies beyond and so little in view. This is what makes an old man sad.

I hope you and your brothers and your family are keeping well. Do look me up, if you care, for a while when you come to Bangalore. I shall not plague you with these things. An old man is said to be garrulous but an old school master is the very devil!

• ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರೂ ರಾಜ್ಯ ವಿಧಾನ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಮೈಸೂರಿನ 'ಗೀತಾ ಬುಕ್ ಹೌಸ್' ಮುದ್ರಕ ಮಾರಾಟ/ಪ್ರಕಟನ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಂಸ್ಥಾಪಕರಲ್ಲೊಬ್ಬರು.

** ಆಕಾಶವಾಣಿ, ಬೆಂಗಳೂರು ಕೇಂದ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಪಿ. ಎ. ಜೋಶಿ ನಡೆಸಿದ ಎ. ಸೀ. ಅವರೊಂದಿಗಿನ ಸಂದರ್ಶನ.

*** These modern terms don't apply to the Epics because we know next to nothing about that system of Govt. etc.

**** There is a separation of Powers there and what is called checks & balances & the supreme court declares the relative Jurisdiction.

■

ಡಾ. ಕಪಿಲ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನ* ಅವರಿಗೆ

126.

Bangalore

Dear Smt. Kapila Vatsyayana: After coming back here, I have inquired of a person or two about the group events connected with Jayadeva's work. There do not seem to be any among the professional musicians or the amateurs also. *Devadasis* present at processions and festivals were totally kept out in the Mysore Palace, I think, before 1914. I wonder what sort of dancers they were. Their recitals were of the *Tafa* kind. Even the Yellamma disciples dedicated to the deity at Soundatti and elsewhere in North Karnatak, do not seem to favour the *Gita Govinda* kind. Pure exposition of the work is found occasionally both on the poem and in comparison with *Gita Gopala* written by Tirumalarya (in the name of his king Chikkadevaraya Wodeyar in the second half of the 17th century). There the song sequences are *Saptapadi*, not in *Astapadi* and the theme is praise of the deity at Melkote (Mandya Dist) here and is offered by the king. The drift of the songs is both in favour of the deity and the king, both more or less identified in the work.

I do not remember any group singers presenting the whole work. The Krishna cult not being as popular with us as for eg. in the Andhra Dists. – in the Radha-Madhava Kalyana-of modern, Vijayanagar and of I hear, Ongole. The Kuchipudi dancers I hear present the theme with great devotion and favour. Smt. Srirangam Gopalaratnam from the AIR in Hyderabad or Vijayawada sings *Astapadis* well.

One of the most esteemed musicians and literary men, now in Bangalore, has rendered a few *Astapadis* at the tail end of a Tyagaraja, Dikshitar and Annamacharya recitals. Others have done it similarly but less satisfactorily.

The Tamil Smt. Balasaraswati does a few songs illustrating it with Abhinaya and Smt. Kamala Lakshman (now Kamala Balu) has done quite a series dancing the theme in company with her sister. Bits therefore have been presented (but that is not the Karnataka recital. Tamil). I have heard similar things done by women dancers of the old professional kind doing it as a '*cantata*'** and as Abhinaya. One or two elders Jatti Tayamma in Mysore and Varalu*** here in Bangalore seem to have done similar things and taught young dancers Abhinaya on that. But there is a lot of difference between what I have seen as presented at the Bharatanatya kind here and fully articulated, sumptuous, artistic and devotional kind in Cuttack when I went there somewhere about 1958-59. The Song and Dance producer of the A.I.R. along possibly with his own wife and a group of dancers did it there, I should say, extremely well. So far as I know folk-songs and gatherings have not taken it up either as dance plays or in any variety of Yakshagana.

The most popular bits have been 'Hariraha', 'Pralaya payodhi jale' (the Dasavatara varnanam) and almost the early 'Lalita

lavanga' bits: beautifully rendered. 'Dhirasameere' and 'Smaragarala Khandanam' have been done with great aesthetic power. I hear a dancer in Andhra when called upon to present 'Smaragarala Khandanam' said he would do it after a bath and worship at home. That sort of devotion to *Gita Govinda* I have not witnessed here.

A poet friend of mine (Pu.ti.na.) has taken cue from Jayadeva, written and got produced a play called *Gokula Nirgamana* in song and verse. This is about all I can say about Jayadeva's work off the boat. I am sorry I am just now not able to give you a more satisfactory account of the subject. If I come by any more tangible evidence, I shall tell you about it.

I have not been able to meet Mr. U. S. Krishna Rao and his wife to consult them about it. You may possibly write to Dr. D. R. Bendre at Sadhanakeri, Dharwar and to Dr. K. Shivaram Karanth at Saligrama P.O., Coondapur Tq., South Canara, if they could supply you with information on any tradition connected with or parallel to it. The latter will be able to tell if any folk varieties are available there. Bendre would know if similar things are available in what used to be North Karnataka till now. Sri V. P. Hasyagar of the St. Thomas Higher Sec. School, Honavar (NK) could tell you if there are any traditions in that area upto Karwar and in the interior parts of the North Kanara Dist. The Karnataka State had been cut up into a no. of kingdom and states - sitting here at Bangalore and Mysore, more or less as a school master - though trying to be alive to the cultural movements - I have not been able to have more access to this. One of the most entrancing memories of a Jayadeva song was Khan Saheb Abdul Karim's 'Sa virahe tava dina'. It was music. But even that does not

belong to your inquiry. Therefore, more as music and Abhinaya than as folk-presentation of the whole work has not been much of the showing in my part of the country.

My friend the late Sri H. Yoganarasimham used to sing a few *Astapadis*. I don't know if Mr. H. Y. Sharadaprasad, now Director of the P. M.'s Publicity, may be able to tell you something more about it if he has heard it from his father. Of course, you will now have been in full touch with Smt. Maya Rao who is at Delhi. Thanks for your enquiry.

* ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ನೃತ್ಯ, ಕಲೆ, ವಾಸ್ತು ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತರು. ಲಲಿತಕಲಾ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು 20ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಮೌಲಿಕ ಕೃತಿಗಳ ಕರ್ತೃ. ಪದ್ಮಭೂಷಣ ಪುರಸ್ಕೃತರು.

** A medium length narrative or descriptive piece of music with vocal solos and normally a chorus and orchestra. (From Ital.) The Concise Oxford English Dictionary.

*** ಜಟ್ಟಿತಾಯಮ್ಮ, ವರಾಲು; ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಖ್ಯಾತ ನರ್ತಕಿಯರು.

■

ಡಾ. ಜಿ. ಆಂಕ,* ನವದೆಹಲಿ ಅವರಿಗೆ

127.

Bangalore, 7-2-1979

Dear Dr. Anca : I am ashamed to have so delayed acknowledging receipt of your brochure folder - of your poems in the *Romanian Homage*. I have been ill for some time; and the folder got caught up among other papers. Forgive any discourtesy.

I read the Biodata and discover how much ground you have covered so early as you are in teens.

My ideas are those of an old man; for I see I take time to follow a different style of writing and syntax. Some bits

here and there are extremely striking. I wish I heard the things in the original; with some one by me to clarify.

The opening 5 lines on the top of your folder are brilliant. When we meet as man to man and hear each other speak of things, we shall know these much better. Roumania - as you call Romania - was a mere name to me till you wrote this. I have read about it in Central European (SE) history.

Even the writings in English and American Poetry - some from 20's and 30's - luckily now smooth - are hard for me to follow. So case-hardened are some of us in an earlier mode of utterance. I am 80. The changes in modern attitudes began as early as 1900, even in Europe.

One or two bits on Indore, To a Blank Halt etc. are comparatively easier. We do not quite follow the references to Continental life, in times, places and names.

I have read something written on Brancusi and his work of art - 'On the Kiss' and for other things reproduced in Books on Art.

I hope you are getting on well in Delhi. These are rather transitional days there and in the political life of our country with tendencies working at cross purposes with one another.

We in the south are a quieter people. I wish you went round this part of our land before you left this land; and I hope to be alive when you do it. With regards.

* ರುಮೇನಿಯ ದೇಶದ/ಭಾಷೆಯ ಕವಿ.

■

ಶ್ರೀ ಹಂ.ಪ.ನಾ. ಅವರಿಗೆ : ನಮಃ. ನನಗೆ 'ಶ್ರೀ' ಅವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ 'ಸಂಭಾವನೆ' ಮತ್ತು 'ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಪ್ರಶಸ್ತಿ' (ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು) ಕಳಿಸಿದ್ದೀರಿ, ಸಂತೋಷ. ಅವು ಅಜ್ಜಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯವಿತ್ತು. ಆಗ ಯಾರಿಗೆ ಯಾರೂ ಏನನ್ನೂ ಕೊಡದೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು. 'ಸಂಭಾವನೆ'ಗೆ ಮಾಸ್ತಿ ನಿಂತರು; 'ಪ್ರಶಸ್ತಿ'ಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ ದುಡಿದರು.

ಪರಿಷತ್ತು ಅದನ್ನು ಮಾಡಿ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಿರುವುದು ಸಂತೋಷವಾದರೂ ಇಂದು ಪರಿಷತ್ತು ಲಕ್ಷ ಲಕ್ಷ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಬರೆದವರಿಗೂ ಏನಾದರೂ ರಾಯಮಾನ ಕೊಟ್ಟರಾದೀತು. ನೋಡಿ, ಇದು ಸೂಚನೆ ಮಾತ್ರ. ತಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭ.

ನಾನು ನನ್ನ ಬಡತನದಲ್ಲಿ ಚಂದಾ ಜೊತೆಗೆ '34 ರಿಂದ 40'ರವರೆಗೆ 3-4 ರೂ.ಗಳಂತೆ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡಿ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಬಂದವರಿಗೆ ಕಾಫಿ, ತಿಂಡಿ ಒದಗಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಯಾವಾಗಲೂ ಡಿವಿಜಿ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಶ್ರೀ' ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ಹೋದಾಗ ರಾಜಭೋಗ ಮಾಡಿಸಿದವರು, ಹೊರಗಿನ ಮಾನ್ಯರು ಬಂದಾಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕೈಯಲ್ಲೇನಿತ್ತು ? ವರ್ಷಕ್ಕೆ 2000-2500 ರೂ. ಗ್ರಾಂಟ್ ಸರ್ಕಾರದ್ದು.

'ಸಂಭಾವನೆ'ಯ ಜೀವಂತ ಲೇಖಕರ ಸಂಖ್ಯೆ ನಾನೆಣಿಸಿಲ್ಲ. 'ಪ್ರಶಸ್ತಿ'ಯವರಲ್ಲಿ 6-8 ಮಂದಿ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದ್ದೇವೆ.

ಎಷ್ಟೋ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿಸಿ ಮಾರಾಟಗಾರರಿಗೆ, ಕಾಲೇಜು ಪುಸ್ತಕಭಂಡಾರಗಳವರಿಗೆ - ಕಾಗದ, ಅಚ್ಚುಕೂಟಗಳವರನ್ನು ಬಿಡಿ -ಕಮೀಷನ್ ಸಲ್ಲುವಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಬರೆದವರಿಗೆ ಬರೆದದ್ದೇ ಸಂಭಾವನೆ, ಒಂದು ಪ್ರತಿ ಪುಸ್ತಕ !

ಈಚೆಗೆ ಒಬ್ಬಾತ ಬರೆದಿರುವಂತೆ - 'I have my individualism, they (the publishers) have my royalty !' ಎಂಬ ಮಾತು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೂ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ ! ನಾನು ಈ ರೀತಿ ಬರೆಯುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ನನಗಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ನಾನು ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿರುವುದು, ಬರೆದವರೆಲ್ಲರ ಪರವಾಗಿ; ಪರಿಷತ್ತಿನದೇ ಅಭಿಮಾನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ. ಕ್ಷಮಿಸುವುದು.

Dear Friend : I am glad to hear you are celebrating a Sammelan at your place on the 27th inst. etc. I wish it grand success.

I have had the opportunity of visiting that beautiful place and enjoying the hospitality of friends there like Sri Ramacharya and his brother Prof.D.K. Bheemasena Rao & Manvi. Possibly I came there when Siddavanahalli Krishna Sharma. In addition to Kannada talk, I have spoken at a Theosophical Hall under the veteran Madupoti Hanumantha Rao - or Ramachandra Rao I don't remember quite. Just to tell you that I am grateful to the memories.

Telugu and Kannada are so near for over centuries and I am most happy to see that you are assembling all the associations which cherish Kannada. It is a fine move and was really far-sighted of Sri Ham.Pa.Na. of the Kannada Sahitya Parishat here to commend it. Panje lived there for sometime with his son Sri Gopala Rao and even now his daughter Smt. Shanta Rameshwar lives there. Once I came there for a meeting with Dr. V.K. Gokak both as Prof. of English in Osmania and as Director of English Studies.

Prof. Padmanabh Puranik is still there. Mrs.A.N.K. Rao and Sri H. Raja Rao are Kannada. So was their father Sri Krishna Sastry of the Nizam's College in the old days when I first visited the place and was his guest. Dear memories. I have also been guest of Sri Devalapalli Krishna Sastry and other Telugu friends there. He honoured me with a Telugu Lunch and got Sri Rajanikant Rao to Sing to me a few songs of his

poems - Is it 'Krishna Paksha'? Hyderabad is a brotherly place for me. So that you will please convey my fraternal greetings to the Andhra friends in the Capital of A.P.

That you are gathering for a formal meet is a matter of joy to me. May you grow and be extending friendship and brotherly regard to the Telugu people in literary, cultural and social regard.

Thanks for the Invite. Greetings to all who have been at the back of the event and function.

■

III.

డా. కే. ఎం. జాజోజ్* ఆవరిగి

130.

Bangalore, 23-02-1959

My dear Sri George: Ref: your letter asking me to go thru Sri Adya's Kannada version of Ibsen's *Ghosts* and *The Wild Duck*.

Since he knew that I may go out of town he had sent over the Mss. to me. I have sat at them fairly tight and have checked up with English original in the Modern Library word for word.

The rendering is close to the original: simple, racy and effective. He is himself a playwright and has been with Ibsen for more than two decades now. His sensitiveness to meaning is fine and true and I have much pleasure in testifying to its worth. It is sure to be an addition to our dramatic literature and I am glad your institution does it under its auspices.

Along with the Mss. which I think he will despatch to you, I have sent a few observations and notes to Shri Adya indicating where and why he might care to consider alternatives or

amendments to word, phrase and sentence. I am looking at it from the point of view of the old Mysore Kannadiga also. He has a right to keep to the tense idiom of the north - so natural to him but it will help us if he accepts my very mild suggestions. And I am sure he will. They are not radical either.

I am glad you let me associate with it this way; and I am glad to pass it for publication. It may be accepted.

* ನವದೆಹಲಿಯ ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ.

131.

Bangalore, 23-11-1959

My Dear Sri George : Thanks for your letter. I did not have the 3 books on hand; and so, couldn't specify details. Since I was to go out of town for 5-6 days I thought I shouldn't delay an urgent appeal. Of course, I am feeling that, not being a member of your institution, I should not advance opinions which are more properly the province of others. Karanth's book and R.B.K.'s are both well beyond 400-500 pages. The novel is nearly 600. The book of lyrics is small and too much needn't be made of size in this genre. K.S.N. is new strength for us.

Re: Tolstoy: we judge him by his writing as a whole. If his spaciousness is not also in view, we shall not get an idea of his strength and his weakness. And if institutions like the Akademi do not sponsor whole work, others cannot. It is difficult and an exhausting job, I know. But it needs to be done even in 2-3 parts. We don't read *War and Peace* or *Crime & Punishment* for merely the story, structure and content. There is something else to them than that. They are dreary and desert sand like in points: but they are part of the country to be traversed. It is, however, yours to decide.

What time could you be giving me for the Bengali Literature Book? Could you send me the Bengal version of the extracts translated into English - while sending me the book? I shall try to do it. Since S.K. Chatterji is a well-known writer and has an enormous work bearing on the subject to his credit already and since Bengali work was formed large import cargo into our literature also, we had better get an authoritative introduction to its literary history as well to complete the picture.

You are welcome to Bangalore and to my poor residence for a cup of tea or coffee. But it all depends on (!) how boorish the date: I am due to be out in the closing week for an engagement at Bijapur. Is there any likelihood of your attending the Writer's Conference at Madras in the third week? I am thinking of attending it between 17th and 20th; tho' I cannot be present on the first day.

Meanwhile I hope and trust that you are keeping well and well on your way in creation and criticism of your own. With warm regards.

P.S: has any Shaw work been commissioned? Will you care to sponsor *Major Barbara* in Kannada? Or *Pygmalion*? The latter is ready and the other will be. Translation rights are also secured.

■

ಡಾ. ಕೆ. ಆರ್. ಕೃಪಲಾನಿ* ಅವರಿಗೆ

132.

Bangalore, 24-6-1961

My dear Sri Kripalani : Sri Swami Shankarananda has handed over to me a few of his manuscript translations of Tagore's Essays. Prof. Moorthy Rao has asked me to write to you about that. I have written earlier that you should kindly

see your way to enhancing consideration on the work in spite of the fact that Sri Rao agreed for so much only as was indicated by you.

The work is heavy. I shall have to read the original once, check the rendering, construing each word again, correct the translation, see that it reads correct and well once afterwards, before passing it to Swamiji for fair copy etc.

I wish to state this as well: Tagore writes stiff and stilted, highly Sanskritised Bengali. Without sticking to his construction and words (80-90% Sanskrit) one cannot render into any of our languages with any force or impact of meaning. Else it will be Tagore + a lot of water; their fuel. But if you desire it be a translation and should have the voice as near as possible we should keep to the original. Those who know neither Tagore nor the Bengali original should not be made to sit in judgement over it. You must let us prepare the final copy between the two of us: he as knowing the Bengali idiom and I as knowing the Kannada idiom with some understanding of the Bengali. And I must have the feeling that unsavoury observations will not be made on the rendering by Seculars'. Tagore must be swallowed as Tagore. Paraphrase is cheapening him. His Sanskrit original words will have to be retained when their import is not totally different in or repugnant to our tongue. I have sent one revised copy of the essay on Buddhadev to Swamiji for his perusal. His is the translated version and I am revising it. I should think that between the two of us it will be final. Kindly green signal this understanding, else it will be difficult for me to go on.

Since I gave my word to Prof. Moorthy Rao I shall take it up, leaving a reconsideration of the terms to your good self.

It is Tagore and you are yourself a translator of him by love and I thought I could let you judge and decide as you will.

* ನವದೆಹಲಿಯ ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಾಗಿದ್ದರು: ಮುಂದೆ ಪದ್ಮವಿಭೂಷಣ ಪುರಸ್ಕೃತರು, ಡಿ.ಲಿಟ್. ಗೌರವ ಪಡೆದವರು.

■

ಡಾ. ಪ್ರಭಾಕರ ಮಾಚ್ವೆ* ಅವರಿಗೆ

133.

Bangalore, 28-1-1975

My dear Dr.Machwe : Thanks for your letter dated 18/24th Jan.1975, which I have received yesterday. It is because I knew the implications of the Copyright Act that I wrote to you the letter. You have all the rights.

The Copyright Act is like that on the Patents, law bearing on Property and its hold is total.

Please let me put it to you this way : A writer will have spent, as you know yourself - though you are an exceptional one-quite a few months writing and spent monies on the manuscript and its typing at one or two stages and will be expecting some substantial payment when it is accepted and published. That was what was being done by the Sahitya Akademi and the N.B.T. etc. inspite of the terms, royalty as and when sold. Please visualise a writer having to wait a number of years to receive even the small total amount of money accruing on the realisation by Sales and received in dribbles over time. Since I had suffered that way I opted for the handing over of the complete Copyright. Institutions like yours could arrange matters largely,-if need be by obtaining permission to pay off the royalties to the writers as in the old days: because often writers-others than those of Fiction -are

generally needy. They have to be content with whatever they get, relying only on the prestige they may gain from publication by/at the Sahitya Akademi.

But your books are not on the market and only with difficulty sell a few hundred copies(same as N.B.T. and the Publications Division of the Govt. of India). Neither Bangalore nor Mysore has seen many of these books. Even Madras has to write to you for despatch of them since they do not have them on stock. Could you not for eg. persuade yourself and /or the authorities to release the Author from the compulsions of a total Copyright by, eg. being paid back the difference between the usual royalty and the extra amount paid to the author, with if need be, even a small payment of interest on the difference for the duration?

That you may not be able to get it published again quickly or let it be translated into other languages without permission, or not entitle the author himself to render it into his language inflicts a hardship.

You are kind to say that you will present my request to the Kannada Board for advice. But when your practice and policy-for eg. just now-is to refrain from such undertaking, it is unlikely that a language committee will agree to or approve of it.

Pray, permit me to render it into my language and get it published by a private publisher. You are as much a writer on your own as you are now the Secretary of the Akademi. Writers and Artists in general need a more helpful and a more humane treatment than other sections of the community which hand over property rights. Even a law deserves not to be

exercised as a tyranny. This is more an appeal than a moan or complaint. See your way, strong man, to do something in this matter.

* ನವದೆಹಲಿಯ ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ.

■

ಡಾ. ಐ. ವಿ. ಕೇಸ್ರೆ* ಅವರಿಗೆ

134.

Bangalore, 12-11-1962

My dear Sir : You may remember a Producer of Spoken Word in Bangalore AIR Station for some time (1956-8), when you were in charge of the Dept. I am he. I write this to plead for inclusion in your programme in publications, a score of the greatest modern plays in Europe and America.

Some of Ibsen and Strindberg have perhaps been rendered into many Indian languages. Perhaps Chekhov also. They deserve to be in. B. Shaw, Priestly, Noel Coward, Synge, O'Casey, Auden among the English; Brian, Sartre, Camus and G.Marcel, possibly Girradax and Ionesco among the French; G.Hauptmann, Brecht and Krog among the German; Pirandello from Italy; Alexi Tolstoy and Gorki from Russia; O'neill, Tennessee Williams and one or two other Pulitzer Prize Winners from America, Carl, Capek may, atleast, be got rendered into our languages. We are scriptors by deficient in Drama and creativity can be stimulated with knowledge of modern technique, structure and subject, range and variety indicated. I have tried to interest the Secretary Sri. Isvaran when last he was here and I have written before now to Sri B. S. Keshavan an old friend. That such work in translation should not be argument against it or inhibit effort. India as a whole even at times past has been poor in Drama - not more than a dozen plays of

International standard-if even that number! - were not scored for a thousand years of Sanskrit Drama.

I should also plead for your taking up a summary of Dr. P. V. Kane's *History of Dharma Sastras*; for it is a basic work: this knowledge of our *Smrutis* in its turn all that has held Indian Society, life and tradition for thousands of years.

Works like J. Frazer's *The Golden Bough* and Westermarck's *Origin and Development of Moral Ideas* and *History of Human Marriage* may also be considered. Kautilya's *Artha Sastra* could be a concrete treatise.

Selections may be made from: (i) Planck and Einstein (ii) Huxley, Haldane & Russell (iii) Dewey, Whitehead (iv) Collingwood, Clark, Roger Fry, and Berger and Jesper (v) Freud and Jung. This will give our people an idea of the modern consciousness. Private publishers are not likely to take them in the bulk of our languages for a long time yet and authors are not in a condition to launch them on their own. A National Institution like yours only must undertake it.

Pray forgive me for writing this. Your Committee consists of illustrious names. I only suggest that work like this will be of immense benefit to generations of students and practitioners: many of whom are unable to get to the originals.

* ನವದೆಹಲಿಯ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಬುಕ್ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಇಂಡಿಯಾದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು.

■

ನ್ಯಾಷನಲ್ ಬುಕ್ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಇಂಡಿಯಾ, ನವದೆಹಲಿ ಅವರಿಗೆ

135.

Bangalore, 9-11-1965

Dear Sir : Your letter No. F. 1-23/57(5)/ dated 3-11-1965.

This is surprising and from a Quasi-Government Trust.

Many years ago the Trust thought fit to commission me to write a book*; accepted it, got it registered and copyrighted it on fixed terms for the English original and translations in other languages. It delayed, for whatever reason, publishing it for more than 4 years.

Now it chooses to change policy for a, what it deems, valid reason and to drop my book. It cannot be valid to break a Contract.

I agreed to the Price Rate of Rs.2-25 per copy, because I was told that it was the Trust's Policy to sell its books cheap. 15% on 2000 copies at Rs. 2-25 would be in all Rs. 675:a poor return in all conscience for 6-10 months' work and expenditure incurred by me so far of some Rs. 250/- on dictation, typing, etc. The whole Royalty amount would not be equal to one return air-fare between Bangalore and Delhi.

Two years back the Chairman of the Trust even promised me kindly, personally at Delhi, to raise the price per copy of the book; and I was living on hope. The letter is a shock.

The trust desires to change its policy and hands over my book to another Publisher who will not pay more than 10% on royalty and offers also to raise the price of the book in view of higher costs of production. He cannot and will not lose; the Trust thinks it should not; Paper, Printing, Bookselling all should be paid adequately; only the poor author should agree to be exploited. Is this fair?

I fear I shall have to hold the Trust to performance on all the terms of the Contract. It has created other legitimate expectations which it is bound to satisfy.

If within 6 months from now the book is not printed, I shall feel free to print it on my own and forfeit the advance royalty; and will move for collecting other dues owing on it.

Or, I shall try to persuade myself to relax on one point: in view of the special situation you mention I shall let you permit the Publisher to price it higher at say Rs. 5/- per copy or more, and agree to a 12 $\frac{1}{2}$ Royalty on 2000 copies splitting the percentage between his rate and the one on contract. The book is 200 pages big and should make good; it can be priced at Rs.5/- at least.

Regarding any new policy the Trust is free. Regarding validities : a public to which the Trust is indirectly responsible may be permitted to ask why a policy which agreed to publish works on the greatest classics in Indian Literature should not be right. Both my literature and myself are gratuitously insulted by such vagarious reversals of policy.

I am sorry I am put to writing this.

* Mahakavi Pampa (English), N.B.T., Delhi (thru.Popular Prakashan, Bombay, 1967).

■

ಡಾ. ಕೆ. ಎಸ್. ದುಗ್ಗಲ* ಅವರಿಗೆ

136.

Bangalore, 25-03-1969

My dear Sri Duggal : I have received your office letter No. F. 1-23/57/(5)/PR-5124 dated 19/20th instant.

It is a lurid account - in reflection - of the helplessness of an author. All else need to be paid when work is done. Even the Trust desired to pay itself back first what it calls an advance. The author is asked to wait endless lengths of time to eke out his royalties on Sales as and when materialize.

That is not how my contract was worded. This system is wrong which penalizes the writer and throws the whole onus of Sale performance on him. I am no party to this as and when.

The one person on whom your Trust work must proceed is work by authors. The authors benefit least and are asked to wait. It is more than 16 months since my book was published and only 150 copies are sold. And I am put in the Red by a further sum of Rs. 240/-. The printer has got his expenses and your Trust can include an item of publication.

I take a lifetime to read my authors and take a 6 months to write, get stenographers assistance, pay them, send the book for acceptance, wait for it and am contracted for publication. The book takes 6-7 years to come out; I correct proofs and at the end of 16 months of publication I get an account report like this.

I am distressed at this state of affairs. Some outright payment may please be made in regard to Pampa and the First Edition be allowed to rest with you and the Publisher. I shall not bother about it further.

Else this will teach me not to accept writing engagements.

I am sorry I have to be writing this. The Trust has not done anything to improve the situation in regard to my book on its own contract with me.

Kindly settle it for some outright sum and be done. Thanking you.

* ನವದೆಹಲಿಯ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಬುಕ್ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಇಂಡಿಯಾದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು.

137.

Bangalore, 3-5-1963

My dear Sri Jain : I hope you and yours are keeping well. Copy of the enclosed letter will tell you the purpose of this letter. Could you interest your institution or Smt. Rama Jain in it? It will be 1st class work and she is the one who should be associated with it. Hers shall be the largesse.

How about the other work about which we met recently at Delhi?

Please try to avoid the grouping at the 2nd stage.

If authors recommended at the Regional level could be entrusted, on their own responsibility, to produce within a D-date a typed English rendering of the work, a subvention of, say, a Rs.1000/ may be promised. We talked of such a sum that day. That should do the trick.

Three experts one of whom only may be a recognized man of letters in India and 2 foreign worthies like M/s. E.M. Forster, Prof. Walsh, Graham Greene, Herbert Read or T.S. Eliot himself may be entrusted with assessing their (14) worth; and submitting a panel of 3-6 names in the order of their preference.

The awarding committee might base its final selection on this. The experts may get the aid of the Regional Conveners, the awarding committee that of the experts.

I do not know if this is in order. Since you did me the honour of consulting me on this at one stage and spent good money on me, I thought I might add this for what it is worth.

My dear Sri Jain: Thanks for your inquiry. I have now left Honavar and returned to my old home town.

I am glad to see that Dr. KVP has got a prize this year. But the snag is that a prize whose glamour value is one lakh is taken away from it. We strove against the dividing it inspite of the recommendations of men like Patanjali Sastry, etc. even in the preliminary stages. The award in the first two years was the prestigious lakh; and, all honour to those who won it.

Now K.V.P and U. Joshi - both of whom are dear to me personally - are at least as worthy as the other two and each deserved your prize in different years. I am/We are sorry to see that it is 'one by two' now as our slang goes here for Coffee and *Dosai*. It is a pity.

You will have arguments in defence of the charges and I know there will be inclusion of more languages if you subdivide it in to a further two or more. But O, the pity of it : more languages could be accommodated each year: with quicker benefit for writers etc. and all that. I wonder how Smt. Rama Jain is feeling. I hope she is sad and depressed about it and has been helped to and learnt to get over the blues.

Pray let me tell you that DVG whom we recommended for the first year and Masti the second, are at least as tall names as any in India. If we thought of a novel last year a book called *Gramayana* where a village is epic hero of the theme deserved it as well as *Ganadevata*. I have regard for Tarashankarji's work but we desired to choose a pure literary work, for in my opinion, Poetry comes first, then Drama, then

fiction etc. - in literature. Fiction gains popular esteem earlier than the other two and therefore more profit.

The next names will naturally be Karanth's and Bendre's from Kannada. I don't know what recommendations will be made by the Kannada Committee next. I don't suppose anyone will be better claimants in India than these - one for fiction, the other for poetry. But any award for Kannada so soon after this year's will fail to secure recognition and hearing and they may be passed by altogether.

This is the feeling of a good few here. You have asked me in all sincerity and I give this in all honesty. I hope you and yours are well.

139.

Bangalore, 13-2-1978

Dear Mr. Jain : Your courtesy continues; thanks. I am sending the biggest name I can think of just now. There were five others who would come in first. Sri DVG who has unluckily passed away just some time back and therefore out of bounds. Masti Venkatesha Iyengar, whose book *Sri Rama Pattabhisheka* would deserve it and he along with book; but the book was published on 15-1-1972, a fortnight after your limit of time. So it will have to wait for the next year if when one has the luck so to consider it.

I append a list of books by Dr. K. S. Karanth of which some of them are novels and the others on Art and general. There are other works as well of his as good but fall beyond your terminal time. For more than 40 years now, Dr. K. has been a writer distinguished for serious contribution in drama, prose fiction, works on Art and other types of general knowledge which are remarkable for their bulk and quality. I

select this time his 'ಮೂಕಜ್ಜಿಯ ಕನಸುಗಳು' - "The Dreams of the old Mookambika."

One thing however I should like to say: there is no chance for anybody in this part of the country to know all the work produced in Karnataka. Old Mysore, South and North Canara, what used to be called North Karnataka and Nizam's Karnataka. By some arrangement it should be possible to have a year's significant work being noticed and judged for quality and then a year's review of the best in poetry, prose and drama and general work etc. That would give us an idea of all that is being done. If some quarterly take it up and the person who does the work be paid a deserving fee, it would make the award for some qualitative. Could that be undertaken? It means some expenditure of money and finding competent persons to do it. But that must not be beyond your doing. This will mean work all over the country and in all the languages. At least every year in the 3 or 4 languages whose best work is to be considered at the final stage for acceptance.

I wrote a letter condoling the passing away of Sri S. P. Jain but not knowing your exact address and wrote the old Delhi and Calcutta address. The letter was returned to me. I had met him and desired to express my feelings of sadness at his demise. The couple Rama and Shanti Prasad Jain were both gracious to the guests whom they invited for meetings and the least I could do was to send the letter. Kindly let me know where at you can be found, if and when I have to reach you. Meanwhile I should say I am coming to the end of my own days and don't know if I could correspond with you over a longer period of time. I hope you and yours are keeping well. You have now, I think, Dr. Umashankar Joshi as your

chairman and no worthier person could preside over the selection for the prize. If he be in Delhi, kindly convey my compliments to him and say that my good wishes be also carried to his dear daughter.

140.

Bangalore, 29.8.1978

My dear Sri Jain: your letter; thanks. I am sorry I could not write earlier.

Even when we deliberated at Dharwad in 1967, we - Sri Gokak, Malwad and myself - had decided on Dr. KVP and Dr. KSK. The recommendation was preferred by the next batch in favour of KVP and we had thought of Karanth for the prize. This information will tell you that we were thinking of him all these years. Then KVP and Bendre were in succeeding periods won the awards. All these 3 are worthy of the highest prize that the Kannada country might extend. I am glad that at least this time Karanth has got it. He will use the money for some constructive purpose which will go to the benefit of the country: for art and literature.

The *Kalaprapancha* I wrote to you about is a comprehensive book dealing with the painting and sculpture of all claims and times describing milieu as well as the contribution of the important master minds. Movements are also indicated and along with description an understanding and valuation can be found of the major figures. The book has been borrowed by a friend who has to speak on him in the coming days. It is in nearly 450 pages, printed in crown quarto and contains more than 500 illustrations in black and white and more than 70 color plates. Surely a record for any of our regional literature. The Karnataka University, Dharwad had published it as worthy as

it could have in the Manipal Press. It must have cost them a pretty penny. No other writer in this part of the country is capable of doing it - and Dr. Karanth was at presenting art etc. from before. I met him somewhere about 1928-29 when he was editing the journal of his own called the 'Vasantha'. Though he has scored in the field of the novel from '40s onwards, his is the most varied contribution to art and letters, dancing, music etc. He has delivered lectures on painting and architecture, written books on dance and music and got published a goodly sized book on Hoysala architecture, in addition to works on the Yakshagana. A young man's encyclopaedia - *Bala Prapacha* - fairly large in size, was published about the mid '30s and later he brought out 3-4 short volumes on the Sciences. You will thus see that you have bestowed your prize on one of the worthiest in the land.

We could have honoured Dr. Masti as we had suggested and Dr. Gundappa a little earlier still. Of the two, only Dr. Masti is still with us. The next time if we are lucky and he is still with us, I should recommend him for his *Sri Rama Pattabhisheka* which could come into your next period. Else Dr. Adya who has dedicated himself to the Drama and theatre and has more than 40-50 pieces of Drama to his credit (and other worthy books on the Gita and 3-4 novels) could come in for recognition. He was Producer of Drama, the AIR, Bangalore and he is, I think a fellow of the Sangit Natak Academy. This is by the way. I may not be there to make any suggestions 3 years hence and hence this note.

I hope you are keeping fit and fine and that this will find you and yours in the best of health.

* ನವದೆಹಲಿಯ ಭಾರತೀಯ ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು.

141.

Bangalore, 12-10-1976

Dear Mr. Jagadish : When first I met Mr. L. C. Jain at Mysore, I told him that a good friend of mine who was Chemical Engineer at Dalmia's at Dalmiyanagar; that you would/he will be going to Mysore for some special purpose. That is how I got interested in it. It was unbelievable first. I spoke about the scheme to a few friends and Mr. Jain went back satisfied with the results at Mysore. When I first met with Smt. Rama Jain, I was struck with her simplicity and earnestness. Her scheme is a great thing in Modern India and I was happy to serve there for 3 years. But I feel that inviting experts on selecting the last 3 books and making them wait in the Ante-room - such men as Dr. Sukumar Sen, Dr. Nagendra etc. - was poor courtesy. Men at the Executive Committee sat as lords and inquisitors. And, I was feeling rather poorly about it all. But Smt. Jain and Sri Shantiprasad Jain have been throughout extremely generous and courteous and I am happy - the Award is continuing year after year an event, indeed. As a writer myself I am grateful that some illustrious writer in some part of the country gets a prize in his lifetime. From the beginning I believe that breaking up the prize in to 2 or 3 parts is a straining of purpose. Both times a Kannada man was awarded, he got only half, though I have had the greatest regard for Sri Umashankar Joshi for a much longer time than many people knew. The next time when a Kannada man, or anybody, is offered a prize, let it be awarded WHOLE. Wherever I am, I shall feel happy.

My dear Mr. Jagadish : Your letter dated 7/11-7-80 is to hand. I propose to recommend Dr. Masti Venkatesha Iyenger's *Sri Rama Pattabhiseka* for awarding the Jnanpith prize this time.

Dr. Masti Venkatesha Iyengar known also in his pen-name 'Srinivasa' – is an All India name. He has been one of our outstanding writers for these 50 years and more. Though he was among the first to develop and popularise the medium of the short story in Kannada, he has been in the real sense of the term an 'all-rounder': novelist, a playwright, a poet and a critic of distinction. He has to his credit over 15 collections of short stories, 3 novels, 10 collections of poems, 3-4 works of criticism, an equal number of longer poems and a number of plays in verse and prose. He presided over the Conference of Karnataka Sahitya Parishat in 1929. Both Karnataka and Mysore Universities have conferred upon him a D. Litt. (Hon. Causa). He has been the President of Indian P.E.N for past 2-3 years.

Sri Rama Pattabhiseka is a poetical work in blank verse of about 9,100 lines. The wait and expectation of Rama's return and the Pattabhiseka are the principle of unity here. From the beginning to the end, the work is homely, simple, live and concrete. The human credibility of the story and the desire to make it acceptable to the contemporary mind is throughout present. A few changes have been made in the structure of the story. He rejects the primary conception of the Avatara Katha. The esteem and the lasting virtue of the heroes are based on the human virtues in the principal characters. Wherever deemed necessary, he develops character, motif and elements of human nature as a master-writer of the short story

and endows the situations with grace and smoothness of tone. Dr. Masti has not diluted or complicated his basic vision. He does not accept too - like in the Jaina tradition - that the rulers and the people of Kishkindha were Vanaras; they belong to a Vanara class, or that Ravana and others are Raksasas, thirsty of human blood. Even the final fight is toned down, as much as the ugliness of the Surpanakha and the attack in thousands on Rama sent by Khara and the too many leaders; the strength of armies by lakhs and crores is dismissed.

It is not a straight narration from the beginning to the end. The story is taken up in stages by many persons. Guha is assumed to have come to Nandigrama to give what news he could about Rama's return and from then onwards he, Sumantra, Hanuman, Tara, Angada, Anila (daughter to Vibhishana), Laksmana etc. narrate portions of the story to the extent they know and have experienced. The story as narrated by Tara to Kausalya and the queens is idyllic while it presents a picture of a whole tribe, almost a tribal documentary. Anila, Sarama and Trijata are lovely little young ladies at Lanka, daughters in Ravana's family. Kaikeyi, feeling that all planks to hold or save herself are lost, reconciles herself with her position after the death of Dasaratha. There is nothing to disturb the even tenor of the pictures of human life and situation depicted. Anila's description of what her uncle had done to Vibhishana is hard, no doubt, but incidentally tells us of how human Ravana was in relation to this little girl - almost the only daughter in the family.

The essential truth of the *Ramayana* is conveyed simply in the work in the language which all can understand and which if one doesn't hear or read attentively may easily miss. A balance and proportion, the wisdom and smoothness are present throughout and a sweetness and light play on all.

The work is nearest to the Epic. It certainly is a major contribution from the pen of Dr. Masti to Modern Kannada and Indian letters. (year of publication: January 1972).

A critical appreciation of the book has been written recently by Prof. V.M. Inamdar, himself a novelist and critic.

I am unable to collect and send the other details you have asked for due to my ill-health. However, I have made my observations which I hope will meet with your requirement

c.c. to Sri L.C. Jain, New Delhi for information.

* ನವದೆಹಲಿಯ ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ (Award Secretary).

■

IV. ಜವಹರಲಾಲ್ ನೆಹರು ಅವರಿಗೆ

143.

Bangalore, 15-12-1938

Dear Sir : Herewith I send a copy of the communication which has so far failed to secure publication in two leading dailies and two great weeklies.

There is nothing novel, cranky or revolutionary about this business. Eighteen Nations have availed themselves of this advantage: U.S.A. to the tune of 2812 million dollars and France of 21,000 million francs to mention only two countries. I wonder why our public men and papers would fight shy of pressing for it; or even giving this suggestion a chance of publication in general and technical papers. Wrangling for a couple of thousands or lakhs perhaps, is more to their scale. Revaluation of stock is a method as old as the hills and is every year done re: paper assets and securities. So is Revaluation of Gold as natural and, when beneficial, is surely worthy of respect.

If nothing else 30 crores of Government debt may be paid off this way and the money which gets into the pockets of the people thereby will circulate in the country or get into deposits and investments furthering trade and welfare. Is not that a gain? If the Government would even say that not Rs. 44 crores but 75 (evaluating it at 140/- crores) is the value of gold held in reserve today I shall be satisfied. I wonder if the Government will keep this increment in value sacred and undefiled if war need appeared and they had to make a contribution to Empire protection! Alarm on ground of possible inflation is bunk.

Incidentally it may appease by supply of compensating those also who have been distracted by what has been called the loss on the Exchange ratio these 15 years.

Gold has so far bred the basest passions and promoted strife and exploitation. Let it for once be given a chance to promote human welfare in India.

I am not even asking that this letter should be acknowledged. Pray do give it a reading, a thought and a chance. Begging to be pardoned for taking so much of your time.

■

ಡಾ. ಜಿ. ಎಂ. ಕೇನ್ಸ್* ಅವರಿಗೆ

144.

Bangalore, 9-1-1939

Dear Sir : I am grateful for your letter and the kind criticism. It is a pull up and real guidance.

No: the two sets of ideas do not hang together; nor do they arise in logical sequence of gold revaluation. I now see I put

the argument clumsily. My object is just to suggest a source of gain to India and the possible ways of using it. It is restated overleaf.

I do not contemplate lessening the non-earning asset now-though there is no theoretical reason why even that should not be done as basis of policy- and I know that arguments for an expansionist policy are different and independent of revaluation.

Mine is a train of points for indicating specific administrative action; rather than a close structure of thought.

Forgive this twaddle which must be amusing to you.

In the condition of your health, which we hear has not been too good, I should not trouble you. Your health and work, Sir, are to society and to the world of ideas of greater importance than a million scribblers. Please permit me to say that, we are eager to hear you are whole and strong once again.

Thanking you.

* ಲಂಡನ್ನಿನ ಕೇಂಬ್ರಿಜ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಂತಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಖ್ಯಾತಿಯ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು.

ಜೇಮ್ಸ್ ಗ್ರಿಗ್ಸ್* ಅವರಿಗೆ

145.

Bangalore, 13-2-1959

Esteemed Sir : Just a line to pray that you may move the Government of India to revalue our Gold Reserve in the Issue Department of the Reserve Bank of India. Sub Section (4) of Section 33 of the Reserve Bank of India Act constrains us to value it @ 8.47512 grs. per Re. whereas it is considerably

less to-day. Sub. Sec. (2) requires 40 crores of reserve gold in value only. The price of gold is above 148/- per fine Oz. now and the statutory rate is low at 85/-. A profit of some 60 Sh. per Oz. (or on Rs. 44 crores, a profit of more than Rs.30 crores) accrues to the country.

Reserve Gold has promised to lay eggs these 7 years and the phenomenally so after 1934. Nearly 18 nations have profited by it. France has revalued thrice and gained more than 25,000 m. frs. The 3rd time it has revalued at 147/G. If France is too unsound an example and the United States a too distant or different, Sir John Simon has persuaded Sir Montague Norman and the British Legislature to accept revaluation proceedings in England. This action brings in £94-95 m. to the British Exchequer to that extent reducing burden of taxation or borrowing.

The Reserve Bank Act is an Indian Act, amendable here with the consent of the Governor General. You, Sir, can confer a parting benefaction on this country during the last year of your Stewardship of our finances. India, I can assure you, will not be so ungrateful as to forget a largesse like that. What Rs.30 crores of windfall gain can do to a country like mine you are able to realise.

I have tried to interest my own countrymen about this proposition these 4 months, and have only just been able to secure sympathy from one or two of them.

The Government's financial resources are not all promising. Much needful expenditure has to be met. But pray do not allow economy, retrenchment, etc. measures to depress human and economic life in the country. Orthodox finance is static and sterile and will save the Budget at the cost of progress and

human welfare. Our task will have to be to promote employment, increase production and consumption and reflate prices so as to build up our economic life.

It will be a great act of generosity if you will kindly move the Government and the Legislature in the ensuing Session and make this gift to the country.

Sorry to trouble you in the midst of very heavy work.

* Finance member, Govt. of India, New Delhi.

ಮೊರಾರ್ಜಿ ಆರ್. ದೇಸಾಯಿ* ಅವರಿಗೆ

146.

Bangalore, 5-5-1959

Dear Sir : I have read the observations made by you recently in the Assembly (Lok Sabha) about the purchase of the gold mined in the Mysore State. There can be no real opposition of interests between the Union and the States though there can and must be a complete distinction between them in accounting for values received and paid.

When there is no prohibition to buy or sell gold in the open market in India and when Mysore can get to-day Rs.127/- per tola, why should it be content to receive less than that even from the Govt. of India? The Union Government cannot, of course, pay more than the official price; but still it is said to agree to requite our State a little to cover the extra costs incurred in mining our ore. Membership of the I.M.F. may- does- constrain you in paying Mysore higher than the official price; but Mysore incurs a loss of some Rs.64-65 on every tola sold to you. If the full value of our gold flowed into the State coffers our own development efforts will be benefitted.

Our efforts are part of the All India efforts - are they not? We get full price for our Coffee, Manganese, Iron, Cashew, Cardamom, Arecanut, Cotton and Oilseeds whether we sell them in or out of India. Why should our Gold alone be limited in earning full value?

The official rate at which the Reserve Bank can buy gold is current only outside India and is an unreal rate here. If you, Sir, had a 1000 tolas to sell, you would not sell it at Rs. 62.50; nor could you buy a single tola in the open market for less than Rs. 127. There is no need now for the Reserve Bank to add to its Gold stocks eg. to maintain the stability of our currency. If you desired to build up an Exchange Equalization Fund and did it with the Mysore gold 20 years will be required to make it even a 100 crores in value and both that and the Gold Reserve in the Issue Department of the R.B.I. will be less than 2/3 of our adverse trade balance in one year. We shall not be needing a single ounce of gold to buttress our currency. A country like the U.K. holds less than half a crore of rupees in gold (only 0.4m£) against a note issue of some 2600 crores (£2038 m). They have a fiduciary limit up to £2050m. Only the old-world attitude of our people is being appeased by our holding any gold at all in our Reserves as cover for the currency. A policy of attracting Gold inside the country to cover the gaps in the Foreign Exchange with our own resources may, however be pursued; but that will mean either a rise in our gold valuation rate or a fall in the local market rate for it. Neither of which is likely to be realised in the immediate future if the Government will not bother about it or intervene.

I have a suggestion to make : Some years ago, The Government of India borrowed Silver from U.S.A. and paid

it back in kind years after. Can not the Government of India borrow at current rates of interest, say a million ounces of Gold at international prices and sell it in India for a cent per cent profit? Our State is in some respects a trader now and this trading should not be invalid. About the early 40's the then Government of India shed some sterling obligations by selling foreign gold here and availing itself of such profit. Profit and precedent are thus both in favour of us and will tell as long as our Bullion market is avid and gold-hungry.

If the price of gold falls as a result of such bombardment, so much the better. Why should it keep unconscionably high and prevent the middle-income groups from owning it to brighten their persons and homes? Let more snobs strut about the streets with gold chains round their necks and wrists and let more of them get teeth of gold! It was not ages ago that a gold Sovereign could be got for Rs.15 and a tola of gold for under Rs.23. Vanity, greed, speculation, hoarding and flight from investment - not one of them a social virtue - are some of the reasons for the high prices prevailing for gold in India today. And the Government have felt no pangs in this regard at any time within my memory. If more people will like to gorge the barren metal let them all have an easier access to it at least. We are unable to induce them anyway to invest their spare money in public loans or in laying equity paper or for other productive purposes. Ceilings are thought of for other commodities; not for Gold and Silver. One would think it should be possible for a reasonable and intelligent people to agree to have all their extra gold - above, say, 100 tolas-to be deposited in the Government vaults against interest-earning gold Bonds. That was done in U.K. during the Second World War. But no response is forthcoming here. We must be having Rs.2000

to 2500 crores worth of gold in private possession in India; and, half that amount could make the passage of two Five Year Plan periods more comfortable.

A study of the absorption of new gold will bring us insight into who uses it and how. Our Wealth, Income, Expenditure and Sales-taxes are likely to benefit from such observation. Incidentally money diverted to buying Gold is likely to relieve pressure from the market for necessities and bring down the price-level to some extent. Is this not good business all round?

Or, we may avail ourselves of the continuing high prices for Gold and revalue still further our Gold-stock in the Reserves. For it will take a good time yet for it to come down to even as low as Rs.100 per tola. The proceeds of this revaluation will bring in nearly 70 crores of Rupees : which could be used for cancelling ad hoc securities to that extent, or refrain from resorting to such for some time. 70 crores is equal to a 14 years' purchase of Mysore gold. Since we are not buying fresh gold here or elsewhere the I.M.F. regulation will not apply and we shall not be touching a single tola of it from the Reserves. All of it will be safe where it has been from 1925 onwards. Revaluation has happened in 1956 and involves only small amendments in accounting - which is well within the competence of a sovereign people to do. This will not hurt any vested interest; not even the hoarders and the speculators; while, good will have flowed in.

Meanwhile, can I persuade you, Sir, kindly to devise measures to get control of all the Gold smuggled into India and confiscated by the States? We hear so much about smuggling; yet not a single tola of gold has been added to our

gold stocks these 30 years. What has happened to all that Gold? That which is illegally brought in lapses to the Sovereign i.e. the Government of India? A State government which catches the smugglers now possibly sells it by public auction and takes the money for its own use. Surely it is not selling such gold at the official rate? That Gold ought more properly accrue to the Reserve stocks.

I am sorry to have impinged on your time and attention; but since this is public good to which you are wedded personally and as Finance Minister I shall make no further apology.

* ಆಗ ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರದ ವಿತ್ತಮಂತ್ರಿ

147.

Bangalore, 13-12-1962

Dear Sir* : Three years ago I wrote to you about a tax on gold-owning and transactions and bringing down its prices in India, etc. The Chinese invasion has brought about some materialising of it. If you have not already thought of it, I should like to suggest your taxing all sale and purchase of gold above the Government rate at 25% of the difference for rates up to Rs. 75; 50% up to Rs. 90; and 75% up to Rs. 100 per tola. All gold transactions may be required to be registered.

Here are a few more items for your kind consideration. A war situation makes them expedient. They are feasible; they are not unsound economics or unprecedented. The yield will be substantial. May it be a poor man's contribution of some Rs. 100 crores to the Exchequer. It will in all be at least as large as that. It doesn't involve much administrative or collecting cost.

(1) Every paisa above Rs 20 has to be required with a stamp of 10np. This is inequitable between small and large payments and receipts. Should you raise the stamp rate on a percentage basis or by slab, it will bring a goodly return. After all so much money is being received; even in distress sales. This is distress time for the country. If, for instance, Rs. 10,000 crores are so receipted, a calculation of the yield should be easy. This should include payments not only in cash but also by cheque etc.

(2) (a) In order to keep currency in circulation and not idle, an experiment was made in Germany or Austria (vide Keynes's 'General Theory' and Gessell). A small stamp of 5, 10 or 15 np may be levied on every 5-, 10-, 100- rupee note per month or quarter to keep it current. Post Offices could do the stamping. Why should Government money stagnate without fertilising the movement of goods and services etc.? The multiplier for money in an advanced country is said to be 32. The life of these notes may be 3, 5 or 10 years. Any accountant in your Department should be able to calculate the return. The volume of 5-rupee notes is about 200 crores; of 10- rupee notes, about 840 crores; of 100- rupee notes, about 982 crores. The yield will be sizable. The charge need be no worse than the commission charged for cashing a cheque or an M.O. fee.

(b) An application of the same principle may be made re: the immobilized current accounts in Banks. A calculation of the drawings for, say, three years in each large account may be made. An extra 10 to 15% may be allowed. Any sums held idle beyond that limit could be subjected to a tax. The rate may be what is current, for example, on the Treasury Bills. The Banks may be remunerated for all such services at $\frac{1}{200}$ or 1% on every lakh of Rs.

(3) A system of Deferred Payments of 10 to 20% on all salaries (above, say, Rs.200 per month) and all Government payments (and in private transactions?) to persons and institutions may be introduced, with a promise to pay it back with a small rate of interest any time five years after the stopping of the war. This item may come in slightly later : it will be a compulsory saving, if not even insurance. This was actually a modus in the United Kingdom during the last war. You could exclude all pensioners who suffer both during times of war and during planned development. All middle-income widows and minors may suitably be excluded.

(4) A regulated concerted attack on prices - a positive cheapening of food articles (rice, wheat, dhal, sugar), middle and lower class clothing (dhoti, saree, long-cloth, drill, cotton coating etc.), rents and fuel will bring in relief to all and make the burden of life more bearable and the impact of war less oppressive. Those who preach the necessity and unavailability of high prices (in planning for development and war) catch academic phrases and parrot chatter. The last war was won with no more than 25-30 per cent rise in prices in U.K. and U.S.A. (It was less in Germany.)

(5) Government contracts can be auctioned publicly among approved clients and tenderers. The transactions will be open and quick, and avoid a lot of exploitation, delay and corruption. Treasury Bills and other contracts are by tender. Prize Bonds are a lottery. A Government need not blush for this item. A well-known economist from England advocated it last year in Delhi and broadcast a talk on the B.B.C. This will lower expenditure appreciably and lessen corruption; quicken work.

(6) Why don't members of Parliament and of the State Legislatures agree to a 5- or 10- rupee cut from their remuneration and daily allowances? A little less luxury and lounging will not hurt those who screw up governments to war-enterprise and to sending the flower of our young men and women to the Himalayan freezes and the jaws and furnaces of Death. Ministers travel less or reduce journeys by a half or pay off half of their T.A. Expense accounts in private Co.s. and in Cinema Co.s. may also be raided.

I may kindly be forgiven for presuming on your time, attention and patience.

* ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರದ ವಿತ್ತಮಂತ್ರಿ

148.

Honavar, 7/8-8-1967

Hon'ble Sir* : When last you were Finance Minister I had the temerity to send you some notes from Bangalore. I add one or two points now for kind consideration.

1. A full attack needs to be made on the Price of Gold so as to bring it into national use. It is anti-social to hoard it beyond a fixed quantity. Any purchase or transfer beyond that quantity must be charged for tax to almost the full extent of the difference between the International Price of Gold and that prevailing in our Market. A progressive rate of Tax between these limits is healthful and indicated. That brings in Revenue, spots the dodgers of income and wealth taxes and lets us have an idea where it now has accumulated. Once the prices come down to International levels, Government could ask for their deposit with the Govt. in emergencies; and buy or sell it without breaking I.M.F. requirements. There is absolutely no justification

for letting Gold and Silver sell at 8-10 times their world value. Some small profit may however be permitted but not to this lunatic and criminal extent.

2. Devaluation has not worked to improve our Exports and lessening Imports and therefore to the advantage of our Balance of Remittances and, there is not much likelihood of it within the near future. We may therefore try for a Loan of Gold from USSR who seem to have a good stock of it - for they pay their trade dues in tons of Gold - and announce further discoveries of the metal. I have been pursuing your two predecessors for sometime past, written to the P.M.'s Office and even to our former President Dr. Radhakrishnan. He was good enough to say he had passed it on to the Finance Ministry. But all somehow shy off from such venture. Gold is sacred and makes many of us but worshippers of it and the world lives in awe of it.

Such a request is not unnatural. We took a Silver Loan from USA once and paid it back in kind. We could pay this back to USSR in 5-10 years, meanwhile bringing down its price in the local market.

UK and USA paid off goodly quantities of Gold in lieu of their dues to India during the last War and got away with a profit of 200-300 crores of rupees selling it to our greedy buyers!

Only USSR has the Gold and could be persuaded through appeals to vanity, an undying-friendship (!) - gesture, benevolence etc. Constantinople did not fall at one siege or assault. At different levels over a period of time the appeals may be tried. USA will not give us Gold; nor South Africa; nor Canada; nor

Australia; nor France. If we get relief for 3-4 years we could revamp our industrial life, and better our production and trade. Could you try?

3. The approach must be psychological and warm. e.g. calling a Colony a Dandakaranya ruins its appeal to refugees. Why could it not have been called Chitrakoota or Mahavasati or Nava Bihar? That is how I fear, our thought of Compulsory Deposit failed or evoked criticism or resentment. I feel that we had better call it Deferred Payment even now for I see that you have begun to move again.

It could be extended to payments to contractors etc. Say a 25% payment in 5 Year Bonds - @ current rates of interest and prices could be held. The gain will be on many levels. So too all increments in salaries and wages.

4. Without increasing the quantity of Currency we can tax hoarding of it by asking hoarders to put in a stamp of 5-10-50 paise for every month or quarter they hold a note unused: with least all round trouble. Appointment of 2-3 clerks in Banks will do the trick. The payments may show with small punched ring stamps behind the notes according as the durability of Currency notes is known in notes of 5, 10, 100, 1000 Rs. These Denominations are ideal : the maximum ones are of 10, 100 and 1000.

5. I think that between State Governments and the Centre the fee of Receipt Stamps may be increased progressively by slab or percentage-progressively. Why should Rs. 21 and Rs. 21 Crores be receipted by 10 paise only? Many changers of coin charge 5-10 paise per Re. Cheque encashments call for

30-50 paise on an out-town Bank. The yield for 20,000 Crores, i.e. the figure for the Clearing House accounts, will be sizeable and the States will get benefit from it also. I do not include cash transactions here which are at least of an equal size.

They could be set apart - earmarked as a fund for the development of creative and scholarly work for publication of the best intellectual work in the land in all the languages. This is urgent. And without such Books our Education reform will flop.

I am sorry I am encroaching on your time and attention; and beg to be forgiven.

* ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರದ ಉಪಪ್ರಧಾನಿ ಮತ್ತು ವಿತ್ತಮಂತ್ರಿ

■

ಉ. ಉ. ಕೃಷ್ಣಮಾಜಾರಿ* ಅವರಿಗೆ

149.

Bangalore, 1-11-1965

Hon'ble Sir : Forgive me for intruding on your attention and time now and when you are so far away.

But since you will be in Moscow for some Economic negotiations, I thought we might ask for a loan of Gold from them. Only U.S.A., Canada, Australia and South Africa have quantities of it in the other block. South Africa and U.S.A. will not help. The other two could be coaxed. But better than either of them who may be inhibited because of Western Policy, we might approach the U.S.S.R. Once we took a loan of Silver from U.S.A., and paid it back later in kind. We could get Gold now and promise to return it, say, in 10 years' time or with Exports or some other way and use it as quid for purchase of Defence Equipment and other Industrial Raw materials and

machinery:- if you think fit. France could lend if it minded. But its temper is uncertain.

Inside the country itself we might make an attack on the prices of Gold and Silver. Why should they be so high? If they were nearer the international prices lending them to Government would have been easier. Could slab rates or per cent progressive rates of tax above Rs. 62-50 per tola help bring down the prices?

We could attack currency hoarding by just offering to replace the old series with fresh series within a fixed period. We shall be able to spot the hoarders also.

If we do not issue new currency but add to Velocity of Circulation and also prevent hoarding during the emergency at least, we could ask a stamp of 5 paise per quarter/month on each Rs.5/- Note, 10 paise on each Rs.10/- et. hoc - to keep them circulating. When a cheque or coin is changed such charge is even now made in the bazar and in the Banks. But this will secure Revenue and other benefits. It will also be a continuous income for the Govt.

This looks unorthodox and an attack on 'current' or 'free circulation'. It is free still. Those who use money should keep it going, and could afford to pay a small fee. Banks and treasuries will co-operate by deputing an extra clerk to see to this. Gessell, an Economist, tried this in Germany or Austria in the 20's.

Another source of Revenue will be raising, by per cent or at slab, the Receipt Stamp Rates. Any sum above Rs.20/- takes 10 paise only, now upto any amount. People who are receiving thousands and lakhs of Rupees can afford to pay a little more each time. They get such large sums of money. Only more

Receipt Stamps have to be issued by the Govt. and the process becomes almost automatic.

Currency in circulation is about 2500 crores and bank Deposits Rs. 1200-1300 crores : and the Clearing House records are above 15,000 crores per year. Receipt Stamps can and ought to yield much more than they do now.

Sorry I am catching you when you are out. But this, I thought, might gain your attention when you are out and free from administrative and political worries in our Capital.

* ಆಗ ಭಾರತದ ವಿತ್ತಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದವರು.

■

ಎಚ್. ವೈ. ಶಾರದಾಪ್ರಸಾದ್* ಅವರಿಗೆ

150.

Bangalore, 20-7-1966

My Dear Sri Sharada Prasad : I wonder if I could interest P. M. in trying for a Gold Loan from the U.S.S.R. They must have plenty of stocks; it will be a sensational loan and must build up propaganda prestige for Russia too.

We need large quantities of the precious if barren metal for 4-5 years now. We could undertake to return it in kind say by 1980-1990, oz for oz.

Once we took a Silver Loan from the U.S.A. and paid it back and later demonetised our Silver here.

U.S.A. and the Western Block will rather freeze than give us such help. They will add to their stocks and will not release any part of it for our use. South Africa is our enemy. Australia is Anglo-American. California and Canada will not. England has little quantity for its own use. France is stiff and overweening.

My only worry is that all get into a blue flunk when they think of Gold. But why should they? It is as much metal-goods-as any other. My proposition should not be deemed crazy. Women play and plague with them. Why may not a nation use it for Public advantage?

U.K. and U.S.A. sold gold here at ruinous rates upto 300m. ozs between 1943-6 and paid off their debts to us during the war and just helped our gold-eaters to gorge quantities of it at high rates. We lost money and imports. We did not get an equal quantity of goods and services from them. Possession of Gold does not yield $\frac{1}{2}\%$ interest. These buyers cheated the country of real Foreign Exchange buying gold at very high prices. They must have it round their necks or in dark vaults where light and air cannot travel.

This enabled the Allies not only to pay off but helped the Indian Government to avoid inflation. No I.T. etc. was charged or paid. It was a lark. We were sheep and helpless.

The effort may be a siege of Constantinople; but thro' persistent attack it will fall in a year or two.

Why cannot we do it now? Our development Plans will get a windfall accession of strength. We can pay back all our excess imports in gold and buy in any market we like; any thing we like; save our earnings on exports; service our foreign loans; avoid inflation.

Incidentally this might also bring down the abominably high prices of gold in the local markets. It is now a lunatics' paradise. We feel like shooting down all other profiteers. These gold muggers are let off lot and scot free. Their behaviour is anti-social and it is almost treason; though angel voices praise them.

Could you try to interest her? I tried to get at T.T.K. when he visited the U.S.S.R. last year. I do not know if my letter C/o our Ambassador was delivered to him at all. No acknowledgements. Please see if between you and Dr. Mahishi you can get the good Lady's ear and get it done.

Could good Sachin try to pay contractors etc. who score beyond say a lakh of rupees to take 75% of dues in Cash and 25% in Bonds redeemable 5 years after with a little interest?

Could your licences be auctioned in Delhi and Bombay on Tender, as he lets Treasury Bills do? These may relieve the Currency and quicken work and reduce delays and corruptions.

I hope you are well.

* ವಿ.ಸೀ. ಅವರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ; ಬಹುಮುಖ ಪ್ರತಿಭಾವಂತರು. ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರದ ವಿವಿಧ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಹುದ್ದೆ ನಿರ್ವಹಿಸಿದವರು. 'ಯೋಜನಾ' ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕರು. ಇಬ್ಬರು ಪ್ರಧಾನಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಮಾಧ್ಯಮ ಸಲಹೆಗಾರರಾಗಿದ್ದರು. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತರ ಕೃತಿ ಕೆಲವನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಷಿಗೆ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

■

ಡಾ. ಎಸ್. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನ್ ಅವರಿಗೆ

151.

Bangalore, 24-11-1966

Revered Sir : Pray permit me to approach you on a small point. Personal though it be, it touches on the economy of the Country.

The Economic situation is still hard; and looks like not clearing for sometime yet. We have been honest in devaluing our currency for Foreign Exchanges. But our exports, I fear, may not come off; either in quantity, quality or in competitive pricing and dealing; our consumption rates will not fall; nor, will the rate of population growth. Our costs may not fall; for

we are having, among other things, to assure floor prices to Agriculturists and cannot lower wages and salaries. Rather the reverse. No party can stay in power if it hurts these interests. The price level is hurting the people who are mad with distress.

May I suggest that at your gracious level and or at the Prime Minister's level we approach the USSR for a Gold Loan? This is unusual; and, normally people shy off asking for one and have a cold sweat on hearing it. There is no reason why it cannot or should not happen. Neither USA nor South Africa nor Australia will give us that. USA is nervous on her own count. France is not a friend. Canada is uncertain. Australia can align unhelpfully.

Only USSR may help. It pays off its Foreign Exchange dues with tonnes of Gold. Recently, - we hear - it has struck new sources. We could agree to pay them back, oz for oz in, say, 1975 or 1980 within which time we should try to bring down the mad, the almost criminal rise in the local price of Gold, work up industrial and agricultural production and stabilise internal price levels. We borrowed Silver from USA once and paid it back in kind. That is a precedent. If the world monetary authority (I.M.F.) did not constrain member governments, we could buy gold at the International rates and sell it locally for at least a 100% profit on each deal; and pay off the sellers: if the buyers still gorged gold so much purchasing power would be immobilised in the acquisition of the barren metal and not compete in the market for the purchase of other goods and services needed commonly by the people; and, thus keep them low and steady. Even that would be a benefit to the community.

Meanwhile we could save the economy inside and out if, as you say, our people were a little more patriotic. The

necessary imports of foreign component items can be got; the exports may also be teased into behaviour; serving the foreign debts will be made easier, while it will be a miraculous relief for us all round - a holiday from care and nervousness. It will emotionally be a great gesture for USSR. Much needed time and relief can be secured in strengthening our economy.

Gold makes many good, sound people nervous. It need not. We need not be baulked if they say no once or twice. Constantinople did not fall at one siege; We may persist and within 3 to 6 months or even a year we may get results. I tried T.T.K. and the Prime Minister's Secretariat (informally) without results.

'Doravaruku Dooru' - with an equivalent in Kannada is a maxim in Telugu : which, I think, is legitimate. I pray to be forgiven for inflicting this twaddle on you.

Nothing has happened about P.V. Kane's Book yet.

I hope and trust you are well. To us you are as ever the Citadel of strength and stability and of glad wisdom. Begging to be forgiven for this presumption.

■

ವೈ. ಐ. ಚವ್ವಾಣ್* ಅವರಿಗೆ

152.

Bangalore, 24-10-1970

Dear Sri Finance Minister Saheb : I am not quite unknown to you. About the last days of December 1969 - I spoke one night in Bombay - when the Urdu Conference people invited you to preside over our talks.

1. This is to request you to find out some way to freeze Prices, Wages and Salaries - i.e. Incomes, Rents and Profits-

for, say, a five-year period. You may promise to make good later by way of higher emoluments; or bonuses. Or, - why do anything to the robbers of the common people?

2. There must be some way of linking Salaries/payments to work and production. Even in Banks, people do not work 3 hours a day. This is disastrous for the country. There is nowhere love of the land - only grab and graft all-round; and fierce unionism; or, worse.

3. We suffer from rising prices. Life for the common man is becoming impossible; very oppressive. It may take any ugly form anywhere. Let it not be driven to extremes everywhere. Help us out by bringing down prices; as between, producers and merchants and the long series of parasites - political and non - who stand between the producer and consumer. The consumer is helpless; but he is desperate. How long can he be tame, subdued and quiescent? When you ensure floor prices for agricultural products and raise wages, allowances etc. to labourers endlessly - adding to cost - how can prices fall? And, between one who prefers to pay Rs.5 per Kg. of rice and one who cannot pay even Re.1, to whom will the seller sell? The need of the latter is often greater. If a free market economy was present, the prices could have adjusted themselves. I know it is not possible now. But since the Govt. controls directly or indirectly the bulk of the economic life of the country, only the Govt. can help, i.e. YOU. It is given to YOU to help out; if only you will.

Pray save us. Life is deadly cheap; living is dear. We older people who have seen better days even on lesser salaries wish we were dead - pensioners like me, most of all.

4. Expenditure of more than 20,000 crores of rupees these 15-20 years has not employed an extra crore of people. It cannot. The promise to create large scale employment is barren. We promise Rs. 100 per family, i.e. for 4-5 people; i.e. Rs.20 per month per head. How many paise per day? At least Rs.100 per person, for it takes Rs. 1,200 a year and so Rs.1,200 crores for one crore of new employees; at 6% or 10% investment yield, i.e. capitalization, - how much capital would it need? Where is the money? Organization of that task will take 10-15 years to do. Can the country absorb it so quickly? What of the 9-10 crores of others - males between 18-45 years of age left unemployed still?

5. Money payment has become a devil of a way, destroying all other regards today in this country. 4,000 crores of currency and an equal quantity of bank money are not a drop for a country as big as ours. U.K. with a tenth of our population and with ten times more cheque accounts, uses that amount of currency and God knows how much more Bank cash.

6. (a) You must have heard General Mcnamara when in the World Bank he said, we, the poorer developing nations cannot afford to pay $7\frac{1}{4}\%$ interest on our loans; that even now we foot it with 28% of our exports. This can be devilled by the practices of our exporters through wrong invoicings, uncertain exchange rates and losing of principal markets for our exports.

He made another statement : about how by 2,000 A.D., i.e. in about 30 years from now, the average annual income in U.S.A. will be \$10,000 while that in Brazil will be only $\frac{1}{20}$ of it, and in India $\frac{1}{50}$: Will it be that? - @ Rs.8 per \$ - Rs. 1,600??

6 (b) Can we not raise a Gold Loan from, say, the U.S.S.R.? It takes a lot of persuasion and time, perhaps. I have been trying from T.T.K.'s time for it. If for three years we so cover the trade-gap, we can regulate our economic life and trade and prices here. We shall pay back in kind - if so required.

7. For that, we shall have to attack the Indian price for Gold. Speculators are feeding fat on it. Let common people buy gold for marriages and for industrial purposes at cheaper rates. The International price is less than half the Indian market price. If the I.M.F. and the World Bank permitted us we could buy it in the free market - at \$ 35 per Oz. - and sell it here at local rates, pay the sellers full price and make a profit of 150% on the deal. No one has courage to touch gold. It is a sacred cow. I wrote to Dr. S. Radhakrishnan and the Prime Minister about it once. Mr. Jha seems to have said 3-4 years ago that the time was not suitable. When will it be?... U.S.S.R. dumps tons of gold in Trade Payments and is mining plenty of gold. Australia, South Africa, Canada and America will not lend us Gold.

We borrowed Silver once from U.S.A. and paid it in kind. U.K. and U.S.A. sold Gold here about the early 40's at the insane rates in our market and paid off their dues to India at a profit of 200-300 crores!

8. What again is happening to all the gold confiscated from the smugglers all these 20-odd years? Not a single Oz. of gold seems to have got into our Currency and Exchange Reserves? The Govt. does not definitely account for it at all! One Governor of the R.B.I. told me that 'it was being properly utilised'!

I am not raising any trouble or difficulty. I thought I might write to you as in earlier days I wrote to Syts Grigg, T.T.K.,

C.D.D., and Desai, when they were Finance Ministers. C.D.D. after protesting somewhat revalued our gold stock at a higher price than the old and made at least a Book Profit of Rs.175 crores, adding more than a 100 crores to the value of our Gold Reserves!

9. You can let the State Govts. have some fresh revenue by raising Receipt Stamp rates - by slab or percentage as in Direct Taxes. Today, whether the sum received is Rs.21 or Rs.20 crores, the Receipt Stamp is 10 Paise only. It used to be one anna and now is ten paise - i.e. higher. Banks charge from 50 paise to one Rupee for cashing out-station cheques. If one needs change for a rupee, it costs money! Our Clearing Accounts are of the order of 25,000 crores and the average value of the cheque is about Rs. 2,500. Those who receive a thousand rupees may not grudge paying a rupee on the receipt stamp. There is more than this quantity of payment in the form of money transactions in the country. You could let the States charge such rates and get some extra revenue. Am I crazy?

Kindly forgive me for this personal approach and appeal.

* ಆಗ ಭಾರತದ ವಿತ್ತಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದವರು.

■

ಶ್ರೀಮತಿ ಇಂದಿರಾ ಗಾಂಧಿ ಅವರಿಗೆ

153.

Bangalore, 29-7-1971

Madam : This is from the pen of a Retired School Master in the State of Mysore.

I have been an observer of events these more than fifty years of my life and at no time have I felt so correct a stand

such as the one taken in connection with Bangla Desh, Pakistan and International relations and it is according to the highest principles of culture and history of our country. In the most trying of circumstances you have held true to the spirit of India. Gandhiji would have applauded it; Panditji would be proud. And it would carry with you the blessing of that great mother of yours, who in her way was a silent warrior.

The stand costs money and pressure from many quarters; and the situation looks bleak and friendless. But at such moments the strongest source of help is one's own strength of soul. I do not know what Ashoka would have done if he continued to be ruler and there was a bloody armed rebellion against him. I know that Rama quieted the angry Lakshmana in Kowsalya's chamber with

‘ತದೇನಾಂ ವಿಸೃಜ ಅನಾರ್ಯಾಂ ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮಾಶ್ರಿತಾಂ ಮತಿಂ;
ಧರ್ಮಮಾಶ್ರಯ; ಮಾತೈಕ್ಷಣ್ಯಂ; ಮದ್ಬುದ್ಧಿರನುಗಮ್ಯತಾಂ’

and this is also in consonance with the talk between Krishna and Vidura in the dead of the night when he went to negotiate peace with Duryodhana. I have given these examples merely to remind myself of the references in the great epics of our country.

May God give you the same clarity of thought and feeling, and the same strength of soul to proceed with the Indian Affairs in the days to come. It is only a true mother that can feel towards the more than 60 to 70 lakhs of refugees - Hindu, Muslim, Christian, coming into our borders seeking asylum, food, shelter, medicine and other care. India has extended such asylum in the past. If this be phenomenal, let the world see it.

Dear Smt. Indira Gandhi, P.M. : Inflation, Black-marketing, Corruption, Adulteration etc. are a woefully real feature of our economic life. But in one sense they are less real than the need for cheap food, fuel etc. available in enough quantities and everywhere - for all. You know it too. More is being said about the money and taxation than things and supply.

Along with all high production efforts and as a short time provision, these few words may kindly be considered. Pray give me a few minutes hearing and forgive the length of this letter.

1. What is in stock may be fully released for the first 2-3 months. Khariff crops will relieve next. Additional supplies from wherever available may be purchased at any cost. This is my main suggestion.

2. The volume of currency was Rs.190 crores in 1939 (=100) and Rs.1,350 crores when the British left us (Price Index = 375). The currency is today Rs.6,500 crores. Even this is not too much for the population; for, it gives only something less than Rs.112/- per year (i.e. less than Rs.10 per month). If every Rupee does three times work as multiplier, even along with the Bank money, the volume is Rs.11,300 crores only today, i.e. not more than Rs. 200 p.m. per head (or 200x3); it still is less than Rs.50 p.m. i.e. Rs.1.5 per day. The Bank money circulates to a more limited or conditioned extent among fairly well to do people (only some 20 or 30%). The U.K. has nearly as much currency as India for only 5¹/₂ crores of people. Only 25-30% of its transactions are there in cash. The rest is through Bank Accounts. I am more worried about the composition of our currency; for, 85% of the Note Issue is in Rs.100 Notes

and in Rs. 10 Notes (the 100's = 50%; 10's = 35%). This is rarely noticed. The rest of it (i.e. 15%) has to be used by all including the users of 10's and 100's. For, the unit of transaction in daily life in India is still considerably less on an average than Rs.10. This makes the owners of the larger amounts of money and those with Bank facilities have a killing advantage over the have-nots in buying the day's necessities. It is the money in the hands of a few people that has a donkey ride over the rest of the community. The distress caused is oppressive. Meanwhile, why can't there be a Tax imposed on Banks on Bank Clearings; on rises in the prices of Silver and Gold for they are hoarded or held by speculators; a slab or % rate on Receipt Stamps? (For Rs.21 today take a 10 paise Stamp; it is the same on Rs.20 lakhs or Rs.20 crores). New higher denomination Notes on better paper be issued and old ones withdrawn as and when they come, carrying one or two small ring stamp-per quarter or half-year or full year of their circulation.

3. When young, I have bought rice at 7-8 seers a rupee; fuel at 8 maunds; milk at 4-5 seers; kerosene at As. 2 a bottle; coconuts at 10-12 per rupee; almonds(!) at As. 4 a seer; butter at Rs.4.8.0 a tin - a golden age in days of bondage. About 1950, I have bought things at a fourth of this felicity - when I had to celebrate my daughter's marriage. How can any girl be married today with Rs.425 a sovereign and Rs.10 per tola for silver? A good pair of Mill Dhoties costs Rs.128. Daughters and sisters have to be married off... A miserable small room cannot be got for rent in Bangalore for less than Rs.50-60 p.m. and a pitiless pugree of some Rs.500-1000, a new phenomenon. What have we come to after Independence? And with Rs.30 to 40,000 crores of Investment for Plans? The above

figures seem moon-shine to the 30-40 year olds. Ten times more could have been produced if people had been work-minded and honestly did try. All are just interested in making money by hook or crook and inhibiting supplies and promoting strikes.

If food grains, edible oils, sugar and fuel (firewood and kerosene) were cheaper and freely available, recurring demands for higher wages, allowances, other benefits etc. and strike-threats could all be staved. Mere money grants at different levels can never do the trick. Price rise is endless and a vicious spiral. (It raises with every tax and with all increases in allowances!). How can Prices fall if the floor prices are promised or salaries and wages are raised interminably? They add to costs.

When a war is to be fought we spend hundreds of crores of Rupees and kill and get killed in lakhs. For feeding the armies feed items are procured without heed of cost. We spent some Rs.300 crores for Bangla Desh. Luckily this saves on constant alert and anxiety in the Eastern border. Could we not spend for saving our own population?

This will be a more positive and lasting good and blesses the Government and the Governed together. We should see to it that supplies are not surrounded up by hoarders, profiteers but be available for free use among the people. Much supply is held back by selfish producers and middlemen backed by Politicians and supported by Govt. officers.

5. Strong houses, temples and forts were built without cement and steel until recently; lands yielded wealth without chemical fertilisers, pesticides etc. Our population has no doubt

increased and more yields have resulted; but not commensurately. And, all want everything here and now. Agitators and leaders prod the desire. These are not under control, or are privileged.

We have Rs.15,000 crores of Public Debt today - only half of which is due externally; and that is on simpler terms. What is owed to our own people is paid at higher rates of interest and the benefit accrues to our own rich people; and therefore, is part of their income. In addition to whatever you can get through taxation - (note : many-for eg. Merchants, Doctors, Clinics, Contractors etc. - do not accept payment in cheques; they insist on cash and the I.T. is dodged)- the Government could borrow internally to subsidise the supply of additional food etc., a 100 or 200 crores will be subscribed in a day. The whole country has to be saved from sharks and from all round misery and desperation. We can't wait for 5 years: or even a year. Two meals atleast are needed everyday (50 at least out of 58 crores of people = 36,500 crores of meals. At one meal a day and at Re.1/- per meal the cost will be equal to the whole GNP of India). Starvation, frustration and suicide show everywhere and hurt in a cumulative way: and, if riots or worse happen it is no surprise. This is a real and frightful situation. Police, firing and suppression do not improve matters. You get discredited personally for this.

6. Your Officers and the Political Leaders, - the legislators and their henchmen, - know who and where the black hoards and hoard resources are and are profiting from them. They can get them if they care and will and punish them : the Govt. do not for many reasons : the people feel the will and action are lacking. The bigger ones are to be made an example. The promoters of strike and strikers have to be treated as abettors

in a criminal prosecution: they are let go. When they are put in the gaols they are treated in a princely way. Those who die are the innocent people; the leaders escape. This isn't comforting to the law-abiding and peaceful citizens. All Senas and Dals belonging to all parties with drilling and Para-military exercises may be dissolved. Your father got the Rastriya Seva Dal under Dr. Hardikar dissolved. They are potentially a danger to peace and order for any Govt.

7. If supplies are secured from wherever and sold at upset- and even at losing-prices in every division of a city with 5 or 10 of your people present in distribution departments, the black hoarders will disgorge their stocks or 'go bust'. Unurgent imports may be strictly minimised for just a year at the first instance. Supply of electric lights to villages may be delayed by a year or two, - they have not had it for 5,000 years. Lands yielded good crops without a single multi-purpose project till, say, 1920. There are more than 20 giant ones now. There are plenty of able bodied people to work - if they can be supplied with work and with tools. The local politicians and the departments are constricting factors in implementing necessary measures. Supply of food and daily needs at cheaper rates will be a surer appeal than declarations, pep-and-hope talk, and development projects which promise benefit at 5 or 10% in 5 year periods and through the technical Semiboiled recommendations. We ought to be really ineterested in peace, in men and things; not in talk, disputes and confrontations. Politics is developing the latter. We shall be grateful to you if this or some such more personal, real than technical approach is taken up. Finance should be a slave of policy, not prime. It is but instrumental. Those who can't work for socred ends had better go out of service. Living shouldn't be costlier than

life. Living is now a suffocating experience. With Rs.2.60 per kg. of rice, Rs.3.50 for Dal, Rs.2.30 per maund of fuel, Rs.4.50-5 for sugar and Rs.9 per kg. of groundnut oil, life is unbearable.

You are a mother. At least 45-50 crores of us out of 58 cry out and look up to you for cheap and easy food.

■

ಎಸಾ. ಆರ್. ಕಂಠಿ* ಅವರಿಗೆ

155.

Bangalore,19-11-1965

My dear Sri Minister Saheb : Last time when you were here you let me appraise you of a literary proposition. You kindly asked me to put it on paper and send it on to you. Here it is :

For a long time I have felt that the 5-6 volume set of the History of the Dharma Sastra by M.M. P.V. Kane should be abridged into one volume of some 600-800 pp. in English and then be got translated first into Kannada and then into the other Indian Languages. It is basic 'stuff' and the most authoritative on its subject.

I have tried to interest the Sahitya Akademi, the National Book Trust of India and the Bharatiya Jnana Peeth. I have invoked the aid of the President himself before now. Indeed, I began the effort about 1949. I learn that MM. G.V. Potdar has tried it also.

It has not taken shape so far. It is the greatest book which appears on our Cultural Tradition; for in the Smritis is the nature,

structure, function and idealism of the Hindu Religion through the ages.

The present generation and the later ones should know their roots and build on them. For they contain our heritage.

If Sri Kane could be persuaded to condense the work himself, he should be approached. Else, some one else could do it and get his approval and blessing.

At first we should write to him and obtain permission from him. And we should pay him a handsome Royalty. The work will be like Somervill's abridgement of A.J. Toynbee's "Study of History" - of course, on a smaller scale.

Unless a person like you could take interest in it, it can't materialise. It means money and patronage. Why should not our Education Ministry sponsor such seminal work? Argument of War, Emergency etc. need not be deterrent. When was Literature and Culture even a Priority? And after all how much does it cost?

Pray vouchsafe to this proposal your care and consideration and see that the work is taken on hand. It will take a year or two to do.

Any sweeping from a small table on a Govt. Department should be able to provide the funds. And the work will pay itself in the course of the years.

After all Education, Public Health and Justice - not to speak of Art, Religion and Culture - do not and should not be expected to yield profit like Trade and Industry and Commerce do. But

it is they that are the glory of a time and a people; they that establish a people in worth.

* ಆಗ ಕರ್ನಾಟಕದ ಶಿಕ್ಷಣಮಂತ್ರಿ.

ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಹೆಗ್ಡೆ* ಅವರಿಗೆ

156.

Bangalore, 28-7-1966

My Dear Sri Hegde : Thanks. I am grateful to you for your courtesy. Here are a few lines in behalf of Kannada; and of a general importance.

Much work needs to be done to provide books for general reading on all subjects of current interest; and as reference work for students in the High School and College levels - and generally as well. With Kannada as medium of instruction all background information should be available and easy of access. There is none now; nor is there a chance of its publication from private sources. Mere talk does not fill a vacuum.

I wish the Govt. sponsors a scheme or subsidises it entirely. For about a dozen years I have presented this aspect of the case and suggested that a scheme of a Crore of Rupees be drawn up by the Govt. of India which on the average went on a plan of Rs. 2000 Crores a year during the Third Plan. Any sweeping from any Departmental table should be able to produce that money. The late B.N. Datar offered to recommend the Scheme to the Finance and Education Departments in the Centre. But he is now no longer with us.

The work would bring about a 100 books in each of the 15 Languages : with about 7-7¹/₂ lakhs per language. Any competent person could undertake the publication of that

number. The Scheme would be self-sufficient in 3 to 5 years and pay back the sum from the 5th year onwards; or the earnings could be ploughed back into the work.

We could begin the work here and be, if possible, pioneers. Rs. 50,000 could be used for administration, correspondence T.A., etc., ; another 50,000 could be used for a Press in each language specially and solely devoted to this work. Rs.3000 would be provided for the Writer and Reviewer and Illustrator on one side and another 3,000/- for Printing, Illustration and Sales Management. A book of 200 pp. large would be the optimum size of a book.

We could commission 50-60 books ourselves directly; invite some 30 from private Scholars or Writers and if they are passed by our Committee, be accepted. 10-20 could be Reference Works or translated from Classics on each subject; or be Readings from Classics.

This is feasible and is a desideratum. You will earn the gratitude of unborn generations of men. Each book will deal with (i) the nature and scope of the subject; (ii) its History (iii) its problems and (iv) offered solutions and (v) the personal opinion of the author about his choice from among the solutions. I hope this will commend itself to you.

If 7 to 7 $\frac{1}{2}$ lakhs cannot be provided from any current source, I shall have the temerity to suggest a source : Stamp Duty is on the State Schedule. I wonder why the charges for Receipt of money should be as low as 10 Paise for all large sums above Rs.20. It could be raised by slabs or by percentage with the money on receipt on all cash, credit and cheque Receipts. A small amendment of the Stamp Act will do the trick. Expenses and administration will not be much. A person who

receives say, Rs.10,000 wil not grudge paying say, Rs.5/- on the stamp. We pay Bank Charges for collecting cheques and a discount on changing even a Rupee. There is nothing wrong or scandalous about it. But good work will have been sponsored even during these stiff days.

I hope this will persuade you.

* ಆಗ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರದ ವಿತ್ತಮಂತ್ರಿ

ಡಾ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳ ಅವರಿಗೆ

157.

ಬೆಂಗಳೂರು, 14-3-1969

ಶ್ರೀ ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳ ಅವರಿಗೆ : ನಮಃ. ಡಾ. ಎ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರನ್ನು ಕರೆದು ತಾವು ಸನ್ಮಾನ ಮಾಡಿದಿರಿ. ಸಂತೋಷ.

ಇನ್ನಿಬ್ಬರು-ಮೂವರು, ಬಹುತರ ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿಯನ್ನು ಕರೆದು ಈ ವರ್ಷ ತಾವು ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘದ ವತಿಯಿಂದ ಒಂದೆರಡು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತಾಡಿ ತಾಂಬೂಲ ಕೊಡಬಹುದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ 1. ಉಗ್ರಾಣ ಮಂಗೇಶರಾವ್, ಪುತ್ತೂರು; 2. ಹುರಳಿ ಭೀಮರಾವ್, ಮಂಗಳೂರು; 3. ಕಪಟರಾಳ ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಷಹಾಬಾದ್; 4. ಡಾ. ಎಸ್. ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ಮೈಸೂರು.

ಇವರ ಉಪಕಾರ ದೊಡ್ಡದು. ನೀವು ಮಾಡದಾದರೆ ಇನ್ನಾರು ಮಾಡುವರು? ದಯವಿಟ್ಟು ಇದನ್ನು ಸೂಕ್ತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿಸಿ. ಮೊದಲ ಮೂರು ಮಂದಿಯೂ ನನಗಿಂತ ವಯಸ್ಸಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರು. ಶೀಘ್ರವಾದರೆ ಸಂತೋಷ.

(ಶಕ್ಯವಾದರೆ ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟರು) ಇಂತೀ.

ವೀರೇಂದ್ರ ಪಾಟೀಲ* ಅವರಿಗೆ

158.

Bangalore, 13-5-1970

Dear Sri Chief Minister Saheb: Just a line in behalf of Sri Kapatral Krishna Rao, whom I hear, you know.

He is elderly and has a fine record of research and scholarship behind him. He is unprovided, weak, and faint of sight and has to depend on others for everything. He is not the sort who will apply for a State pension or anything of the kind. My feeling is that persons like him should be treated *sui generis* and granted a substantive pension.

My friend Prof. Tavag of Gulbarg tells me - he has worked at a history of the Surapur State - about 3-400 pages length, and I do not know who will publish it. It will be basic, important matter. But no private publisher bothers about Inscriptions and history of that kind. He will have put Persian and other sources into subscription. Surapur was a seat of arts and culture for long and Meadows Taylor worked there. I am sure it will be of inestimable value on life and times. The late M. Govind Pai of Manjeshwar, S.K. was another of such scholars. But he had money of his own and did not have to depend on any one for anything.

If you could help, something can be done for Kapatral by way of a pension granted as recognition of merit - without formal application from him. He will not apply - and I have not met him for 10 years now - and for the publication of his work.

Such mark of recognition in old age when he is alive is more gracious and humane than posthumous extolment.

I don't know if I am in order of making this suggestion. I hope I am not wasting your time and attention on such matters.

159.

Bangalore, 31-10-1970

Dear Chief Minister Saheb : Please permit me to disturb you for a few minutes. This deals with our relations with Madras.

You have been putting up a valiant effort in connection with our irrigation schemes and in connection with the Mahajan Report. What is unfortunate is the impression forming that we are taking extremely rigid and irreconcilable attitudes in every dispute though we are in the right. If it were not for the peculiar political situation as between the Centre and the States to-day, we should not have looked as stiff as we do. Sad. Madras is being favoured by the Centre for obvious reasons. Our side looks like one deliberately hostile both with regard to the Centre and to the two neighbouring States, both of which look like winning the favour of the Centre.

Madras had had a strangle hold on the political and economic life in Mysore. Movements shaping there have affected our social and cultural life also these 70-80 years and more. Our art and communal life are also instances in point: Very nearly this is what Poona and Bombay did to the present North Karnataka areas. The Maharashtra called it Southern Maharashtra and took a long time to recognise it as 'Karnataka'. Bombay and Madras Presidencies were huge stretches of land and people; Madras stretching from the southernmost part of India right up to Orissa for some time and in the West up to the tip of South Kanara; Bombay stretching right from the Tungabhadra to Sindh and exercised a maleficent influence over what is North Kanara and North Karnataka now. The hagridding was as complete in the north as in the south. Administratively they were strangleholds in that non-Kannada Officers were on top. When Sir M.V. tried to release the hold here, the Justice Party that gained influence in Madras infected the Mysore life creating bitterness and strife and led to the resignation of the Dewan. The two Presidencies made it impossible for Mysore to have an independent life except through their aegis. They

controlled our access to the sea, and transit for our goods; for our goods could move out only through their Ports. Railway extensions were denied and we had a desperate fight to let the British Govt. cede to us or have for sale a short stretch of land between Talaguppa and Bhatkal for a Port or Harbour for Mysore. That was not permitted to us. The linking of Bangalore with Salem waited till today, the Madras Govt. making common cause with MSM and SIR. It cannot be measured how much we lost by losing the Nilgiris and the upper parts of Coimbatore. All the weavers in Salem are Kannadamen even today;- the Badagas, Todas and the Gounders are Kannada people. Between CPR, CR and Kamaraj, the Nilgiris was made a subject impossible to talk about altogether.

When we wanted to have a University of our own the Madras University came in the way and would not let us have one. Every major scheme has had to be cleared through that Govt. and its Senior Officers.

Though Mysore was the area through which the Cauvery flows up till the Shivasamudra and Mysore had no major reservoirs or canal system, Madras had irrigational facilities more than three times in extent of Mysore's. They heaped difficulty after difficulty in the way of building the Kannambadi Dam even at the first stage of 84ft. CPR himself records how hard a fight, Sir M.V. put in that matter. He had just then a helpful Resident and Sir M.V. had influence with the Centre and was able to clear the scheme and get the sanction of British Government. Madras with their influence with the Governor-General and the Centre had all things their way in the 1924 deal. The Mysore-Arsikere Railway had to be laid under stress and urgency when we got to know that our Rolling Stock etc.

might be taken away by British authorities. Whether it was industries to be started, traffic to be moved or a policy to be worked or an enterprise like Iron and Steel started, Madras would put hurdles in the way. Now it insists on the 1924 agreement which was to its advantage when all the weights were in their favour.

Formerly at least Coorg was under the fostering care and certainly under the jurisdiction of our Resident and directly or indirectly under the influence of the Presidency of Madras. Now Coorg and Mysore are one Unit and together we can claim a large share of the Cauvery water than in older-times. Even with the new schemes projected by us the irrigational facilities which Madras would be having are much greater.

Today Madras is much smaller in size and population; it has lost Orissa and the Andhra Pradesh, Kollegal, Bellary and South Kanara. These new Districts in Karnataka have got to be sustained with the efforts of economic development in our State. If the 1924 agreement is stuck to we stand definitely to lose. Kerala which was then part of the Madras Presidency is now an independent state-unit. It deserves a share of our waters. Both these States today stand for opposite reasons, together to claim benefit at the cost of Mysore, which unluckily in political situation, in a position of disadvantage. If the Kapini scheme is denied because of Kerala and the Cauvery for the benefit of Madras and rights over the Krishna schemes meet with continuous difficulty, ours will be a sorry plight. There is nothing new in what I say; I am dashing the T's and dotting the I's.

You will have presented a full view of the case by now. I just wanted to stress these aspects of history which may not be so well-known, not so much to recommend to you things that you did not know but things that we may press as special points. I should also like to say humbly that we may not use language of defiance - softly like Madras, or dangerously like E.M.S. and violently like in West Bengal. After all the Union exists for the whole of India and the intention of the Constitution was to keep the Centre strong against disintegration of tendencies inside and the enemies outside.

I pray, I may be pardoned for bursting in on your time and attention.

* ಆಗ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳು.

■

ಎ. ಆರ್. ಬದರೀನಾರಾಯಣ* ಅವರಿಗೆ

160.

Bangalore, 1-12-1973

Dear Sir : I am speaking of two persons who deserve a recognition and pension from the State.

1. Sri R. Ananthakrishna Sharma, perhaps one of the finest scholars I have known in the Telugu and Kannada Regions. He has retired from the Telugu Department of the Maharaja's Collge, Mysore, and gets a small pension. Like some others he got the worst of both worlds and is now nearly 80. The Andhra Government perhaps thinks him as a resident of Karnataka and the Karnataka people deem him a Telugu person. Between the two he is let down. I know no other who is a finer person of culture and scholarship in literature: Telugu, Samskrit and Prakrt. In Music, both theory and practice,

he is without a peer. The Andhra men of Letters honour him as their best and most authoritative critics; but, though he is honoured President of many of their Sammelans and for long an honoured member of the Central and Andhra Sahitya Akademies, no material advantage has come to him. The pension that our Government can give may be worthily given to him next time.

2. The other is an elderly scholar in Kannada, Sri Ugrana Mangesha Rao, now at his 85th year and forgotten. He has done extremely good work which is before the end of 1940. Sri Ugran is a retired Kannada Teacher from Puttur (S.K.) and is perhaps depending on his daughter. He is, I hear, nearly blind. We have many pieces of poetry and criticism by him. He is the first man to edit Bharatesa Vaibhava, one of our Classics, in three volumes.

These have not many years more to live. Recognition given to them will be appreciated by a whole group of men of letters who have known earlier days. Sri Ugran worked with Panje Mangesha Rao and people of that generation from Mangalore parts.

Pray consider the two cases. I have tried to sound others about these now; but received no response. That is what has made me bold to address you direct. Pray forgive me.

* ಆಗ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಶಿಕ್ಷಣಮಂತ್ರಿ ಆಗಿದ್ದವರು.

■

ಎಂ. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಸ್ವಾಮಿ* ಅವರಿಗೆ

161.

ಬೆಂಗಳೂರು, 1975

ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಮಾನ್ಯ ವಿದ್ಯಾವಂತ್ರಿಗಳವರಾದ ಶ್ರೀ ಎಂ. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ : ವಂದನೆಗಳು. ಆಂಧ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ

ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಸಂತೋಷಕೂಟವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ದಿವಸ ನಾನು ತಮ್ಮನ್ನು ಶ್ರೀ
 ವಿಧ್ವಾನ್ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನಂತಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ ಅವರಿಗೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ಒಂದು State
 pension ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿದ್ದೆ. ತಾವು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯನ್ನು ಕರೆದು
 ಆ ಹೆಸರನ್ನು ಬರೆಸಿಕೊಂಡಿರಿ. ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ತರುವಾಯ ಶ್ರೀ ನಿಟ್ಟೂರು
 ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ತಮ್ಮಿಂದ ಆ ಬಗೆಗೆ ಪುನಃ ಆಶ್ವಾಸನೆ ದೊರಕಿದೆಯೆಂದು
 ತಿಳಿಸಿದರು. ಈ ಕಾಗದದ ಕಾರಣ ಇಷ್ಟೇ ಶ್ರೀ ಶರ್ಮರವರು ಈಗಾಗಲೇ 80-83
 ವಯಸ್ಸಿನವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮರ್ಯಾದೆ ಅವರಿಗೆ ಬೇಗ ಸಲ್ಲುವಂತಾದರೆ
 ನಮಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂತೋಷ, ಅವರು ಇದರಿಂದ ಜೀವನ ಮಾಡಬೇಕಿಲ್ಲ; ಎಂದೂ
 ಇಂಥದೊಂದನ್ನು - ಏಕೆ, ಏನನ್ನೂ - ಬಯಸಿದವರಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇ
 ಆದೀತು, ಇದನ್ನು ನಮ್ಮ ಸರ್ಕಾರ ನಡಸಿಕೊಟ್ಟರೆ. ನಾನು ಅಂದೇ ತಪ್ಪಾಗಿ
 ನಿವೇದಿಸಿದೆ: ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಡಾ. ಡಿ.ವಿ.ಗುಂಡಪ್ಪನವರು, ಡಾ. ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ
 ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ಯರು ಇವರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವವರು - ನಾವು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ
 ಕರೆಯುವ 'ಪಂಡಿತರು'. ಅವರ ಶ್ರಮಕಾಲವೆಲ್ಲ - ಸುಮಾರು ಅವರ 16ನೆಯ
 ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು - ಮಹಾರಾಜಾ ಕಾಲೇಜ್‌ನಲ್ಲಿ ತೆಲುಗು ಪಂಡಿತರಾಗಿ, ಲೆಕ್ಚರರ್
 ಆಗಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುವವರೆಗೂ - ನಮ್ಮಲ್ಲೇ ನಡೆಯಿತು. ಆಂಧ್ರ
 ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ, ತಿರುಪತಿಯಲ್ಲಿ, ಆಂಧ್ರದ ಅನೇಕ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ
 ಮಹೋಪನ್ಯಾಸಗಳಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅವರು ಕೀರ್ತಿ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಡಿಸೆಂಬರ್
 ಕೊನೆಯ ವಾರದಲ್ಲಿ ಮದರಾಸಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲಿರುವ ಸಂಗೀತ ಅಕಾಡೆಮಿಯವರು
 ಅವರನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅವರಿಗೆ 'ಸಂಗೀತ ಕಲಾನಿಧಿ'
 ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಲಿದ್ದಾರೆ. ನನ್ನ ಎಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲ ಸಣ್ಣವು.

ಸ್ವಂತವಾಗಿ ಅವರು ಕವಿತೆ, ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ; ಕಾವ್ಯಾನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.
 ಆ ಕವಿತೆಯ ತಿಳಿ, ವಿಮರ್ಶೆಗಳ ಆಳ-ವಿಚಕ್ಷಣೆಗಳು ದೊಡ್ಡವು. ತೆಲುಗು, ಸಂಸ್ಕೃತ,
 ಪ್ರಾಕೃತ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಗೀತ, ಪ್ರಯೋಗ ಭಾಗ, ಕೊಳಲು - ವಯೊಲಿನ್ ವಾದನ
 ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ನಿಷ್ಣಾತರಾದವರು ಅವರು. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶುಚಿಶೀಲರು,
 ಉನ್ನತ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವರು, ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಮನೋಧರ್ಮವುಳ್ಳವರು.
 ವಿದ್ಯಾಸುಗಳಿಗೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸುಮುಖರಾಗಿ ಸಹಾಯಕರಾಗಿರುವವರು. ಅವರು
 ಆಂಧ್ರರೆಂದು ನಾವು, ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿರುವವರೆಂದು ಆಂಧ್ರರು ಅವರನ್ನು
 ಸನ್ಮಾನಗೊಳಿಸದೆ ಈವರೆಗೆ ತಡಮಾಡಿದಂತಾಗಿದೆ. ಈ ಲೋಪವನ್ನು ದೋಷವೆಂದೇ
 ಎಣಿಸಿ ತಾವು ಇದನ್ನು ಒಡನೆಯೇ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅವರು
 ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ, ಆಂಧ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರದೇಶ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರು. ಈ
 ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅಂಥವರನ್ನು ಮಾನ್ಯ
 ಮಾಡಿದರೆ ನಮ್ಮ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ನಿಜವಾದ ಒಂದು ಹಿರಿಮೆಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂಬಷ್ಟು

ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಪುನಃ ತಮ್ಮ ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುದಕ್ಕಾಗಿ ದಯವಿಟ್ಟು ಬೇಸರಗೊಳ್ಳದೆ ಇದನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಬೇಡುತ್ತೇನೆ.

162.

ಬೆಂಗಳೂರು, 9-9-1975

ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಮಾನ್ಯ ವಿದ್ಯಾಮಂತ್ರಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಸ್ವಾಮಿ ಅವರಿಗೆ : ನಮಃ.

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಲ್ಲಿ ಈಚೆಗೆ ತಾನೆ ಜೈನಾಲಜಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತಗಳ ಪ್ರಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ ನಿಯಮಿತರಾಗಿದ್ದ ಡಾ. ಎ.ಎನ್. ಉಪಾಧ್ಯೆ ಅವರು ವಯಸ್ಸಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ನಿವೃತ್ತರಾಗಲಿರುವರೆಂದು ಕೇಳಿ ತುಂಬ ವ್ಯಥೆಯಾಯಿತು. ಅಂಥ ವಿದ್ವಾಂಸರು ದೊರಕುವುದು ಕಷ್ಟ. ಅವರ ಯೋಗ್ಯತೆ, ಅನುಭವ, ಸಂಶೋಧನೆಯ ಸಾಧನೆ ಬಹುದೊಡ್ಡದು. ಅಖಿಲ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ವಿದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಅವರ ಕೀರ್ತಿ ಹರಡಿದೆ. ಖಚಿತವಾದ, ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಅವರದು. ಪ್ರಾಕೃತಗಳ ವ್ಯಾಸಂಗವೇ ನಮ್ಮಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಜೈನ-ಬೌದ್ಧ ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳೂ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿವೆ. ಅರ್ಥಮಾಗಧಿಯಲ್ಲೇ ಜೈನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಭಂಡಾರವೆಲ್ಲ ಇರುವುದು. ಪಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ದರ್ಶನಗಳೂ ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಇವೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀ ಮೊದಲಿಂದಲೂ ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಿರುವವರು ಅವರು. ಅಂಥವರ ಬೋಧನೆ ನಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಕಾಲ ನಡೆದಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಉಪಕಾರ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಪಭ್ರಂಶಗಳೆಂಬವೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವ್ಯಾಸಂಗವಾಗಬೇಕು. ಕೇವಲ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ನೇಮದ ಪಾಲನೆಗೋಸ್ಕರ ಅಂಥವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವುದು ಸರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗ ತಾನೆ ಆ ಭಾಷೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ನಮ್ಮ ಕೆಲವು ಯುವವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ, ಶ್ರದ್ಧೆ ತೆರೆದಂತಾಗಿದೆ. ಅವರು ಮೊದಲು ಕೊಲ್ಲಾಪುರದಲ್ಲಿ (ಬೊಂಬಾಯಿ ವಿ.ವಿ. ದಲ್ಲಿ), ಆಮೇಲೆ ಪೂನದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನಷ್ಟ ಅವರಿಗಲ್ಲ, ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ. ಯಾವುದಾದರೂ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಅವರ ವಿದ್ವತ್ತನ್ನು ನಮ್ಮವರು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿ ಅದನ್ನು ಉರ್ಜಿತಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇದನ್ನು ಅಧಿಕ ಪ್ರಸಂಗವೆಂದು ದಯವಿಟ್ಟು ಭಾವಿಸಬಾರದು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇನ್ನಾರೂ ಇಲ್ಲ, ಆ ಬಗೆಯ ನೆರವನ್ನು, ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುವವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ.

* ಆಗ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ವಿದ್ಯಾಮಂತ್ರಿ ಆಗಿದ್ದವರು.

My dear Chief Minister Saheb : I am enclosing a letter I have addressed today to our Education Minister, for the procedure requires me to address him as the proper person in this matter.

There is no one of the eminence of Dr. A.N. Upadhye in Karnataka with achievements of many kinds. He is one of the most conscientious scholars of Samskrt and Prakrt and he has achieved status equal to that of Doctors Belvalkar, Vaidya, H.D. Velankar etc. in Poona. I have met him and seen some part of his work. The services of a person so endowed and so directly engaged in the pursuit of studies in the Prakrts - language, literature and the Sastras contained in Jaina and Buddhist works and in secular works in Apabramsa - is not easily available. Some thing may kindly be done to retain his services for this part of the country.

Our students are just awakening to the richness of the material he is master of. Some of us were feeling happy that he was invited to the Mysore University at long last. Karnatak and Kannada language and letters are sure to be the beneficiaries. I do not know what the situation is and what exactly can be done. You would know how to arrange, i.e. provide for, such things. He will quietly go to Kolhapur which has been his residence for a long time and stay there working during the length of years still given to him in life. I only wish he was enabled to stay with us, to fertilise the minds of our young men in a very important branch of language and culture.

Kindly forgive me for encroaching upon your time and attention.

164.

Bangalore

Dear Sir : A few days back I sent a letter to Sri S.M. Yahya, Minister for Education in behalf of Padmasri R. Nagendra Rao and thought it might be possible for me to put in a personal word with you at some meeting at which you would be scheduled and if I could go there also. (I am myself not quite well and seek you personally). That has not materialised.

Sri Nagendra Rao is one of our best Actors and I have seen him on the stage from when I was a boy of 12 or 13. He has done Theatre, Cinema, Management and production, earned lakhs of Rs. but I hear today he is left with nothing. He has gone deaf : that also what I have learnt-from others. He has received felicitations for his Padmasri and Shawls in recognition of his services and regard from friends and fellow actors etc., but they can't buy him food or clothes or medicines in ailment. I don't suppose his children help him in anyway. In your largeness you have conferred State pensions on many of us. His case is really one of the most worth considering. He has got to do with someone who is ill and taken care of. If you could graciously see your way to grant him a monthly Pension it will be real help to a person who has devoted more than 60 years of his life. He is now nearly 80. It will be a real act of kindness.

Pray, forgive me, for writing this and in English. I thought the letter could be typed and sent on to you. Thanking you.

* ಆಗ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದರು.

Dear Shri Rungachary : Pray let me say a word in appreciation of your *Doddata* Programme on the night of the 14th January 57 at 9.30 PM. by the Bylahongala team.

Reception in Bangalore was good, even in my set. The cast and the balancing of the voices were satisfactory. The transmission was uniform in smoothness and strength of tone. Voices both male and 'female' (!) - and O, what a Dooti! - were clean, clear and distinguished. We cannot match or make it in these parts normally, for though both speak high and with an artificial voice, the tunes sung in the Karnataki modes are perhaps less soft and more slave to a too strict *tala* pattern. The Maharashtra type of voice-culture, I feel, makes the Bylahongala performers get that clean articulation at the highest levels and at all points of rally. Even the prose-dialogue, for all its conventional phrasing and content, was in rhythm and flexible. I really felt that we could hope for a modern opera on these lines-if only we had a composer inventive and sensitive enough to thrill to it. Not in our Bayalata nor in our Yakshagana is this realisable.

The team got away with the harmonium, but it was not a bad accompaniment since it did not obtrude. I wish I was able to hear the play with the instruments used before the advent of the harmonium. The songs and the raga elaboration were strongly flavoured by the Mahratti style which is natural in those parts. The song-mode itself belongs, if I am right, to the first and the second decades of this century.

Is not the theme more *Krishna-Koravanji* than *Krishna-Parijata*? Poor Satyabhama seems to have been kept waiting

for the duration of nine avataras. Or, likely, the time of these Gods is of a different dimension! I admired the naivety of the talk between the hero and the heroine which could compass also the fidelity, the pride and the punishment. The handling is typical of the folk form. I have heard that the artists take hours doing it and that the audience enjoys it immensely.

Did Shri Moharray speak from a script? He seemed so uncertain. And did the friend who introduced the play introduced all the characters with their voice signatures? It was fine doing.

One thing struck me finally. A whole culture functions in these shows, between the artist and the audience the communication is complete and the whole mind is kept engaged. For the mythos is shared between the two. Is there any hope of it with a modern theme? – I wonder.

Our artists seek an audience even as our audiences seem to wait for their artists. Meanwhile, all that we can do is just patiently to - hope; and trust providence, I suppose.

* ಆಗ ಧಾರವಾಡ ಆಕಾಶವಾಣಿ ಕೇಂದ್ರದ ಸಹಾಯಕ ನಿರ್ದೇಶಕರು.

■

ಶ್ರೀಮತಿ ಮೀರಾ ಮಜುಂದಾರ್* ಅವರಿಗೆ

166.

Bangalore, 27-1-1973

Madame : Panje Mangesh Rao, BA, LT, was one of the leaders and founding fathers of the Renaissance movement in Kannada in South Canara. He was a poet, scholar and critic and was Circle Inspector of Schools: both in Coorg and S.K. His is the most respected name in these parts.

His centenary year falls between 23rd Feb 73 to 74. I wish the A.I.R. here arranged for atleast an hour's programme in honour of the event. The country will very deeply appreciate it.

He has 3 sons and 2 daughters. 1st one was a Senior Engineer in Tatanagar and is now in Poona; the 2nd was Legal Remembrancer in Old Hyderabad; the 3rd is (Retd) Director of Sugar Technology at Lucknow etc. now resides in Bangalore.

They may be invited for reminiscences and the last one Sri Rama Rao Panje, M.Sc., can render all the songs written by his father. The daughters, one in Bombay now, the other at Hyderabad, could aid him. The songs themselves are beautiful. There are quite a few who can speak about Panje. D.V. Gundappa, Masti Venkatesh Iyengar, Karanth, D.R. Bendre, T.T.Sharma, Nittoor knew him very well. Dr. V.K. Gokak, Dr. D. Javare Gowda could be approached for contribution. They are great names for any programme.

We shall all be happy if you could get up and arrange a broadcast on 23rd Feb. coming.

Smt. Lalita Ubhyakar, Tara, Indira, Sarojadevi and LG Sumitra of your own Station could be got for rendering a few things.

Kindly see your way to getting this done. Thanking you.

167.

Bangalore, 22-5-1973

Madame : A copy of the letter I have sent to the Chairman, Sangit Natak Akademi, in behalf of Sri H.K. Seshagiri Rao may be sent to you to indicate some line of action.

Mr. Rao is above 74 years of age but is strong and competent. His fingers on the Leg Harmonium are some of

the finest I have heard in any part of India, particularly as they play the Stage Music. He is perhaps the only survivor of the Ratnavali Theatrical Co. (Sri A.V. Varadachar's Co.) who could render for us stage music of the first 25 years of this century.

I shall be thankful if you will use him to get a good few of the songs and bits of verse for our 'archives'. They are sure to be a valuable record of an age which is almost past for soon there will not be any one who could call such things back to memory. A.V. Varadachar passed away in 1926; so was Veena Seshanna - both the most gifted men in their different fields - and there is no record of their music or type of playing and singing. When Institutions like A.I.R. and the Akademies are with us it is best to help preserve them. Bits of Drama can also be preserved.

Pray permit me to commend Sri Rao's case to you. When long after R.T.Co. was dissolved and the local Amateur Dramatic Asscn. was playing its plays, Sri B.N. Srinath - I think still in the A.I.R. today - was trained by him and a few records for the Columbia Gramophone were made by him with Rao's help. He and the Principal of the B.M.S. Women's College, Sri B.M.Krishna, will be able to vouch for the quality of this person. Thanking you.

* ಆಕಾಶವಾಣಿ ಬೆಂಗಳೂರು ಕೇಂದ್ರದ ನಿರ್ದೇಶಕರು.

ಎಂ. ಎಸ್. ನಟರಾಜ್ ಅವರಿಗೆ

168.

Honavar, 3-10-1968

My Dear Nataraj : I hear that enquiries are being made about Sri Paramayya Hasyagar, an Yakshagana artist of Karki

about the Akademi Award this year. Even when Mudakani was honoured, his name should have been considered. Certainly very much before the next man's who is a highly talented artist no doubt but is a romantic stylist in acting. I shall not go into the injustice of the neglect of Hasyagar so far and long.

He is one of the finest artists I have met here. And as a person some of you deserve to meet him. He is so vital and human. But the worry is you come whenever you like, are led by local reports and go away. I wish you had called at Honavar both times you came here. After all, if nothing else, I am here and you could have given me a look up. That, apart.

Sri Hasyagar is most essentially an imaginative and gifted person. He is past 83 but still hale and hardy: when once he begins to tap the ground and move on the stage with costume on, the scene is his and you are his. Give yourself a chance of meeting him.

I wish he was called out to Bangalore to give an interview and peeps into the ancient art. Technically he is one of the most finished and accomplished. Karanth knows him. I saw him do Karna last year. I have seen his reactions in Dasaratha, Rukmangada and Kichaka. It is virile, clean, clear like the water of the mountain tarns. No one need recommend him. But he is proud and will not ask; nor push himself forward.

I wish you did something at least this year. It is overdue*: Even the AIR should think of him.

I hope you are well.

I am in B'lore between 12th Oct and 5th Nov. and if you give me a look up we shall talk about it if you care. My Compliments to ANK.

* 1969ರಲ್ಲಿ ವರಮಯ್ಯ ಹಾಸ್ಯಾಕಾರರಿಗೆ ರಾಜ್ಯಪತ್ರಕ್ಕೆ ನೀಡಿ ಗೌರವಿಸಲಾಯಿತು.

■

V. The Editor, 'Social Welfare', Bombay ಅವರಿಗೆ

169.

Mysore, 29-1-1947

Sir : Please permit me to say a word or two on a notice of my part in a brochure entitled 'Juvenile Literature in India' appearing in your issue of the 10th January. If Dr. Iyengar* had cared to notice the title of my article he would see there the presence of 'Education' in addition to 'Literature'. It would have saved him much excitement about what he called my irrelevance and worse; and saved your readers from his battery of jibe and ill grace. The editor of the brochure was free of course to cut out the first few pages of my note to bring it into conformity with the other items. That not only; she could have entrusted the work to Dr. Iyengar himself. He is a ready authority on things second-hand. I write from conditions prevailing right about me and have no need to cram. Himself a retailer of other people's ideas and criticism, he cannot believe that author could write from experience. Terms like pretension, pomp, excrescence, scream are ever his purveyance, and his performance before now have established him in the line. Others can be only bad second if they tried. It is ugly to answer scurrility. But I owe it to myself and to your readers in that the right of fair comment is exceeded in the review under reference.

* ಆ ಸಂಕಲನದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಎ.ಸಿ.ಎ. ಅವರ ಒಂದು ಲೇಖನ (Juvenile Literature and Education in Kannada) ಕುರಿತು ಡಾ. ಕೆ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಅವರು ಈ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಮಸ್ತಕಾವಲೋಕನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದ ಟೀಕೆಗೆ ಎ.ಸಿ.ಎ. ಅವರ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿದೆ ಈ ಪತ್ರ.

The Editor, The Hindu, Madras ಅವರಿಗೆ

170.

Bangalore, 8-5-

Dear Sir : I thank The Hindu for its courtesy and the latitude of space it extends to me.

But pray let me just request whoever cuts and dresses up my reviews to let my sentences be. I see whole bits of paragraphs are lopped. One perhaps must swallow that. Though even there I wonder why I should take all that trouble to work up a full note.

I know how difficult it is to correct and shape another's composition. All credit therefore, to those who, in an Editorial Department like yours, are put to it. The Hindu has standard which it deserves to keep. But in a signed review the writer to whom you entrust the work may kindly be permitted the use of his own voice and ways. Let me be convicted for my sins. I shouldn't be asking too much?

Eg., I could not pass the 2nd sentence in the 2nd para as printed: the adolescent is a class and takes a *do*; and, 'fully to (become) adult' was my meaning. *To adult* is striking: And, 'adulted' is in use.

Further down, in the same para towards the end, my pronoun is altered to 'Wife's. No. It is *her*: for, the woman does not know that her lover is the son of her keeper. To change it into *wife's* would hurt a fact.

I wrote 'company-farming': *a* is no error for *o*. He worked the company as a farmer works a farm.

Camaraderie is desperate permission from the Oxford Dictionary.

But I have met the use of comraderie and not only with *Y*. To me the form preferred, even if correct, sounds phoney. The German *K* would not be more.

Then, in the 2nd column last para, I meant to keep 'the kept women and the prostitutes' distinct; - the novel is full of them. The kept woman is as tame as a wife to many of these people. The other is a free citizen having obtained the freedom of cities and whole regions! The concluding sentence in the para must have maddened my friend; he has radically altered it to plurals: to establish his '*are*' poison. I know mine was clumsy - doing but my sentence has relevance for meaning at 3 levels: its class; its details of quality and itself in effect.

I would never, in the 3rd para 2nd column put in 'to be seen caricature etc.': "to seem caricatures" was my word. And so on.....

Please let me not weary you with further moan or argument and seem ungracious to a kind friend who desired to do his best for an erring scribbler.

171.

Bangalore, Sept. 1959

Dear Sir : There is talk of Central intervention in Kerala affairs. It will be a bad precedent and one looks ahead only to a period of political confusion and strife all over the land if that happened. Some Communist leaders actually threaten

to release it. This is playing politics with public welfare. The community as a whole is bound to suffer.

The best course just now would be to make a more effective use of the provisions for the appointment - by transfer - of All India Civil and other service men in all States to key places like those of the Chief Secretary, the Inspector General of Police, the Public Service Commissioner and the Chief Justices of the High Courts. They must invariably be occupied by tried senior men of that rank belonging to regions other than the particular States. A new place deserves to be created in each State to coordinate the work of Departments like Cooperation, Agriculture, Industry, Irrigation and Power and Community Development. Large monies are involved in this field and they need to be properly spent for general benefit. The Union Govt., one hopes, knows how much money goes under, without notices or control and how much deception-self and other - behind it. The Politics use grab tactics, the administrators lack faith and the people are not really being served. Larger spending statistics are not equivalent to work. As soon as many aid is withdrawn all this vanishes into thin air. When maximum and helpful cooperation with State Governments is enjoined on these officers, and loyalty to India and the spirit of the Constitution are continuously attended to, abuse of power and influence by Ministers and other Politicians in administrative and other matters can be avoided.

No doubt, the Legislators and other influential politicians will set up a yell. The older among them cannot forget or forgive the former ICS men who ruled them and some may be afraid of every increase in the power of what they call the Bureaucracy. Yet all Governments certainly need Bureaus for

efficient administration, for they constitute the machinery of administration. It can be controlled by the Union Home Department with the aid of the ever alert and privileged criticism of the Parliament. Abuse of Power could be set right here more quickly and directly through disciplinary action than when springs of civic and public life are poisoned by politicians of all hues at all levels. And a State need not live in dread of its own servants!

An arrangement like this prevailing in all States uniformly will free the Union Government from accusations of prejudice and partiality while it will insure the satisfactory working out of the larger purposes of progress and development.

Meanwhile negotiations between Government and the Opposition parties in Kerala must be required from the Centre; a Commission may be set up to inquire into any misconduct of the Party in Power and such a privilege should always be extended in all States where calls for such inquiry are justified; tribunal may be set up to inquire into the excesses both of the Government and the Oppositionists presided over by independent Judges coming from elsewhere; and, finally, the Education Bill may be held over from being implemented for a calmer time.

■

The Editor, 'Economist', London ಅವರಿಗೆ

172.

Bangalore, June 1963

Sir : Your Indian correspondents are not serving you truth. A few recent notes and comments appearing in your columns also produce the impression that our situation is not being

correctly presented. This hurts our fair name and our interests. About the end of March your Calcutta correspondent made a tendentious - an almost vicious-analysis of our budgetary and financial position so as to be able to conclude : 'The overall picture that emerges of a country floundering amidst economic maladies, and Politically increasingly disillusioned - does not suggest that India can play any vigorous role on the International Stage in the next 12 months - to look no further ahead.' Meaning: that India is almost collapsing and that politicians in Europe and America need not be mindful of anything India says or does. The world may spare itself too much anxiety in this regard.

In your issue of 28th April, an Indian correspondent reads motives into Nehru's talk and action which does no justice to one who has had to carry on amidst the most trying circumstances. The Communication (on P.993) is tissue of half-truths and wrong indications. The outside world must understand and that the alternative to Nehru may well be worse-i.e. weaker and more unstable governments in the country, and can easily be strife and confusion. For, a battle-royal will ensue between rich and powerful right-wingers, if not even reactionaries, who are dispossessed and feel frustrated and the left wing parties not all of them tame or lovers of the constitutional methods. And its consequences on the minorities will be fateful. Because of less liberal or democratic traditions, both will seek fundamentally to modify the Constitution. One of them has not reconciled itself to the partition of India at all and the other may not care if the pass gets sold to a foreign power. Neither party loves the western powers; for neither the past nor the present policies of those.... is reassuring to them for any hangover from the past seems to them a sinister type of control

and direction. One is positively hostile to our continuing membership of the Commonwealth. Many have lost faith in a United Nations Organisation where powers pursue reckless policies spiting each other in sheer cussedness and along limits hostile to India's interests. Only the patience, the courage and yes, the Idealism of Nehru and his trust in the methods of peace keeps our International loyalties going. He is called woolly and weak-kneed for his pains. The other explanation for it that the service of these nations to the U.N.O. is the least but their concern and ends self based on fear and suspicion. To bank on Mr. John Mathai's or take opinions from the richer and industrial classes on industrial policies will be doing things wisely. The real Indian opinion is aware of the difficulty and still patient with inside and outside mischief and will not lay violent hands on it if it can still be made to see reason and learn to play the game squarely. The courtesies shown by the administration and the provisions in the Constitution are being abused by some elements. Hampering production, impeding investment, working up prices and the cost of living, creating social and industrial unrest, and otherwise exploiting the misery of the people for personal or party profit are not exactly angel ways of service to the land. The govt. can use powers to make some of them sing a different tune; but an infant democracy like ours needs to be trained patiently even if for sometimes goodness be mistaken for weakness. America and England and the Security Council led by them have not cared to understand the Indian side of the Kashmir issue. Feeling is bitter that Britain whose parting gift to India was its partition of the land is now taking sides against it. Many are sore that Nehru offered a plebescite to Kashmir when it was ours by legal right and by the State's own petition and when he held back the soldiers from pressing a military

advantage which had been gained at great sacrifice of men, money and effort. Men are sore that Kashmir was retained for the Department of External Affairs when it deserved to be in the hands of the State's Ministry. This point is so little considered or understood outside India. India is slandered even for real forbearance and generosity and the other side is backed politically and in the Press by powerful interests. This cannot bring India and Pakistan together in friendliness; nor will it provoke good relations between us and the other nations. Or, is it the desire of these nations that both of us should be steeped and lost in our quarrels that they might merrily profit by our strife and supply both of us military aid? A plebescite in the other states - even in Junagad - which have acceded to India - the point which - was it Mr. Warren Austin who said it? - did not produce a different result. Any friendly method of ascertaining the popular will in those states even by the U.N.O. would show this if tried.

To call Nehru an appeaser and analyse his attitude to China as influenced by subconscious hopes and yearnings is unworthy. China is a sister nation with whom we have a tradition of friendship for 1000's of years. We have to live with the Chinese as neighbours. Nehru has had to choose against erstwhile friends. Expediency, you may say, and opportunism. It is neither; it is a question of principle : A De Facto power cannot be wished away ; can the USSR be wished away? For 20 years that was tried; it is dangerous to isolate a sensitive young power which has established its authority over a whole continent now asks for no more than the recognition of its first stage that such a cause will just now be inconvenient to some powers does not make that position of America gracious or tight. Spain is informally accepted. Enemy States like West Germany, Japan and Italy have extended to their favours. Israel is rushed into

being a sovereign State overnight and is granted International Status. Is it principle or expediency which is at the root of policies like these?

Your correspondent speaks of gratitude. Even last week Nehru expressed it to America handsomely and first. For language and temper have been used freely in the American Press and on the floor its Congress against India for failing to follow other leads. It must have been trying for Nehru to control himself against the violence and the mounting extravagance of Pressure campaigns. India needs food and has possibly asked for it of a nation which has it in abundance. The approach is not for alms but for a loan on easy terms. India could with some difficulty arrange payment from her sterling balances; and other earnings that will take away money from other urgent priorities and involve embarrassment if not even hardship on others. The whole western world including the great USSR have not felt it beneath their dignity to ask for American loans. Many proud nations have lived on lavish and so given for decades on and possibly America itself can survive its propriety only by lending lavishly and not asking the loans back again. If America raises controversies about grant Vs. loan - they are its affair. Those who are tired of the woolliness of Nehru or his preference for the general and the abstract close eyes to, for so much developmental enterprise sponsored and put through by him and the other achievements of his Govt. They also fail to understand a voice and attitude which call for the larger decencies of public life, national and international. To the hard headed realists who always succeed in keeping the world as..*

* ಕೊನೆಯ ಕೆಲವು ಸಾಲು ದೊರೆತಿಲ್ಲ, ಅಪೂರ್ಣ.

The Editor, 'Times of India', Bombay ಅವರಿಗೆ

173.

Bangalore, 5-2-1968

Dear Sir : The Popular Prakashan has sent me a copy of your notice of my (book) *Pampa Mahakavi*.

If this be all I should despair of all intelligence in a paper of your standing.

The reviewer does not seem to know Kannada or Pampa and has not read a single page of the book which the National Book Trust, India, passed for acceptance.

The minimum that a reviewer might do is to say why he/she deems it a translation of two great poems of a writer whom he deems greatest.

It is not all that. The conning of the chapter titles should have entitled the person of the nature of the work.

I am sorry I have had to write this to such an esteemed paper.

■

ಸಂಪಾದಕರು, 'ಪ್ರಜಾವಾಣಿ' ದೈನಿಕ, ಬೆಂಗಳೂರು ಅವರಿಗೆ

174.

ಬೆಂಗಳೂರು, 1974

ಮಾನ್ಯರೇ : ಹಣದ ಚಲಾವಣೆಯನ್ನು ಕುರಿತು 100 ರೂ. ನೋಟುಗಳ ಅನಾಣ್ಯೀಕರಣ ಆಗಲಿದೆ ಎಂಬಂಶದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಳವಳ ಉಂಟಾಗಿದೆ. ಎಂಬತ್ತು-ಎಂಬತ್ತೈದು ರೂ.ಗಳಿಗೆ ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳ ನೋಟುಗಳನ್ನು ಮಾರುತ್ತಿರುವುದು ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅವನ್ನು ಅನಾಣ್ಯೀಕರಣ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹಣಕಾಸಿನ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರಂತೆ.

Demonetise ಎಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿಯೇ ಜನಕ್ಕೆ ಭೀತಿ ಬಂದಿದೆ. ಆ ಮಾತನ್ನು ಬಳಸಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅದರ ಬೆಲೆಯನ್ನೇನೂ ಕಡಮೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲ. 'ನೂರು ರೂಪಾಯಿ

ನೋಟಿನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಲೇಬೇಕು, ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ದಿನದೊಳಗಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಹಳೆಯ ನೋಟುಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಅದೇ ಮೌಲ್ಯದ ಹೊಸ ನೋಟುಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇವೆ, ಉಳ್ಳವರು ಯಾರೂ ನಷ್ಟ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಈಗ ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಹಳೆ ನೋಟುಗಳು ಚಲಾವಣೆಯಿಂದ ಹೋಗುತ್ತವೆ ಅಷ್ಟೇ; ಎಂದರೆ, ಅವಕ್ಕೆ ಬೆಲೆ ಇಲ್ಲವಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದರಾಯಿತು. ಹೊಸದಾಗಿ ಚಲಾವಣೆಗೆ ತಂದ ನೋಟುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿ ಬೆಲೆ ಎಂದು ಜನತೆಗೆ ಗೊತ್ತಾದರಾಯಿತು. ಹಳೆಯ ನೋಟುಗಳಿಗೆ ಬದಲು ಹೊಸ ನೋಟುಗಳು. ಆಗ ಸುಳ್ಳು ನೋಟು, ಕಳ್ಳ ನೋಟು ಎಲ್ಲ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಯಾರು ಯಾರು ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಲೆಕ್ಕವಿಡದೆ ದಾಸ್ತಾನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೋ ಅವರು ಇಂಥವರು ಎಂದೂ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರು ವರಮಾನ ತೆರಿಗೆ ತೆರುತ್ತಿದ್ದಾರೆಯೆ, ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿನ ನೋಟುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರು? - ಎಂದು ಕೂಡ ಅವರನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಿಲ್ಲ. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ವಿಷಯ ಅದು. ಅನೇಕ ಜನ ಲಂಚ-ರುಷುವತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವರು 100, 500, 1000ದ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟು ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ದಾಸ್ತಾನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಂಥವರು, ಇಷ್ಟಿಷ್ಟರವರೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಅವಕಾಶದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ರತ್ನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಂಡದ್ದಕ್ಕೆ ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ರೆಜಿಸ್ಟ್ರ್ ಮಾಡಿಸಬೇಕು, ಕೊಟ್ಟ-ಸಂದ ರಶೀತಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಅಷ್ಟು ಜನ ಮಾತ್ರ ಲೆಕ್ಕ ಇಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು.

1972ರಲ್ಲಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು 4932 ಕೋಟಿ ರೂ. ಚಿಲ್ಲರೆ ನೋಟು ಸಂಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದವು. 1 ರೂ. ದು 277 ಕೋಟಿ (5.6%), 2 ರೂ. ದು 66 ಕೋಟಿ (1.3%), 5 ರೂ.ನವು ಸು. 355 ಕೋಟಿ (6.6%). ಈ ಮೂರೂ ಸೇರಿ 13.5% ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 10 ರೂ.ನೋಟು 172.5 ಕೋಟಿ (34.7%), ನೂರು ರೂ.ನವು 2482 ಕೋಟಿ (50.3%). ಎಂದರೆ ಒಟ್ಟು ಚಲಾವಣೆಯ 85% ಭಾಗ 10 ರೂ. ಹಾಗೂ 100 ರೂಪಾಯಿನ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಇನ್ನು ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನವು ಎಲ್ಲ ಸೇರಿ 1.4%. ಚಿಲ್ಲರೆ ನಾಣ್ಯ 148 ಕೋಟಿ ರೂ. ಗಳಿವೆ. ಎಂದರೆ 56 ಕೋಟಿ ಜನದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಜನ 100 ರೂ. ನೋಟುಗಳನ್ನು ಬಳಸಬಲ್ಲರು, 10 ರೂಪಾಯನ್ನೇ ಉಂಡೆಯಾಗಿ ಖರ್ಚುಮಾಡಬಲ್ಲವರು? - ಎಂಬುದನ್ನು ಜನ ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಬೇಕು. 56 ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 50 ಕೋಟಿ ಮಂದಿ ಜನಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟು ನೋಟುಗಳ ಮೊತ್ತ ದೊರೆಯುವ ಕಾಗದದ ಹಣ 13.5% ಮಾತ್ರ. ದೊಡ್ಡ ನೋಟುಗಳ ಸ್ವಾಮ್ಯ ಶ್ರೀಮಂತರದು. ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ತೆರುವುದೂ ಕೊಡುವುದೂ ಇವೇ ನೋಟುಗಳ ಮೂಲಕ. ನೋಟುಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಸಣ್ಣ ನಾಣ್ಯ, ಚಿಲ್ಲರೆ ಹಣ ಸಿಕ್ಕದೆ ಜನ ಪೇಚಾಡುತ್ತಾರೆ. ಚೆಕ್ ಮೂಲಕ ಸುಮಾರು ಅರ್ಧ ಮಂದಿ ದೊಡ್ಡ ವರ್ತಕರು, ಡಾಕ್ಟರುಗಳು, ಲಾಯರುಗಳು, ಅಂಗಡಿಗಳವರು ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಕೈ ಬೆಚ್ಚಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಹೊರತೂ ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡದವರೂ ಹಾಗೇ. 10 ರೂ. ರುಸುಮು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು 5ಕ್ಕೆ ರಶೀದಿ ಕೊಡುವ ಮಂದಿಯೂ ಹಲವರು. ಸರ್ಕಾರದವರಿಗೆ, ರಾಜಕೀಯ ಪುಢಾರಿಗಳಿಗೆ ಧೈರ್ಯ

ಬೇಕು ಮಾತ್ರ. ಅವರ ರಹಸ್ಯ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಡೆದರೆ ಮಾತ್ರ ಇದನ್ನು ಆಗಗೊಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ 5,000 ಕೋಟಿ ರೂ. ಚಲಾವಣೆ 56 ಕೋಟಿ ಜನವುಳ್ಳ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಮೊತ್ತದ ಹಣವಲ್ಲ. ತಲಾ 100 ರೂ. ಆಗದು. ವರ್ಷಕ್ಕೆ 2 ರೂ. 3 ರೂ. ಕೆಲಸ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತದೆಂದು ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡಿದರೆ, ತಲಾ 400 ಬಳಕೆ ಆಯಿತು. ಎಂದರೆ ತಿಂಗಳಿಗೆ 30-35 ರೂ. ದಿನಕ್ಕೆ 1 ರೂ. ಬಳಕೆಯಿಲ್ಲ. ಒಂದು ನಾಯಿ ಖರ್ಚಿಲ್ಲ. ಒಂದು ರೂಪಾಯಿಗೆ ಇಂದು ಏನು ಬರುತ್ತದೆ? ಒಂದು ಕಿಲೋ ಅಕ್ಕಿ ಕೂಡಾ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಮನಗಂಡರೆ, ಹಣದುಬ್ಬರ ಮುಂತಾದ್ದನ್ನು ಅತಿ ಮಾಡಿ ಅಬ್ಬರಿಸುವುದು ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಂಪಾದಕರು, 'ಕನ್ನಡ ನುಡಿ', ಬೆಂಗಳೂರು ಅವರಿಗೆ

175.

ಬೆಂಗಳೂರು, 3-11-1976

ಮಾನ್ಯರಿಗೆ : ವಂದನೆಗಳು. ನವೆಂಬರ್ 1976ರ ಸಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ IBH ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ - ನಾನು ಸಂಪಾದಕನಾಗಿರುವ - 'ಯಕ್ಷಗಾನ'ವನ್ನು ಕುರಿತ ಗ್ರಂಥದ ಸಮಾಲೋಚನೆಯಿದೆ. ಮೂರು ಲೇಖನಗಳು ಕೈಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ವರ್ಷಗಳ ಅಂತರ ಹಿಡಿಯಿತು. ಅದನ್ನು ಅಚ್ಚು ಮಾಡಲು ಇನ್ನಷ್ಟು ಕಾಲ ಹಿಡಿಯಿತು. ನಮ್ಮದು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಕೆಲವು ಲೇಖಕರನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಯಾರು ಕಡೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೋ ಅವರಿಂದ ಬರಸಿ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬಲ್ಲ ಭಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿರುವ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಬರಸುವ ಭಾಗ್ಯ ನಮ್ಮದಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮತಿ ಇನಾಮದಾರರು ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಿದ್ದವರೆಂದು ನನಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಸ್ತ್ರೀಲೇಖಕಿಯರು ಕೆಲವು ಮಂದಿಯಾದರೂ ನಮ್ಮ ಮಾಲೆಗೆ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಕೊಂಡದ್ದರಿಂದಲೂ ಕೆಲವರಿಂದ ಲೇಖನ ತರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಎರಡನೆಯ ಲೇಖನ ಹೊನ್ನಾವರದ ಬಳಿಯ ಹಾಸ್ಯಗಾರರ ಮನೆಯವರದು; ಅವರು ಸ್ವತಃ ಪ್ರಯೋಗತಜ್ಞರಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿರುವವರೂ ಎಂ.ಎ. ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿರುವವರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿನ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಂಡವರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದೆ. ಕಾರಂತರು ಬರೆದುದನ್ನು ಅವರು ಹಿಡಿದು ನುಡಿಯಬಲ್ಲರು. ಪಾರ್ತಿ ಸುಬ್ಬನ ಕಥೆಗೂ ತೆಂಕು ತಿಟ್ಟಿನ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಗೂ ಅವರು ಹೊಸಬರೇನಲ್ಲ.

ಬಡಗು, ತೆಂಕು, ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸಂಪ್ರದಾಯ - ಈ ವಾದಗಳು ಬಹುದಿನಗಳಿಂದ ಇವೆ. ನಾನು ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡಲು ಶಕ್ತನಲ್ಲ. ಈ ವಿಮರ್ಶಾ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಆಯಾ ಲೇಖಕರಿಗೆ ಕಳಿಸಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಉತ್ತರವೇನಾದರೂ ಇದ್ದಾಗ - ಈಗಲೇ ಬರೆಯುವ ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಬರೆಯಲಿ;

ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಮುಂದಿನ ಸಲ ಈ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟವಾಗುವಾಗ - ಪ್ರಕಾಶಕರೂ ಲೇಖನಕಾರರೂ ಲೇಖನಗಳಿಗೆ ತಿದ್ದುಪಡಿಯೂ, ಸಮಜಾಯಿಷಿಯೂ ಇದ್ದರೆ ಆಗ ಅಚ್ಚು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆಗ್ಗೆ ನಾನು ಸಂಪಾದಕನಾಗಿರುತ್ತೇನೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ನನಗಿಲ್ಲ. ಆಗಿನ ಸಂಪಾದಕರ ಪಾಲಿಗೆ ಬರುವ ಪಾಡು ಅದು. ಲೇಖನಗಳಿಗೆ ಜವಾಬ್ದಾರರು ಲೇಖಕರು: ಪರಂಪರೆ ಒಂದು ಲೇಖನ ಮಾಲೆ. ಆ ನಡುವೆ ತಲೆ ಹಾಕಲು ನನಗೆ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ: ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ. ನಾನು ಈವರೆಗೆ ಯಕ್ಷಗಾನ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ - ನಮ್ಮ ಇತರ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ - ಎಷ್ಟು ಕಸರೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಹೊನ್ನಾವರದ ಕಡೆಯವರಾದರೆ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯದೇ. ಅಲ್ಲಿನ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇಬ್ಬರು ಮೂವರು ವಾಗ್ವಾದಗಳನ್ನು ನಡಸಿರುವುದನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. ಅವಕ್ಕೆಲ್ಲ ನಾನು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಭಂದಸ್ಸು, ತಾಳ ಈ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಚರ್ಚೆಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಕಡೆ ಮತಗಳು, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಕುರಿತು ಉಗ್ರವಾದ ನುಡಿಗಳು, ಪಕ್ಷಪಾತದ ಆಪಾದನೆಗಳು ಬಂದಿವೆ. ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ತಜ್ಞರೆಂಬವರು ಬರೆಯಲಿ. ಲೋಕಸೃಷ್ಟಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೂರು ವಾದಗಳಿವೆ, ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕೊಡದಂತೆ. ಭಗವಂತನೆಂಬವನಿದ್ದಾನೆಯೆ? ಅದಕ್ಕೆ ಅ/ಲಿಂಗಭಿನ್ನತೆ ಇದೆಯೆ? - ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಾದಗಳಿವೆ. ಅವರವರ ದರ್ಶನ. ಯಕ್ಷಗಾನಕ್ಕೂ ಇದೇ ಸರಿಯಾದ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಇದೇ ಸರಿ ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದುದನ್ನು ನಾನು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಪಾರ್ತಿ ಸುಬ್ಬನ ಸಂಬಂಧವಾಗಿಯಂತೂ ರಾಮಾಯಣ - ಮಹಾಭಾರತಗಳೇ ವಾಗ್ವಿಲಾಸವಾಗಿ ನಡೆದಿವೆ. ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮಾವರ(ಅಜಪುರ)ದವನೇ, ಕೆಳಸೀಮೆಯವನೇ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳೂ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇವನ್ನು ಬರೆಯುವವರೆಲ್ಲ ಬರೆಯಲಿ, ಇದು ಒಂದು ಮಾತ್ರ ಸರಿ ಎಂದು ಕಡೆಯ ನಿರ್ಣಯ - ಭೌತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ (!), ಗಣಿತದಲ್ಲಿ (!) ಆಗುವಂತೆಯಾದರೂ - ಆಗುವವರೆಗೂ ಈ ವಿವೇಚನೆ, ಆಕ್ಷೇಪಣೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ದಯಮಾಡಿ ಇದನ್ನು ನನ್ನ ಪ್ರಕಾಶಕರ ಪರವಾಗಿ ಅಚ್ಚು ಮಾಡುವ ಕೃಪೆ ತೋರಬೇಕೆಂದು ಬೇಡುತ್ತೇನೆ.

■

ಪತ್ರ ಪಡೆದ ಕೆಲವರ ಕಿರು ಪರಿಚಯ*

1. ಕೆ. ವೆಂಕಟಪ್ಪ (1887-1962) : ಕರ್ನಾಟಕದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಚಿತ್ರಕಲಾವಿದ. ವರ್ಣಶಿಲ್ಪಿ, ವರ್ಸಿಬ್ರೌನ್ ಮತ್ತು ಅಬನೀಂದ್ರನಾಥ ಟಾಗೋರರಲ್ಲಿ ಕಲಾಶಿಕ್ಷಣ. ನಂದಲಾಲ್ ಒಸು, ಗಗನೇಂದ್ರನಾಥ ಟಾಗೋರರೊಂದಿಗೆ ಚಿತ್ರ ಸಂಯೋಜನೆ. ಅವರ ವರ್ಣಚಿತ್ರ, ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪ, ರೇಖಾಚಿತ್ರ ಕಲಾಕೃತಿಗಳು ಅಹಮದಾಬಾದ್‌ನಲ್ಲಿ, ಮೈಸೂರಿನ ಆರ್ಟ್‌ಗ್ಯಾಲರಿ ಹಾಗೂ ಅರಮನೆಗಳಲ್ಲಿ, ಅವರ ಸೋದರಳಿಯ ಶ್ರೀ ರಾಮರಾಜುರಲ್ಲಿ, ಅವರದೇ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ಬೆಂಗಳೂರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿರುವ ಆರ್ಟ್ ಗ್ಯಾಲರಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಮಂದಿ ಖಾಸಗಿ ಸಂಗ್ರಾಹಕರಲ್ಲಿವೆ. ವೀಣೆ ಶೇಷಣ್ಣನವರಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯವೃತ್ತಿ ನಡೆಸಿದ್ದ ಅವರು ಪರಿಣತ ವೈಣಿಕ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಸಂಗೀತಜ್ಞರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಕೇಂದ್ರ ಲಲಿತ ಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಫೆಲೋಷಿಪ್ ಗೌರವ ಅವರದು.
2. ಡಿ.ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ (1887-1975) : ಕನ್ನಡದ ಧೀಮಂತ ಸಾಹಿತಿ ಮತ್ತು ಆದ್ಯ ಪತ್ರಕರ್ತರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು. ಹಲವು ಇಂಗ್ಲಿಷ್-ಕನ್ನಡ ಪತ್ರಿಕೆ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದವರು. ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರಸಭೆ, ಮೈಸೂರು ನ್ಯಾಯವಿಧಾಯಕ ಸಭೆಗಳ ಸದಸ್ಯರು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷ; ಗೋಖಲೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ವಿಚಾರ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಂಸ್ಥಾಪಕ. ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹಲವು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು 50ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೃತಿಗಳ ಕರ್ತೃ. ಮಡಿಕೇರಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷ. ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಮತ್ತು ಪದ್ಮಭೂಷಣ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳಿಗೆ ಭಾಜನರು. ಮೈಸೂರು ವಿ.ವಿ.ದ ಗೌರವ ಡಿ.ಲಿಟ್‌ಗೆ ಪಾತ್ರರು.
4. ಎ.ಎನ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ (1890-1980) : ಹಿರಿಯ ವೈಯಾಕರಣಿ ಮತ್ತು ಭಾಷಾವಿಜ್ಞಾನಿ. ಖ್ಯಾತ ಐತಿಹಾಸಿಕ ನಾಟಕಗಳ ಕರ್ತೃ 'ಸಂಸ'ರ (ಸ್ವಾಮಿ ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ಅಯ್ಯರ್) ಅಣ್ಣ. ಲಂಡನ್ನಿನ ಸ್ಕೂಲ್ ಆಫ್ ಓರಿಯಂಟಲ್ ಸ್ಟಡೀಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಭಾಷಾವಿಜ್ಞಾನಿ ಆರ್.ಎಲ್. ಟರ್ನರ್ ಮಾರ್ಗ ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣ ವಿಷಯಕ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಸಿ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿ ಗಳಿಸಿದವರು. ಮೈಸೂರು ಟ್ರೈನಿಂಗ್ ಕಾಲೇಜಿನ ಉಪನ್ಯಾಸಕ, ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆಯ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ ಸಮಿತಿಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ, ವಿ.ವಿ.ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ, ಭಾಷಾವಿಜ್ಞಾನ ವಿಭಾಗದ ಗೌರವ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ ಇತ್ಯಾದಿ ಆಗಿದ್ದರು. ಕೆಲವು ವ್ಯಾಕರಣ ಕೃತಿ, ಕೆಲವು ಸಂಪಾದಿತ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕೃತಿ, ನೇರ ಬಂಗಾಳಿಯಿಂದ ಟಾಗೋರರ ಪ್ರಬಂಧಗಳ ಕನ್ನಡಾನುವಾದಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ.

* ಕ್ರಮಸಂಖ್ಯೆ ಪರಿವಿಡಿಯಲ್ಲಿನಂತಿದೆ.

5. **ಪಡುಕೋಣೆ ರಮಾನಂದರಾವ್ (1895-1983)** : ಹಿಂದಿನ ಮದರಾಸ್ ಅಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದ ಸರ್ಕಾರಿ ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿ ರಸಾಯನಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು; ನಿವೃತ್ತಿಯ ನಂತರ ಬಳ್ಳಾರಿ ಖಾಸಗಿ ಕಾಲೇಜೊಂದರ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರು. ಇಂಗ್ಲಿಷ್, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ರಂಗಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತೀವ ಆಸಕ್ತರು. ಎರಡೂ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಟಕ ಆಯೋಜಿಸಿ, ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ, ನಟಿಸಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದವರು. ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗ್ರಾಹಕ, ಸಿನಿಮಾಪ್ರಿಯ. ಕರ್ನಾಟಕ-ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ - ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಅಭಿರುಚಿ ಹೊಂದಿದ್ದವರು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಹಿರಿಯ ಸಾಹಿತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಆಪ್ತ ಸಂಪರ್ಕವಿದ್ದವರು. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನಲ್ಲಿ ಹಲವು ನಾಟಕ, ಏಕಾಂಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಿಕೊವ್‌ನ ಮೂರು ನಾಟಕಗಳನ್ನು, ಎರಿಕ್ ಮರಿಯ ರಿಮಾರ್ಕೇನ All Quiet in Western Front ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.
6. **ದ.ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ (1896-1981)** : 'ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ' ಕಾವ್ಯನಾಮದ ಖ್ಯಾತ ಕವಿ. ಕಾಲೇಜ್ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ನಿವೃತ್ತಿ. ಕೆಲಕಾಲ ಆಕಾಶವಾಣಿ ಧಾರವಾಡ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರೊಡ್ಯೂಸರ್. 'ಗೆಳೆಯರ ಗುಂಪ'ನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿ ಕವಿಗಳ ಬಳಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದವರು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 27 ಕವನ ಸಂಕಲನ, 14 ನಾಟಕ, 10 ವಿಮರ್ಶಾಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮರಾಠಿಯಲ್ಲೂ ಕೆಲವನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಹಲವನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅನನ್ಯ ವಾಗ್ಮಿ, ಕಾವ್ಯ ವಾಚನಕಾರ; 'ಗಾರುಡಿಗ'ರೆಂದೇ ನಿರ್ದೇಶಿತರು. ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಕ.ಸಾ.ಸ.ದ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಪದವಿ, ರಾಜ್ಯ-ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಗಳ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ವಿ.ವಿ.ಗಳ ಡಾಕ್ಟರೇಟ್, ಕೇಂದ್ರ ಸಾ.ಅ.ಯ ಫೆಲೋಷಿಪ್, ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪುರಸ್ಕಾರ, ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಇವರಿಗೆ ಸಂದ ಮುಖ್ಯ ಗೌರವಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು.
7. **ಶಂ.ಬಾ.ಜೋಶಿ (1896-1991)** : ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕರು. ವೈಚಾರಿಕ ಮನೋಧರ್ಮದ ವಿದ್ವಾಂಸರು. ಅವರ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಸಂಶೋಧನೆ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ, ಮನಃಶಾಸ್ತ್ರ, ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣ, ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ, ದೈವತಶಾಸ್ತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ನೆರವಿನಿಂದ ಪರಿಪುಷ್ಪಗೊಂಡದ್ದು. ಕನ್ನಡ-ಮರಾಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರವಣಿಗೆ. ಕೆಲವು ಅನುವಾದಗಳೂ ಸೇರಿದಂತೆ 30ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೃತಿ ಅವರವು ಪ್ರಕಟ. ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಮೈಸೂರು ವಿ.ವಿ.ದ ಡಾಕ್ಟರೇಟ್ ಮತ್ತು ಮಡಿಕೇರಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯ ಗೌರವ ಅವರವು.

8. **ಶ್ರೀ ಎಂ.ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ (1910-1996)** : ಮೈಸೂರು ವಿವಿ.ನ ಕನ್ನಡ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿ.ಸಿ. ಅವರ ಸಹ ಅಧ್ಯಾಪಕರು. ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹಲವು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ನೂರು ಕೃತಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ' ಗ್ರಂಥದ ಸಂಪಾದನೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪ್ರವೀಣರೂ ಆಗಿದ್ದ ಅವರು ದಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ. ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದಂಥ ವಿದ್ಯಾ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿ ಸಂಸ್ಕಾಪಕ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಾಗಿ ಅದನ್ನು ಮುನ್ನಡೆಸಿದರು. ಕ.ಸಾ.ಪ., ರಾಜ್ಯಸರ್ಕಾರ, ರಾಜ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಗಳ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಅವರಿಗೆ ಲಭಿಸಿವೆ.
9. **ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ (1902-1997)** : ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಹಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು. ಕಾದಂಬರಿ ಸೇರಿದಂತೆ ಹಲವು ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಮೃದ್ಧ ಕೃತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸುಮಾರು 200ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವವರು. ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನಲ್ಲಿ ಕೃತಿ ರಚಿಸಿರುವ ಇವರು ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಸಚಿತ್ರ ವಿಶ್ವಕೋಶ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜ್ಞಾನಪೀಠವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಅಸಂಖ್ಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪುರಸ್ಕಾರ ಹಾಗೂ ಗೌರವ ಡಾಕ್ಟರೇಟ್‌ಗಳಿಗೆ ಭಾಜನರು. ತುರ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಎರೋಧಿಸಿ, 'ಪದ್ಮಭೂಷಣ' ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಒಂದಿರುಗಿಸಿದ ಧೀಮಂತರು. ಎ.ಸೀ. ಅವರ 'ನಿಡುಗಾಲದ ಗೆಲೆಯರು'.
10. **ಸೇಡಿಯಾಸು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ (1902-1996)** : ಕವಿ, ಕತೆಗಾರ, ಭಾಷಾತಜ್ಞ, ವ್ಯಾಕರಣತಜ್ಞ, ನಿಘಂಟುಕಾರ, ಛಂದಃಶಾಸ್ತ್ರವಿಶಾರದರು. ಅವರ ಪ್ರಕಟಿತ ಕೃತಿಗಳು ಹತ್ತೇ ಆದರೂ ಎಲ್ಲವೂ ಮೌಲಿಕವಾದದ್ದೇ. ಮಂಗಳೂರಿನ ಸೆಂಟ್ ಅಲೋಷಿಯಸ್ ಕಾಲೇಜಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ನಿವೃತ್ತರು. ಕ.ಸಾ. ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಗೌರವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಹಾಗೂ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಪಂಪ ಪ್ರಶಸ್ತಿ (ಮರಣೋತ್ತರ) ಅವರಿಗೆ ಲಭಿಸಿವೆ.
11. **ಆದ್ಯ ರಂಗಾಚಾರ್ಯ (ಆರ್.ವಿ. ಜಾಗೀರದಾರ್ 'ಶ್ರೀರಂಗ') (1904-1984)**: ಕರ್ನಾಟಕ ವಿ.ವಿ.ದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರೂ ಆಕಾಶವಾಣಿ ನಾಟಕ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಕರೂ ಆಗಿದ್ದರು. 45ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ದೊಡ್ಡ ನಾಟಕ, 65ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಏಕಾಂಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಕನ್ನಡದ ಆದ್ಯ ನಾಟಕಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು. ಕಾದಂಬರಿ (12), ವಿಮರ್ಶೆ (6), ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ (2), ಪ್ರವಾಸ ಕಥನ, ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ (2), ಆತ್ಮಕಥನ (2), ಅನುವಾದ (4), ಹರಟೆ ಪ್ರಬಂಧ, ಭಾಷಾ ವಿಜ್ಞಾನ (3), ಕಾವ್ಯ, ರಂಗಭೂಮಿ ಬರಹ (11) ಇತ್ಯಾದಿ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕೃತಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಸಾಧನೆ ಅವರದು. ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಭರತನ 'ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ'ವನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲಿಷಿಗೆ ತಂದಿದ್ದಾರೆ.

ರಾಯಚೂರು ಕ.ಸಾ. ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ, ಕೇಂದ್ರ ಸಂಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಫೆಲೋಷಿಪ್‌ಗಳ ಗೌರವ ಅವರದು. ಜೊತೆಗೆ ಕೇಂದ್ರ ಸಾ.ಅ.ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಹಾಗೂ ಪದ್ಮಭೂಷಣ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳಿಗೂ ಭಾಜನರು.

12. **ಕುವೆಂಪು (ಕೆ.ವಿ.ಪುಟ್ಟಪ್ಪ) (1904-1994)** : ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೊದಲ ರಾಷ್ಟ್ರಕವಿ, ಮೊದಲ ಪಂಪ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ವಿಜೇತ ಸಾಹಿತಿ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲ ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪುರಸ್ಕೃತರು. ಪದ್ಮಭೂಷಣರೂ ಹೌದು. ಮಹಾಕಾವ್ಯವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಹಲವಾರು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ 75ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೈಸೂರು ವಿ.ವಿ.ದ ಕನ್ನಡ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿ.ಸೀ. ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸಹ ಉಪನ್ಯಾಸಕರಾಗಿದ್ದು ಬಳಿಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ನಿವೃತ್ತರು. ಮುಂದೆ ಆ ವಿ.ವಿ.ದ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಮಾನಸ ಗಂಗೋತ್ರಿ ಅವರ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕೂಸು.
13. **ಡಾ. ವಿನಾಯಕ ಕೃಷ್ಣ ಗೋಕಾಕ್ (1909-1992)** : ಮುಖ್ಯ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು. ಹಲವು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ಮಾಡಿರುವ ಅವರು ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ 30, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 50ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೃತಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಭಾರತೀಯ ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಹಾಗೂ ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪುರಸ್ಕೃತರು. ಕನ್ನಡ ನವ್ಯ ಕಾವ್ಯದ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು. ಬಳ್ಳಾರಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ ಅವರದು. ಕರ್ನಾಟಕ ವಿ.ವಿ. ಮತ್ತು ಅಮೇರಿಕೆಯ ಫೆಸಿಫಿಕ್ ವಿ.ವಿ.ಗಳು ಡಾಕ್ಟರೇಟ್ ನೀಡಿ ಅವರನ್ನು ಗೌರವಿಸಿವೆ. ಉಸ್ಮಾನಿಯಾ ವಿ.ವಿ.ದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು; ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಹಾಗೂ ಇಂಡಿಯನ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಫಾರ್ ಅಡ್‌ವಾನ್ಸ್‌ಡ್ ಸ್ಟಡೀಸ್ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸಂಸ್ಥಾಪಕ ನಿರ್ದೇಶಕರು. ಬೆಂಗಳೂರು ವಿ.ವಿ. ಹಾಗೂ ಸತ್ಯಸಾಯಿ ಸ್ವೀಕೃತ ವಿ.ವಿ.ಗಳ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳು. ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಖ್ಯಾತಿಯ ಕನ್ನಡ ಲೇಖಕರು.
14. **ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ಎಸ್. ಮಾಳವಾಡ (1910-1987)** : ಧಾರವಾಡದ ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ, ಪ್ರಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ, ವಿ.ವಿ.ದ ಧನಸಹಾಯ ಆಯೋಗದ ಸಂಶೋಧಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ಸೇವಾ ನಿವೃತ್ತರು. ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿ.ವಿ., ಆಕಾಶವಾಣಿ ಕೇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸ್ಥಾಪನೆಗಾಗಿ ಬಹುವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದವರು. ಪ್ರವಾಸ ಕಥನ, ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಮರ್ಶೆ, ಆತ್ಮ ಚರಿತ್ರೆ, ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ, ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ 40ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೃತಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ರಾಜ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರು.

15. **ಪ್ರೊ. ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್ (1912-1986)** : ಕನ್ನಡದ ಮೌಲಿಕ ಕಾದಂಬರಿಕಾರ ಹಾಗೂ ಗಣ್ಯವಿಮರ್ಶಕರಲ್ಲೊಬ್ಬರು. ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರೂ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರೂ ಆಗಿ ನಿವೃತ್ತರಾದವರು. 15ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಾದಂಬರಿ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿಮರ್ಶಾಕೃತಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ 'ವಾತ್ಸಾತ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಮರ್ಶೆ' ಆಚಾರ್ಯ ಕೃತಿಯೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪುರಸ್ಕೃತ ಮರಾಠಿ ಸಾಹಿತಿ ಎ.ಎಸ್. ಖಾಂದೇಕರರ ಮೂರು ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.
16. **ಕೆ. ಎಸ್. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ (1915-2003)** : ಕನ್ನಡದ ಮುಖ್ಯ ಹಾಗೂ ಜನಪ್ರಿಯ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು. ಅವರ 'ಮೈಸೂರ ಮಲ್ಲಿಗೆ' 40ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಮುದ್ರಣ ಕಂಡು ದಾಖಲೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದೆ. ಒಟ್ಟು 16 ಕವನ ಸಂಕಲನ, ಒಂದೆರಡು ಗದ್ಯ ಕೃತಿ, ಹತ್ತು ಅನುವಾದಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ರಾಜ್ಯ-ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಕುಮಾರನ್ ಆಶಾನ್ ಹಾಗೂ ಮಾಸ್ತಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಪಂಪ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಅವರಿಗೆ ಲಭಿಸಿವೆ. ಬೆಂಗಳೂರು ವಿ.ವಿ.ದ ಡಿ.ಲಿಟ್. ಪದವಿ, ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಹಾಗೂ ಕ.ಸಾ.ಪ.ನ ಫೆಲೋಷಿಪ್‌ಗಳು ಮತ್ತು ಮೈಸೂರು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯ ಗೌರವ ಅವರವು.
17. **ಪಿ.ವಿ. ಜೋಶಿ (1915-1994)** : ಪ್ರೊ. ಇನಾಂದಾರರ ಸಹಪಾಠಿ ಮತ್ತು ಆಜೀವ ಗೆಳೆಯ. ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಕಂದಾಯ ಇಲಾಖೆಯ ಉಪಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಾಗಿ ನಿವೃತ್ತರು. ಸಂಸ್ಕೃತ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್, ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುತ್ವವಿದ್ದವರು. ಶ್ರೀರಂಗರ ಕೆಲವು ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ರಾವಬಹದ್ದೂರರ 'ಗ್ರಾಮಾಯಣ' ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನೂ ಇಂಗ್ಲಿಷಿಗೆ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾರಲ್ಲದೆ ಮಾಸ್ತಿಯವರ ಸಮಗ್ರ ಕಥೆಗಳ ಸಮೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿ.ಸೀ. ಅವರ ನಿಕಟವರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು.
19. **ಮತ್ತೂರು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ (1929-2017)** : ಗಮಕ, ಕಾವ್ಯವಾಖ್ಯಾನ, ನಾಟಕ, ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ, ಸಾಹಿತ್ಯಕೃಷಿ, ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪ್ರಸರಣ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ದಶಕ ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸಿದ ಖ್ಯಾತನಾಮರು. ಭಾರತೀಯ ವಿದ್ಯಾಭವನ, ಬೆಂಗಳೂರು ಕೇಂದ್ರದ ರಿಜಿಸ್ಟ್ರಾರ್ ಆಗಿ ವೃತ್ತಿ ಜೀವನ ಪ್ರಾರಂಭ. ಬಳಿಕ ನೂತನವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡ ಲಂಡನ್ ಕೇಂದ್ರದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯಾದರು. ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಎರಡು ದಶಕಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆ. ತರುವಾಯ ಭಾರತಕ್ಕೆ

ಮರಳಿ, ಮನಃ ಬೆಂಗಳೂರು ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ ಕೊನೆಯ ದಿನದವರೆಗೆ ಸೇವೆ. ಚತುರ್ಭಾಷಾ ಪಾಂಡಿತ್ಯ; ನಲವತ್ತಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೃತಿಗಳ ಕರ್ತೃ. ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ ಕಾವ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪರಿಣತ; 200 ಧ್ವನಿಸುರುಳಿಗಳಲ್ಲಿ, (ಉದಯ ಟಿವಿಯಲ್ಲಿ) 1200 ಕಂತುಗಳಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಪ್ರಚುರಿಸಿದ ಸಾಹಸಿ. ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಲಂಡನ್ನಿನ ಬಿಬಿಸಿಯಲ್ಲಿ ನೂರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಹಾಗೂ ದೇಶ-ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯ ಉಪನ್ಯಾಸ, ಪ್ರವಚನ ನೀಡಿದ ಅನುಪಮ ವಾಗ್ಮಿ.

21. **ಚನ್ನವೀರ ಕಣವಿ (1928) :** ಕರ್ನಾಟಕ ವಿ.ವಿ.ದ ಪ್ರಸಾರಾಂಗದ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ ನಿವೃತ್ತರು. ಸಮಕಾಲೀನ ಕನ್ನಡದ ಹಿರಿಯ ಕವಿಗಳಲ್ಲೊಬ್ಬರು. ಹಲವಾರು ಕವನ ಮತ್ತು ವಿಮರ್ಶಾ ಸಂಕಲನಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ಅವರು ರಾಜ್ಯ-ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಪಂಪ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳಿಗೆ ಭಾಜನರು. ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ನೃಪತುಂಗ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯೂ ಅವರಿಗೆ ಲಭಿಸಿದೆ. ಕೇಂದ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯ ಎಮರಿಟಸ್ ಫೆಲೋಷಿಪ್ ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಡಾಕ್ಟರೇಟ್ ಗೌರವಗಳೂ ದೊರೆತಿವೆ.
22. **ಡಾ. ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲ ಶಾಸ್ತ್ರಿ (1933) :** ಹೈದರಾಬಾದಿನ ಉಸ್ತಾನಿಯಾ ವಿ.ವಿ. ಮತ್ತು ಮೈಸೂರು ವಿ.ವಿ.ದ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ, ಸಂಸ್ಥೆಯ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ನಿವೃತ್ತರು. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ, ಛಂದಸ್ಸು, ವ್ಯಾಕರಣ, ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ, ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆ, ನಿಘಂಟು ರಚನೆ, ಜೀವನಚರಿತ್ರೆ, ಸಾಹಿತ್ಯಚರಿತ್ರೆ, ಶಾಸನಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಾಹಿತ್ಯವಿಮರ್ಶೆ ಹಾಗೂ ಅನುವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ನೂರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೃತಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ರಾಜ್ಯ-ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ರಾಜ್ಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಮಾಸ್ತಿ, ಪಂಪ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ನೃಪತುಂಗ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳಿಂದ ಪುರಸ್ಕೃತರು.
23. **ಪ್ರೊ. ಜಿ. ಎನ್. ಚಕ್ರವರ್ತಿ (1912-2008) :** ಮೈಸೂರಿನ ಸೆಂಟ್ ಫಿಲೋಮಿನಾ ಕಾಲೇಜಿನ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರೂ ವಿಭಾಗ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರೂ ಆಗಿದ್ದು, ತರುವಾಯದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಗಂಗೋತ್ರಿಯ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಯುಜಿಸಿ ಎಮರಿಟಸ್ ಪ್ರೊಫೆಸರರಾಗಿದ್ದು ಸೇವಾ ನಿವೃತ್ತರಾದವರು. ಋಕ್ಸಂಹಿತಾಸಾರ, ಋಗ್ವೇದದ ಧರ್ಮಚಕ್ರ, ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರದೀಪ, The Concept of Cosmic Harmony in Rigveda, On the Meaning of the Mahabharata ಅವರ ಮುಖ್ಯಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು. ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯಿಂದ 36 ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಋಗ್ವೇದ

ಸಂಹಿತೆಯ ಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದರಲ್ಲದೆ, ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಗೋಪಾಲಾಚಾರ್ಯರಿಂದ 6 ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತಗೊಂಡಿದ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತ-ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಕೋಶವನ್ನು ಅಡಕಗೊಳಿಸಿ ಒಂದು ಸಂಪುಟವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ವಿದ್ವಾಂಸರು.

40. ಎಸ್. ಆರ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ (1937) : ಧೀಮಂತ ಡಿವಿಜಿ ಅವರ ನಿಕಟವರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃಷಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುವಾಗಿ ನೆರವಾದವರು. ಪತ್ರಕರ್ತರು, ಸಿದ್ಧಹಸ್ತ ಲೇಖಕರು. 70ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಪುಸ್ತಕ, ಸಾವಿರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ಅವರು 'ಉತ್ಥಾನ' ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಯ ಗೌರವ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು. ಗೋಖಲೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ವಿಚಾರ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಗೌರವ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ. ರಾಜ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಮಾಧ್ಯಮ ಅಕಾಡೆಮಿ, ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ, ಆರ್ಯಭಟ ಮತ್ತು ಡಿವಿಜಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳಿಂದ ಪುರಸ್ಕೃತರು. ರಾಜ್ಯ ಮುಕ್ತ ವಿ.ವಿ. ಡಾಕ್ಟರೇಟ್ ನೀಡಿ ಅವರನ್ನು ಗೌರವಿಸಿದೆ.
41. ಡಾ. ಕೌಲಗಿ ಶೇಷಾಚಾರ್ಯ (1911-2011) : ಸಂಪ್ರದಾಯನಿಷ್ಠರಾಗಿದ್ದರೂ ವೈಚಾರಿಕ ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಉದ್ದಾಮ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ವಾಂಸರು. ಉಡುಪಿಯ ಎಂ.ಜಿ.ಎಂ. ಕಾಲೇಜಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದು ನಿವೃತ್ತರಾಗಿ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರು. ಮ.ಮ.ಡಾ.ಪಿ.ವಿ.ಕಾಣೆಯವರೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದವರು. ಭಂದೋಸಂಬಂಧಿ ಲೇಖನಗಳೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಮರಾಠಿಯಿಂದ ಹಲವನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವತಂತ್ರ ವೈಚಾರಿಕ ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಭಾರತ ಚಕ್ರತೀರ್ಥ' ಅವರ ಪ್ರಗತಿಪರ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪ್ರಬಂಧ ಸಂಕಲನ.

1. “ಸ್ನೇಹ-ವಿಶ್ವಾಸ” (1990) ಸಮಗ್ರ ಕಾವ್ಯ ಸಂಪುಟ (ಅರವತ್ತು ಅಪ್ರಕಟಿತ ಕವನ ಸೇರಿವೆ) ಡೆಮಿ 704 ಪುಟ, ಪ್ರೊ. ಎಲ್. ಎಸ್. ಶೇಷಗಿರಿ ರಾವ್ ಅವರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯೊಡನೆ, ಬೆಲೆ : ಸಾಧಾರಣ ಪ್ರತಿ : ರೂ. 85/- ಅರೆಕ್ಕಾಲಿಕೊ (ಮ್ಯಾಪ್‌ಲಿಫೋ ಕಾಗದ) ಪ್ರತಿ : ರೂ. 120/-
2. “ಸಮಗ್ರ ಲಲಿತ ಪ್ರಬಂಧ ಸಂಪುಟ” (1992) ಡೆಮಿ 375 ಪುಟ, ಪ್ರೊ. ಕೀರ್ತಿನಾಥ ಕುರ್ತಕೋಟಿ ಅವರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯೊಡನೆ, ಮರು ಮುದ್ರಣ (2007) ಬೆಲೆ : ರೂ. 150/-
3. “ಸಮಗ್ರ ನಾಟಕ” (1993) ಡೆಮಿ 576 ಪುಟ, ಡಾ. ಎಚ್. ಕೆ. ರಂಗನಾಥ್ ಅವರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯೊಡನೆ, ಬೆಲೆ : ಸಾಧಾರಣ ಪ್ರತಿ : ರೂ. 85/- ಅರೆಕ್ಕಾಲಿಕೊ ಪ್ರತಿ : ರೂ. 120/-
- 4-5 “ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರ ಸಂಪುಟ” ಭಾಗ I ಮತ್ತು II (1993) ಡೆಮಿ 424 ಮತ್ತು 348 ಪುಟಗಳು (50 ಛಾಯಾ ಚಿತ್ರಗಳೂ ಸೇರಿ), ವಿದ್ಯಾಲಂಕಾರ ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ಕೆ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ಅವರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯೊಡನೆ, ಬೆಲೆ : ರೂ. 125/- ಮತ್ತು ರೂ. 110/-
6. “ಸ್ಮೃತಿಚಿತ್ರ ಸಂಪುಟ” (1997) ಡೆಮಿ 437 ಪುಟ (5 ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳೂ ಸೇರಿ), ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಅವರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ ಮತ್ತು ಡಾ. ಪಿ. ವಿ. ನಾರಾಯಣ ಅವರ ಮುನ್ನುಡಿಯೊಡನೆ, ಬೆಲೆ : ರೂ. 140/-
7. “ವಿಮರ್ಶೆ ಸಂಪುಟ : 1, ಇತಿಹಾಸ ಕಾವ್ಯ” (1998) ಡೆಮಿ 480 ಪುಟ, ವಿದ್ವಾನ್ ಎನ್. ರಂಗನಾಥ ಶರ್ಮಾ ಅವರ ಉಪೋದ್ಘಾತದೊಡನೆ, ಬೆಲೆ : ರೂ. 160/-
8. “ವಿಮರ್ಶೆ ಸಂಪುಟ : 2, ಕಾವ್ಯ, ನಾಟಕ” (2000) ಡೆಮಿ 640 ಪುಟ, ಡಾ. ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲಶಾಸ್ತ್ರಿ ಅವರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ ಮತ್ತು ಡಾ. ಎನ್. ಎಸ್. ತಾರಾನಾಥ ಅವರ ಮುನ್ನುಡಿಯೊಡನೆ, ಬೆಲೆ : ರೂ. 200/-
9. “ವಿಮರ್ಶೆ ಸಂಪುಟ : 3, ಕವಿ ಕಾವ್ಯ ಪರಂಪರೆ” (2003) ಡೆಮಿ 626 ಪುಟ, ಡಾ. ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ ಅವರ ಮುನ್ನುಡಿಯೊಡನೆ, ಬೆಲೆ : ರೂ. 200/- (ಪ್ರತಿಗಳು ತೀರಿವೆ)

10. “ವಿಮರ್ಶೆ ಸಂಪುಟ : 4, ಸಾಹಿತ್ಯಲೋಕನ” (2003) ಡೆಮಿ 560 ಪುಟ, ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ಅವರ ಅವಲೋಕನದೊಂದಿಗೆ, ಬೆಲೆ : ರೂ. 200/- (ಪ್ರತಿಗಳು ತೀರಿವೆ)
11. “ವಿಮರ್ಶೆ ಸಂಪುಟ : 5, ಸಾಹಿತ್ಯತತ್ವ-ಕಲಾಮೀಮಾಂಸೆ” (2004) ಡೆಮಿ 474 ಪುಟ, ಡಾ. ಜಿ. ಎಸ್. ಅಮೂರ ಅವರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯೊಡನೆ, ಬೆಲೆ : ರೂ. 180
12. “ಅನುವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ : ಸಂಪುಟ-1, ಮೋಬಿ ಡಿಕ್” (2007) ಡೆಮಿ 474 ಪುಟ, ಡಾ. ಸಿ. ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರನ್ ಅವರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯೊಂದಿಗೆ, ಬೆಲೆ: ರೂ. 200/-
13. “ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ : ಸಂಪುಟ-1 ಕಾನೂನು, ನ್ಯಾಯ, ರಾಜ್ಯಾಂಗ ತತ್ವ” (2007), ಡೆಮಿ 472 ಪುಟ, ಡಾ. ಸಿ. ಕೆ. ಎನ್. ರಾಜ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಮೂರ್ತಿ ಎ. ಜಿ. ಸದಾಶಿವ ಅವರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯೊಂದಿಗೆ, ಬೆಲೆ ರೂ. 200/-
14. “ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಗಳು” (2007), ಡೆಮಿ 424 ಪುಟ, ಡಾ. ಪ್ರಭುಶಂಕರ ಅವರ ‘ಪರಿಚಯ-ನುಡಿನಮನ’ದೊಡನೆ, ಬೆಲೆ ರೂ. 180/-
15. “ಮಾನವಿಕಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಪುಟ : ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯ, ಜ್ಞಾನ-ವಿಜ್ಞಾನ” (2008), ಡೆಮಿ 254 ಪುಟ, ಶತಾವಧಾನಿ ಡಾ. ಆರ್. ಗಣೇಶ್ ಅವರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯೊಡನೆ, ಬೆಲೆ ರೂ. 125/-
16. “ಹಣಪ್ರಪಂಚ” ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ-3 (2009) : ಡೆಮಿ 410 ಪುಟ, ಡಾ. ನವೀನಚಂದ್ರ ಕೆ. ತಿಂಗಳಾಯ ಅವರ ಮುನ್ನುಡಿಯೊಡನೆ, ಬೆಲೆ ರೂ. 200/-
17. “ಸಾಹಿತ್ಯ : ವಿಚಾರ, ವಿಮರ್ಶೆ” ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಮತಧರ್ಮ ಕುರಿತು ವಿವೇಚನೆಗಳು (2010) ಡೆಮಿ 472 ಪುಟ, ಡಾ. ಎಸ್. ಆರ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅವರ ಮುನ್ನುಡಿಯೊಡನೆ, ಬೆಲೆ : ರೂ. 200/-
18. “ಲೋಕಸಮೀಕ್ಷೆ” : ಭಾಗ - 1 (ಲೋಕಜೀವನ ಸಂಬಂಧಿ ಅಂಕಣ ಬರೆಹಗಳು) (2011) ಡೆಮಿ 385 ಪುಟ, ಡಾ. ಎಚ್. ಎಸ್. ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್ ಅವರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯೊಂದಿಗೆ, ಬೆಲೆ : ರೂ. 200/-
19. “ಲೋಕಸಮೀಕ್ಷೆ” : ಭಾಗ - 2 (ಲೋಕಜೀವನ ಸಂಬಂಧಿ ಅಂಕಣ ಬರೆಹಗಳು) (2011) ಡೆಮಿ 354 ಪುಟ, ಬೆಲೆ : ರೂ. 200/-
20. “ಸಂಕೀರ್ಣ ಬರೆಹ ಸಂಪುಟ” : ಭಾಗ - 1 (ಭಾರತದ ಐವರು ಮಾನ್ಯರು-ಪುರಂದರದಾಸ - ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ನಾಟಕ ವಿವೇಚನೆಗಳು) (2013) ಡೆಮಿ 384 ಪುಟ, ಪ್ರೊ. ಅ. ರಾ. ಮಿತ್ರ ಅವರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯೊಂದಿಗೆ, ಬೆಲೆ : ರೂ. 200/-

21. “ಸಂಕೀರ್ಣ ಬರಹ ಸಂಪುಟ” : ಭಾಗ - 2 (ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು-ಅಂಕಣ ಬರಹ-ಸಂಕೀರ್ಣ ಬರಹ - ನೆನಪುಗಳು) (2015) ಡೆಮಿ 375 ಪುಟ, ಡಾ. ಜಿ. ಬಿ. ಹರೀಶ ಅವರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯೊಂದಿಗೆ, ಬೆಲೆ : ರೂ. 200/-
22. “ಸಂಕೀರ್ಣ ಬರಹ ಸಂಪುಟ” : ಭಾಗ - 3 (ಲೇಖನಗಳು ಮತ್ತು ಭಾಷಣಗಳು) (2016) ಡೆಮಿ 420 ಪುಟ, ಜಿ. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಅವರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯೊಂದಿಗೆ, ಬೆಲೆ : ರೂ. 225/-
23. “ಪತ್ರ ಸಂಪುಟ” : ಭಾಗ-1 (ಹಿರಿಯರು-ಗೆಲೆಯರು ವಿ.ಸೀ. ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಆಯ್ದ ಪತ್ರ ಸಂಕಲನ) (2020) ಡೆಮಿ 381 ಪುಟ, ಆಯ್ಕೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ ಡಾ. ಸಿ. ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರನ್, ಬೆಲೆ : ರೂ. 250/-.
24. “ಪತ್ರ ಸಂಪುಟ” : ಭಾಗ-2 (ಹಿರಿಯರು-ಗೆಲೆಯರು ವಿ.ಸೀ. ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಆಯ್ದ ಪತ್ರ ಸಂಕಲನ) (2021) ಡೆಮಿ 360 ಪುಟ, ಆಯ್ಕೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ ಡಾ. ಸಿ. ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರನ್, ಬೆಲೆ : ರೂ. 250/-.
25. “ಪತ್ರ ಸಂಪುಟ” : ಭಾಗ-3 (ವಿ.ಸೀ. ಸಮಕಾಲೀನರಿಗೆ ಬರೆದ ಆಯ್ದ ಪತ್ರ ಸಂಕಲನ) (2021) ಡೆಮಿ 380 ಪುಟ, ಆಯ್ಕೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ ಡಾ. ಸಿ. ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರನ್, ಬೆಲೆ : ರೂ. 250/-.